

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕
Human Quality Development according to the Five Precepts

โดย

พระมหาโยธิน โยธิโก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759114

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕
Human Quality Development according to the Five Precepts

โดย

พระมหาโยธิน โยธิโก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759114

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Human Quality Development according to the Five Precepts

By

Phramaha Yothin Yodhiko

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Khonkaen campus

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759114

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕
 ผู้วิจัย : พระมหาโยธิน โยธโก
 ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
 ปีงบประมาณ : ๒๕๕๙
 ทนุอดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ (๒) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ (๓) เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยคือ หน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐๐ คน

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ก็คือกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ตามหลักเบญจศีล (ไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญมะ สัจจวาจา สัมมาสติ) ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนา ๔ ด้าน คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อสิราภาพ ความดี ความงามของชีวิต

กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ (๒) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ และ (๓) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ งานบุญงานเหล่า งานเศร้า ปลอดภัย ปลอดภัยใจ หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม ลานบุญลานธรรมวิถีไทย มุลนิธิธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่ยกระดับส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ผ่านชุมชนด้วยกระบวนการทั้งหมดนั้น

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ มีรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ทั้งภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชน คือ ประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้างเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

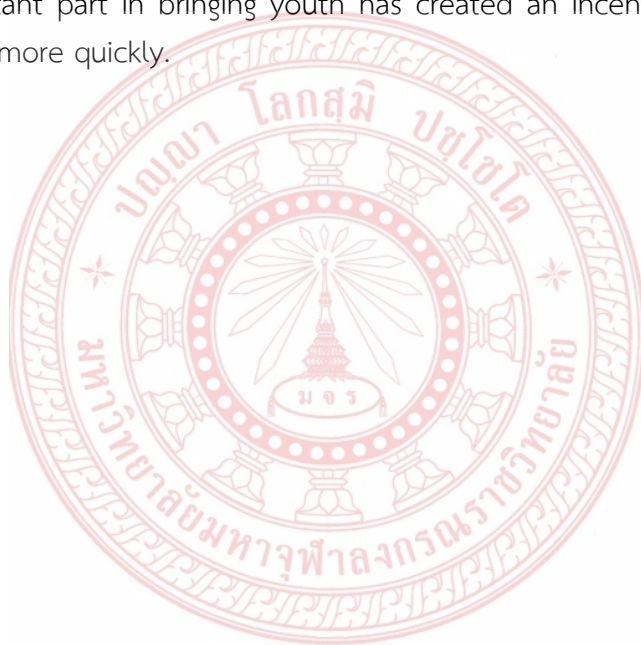
ThematicTitle: Human Quality Development according to the Five Precepts
Researcher : Phramaha Yothin Yodhiko (Padchasee)
Department : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen campus
Fiscal Year : 2559 / 2016
Research Scholaship Sponser : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This paper The purpose of (1) to study the theory and the development of human values in accordance with the precepts 5 (2) to study the development of human values of community, a prototype based on the precepts of 5 offense (3) the creation of networks. development of model community in the development of human values in accordance with the precepts of 5 Chaityaphum. The researchers used a combination of research consisting of commercial paper (Documentary Research) and qualitative (Qualitative Research) in field populations used in this study. Government agencies, clergy, community leaders and stakeholders 100. results found.

Theory and development of human values in accordance with the precepts 5 is the individual development in a systematic and filled with purpose in mind, body and soul by the five precepts (not cruel, not that I do not much love I do not intoxication) and dharma (Clement Right Livelihood erotic symbolize the verbally Mindfulness Ma Truth), which is primarily based on the development of the Rosary prayer, sacraments, prayer, mental fitness is 4 Pa loop. Prayer and intelligence To achieve the goal of life is happiness, freedom, goodness and beauty of life. The development of human values of community-based master shipbuilder 5 offense. The process was conducted through three aspects: (1) the development of life according to the precepts 5 (2) forms of development activities lives by the precepts and 5 (3) ways to promote the work of tambon training. Using the network village festivals 5 precepts alcohol and depression-free yard free vote, the village philosophy, morality, community, village, Quan Lan Lan Boon Thailand, Foundation fairly good as well. There are tangible results at the corporate level. Is a state-owned enterprise jointly plan projects and religious activities that enhance the quality of life of the community through the process of sesame 3.

Networking Community Development prototypes in the development of human values in accordance with the precepts of 5 Chaiphum. There are various forms of activities and projects. Both government and clergy It is important to build partnerships and develop an understanding of the concept of community. To promote an understanding that communities are aware of the identity. And build pride in the community and the value of human life. By organizing religious activities. The learning process is to create a network working to lead to a concrete drive. In terms of coexistence. Which requires major coordination problems and bring continuity and sustainability of activities. With the outcome of the public is a public cooperation in organizing religious activities and community events related to family life. Play an important part in bringing youth has created an incentive to create a network easily and more quickly.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ Human Quality Development according to the Five Precepts” ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหน่วยงานต้นสังกัดที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน จึงทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จด้วยดี

ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาแนะนำและชี้แนวทางในการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้เป็นอย่างดี ขอขอบพระคุณท่านซึ่งได้ตรวจสอบความถูกต้องและให้คำแนะนำต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยเป็นอย่างดี และตลอดถึงบุคลากรในสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/ท่าน ซึ่งได้กำกับดูแลและอำนวยความสะดวกในทุกประการให้เป็นอย่างดี

ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณและขอบคุณทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและที่ช่วยเหลือในการชี้แนะ ปรับปรุง แก้ไขเพื่อให้งานวิจัยนี้สำเร็จด้วยดีและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามลำดับ ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติการ และเชิงวิชาการ ในประเด็นต่าง ๆ ที่สืบเนื่องกัน อันจะนำไปสู่การขยายผลและการปรับประยุกต์ใช้ในสังคม

พระมหาโยธิน โยธโก

๒๓ มกราคม ๒๕๖๒

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๖
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๖
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๗
๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา	๗
๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่	๗
๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล	๗
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๑.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์	๙
๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศีล ๕	๑๕
๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย	๒๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๒๐
๑.๙ แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	๒๑
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๒๒
๒.๑ เครือข่าย	๒๒
๒.๑.๑ ความหมายของเครือข่าย	๒๒
๒.๑.๒ องค์ประกอบของเครือข่าย	๒๕
๒.๑.๓ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย	๒๗
๒.๑.๓.๑ เครือข่ายเชิงพื้นที่	๒๗
๒.๑.๓.๒ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม	๒๘
๒.๑.๓.๓ เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่	๓๐
๒.๑.๔ การจำแนกระดับเครือข่าย	๓๑
๒.๑.๔.๑ มิติด้านโครงสร้าง	๓๑
๒.๑.๔.๒ มิติด้านความสัมพันธ์	๓๒

๒.๑.๕ โครงสร้างของเครือข่าย	๓๒
๒.๑.๖ องค์ประกอบของเครือข่าย	๓๔
๒.๑.๗ ลักษณะโครงสร้างขององค์การเครือข่าย	๓๗
๒.๑.๗ บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน	๓๘
๒.๑.๘ การบริหารจัดการเครือข่าย	๓๙
๒.๑.๙ ปัญหาในการทำงานเครือข่าย	๔๐
๒.๑.๑๐ เครือข่ายเข้มแข็งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม	๔๒
๒.๑.๑๑ กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่าย	๔๔
๒.๑.๑๒ การจัดการเครือข่าย	๔๖
๒.๑.๑๓ ปัจจัยความสำเร็จการดำเนินงานของเครือข่าย	๕๒
๒.๑.๑๔ ผลสัมฤทธิ์ความเป็นเครือข่าย	๕๔
๒.๒ พัฒนาการเครือข่ายในสังคมไทย	๕๖
๒.๓ การพัฒนาคุณภาพมนุษย์	๕๙
๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า การพัฒนาคุณภาพมนุษย์	๖๐
๒.๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนามนุษย์	๖๖
๒.๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการควบคุมตนเอง	๖๙
๒.๓.๓.๑ การควบคุมตนเองตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ	๗๑
๒.๓.๓.๒ การควบคุมตนเองตามทฤษฎีวอลเตอร์ ซี เร็คเลสซ์	๗๒
๒.๓.๓.๓ ควบคุมตนเองตามทฤษฎีเอฟ ไอแวน ไนย์ (F.Ivan Nye)	๗๓
๒.๓.๓.๔ การควบคุมตนเองตามทฤษฎีวิทยานิเวศน์ ชิกมันต์ ฟรอยด์	๗๔
๒.๓.๓.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมอัลเบิร์ต แบนดูรา	๗๕
๒.๓.๔ แนวทางการพัฒนาการควบคุมตนเอง	๗๖
๒.๓.๕ ผลจากการควบคุมตนเอง	๗๙
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาชุมชน	๘๐
๒.๔.๑ แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน	๘๑
๒.๔.๒ กระบวนการพัฒนาชุมชน	๘๒
๒.๔.๒.๑ การศึกษาชุมชน	๘๓
๒.๔.๒.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน	๘๔
๒.๔.๒.๓ การจัดลำดับ ความต้องการ และปัญหาของชุมชน ...	๘๖
๒.๕ หลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา	๘๗
๒.๕.๑ ความหมายของศีล	๘๙
๒.๕.๒ ระดับของศีล	๙๒
๒.๕.๓ ประเภทของศีล	๙๔
๒.๕.๔ ความสำคัญของการมีศีล ๕	๙๕

๒.๕.๕ องค์ประกอบของศีล ๕	๙๗
๒.๕.๖ สารและพฤติกรรมอันเกี่ยวกับศีล ๕	๙๘
๒.๕.๖.๑ ศีลกับเจตนากรรมของศีล	๑๐๐
๒.๕.๖.๒ หลักศีล ๕ กับการปกป้องการละเมิดตนเองและ บุคคลอื่น	๑๐๑
๒.๕.๗ วิธีการรักษาศีล	๑๐๒
๒.๕.๘ โทษของความเป็นผู้มีศีลวิบัติ	๑๐๓
๒.๕.๙ คุณค่าของศีล ๕	๑๐๔
๒.๖ แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักเบญจศีลและ เบญจธรรม	๑๐๗
๒.๖.๑ เบญจศีล	๑๐๗
๒.๖.๒ เบญจธรรม	๑๐๘
๒.๗ มิติของศีล ๕ เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์	๑๑๒
๒.๗.๑ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิต ๒.๗.๑.๑ หลักการวินิจฉัยปาณาติบาต	๑๑๔
๒.๗.๑.๒ หลักการปรับโทษและโทษของปาณาติบาต	๑๑๕
๒.๗.๒ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงและ ความปลอดภัยในทรัพย์สิน	๑๑๖
๒.๗.๒.๑ หลักการวินิจฉัยยอหินนาทาน	๑๑๖
๒.๗.๒.๒ หลักการปรับโทษและโทษของยอหินนาทาน	๑๑๗
๒.๗.๓ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงทางเพศ และสถาบันครอบครัว	๑๑๘
๒.๗.๓.๑ หลักการวินิจฉัยกาเมสุมิฉฉาจาร	๑๑๘
๒.๗.๓.๒ หลักการปรับโทษและโทษของกาเมสุมิฉฉาจาร	๑๒๐
๒.๗.๔ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักความมั่นคงในการอยู่ร่วมกัน และสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	๑๒๒
๒.๗.๔.๑ หลักการวินิจฉัยมุสาวาท	๑๒๓
๒.๗.๔.๒ หลักการปรับโทษและโทษของมุสาวาท	๑๒๓
๒.๗.๕ มิติของการพิจารณาคุณค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ	๑๒๕
๒.๗.๕.๑ หลักการวินิจฉัยสุราเมรัยมัชฌมาทัญฐาน	๑๒๕
๒.๗.๕.๒ หลักการปรับโทษและโทษของสุราเมรัยมัชฌมาทัญฐาน	๑๒๖
๒.๘ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีลธรรมกับกฎหมาย	๑๒๗

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๓๒
๓.๒ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๓๓
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๔
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๕
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๓๖
บทที่ ๔ กระบวนการสร้างคุณค่าและพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลัก ศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๑๓๗
๔.๑ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ	๑๓๗
๔.๒ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และชุมชนคุณธรรมจังหวัดชัยภูมิ	๑๔๔
๔.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของการดำเนินงานหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๔๕
๔.๒.๒ วิธีดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๔๙
๔.๒.๓ เป้าหมายการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อสร้างความ ปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ	๑๔๙
๔.๒.๔ แนวทางการยกระดับกิจกรรม ตัวชี้วัด และเกณฑ์การประเมิน โครงการ	๑๕๐
๔.๒.๕ สรุปตัวชี้วัดผลสำเร็จและเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๕๙
๔.๓ บทบาทและหน้าที่ของคณะสงฆ์ หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง	๑๖๐
๔.๔ การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๖๕
๔.๔.๑ ระยะเร่งด่วน	๑๖๕
๔.๔.๒ ระยะปานกลาง	๑๖๖
๔.๔.๓ ระยะยาว	๑๖๖
๔.๕ เป้าหมายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระยะที่ ๓ จังหวัดชัยภูมิ	๑๘๗
๔.๕.๑ เป้าหมายโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๘๗
๔.๕.๒ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๘๘
๔.๖ บริบทการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๙๑
๔.๗ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบจังหวัดชัยภูมิ	๑๙๓
๔.๗.๑ บ้านเลี้ยวโน้ย (วัดสมศรี)	๑๙๓
๔.๗.๒ บ้านนาเงิน (วัดเจติย์)	๒๐๐
๔.๗.๓ บ้านหนองแวง (วัดดอนไผ่)	๒๐๖
๔.๗.๔ บ้านกุดน้ำใส (วัดราช)	๒๑๑

๔.๘ ผลการดำเนินงานการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๒๑
๔.๙ แนวทางการยกระดับกระบวนการสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕	๒๒๓
๔.๑๐ สรุป	๒๒๕
บทที่ ๕ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๒๗
๕.๑ หลักการ ๔ กับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕	๒๒๗
๕.๒ ผลการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๓๒
๕.๒.๑ ประเด็นที่ ๑ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ควรเป็นอย่างไร ?	๒๓๓
๕.๒.๒ ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๓๕
๕.๒.๓ ประเด็นที่ ๓ จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๓๖
๕.๒.๔ ประเด็นที่ ๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ	๒๓๗
๕.๒.๕ ประเด็นที่ ๕ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร	๒๓๘
๕.๒.๖ ประเด็นที่ ๖ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร	๒๓๙
๕.๒.๗ ประเด็นที่ ๗ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในอนาคตควรเป็นอย่างไร	๒๔๑
๕.๓ การยกระดับพัฒนาคณะสงฆ์ทั้งในเชิงปัจเจกและเครือข่าย	๒๔๓
๕.๓.๑ จุดแข็งของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๒๔๔
๕.๓.๒ จุดอ่อนของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๒๔๖
๕.๓.๓ โอกาสของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๒๔๙
๕.๓.๓ อุปสรรคของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๒๕๐

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๒.๑ ปัญหาและสาเหตุการผิดศีล ๕	๙๙
ตารางที่ ๒.๒ หลักประกันความมั่นคงของชีวิต	๑๑๖
ตารางที่ ๒.๓ หลักประกันความมั่นคงของชีวิต	๑๑๘
ตารางที่ ๒.๔ หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว	๑๒๑
ตารางที่ ๒.๕ ด้านหลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร	๑๒๔
ตารางที่ ๒.๖ หลักประกันความมั่นคงของสุขภาพและวิถีชีวิตที่มั่นคง	๑๒๗
ตารางที่ ๒.๗ องค์ประกอบและตัวชี้วัดความสุข	๑๓๐
ตารางที่ ๔.๑ แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดชัยภูมิ	๑๔๑
ตารางที่ ๔.๒ จำนวนหมู่บ้าน ตำบล ครุฑเรือน และประชาชน	๑๔๒
ตารางที่ ๔.๓ ข้อมูลทะเบียนวัด/พระภิกษุ/สามเณร ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ	๑๔๓
ตารางที่ ๔.๔ สรุปตัวชี้วัดผลสำเร็จและเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๕๙
ตารางที่ ๔.๕ จำนวนประชากรจังหวัดชัยภูมิที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีล ๕	๑๘๖
ตารางที่ ๔.๖ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนบ้านเสี้ยวน้อย (วัดสมศรี)	๑๙๓
ตารางที่ ๔.๗ การขยายผลและความต่อเนื่อง	๑๙๗
ตารางที่ ๔.๘ ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	๑๙๘
ตารางที่ ๔.๙ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนบ้านนาเขิน วัดเจดีย์	๒๐๑
ตารางที่ ๔.๑๐ การขยายผลและความต่อเนื่อง	๒๐๔
ตารางที่ ๔.๑๑ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนวัดดอนไผ่	๒๐๖
ตารางที่ ๔.๑๒ การขยายผลและความต่อเนื่อง	๒๑๐
ตารางที่ ๔.๑๓ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชน	๒๑๑
ตารางที่ ๔.๑๔ การขยายผลและความต่อเนื่อง	๒๑๖
ตารางที่ ๔.๑๕ ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงของชุมชนบ้านกุดน้ำใส	๒๑๗
ตารางที่ ๕.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของการสร้างเครือข่ายการพัฒนา ชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัด ชัยภูมิ	๒๔๗
ตารางที่ ๕.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกของโครงการสร้างเครือข่ายการ พัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕	๒๕๐
ตารางที่ ๕.๓ สรุปประเด็นการวิเคราะห์ (SWOT Matrix) การสร้างเครือข่ายการพัฒนา ชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕	๒๕๑
ตารางที่ ๕.๔ ตัวชี้วัดผลสำเร็จระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนในการสร้าง มาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการของศีล ๕ ของชุมชน ต้นแบบ	๒๕๙

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๒๐
แผนภาพที่ ๔.๑ โครงสร้างการทำงานของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕	๑๔๗
แผนภาพที่ ๕.๑ ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนา คุณภาพมนุษย์	๒๔๒
แผนภาพที่ ๕.๒ องค์ประกอบหมู่บ้านสี่สีปัญญาสามัญญตา	๒๕๗
แผนภาพที่ ๕.๓ การสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการศีล ๕ ชุมชน ต้นแบบ	๒๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

งานวิจัยเล่มนี้ ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มท. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปณจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปณจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
ขุ.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ (ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน (ภาษาไทย)

	พระอภิธรรมปิฎก
อภ.สง. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก ชัมมสังคณี (ภาษาไทย)
อภ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อชีวิตจิตใจของคนไทยและเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ ชาวไทยส่วนใหญ่นิยมรับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต พิธีกรรม คำสอน และการปฏิบัติตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาบางอย่างได้กลายเป็นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีของคนไทยสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยถูกกระแสโลกาภิวัตน์ครอบงำอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ได้พัดพาเอาสิ่งที่เป็นคุณค่าและปฏิญญาสู่สังคมไทย ในปัจจุบันสังคมไทยก็มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมาตลอดเช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการก่อความไม่สงบ เป็นต้น มีการเบียดเบียนแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งนอกเหนือจากการเบียดเบียนระหว่างบุคคลต่อบุคคลอย่างซึ่งๆ หน้า หรือชัดเจน แต่เป็นการเบียดเบียนที่เกิดขึ้นโดยผ่านตัวกลาง เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ กลไกทางเศรษฐกิจ ระบบการตลาดและสถาบันในสังคม เป็นต้น^๑ ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาจึงมุ่งไปที่การปรับโครงสร้างรากฐานของสังคมให้แข็งแรง เข้มแข็งขึ้น และประการที่สำคัญประการหนึ่งในวัตถุประสงค์นั้น ก็คือการพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมทางด้านจิตใจให้เป็นคนดี มีคุณธรรม รวมไปถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ เพื่อควบคุมประชากรในสังคม ไม่ให้เบียดเบียนกันและกัน เพื่อความสงบสุขในสังคมไทยโดยรวม

หลักคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคมได้สะท้อนถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด ก็คือคำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบจัดการควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวด้วยการแสดงออกทางกายวาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อยและเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของหมู่ชนนั้น และแก่ความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรณียะที่พึงทำยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายของชีวิตตามความตกลงนับถือของ

^๑ พระไพศาล วิสาโล, *พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓๒.

ตน หรือเพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีสูงสุดตามอุดมการณ์ของหมู่ชนนั้น ตลอดแก้อกุลแก่การที่หมู่ชนนั้นจะเผยแผ่อุดมการณ์ กิจการ และประโยชน์ตามความต้งามของตนให้แผ่ขยายกว้างออกไป^๒

ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณเป็นหลักปฏิบัติสากลของผู้ปรารถนาความสงบ และถูกเชื่อมโยงต่อเข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านานแล้ว และมีอิทธิพลต่อกระบวนการควบคุมทางสังคมมาตั้งแต่อดีต เช่น ในกฎหมายของอยุธยาบางฉบับ คือ พระไอยการลักขณโจร ซึ่งตราขึ้นแต่รัชกาลแรกของอาณาจักรอยุธยา ความในบทแรกของพระไอยการลักขณโจรมีลักษณะคล้ายบทเทศนาธรรมแก่ขุนนางผู้ใหญ่ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาตัดสินความเรื่องโจรทั้งหลายว่า^๓ “อนึ่ง มีพระราชบัญญัติไว้แก่อธิบดี ศรีนครบาลผู้บริหารพิจารณาคดีความโจรทั้งปวงไว้ จงมีใจเชื่อตรงคงในเบญจศีล ๕ คือ อย่าให้ฆ่าสัตว์ อย่ากำหนดในทรัพย์ท่าน อย่าทำทราจารหล่งประเวณี อย่ากล่าววาจากรรมมุขวาทจงปราจารสุราบาลจงกำหนดกฎกระเปนนิจ อย่างคิดใจใหญ่ อย่าฝ่ายสูงให้พันศกติ จงสวามิภักดีแก่พระผู้เปนเจ้าแห่งบรมกระษัตริ ผู้ทรงสวัสดิธรรมสุริยพงษ์ชอติไ” จากสำนวนความในเชิงวรรณศิลป์ของกฎหมายโบราณบทนี้ แสดงให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมเรื่องศีล ๕ มีความเชื่อมโยงและมีอิทธิพลต่อหลักกฎหมายอันหนึ่งในกลไกที่สำคัญในกระบวนการควบคุมทางสังคมของไทยมาแต่ครั้งโบราณแล้ว กล่าวคือบุคคลที่เป็นผู้นำหรือผู้ปกครองคือพระมหากษัตริย์ได้นำเอาหลักเบญจศีลมาเป็นกรอบหรือหลักสำคัญในการบัญญัติกฎหมายโดยตรง เพื่อให้คนในสังคมมีชีวิตที่สงบสุขและป้องกันไม่ให้ปฏิบัติต่อกันในทางเบียดเบียน ไม่ไปก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น^๔

จากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มในอนาคต สะท้อนให้เห็นความเสี่ยงที่อาจเกิดทั้งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง สถาบันทางสังคม และปัจเจกบุคคล จำเป็นต้องเตรียมคนให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับโลกและภูมิภาค โดยเฉพาะในประชาคมอาเซียน ดังนั้น ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ จึงมุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรม และความเพียร มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และหนุนเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแกร่งและเอื้อต่อการพัฒนาคน^๕ ด้วยการฟื้นฟูบทบาทของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรมและเป็นที่พึ่งในวิถีชีวิตโดยสนับสนุนให้

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๙ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๙๑๔.

^๓ กรมศิลปากร, **เรื่องกฎหมายตราสามดวง**, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, ๒๕๒๑), หน้า ๔๓๓.

^๔ จริฎ โฆษณานันท์, **ปรัชญากฎหมายไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘), หน้า ๒๑๔.

^๕ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๒๘ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง ราชกิจจานุเบกษา ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๔, หน้า ๗๔.

สถาบันศาสนาเผยแพร่แก่นของศาสนาที่ถูกต้องและจัดพื้นที่ในการปฏิบัติธรรมอย่างทั่วถึงรวมทั้งมีการสร้างนวัตกรรมและกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนให้มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมตามหลักคำสอนทางศาสนา ^๖

ปัจจุบันสังคมไทยเป็นสังคมยุคทุนนิยม ทำให้คนไม่ค่อยสนใจเรื่องพระพุทธศาสนา ละเว้นการรักษาศีล มองเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่ค่อยใส่ใจเรื่องบาปบุญ เรื่องเวรกรรมจากการกระทำที่จะส่งผลต่อการดำรงชีวิต เพราะทุกคนก็มีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบทางครอบครัว จึงทำให้คนไทยเราเริ่มห่างเหินจากการเข้าวัด ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมดวงใจของคนไทยมาแต่โบราณช่วยให้คนไทยมีเกณฑ์การดำเนินชีวิตที่ดี งดเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ และรณรงค์ส่งเสริมให้คนรู้จักรักษาสุขภาพ ไม่ดื่มเหล้า เล่นการพนัน ให้ตระหนักถึงโทษของการดื่มสุราและปฏิบัติ ตามนโยบายของรัฐบาล สนับสนุนให้มีกลุ่มงานรณรงค์ส่งเสริมเผยแพร่คุณธรรมและจริยธรรม ในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ แต่ยังไม่มีการศึกษาว่าประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธโดยรวมแล้ว มีคุณธรรมและจริยธรรมช่วยส่งเสริม ขับเคลื่อนเข้าสู่สังคมอภิบาลที่ดี การที่สังคมจะก้าวสู่สังคมอภิบาลที่ดีคนในสังคมไทยเรานั้น พุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทย จะต้องมีจริยธรรมระดับสามัญชนอย่างน้อยคือการรักษาศีล ๕ ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติในการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน ศีลในพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักของการประพฤติปฏิบัติเพื่อทำกายและวาจาให้เรียบร้อย ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น เป็นหลักที่อำนวยความสะดวกแก่หน้าที่และการงานทั้งหลาย ศีลจึงเป็นค่านิยมขั้นพื้นฐานทางสังคม อีกทั้งยังเป็นเครื่องป้องกันทุจริตทั้งหลายได้ด้วย ในยุคบริโภคนิยมนี้ คนในสังคมมีศีลธรรมกันน้อยลงหรือแทบไม่มี ทำให้รัฐต้องเสียงบประมาณเป็นจำนวนมากในการใช้กำลังทหารและตำรวจ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของรัฐ สถานที่ต้องขังก็แออัด ทำให้ต้องเสียอิสรภาพ ถ้าทุกคนมีศีล ความวุ่นวายสับสนต่าง ๆ อย่างเช่นในปัจจุบัน

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่ถูกพัฒนาขึ้นสู่การปฏิบัติจริงจึงอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและเสริมสร้างความสุขของบุคคลและสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือ ทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ซึ่งรับผิดชอบโดย ๓ หน่วยงานหลักได้แก่ มหาเถรสมาคม กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีจำนวนสมาชิกทั่วประเทศไทยแบ่งเป็น (๑) สมาชิกศีล ๕ ระดับ ๑ จำนวน ๑,๐๗๖,๓๖๕ คน (๒) สมาชิกศีล ๕ ระดับ ๒ จำนวน ๒๙,๐๑๐ คน^๗ สมาชิกแยกตามอำเภอทั่วจังหวัดกรุงเทพมหานคร แบ่งเป็น (๑) สมาชิกศีล ๕ ระดับ ๑ จำนวน ๒๐,๔๐๗ คน (๒) สมาชิกศีล ๕

^๖ ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑๒๘ ตอนพิเศษ ๑๕๒ ง ราชกิจจานุเบกษา ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๔, หน้า ๘๑.

^๗ Sila๕.com โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕. “จำนวนสมาชิกแต่ละจังหวัด จากมากไปหาน้อย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://new.rgtcenter.com/report/web/getSilaReport๖/project_type/๙ [๒๕ เมษายน ๒๕๕๘].

ระดับ ๒ จำนวน ๘๔ คน^๘ หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ต้องปฏิบัติตามหลักศีล ๕ อย่างเคร่งครัดตามนิยามที่ระบุไว้คำว่า “รักษาศีล” หมายถึง การควบคุมรักษากาย วาจา ของตนไว้ให้บริสุทธิ์ หรือสงบ ควบคุมโทสะ ความโหดร้าย หยาดคายทางกาย วาจา รักษาตนไว้ไม่ให้เสียหาย โดยมีศีล ๕ เป็นหลักในการปฏิบัติ^๙ ดังข้อความรณรงค์จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่า “ให้วัด, สถานศึกษา, หน่วยงานอื่นๆ รณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีล ๕ โดยมีข้อความดังนี้ (๑) ไม่มุ้งร้ายทำลายผู้อื่น (๒) ไม่ทุจริตคิดโกง (๓) ไม่ประพฤติผิดในกาม (๔) ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ (๕) ไม่เกี่ยวข้องสิ่งเสพติดให้โทษ”^{๑๐} ทั้งนี้ เพื่อความรู้ความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด

จากความหมายของศีล ๕ ที่กล่าวข้างต้น พบว่ายังขาดเกณฑ์ชี้วัดการละเมิดศีลแต่ละข้อ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนในเชิงปฏิบัติและประเมินผล อย่างไรก็ตาม เพื่อดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จำเป็นต้องพิจารณาถึงสาระสำคัญของศีล ๕ ทั้งในบริบทของความหมาย ประเภท และลักษณะของศีล ๕ ยิ่งไปกว่านั้น จะต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้โดยเฉพาะเจาะจงในเรื่องของเกณฑ์มาตรฐานการละเมิดศีล ๕ ข้อซึ่งต้องเป็นรูปแบบสากลและมีความชัดเจนเพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับวินิจฉัยพฤติกรรมการละเมิดศีลของบุคคลและเหตุการณ์ในสังคมปัจจุบันได้อย่างถูกต้องปราศจากความคลุมเครือ เกณฑ์ฯ ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นจะต้องถูกนำไปวิเคราะห์เพื่อหาทิศทางและแนวโน้มของการดำเนินการโครงการที่เกี่ยวข้องกับศีล ๕ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคตได้อย่างเป็นรูปธรรมด้วย ยกตัวอย่างเช่น กรณีโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ที่มีการงดเว้นบริโภคเนื้อสัตว์ (มังสวิรัต) รวมอยู่ในแผนปฏิบัติการ^{๑๑}

^๘ Sila๕.com โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕. “จำนวนสมาชิกแต่ละจังหวัด/อำเภอ จากมากไปหาน้อย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://new.rgtcenter.com/report/web/getSilaReport๑/project_type/๙ [๒๕ เมษายน ๒๕๕๘].

^๙ มหาเถรสมาคม, (ร่าง)ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕, พ.ศ. ๒๕๕๗, หน้า ๑. ใน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” พ.ศ. ๒๕๕๗, เอกสารเย็บเล่ม, หน้า ๔๕, ๔๙.

^{๑๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กองพุทธศาสนศึกษา, “การจัดทำแผนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หมู่บ้านรักษาศีล ๕”, บันทึกข้อความ, พศ ๐๐๐๒/๐๖๘๓๓, ๗ สิงหาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑} กรณีของหมู่บ้านศีล ๕ ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน. เดลินิวส์. “ฮือฮาเจอหมู่บ้านศีล ๕ นับหมื่นครัวไม่กินเนื้อสัตว์”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dailynews.co.th/education/๒๓๕๘๒๘/ฮือฮาเจอหมู่บ้านศีล๕นับหมื่นครัวไม่กินเนื้อสัตว์> [๒๕ เมษายน ๒๕๕๘]; ครอบครัวข่าว ๓. “รายงานพิเศษ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗: หมู่บ้านต้นแบบศีล ๕”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.krobkruakao.com/ข่าวสังคม/๙๗๙๖๓/รายงานพิเศษ-หมู่บ้านต้นแบบศีล-๕.html> [๒๕ เมษายน ๒๕๕๘].

ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคติความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และบนความหลากหลายดังกล่าวทั้งหมดล้วนมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา หรือตั้งอยู่บนฐานแห่งพระพุทธศาสนา (Based on Buddhism) ชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักแห่งการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาจนกลายเป็นวิถีชีวิตอย่างเหนียวแน่นจนถูกขนานนามว่าถิ่นไทยดี เพราะภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบไปด้วยคนดีมีศีลธรรมมีน้ำใจ มีพระผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนมีเกจิอาจารย์มีชื่อเสียงหลายรูป มีพระผู้นำทางจิตวิญญาณเกี่ยวกับอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์แหล่งน้ำ ส่งเสริมสหกรณ์ออมทรัพย์^{๑๒}

ขณะที่เครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมไทย จะพบว่าเครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์ที่มีความตื่นตัวและมุ่งเน้นการเป็นกลไกสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยนั้น จะประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นงานเผยแผ่ และการพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มพระสงฆ์ นักพัฒนาที่มุ่งเน้นงานสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงในสังคม กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นงานด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจพอเพียง และสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านการศึกษาและกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นด้านสวัสดิการสังคม^{๑๓} เมื่อพิจารณาทิศทางการทำงานปัจจุบันโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงพยายามเชื่อมโยงบทบาทและสนับสนุนการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนโดยพระสงฆ์ ๒ ส่วน ประการแรก คือ เพื่อให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งมีความเชื่อมโยงของบุคลากรกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับพื้นที่ร่วมกันนั้นสามารถมีบทบาทร่วมผลักดันนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ที่ได้กำหนดนโยบายและแนวทางอย่างชัดเจนในการส่งเสริมการใช้หลักการวิชาการ และสนับสนุนบทบาทให้องค์กรทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม^{๑๔} ขณะที่ นโยบายขององค์กรทางพระพุทธศาสนา โดยมีสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรญาณ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้มีดำริและผลักดันให้คณะสงฆ์ทั่วประเทศดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือ ทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนอย่างไรก็ตาม การทำงานขององค์กรทางพระพุทธศาสนายังขาดการสร้างคามยั่งยืนของการดำเนินงาน โดยเฉพาะการสร้างพระสงฆ์ พระนิสิต และพื้นที่ของการเรียนรู้ เพื่อ

^{๑๒} ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, 2530), หน้า 8.

^{๑๓} สายชล ปัญญาชิต, สังฆพัฒนา : แนวคิด อุดมการณ์การสร้างเครือข่ายทางสังคม, กรุงเทพมหานคร : สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เอกสารอัดสำเนา) 2557

^{๑๔} การแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2557 โดยกำหนดไว้ในด้านที่ 4 การศึกษาและการเรียนรู้ การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ในข้อย่อยที่ 4.7 และเจตนารมณ์ และนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ พ.ศ. 2557 ในเรื่องการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ที่กล่าวถึงการส่งเสริมการใช้หลักวิชาการเพื่อจัดการความขัดแย้ง

การสืบทอดเจตนารมณ์และอุดมการณ์การทำงานพัฒนาอย่างยั่งยืน การที่พระสงฆ์และพระนิสิตที่เป็นเครือข่ายของมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะผู้ที่ควรมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม สุขภาวะ มีความพร้อมอยู่แล้วในเบื้องต้นการสนับสนุนการขับเคลื่อนบทบาทการทำงาน การพัฒนาองค์ความรู้และการสร้างระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาวะพระสงฆ์ให้มีความครอบคลุมพื้นที่และประเด็นสุขภาวะมากกว่าที่เป็นอยู่จึงน่าจะส่งผลให้เกิดการขยายแนวทางการทำงานและสร้างพระสงฆ์ พระนิสิต และพื้นที่ของการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนผ่านบทบาทขององค์กรทางพระพุทธศาสนาได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีระบบการพัฒนาคนเต็มทั้งระบบ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาพร้อมกันทั้ง ๓ ด้าน ให้มีความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัย ส่งผลต่อกัน ไปด้วยกันด้วย การศึกษาแบบไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้คนพัฒนาขึ้น จนไม่มีความประมาท เป็นอยู่ได้ด้วยสติปัญญา การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล ๕” เป็นการวิจัยหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการขยายผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล ๕ นำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้บุคคลได้เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีในชุมชน และทำกิจกรรมที่สื่อบริการไปในทางที่ดี ทั้ง การศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม อันจะเป็นเหตุให้คนในสังคมได้ตระหนักในคุณค่าของศีล ๕ และนำไปประพฤติปฏิบัติต่อกันและบุคคลอื่น พัฒนาคณะในสังคมให้สร้างจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕
๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑. แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ มีหลักการและลักษณะสำคัญอย่างไร
๒. การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ มีลักษณะเป็นอย่างไร
๓. การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ มีผลการดำเนินการเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

มุ่งเน้นศึกษาคัมภีร์และตำราทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนเอกสารทางวิชาการ หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

แบ่งขอบเขตด้านเนื้อหา ออกเป็น ๒ ประเด็น คือ แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ กระบวนการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

เลือกพื้นที่ศึกษาวิจัยคือจังหวัดชัยภูมิ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก ดังนี้ ๑) เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งได้รับการยอมรับให้เป็นชุมชนต้นแบบใน ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ (๒) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ และ (๓) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ด้านใดด้านหนึ่ง ๒) เป็นชุมชนที่มีกิจกรรมในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมและมีความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓) เป็นชุมชนที่หน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการลงพื้นที่ทำการวิจัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

มีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับเครือข่าย ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ พระสงฆ์ ชุมชน และเครือข่ายแบบผสมผสาน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งจะนำไปสู่การได้มาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรเครือข่ายได้อย่างเป็นขั้นตอน โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ในการวิจัยแบบเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เครือข่ายพระสงฆ์ เพื่อให้เห็นแนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ในมิติต่าง ๆ ให้ชัดเจน มีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับเครือข่าย ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ พระสงฆ์ ชุมชน และเครือข่ายแบบผสมผสาน ซึ่งจะนำไปสู่การได้มาซึ่งองค์

ความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน ที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการองค์กรเครือข่ายได้อย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

๑. ประชากร เป็นพระสังฆาธิการ ข้าราชการสังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ ข้าราชการสำนักวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ และผู้นำชุมชน

๒. กลุ่มตัวอย่าง เป็นพระสังฆาธิการ พระสงฆ์ภายในวัด ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ดังนี้

๓. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย (Discussion) ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เครือข่ายพระสงฆ์ เพื่อให้เห็นแนวคิด รูปแบบการจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาในมิติต่าง ๆ

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างความปลอดภัยสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัยไว้ดังนี้

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและกลุ่มเป้าหมายของมาประสานการทำงานร่วมกัน

ต้นแบบ หมายถึง กระบวนการหรือแนวทางหรือวิธีการดำเนินงานที่เป็นแบบอย่างของการสร้างต้นแบบโรงเรียนหรือชุมชนศีล ๕ เป็นตัวอย่างกรณีศึกษา ในด้านใดด้านหนึ่งที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชนซึ่งสามารถ/ต้นแบบ/ พัฒนาให้เป็นต้นแบบได้ และมีการจัดการองค์ความรู้ด้านศีล ๕ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดหรือการศึกษาพัฒนาต่อยอดได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบจนเป็นชุมชนที่มีความสามารถในการจัดการปัญหาภายในชุมชนด้วยตนเอง มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจโดยมีคนในชุมชนเป็นแกนหลักการดำเนินการ

การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ หมายถึง กระบวนการในการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจ ทักษะ และ ประสพการณ์ เพื่อเสริมสร้างมนุษย์ให้สามารถพัฒนาตนเองและสังคมได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

ศีล ๕ หมายถึง ความประพฤติดีงามสุจริตที่แสดงออกทางกายและวาจา เป็นคุณสมบัติของคนประพฤติดีและเกื้อกูลให้เกิดขึ้นสำหรับมนุษย์ในสังคม คือ ข้อปฏิบัติ ๕ ประการในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการไม่เบียดเบียนสัตว์, การงดเว้นจากการลักทรัพย์ หรือฉ้อโกงทรัพย์สิ่งของ ๆ ผู้อื่นมาเป็นของตน, การงดเว้นจากการประพฤติดองในบุตรธิดาและภรรยาผู้อื่น, การงดเว้นจากการพูดเท็จ, การงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันทำให้ขาดสติสัมปชัญญะ

ความปลอดภัย หมายถึง การกำหนดข้อตกลงร่วมกันปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ด้วยการรักษาศีล ๕ ร่วมกัน

สมานฉันท์ หมายถึง การสร้างความพึงพอใจร่วมกัน การสร้างความเห็นพ้องกันในการรักษา ศิล ๕ เหมือนกัน

การขับเคลื่อน หมายถึง การนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เรื่องศิลป ๕ สู่ภาค ประชาชน ด้วยการสมัครเข้าร่วมโครงการ การรณรงค์ให้ประชาชนถือศิลป

หมู่บ้านรักษาศิล ๕ หมายถึง โครงการกิจกรรมของหมู่บ้านรักษาศิล ๕ ตามพระดำริของ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ รวมถึงกรณีศึกษาจากโครงการหมู่บ้านรักษาศิล ๕ จำนวน .. โครงการ ได้แก่

โครงการหมู่บ้านศิลป ๕ หมายถึง นโยบายสำคัญของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ที่ดำริให้กับคณะสงฆ์ทุกจังหวัด และสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติได้ร่วมในการนำหลักของศิลป ๕ ให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยให้จัดทำในรูป ของโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศิล ๕

จังหวัดชัยภูมิ หมายถึง ผู้วิจัยเลือกชุมชน ๔ ชุมชน ในเขตจังหวัดชัยภูมิเป็นกรณีศึกษาครั้งนี้

รูปแบบและเครือข่าย หมายถึง การรวมตัวกันของกลุ่มเพื่อประสานงานและกระตุ้นให้เกิด การพัฒนางาน โดยวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การทำกิจกรรมร่วมกัน การขยายกิจกรรม

กระบวนการ หมายถึง การทำงานไปตามรูปแบบ แนวคิดและหลักการ เพื่อให้บรรลุตาม วัตถุประสงค์ของธนาคารความดี

ชุมชน หมายถึง ชุมชนด้านพื้นที่ต้นแบบซึ่งเป็นประชากรผู้อยู่อาศัยในจังหวัดชัยภูมิ

๒.๙ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากผู้วิจัยเชื่อว่า ระบบวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบ การศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ได้ โดยการศึกษาดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาคนแล้ว นำไปสู่การพัฒนาประเทศในที่สุด ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือ และมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน จนกล่าวได้ว่า หลักคำสอนและแนวทางในการปฏิบัติ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเป็นอย่างมาก ดังในรายงานผลการศึกษาต่อไปนี้

๒.๙.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า คนสมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือ ได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่า เป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำชุมชน และสังคมไปสู่สันติสุขและความสวัสดิ มีธรรมหรือคุณธรรม ๗ ประการ ดังนี้ . ๑. อดมัญญตา รู้หลักและ รู้จักเหตุ ๒. อุตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล ๓. อัตถัญญตา รู้ตน ๔. มัตถัญญตา รู้จักประมาณ ๕. กาลัญญตา

รู้กาล ปริสัญญูตา รู้จักชุมชน และบุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ธรรม ๗ ข้อนี้ เรียกว่า สปัปฺริสธรรม แปลว่า ธรรมของสปัปฺริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์^{๑๕}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม ชาวพุทธเปรียบเทียบกับคนที่มีความรู้สองด้านเหมือนคนที่มีดวงตาสองข้าง (ทวิจักขุ) ดวงตาข้างหนึ่งคือความรู้ด้านศาสนา ส่วนดวงตาอีกข้างหนึ่งคือความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และความรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ คนที่มีความรู้ทั้งสองด้านเช่นนี้จัดเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวว่า ชีวิตมนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องประกอบด้วย ธรรมะ มีศิลปะในหลายๆ ประการ คือ ศิลปะแห่งการดำเนินชีวิต ศิลปะแห่งการครองใจคน ศิลปะแห่งการทำงาน ศิลปะแห่งการคบมิตร ศิลปะแห่งการครองเรือน ศิลปะแห่งความเป็นพ่อ ศิลปะแห่งความเป็นแม่ ศิลปะแห่งความเป็นลูก ศิลปะแห่งความเป็นผู้นำ ศิลปะแห่งความเป็นข้าราชการ ศิลปะแห่งการสร้างความคิด ศิลปะแห่งการสร้างความสุข ศิลปะแห่งการสร้างความสงบ และศิลปะสูงสุดคือพุทธธรรม^{๑๖} จากการศึกษาวิเคราะห์มนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวพุทธปรัชญานี้ ทำให้ทราบว่า การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจสูงส่ง และเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยคุณธรรมตามที่พุทธศาสนาได้กำหนดไว้ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่ได้ศึกษามาโดยสรุปความได้ว่า มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นจะต้องเป็นคนดี รู้จักคุณค่าของการเกิดมาเป็นมนุษย์ มีการพัฒนาตนไปตามความรู้ ความสามารถ และบารมีของแต่ละบุคคล และจะต้องปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามหลักการลำดับการ และวิธีการ ดังคำที่พูดไว้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่สามารถฝึกและพัฒนาได้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า โลกประสบปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนมาเป็นเวลานาน ซึ่งคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” มีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ผิดพลาดตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ซึ่งหากพิจารณาประเด็นจุดกำเนิดแห่งปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาในเชิงศาสนาท่านวิเคราะห์ว่าเกิดจากการที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส ๓ อย่างคือ ตัณหา หรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการอำนาจ และทิฐิ หรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้ แนวคิด ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่าง ๆ หลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืน การแก้ปัญหาการพัฒนา หมายถึง การแก้ปัญหาของอารยธรรมทั้งหมด ต้องสืบค้นเหตุปัจจัยของปัญหาลงไปถึงรากฐานทางความคิดหรือทิฐิที่เป็นฐานก่อกำเนิด และกำกับกระแสอารยธรรมนั้น เพื่อให้เห็นลู่ทางของการแก้ปัญหาแล้วโยงไปสู่ขั้นการ

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

^{๑๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์สร้างสรรค์วัฒนธรรมแห่งปัญญา, ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, คณะบรรณานุกรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : นวสารการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐.

พิจารณาในการแก้ปัญหา ซึ่งทัศนะที่มีต่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับธรรมชาตินั้น อารยธรรม ตะวันตกเดิมมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ และมีอำนาจครอบครองเหนือธรรมชาติจึงเป็นตัวการ ก่อปัญหาแก่มนุษย์ชาติ เมื่อจะแก้ปัญหาให้การพัฒนาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต้องเปลี่ยนรากฐานทาง ความคิดใหม่ เพราะปัญหาการพัฒนา มิใช่เฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ปรากฏทางด้านความคิด ชีวิต ทั้งทางกายใจและสังคมด้วย รากฐานทางความคิด และปัจจัยต่าง ๆ ทางภูมิธรรมภูมิปัญญาที่อยู่ เบื้องหลังความเป็นมาของอารยธรรมปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจและการ ปรับปรุงแก้ไขพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมมนุษย์อย่างแท้จริง^{๑๗}

ATEF ABDEL MALEK ได้ ทำ การ วิจัย เรื่อง “ THE SOCIAL EFFECTS OF EGYPT'S ENVIRONMENTAL POLICIES ” ได้ศึกษาปัญหา ๓ ประการ ซึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผลทางสังคมและ การปฏิบัติของประเทศอียิปต์ว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่จะนำการพัฒนาที่ยั่งยืนมาปฏิบัติ และในระยะเวลา อันสั้นทำให้ต้องใช้ค่าใช้จ่ายทางสังคมอย่างไรบ้าง ระบบการดำเนินงานของรัฐบาลมีผลต่อการพัฒนาที่ ยั่งยืนหรือไม่ ความกดดันในการปฏิบัติเป็นภาระหนักอย่างไรและข้อจำกัดคืออะไร จากการวิจัยสรุปได้ ว่า มีสิ่งชี้บ่งว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ ยากที่จะให้คำจำกัดความและพบว่ายากที่การพัฒนาที่ยั่งยืนจะ สำเร็จ และมีศักยภาพในการปฏิบัติในระยะสั้นและยังปรากฏว่าการดำเนินงานของรัฐบาลไม่ประสบ ผลสำเร็จ และกดดันในการปฏิบัติซึ่งถูกจำกัดด้วยองค์ประกอบในอนาคต นอกจากนั้น ยังพบว่า นโยบายทางการเมืองไม่เด่นชัดเท่าที่ควร^{๑๘}

HUEY-LI ได้ วิ จ ย เ รื่ อ ง “ SUSTAINABLE DEVELOPMENT TOWARDS AN UNDERSTANDING OF THE ETHICAL FOUNDATIONS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION ” เนื้อหาได้กล่าวถึงความเท่าเทียมกัน เศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์ และธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหมายของทฤษฎีศีลธรรมที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม และชี้ให้เห็นว่าโลกยุคปัจจุบัน เห็นความสำคัญของปัญหานี้เป็นปัญหาหลัก ซึ่งมีความสำคัญ ตรงที่ได้รับความคิดเห็นจากรากฐานของการพัฒนาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ทั้งยังมีการศึกษาการผสมผสานวัฒนธรรมที่แตกต่างความรู้แบบโลกาภิวัตน์และสิ่งแวดล้อมศึกษา และ กล่าวถึงปรัชญาขงจื้อในแง่ของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อันเป็น แนวความคิดที่ยังคงมีอยู่ในประเทศแถบตะวันออก ซึ่งอาจจะเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการแสวงหาความ เติบโตทางเศรษฐกิจเหนือความสมดุลของระบบนิเวศน์ ผู้วิจัยให้ความเห็นว่าลัทธิขงจื้อเน้นเรื่องการ ปลูกฝังศีลธรรมและสังคมที่สมบูรณ์พร้อม จะต้องต่อต้านความเปลี่ยนแปลงธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างโลกกับมนุษย์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดการกลมกลืนกันระหว่าง

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗)

^{๑๘} Atef Abdel Malek, The social Effects of Egypt's Environmental politics, PHD. Walden University, (๑๙๙๖), P. ๔.

ความคิดที่แตกต่างในทางวัฒนธรรม ศาสนาในระดับโลกาภิวัตน์ จริยศาสตร์สภาพแวดล้อมไม่สามารถแบ่งแยกระหว่างจริยศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และโลกภายนอกได้^{๑๙}

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ ได้ศึกษา “การเมืองกับพุทธธรรม” พบว่า พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นสถาบันที่สำคัญสถาบันหนึ่งของสังคม มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธทั้งในด้านจารีตประเพณีและวัฒนธรรม และมีบทบาทสำคัญต่อความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างน้อยที่สุด ๓ ประการคือ ประการแรก พุทธศาสนาเป็นพลังที่สร้างบูรณาการของสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอด ปลุกฝัง วัฒนธรรม และจริยธรรมทางสังคม ช่วยส่งเสริมความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความ เป็นชาติ ในแง่นี้ พระพุทธศาสนาจะมีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมของชาวพุทธโดยตรง ประการที่สอง พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมไทยซึ่งในแง่นี้ พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม และประการสุดท้าย พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่มีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้องกับ ความเสมอภาคกันในโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอีกด้วย จะต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของทางราชการ โดยปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.๒๔๕๗ และกฎหมายอื่น ๆ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการ จากการวิจัยดังกล่าวพบว่า ผู้นำมีบทบาทในการทำงานกับชุมชนและมีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ มีฐานะดี จึงมีเวลาเสียสละเอาใจจริงเอาใจในการปฏิบัติหน้าที่และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทำให้คนรัก ศรัทธา และเชื่อถือด้วยความจริงใจ มีสัมพันธภาพอันดีในชุมชนเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนตามหลักพุทธธรรม สังคมความดีงามแห่งสังคม ยิ่งก่อให้เกิดอำนาจทางใจหรืออำนาจแห่งธรรม ที่จะทำให้ผู้อื่นรักศรัทธาเชื่อฟัง และเชื่อถือด้วยความจริงใจเกิดขึ้นโดยใช้อำนาจเพื่อการปกครองใจผู้อื่นและสามารถชักจูงโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นให้คล้อยตามไปในทางที่ถูกที่ควร โดยไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจการบังคับการให้รางวัล การให้คุณและโทษตามระเบียบแบบแผนหรือธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น หลักธรรมจึงมีคุณค่าสำคัญในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างเสริมภาวะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในฐานะที่เป็นตัวแทนของทางราชการ โดยปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๔๕๗ และกฎหมายอื่นๆ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการเป็นมิตรไมตรีกับทุกคนในชุมชนมีความเป็นกลางไม่มีอคติต่อคนในชุมชนเป็นผู้นำที่ปกครองดูแลคนในชุมชนด้วยความ ยุติธรรม การทำงานให้เหมาะกับเวลามีการวางแผนที่ดีทำให้สำเร็จบรรลุเป้าหมาย ^{๒๐}

^{๑๙} Huey - Li, Sustainable Development : Towards An Understanding of The Ethical Foundation of Environment Education, (University of Elinois at Urbana - Champaign, ๑๙๙๕), P. ๖.

^{๒๐} พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, การเมืองกับพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สยามบรรณาการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๖๓.

ดิเรก ฤกษ์ห่วย ได้ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต” พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ด้วยความร่วมมือของ ๔ กระทรวงหลัก ใช้แนวความคิดทางพุทธศาสนาในการพัฒนาเพียงใด และได้เสนอตัวแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวคิดทางพุทธศาสนา ผลการวิจัย พบว่า การใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักการให้ประชาชนปฏิบัตินั้น แม้จะไม่มีรากฐานจากหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเกี่ยวข้องโดยตรง แต่สิ่งที่โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตดำเนินการไปนั้นจริง ๆ แล้วก็คือหลักการทางพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสม และทันสมัย และควรเน้นให้ประชาชนมีการพัฒนาการพึ่งตนเอง โดยมีสถาบันทางศาสนาเข้าร่วมด้วย^{๒๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า โลกประสบปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนมาเป็นเวลานาน ซึ่งคำว่า “การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน” มีสาเหตุมาจากการพัฒนาที่ผิดพลาดตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่มุ่งถึงผลเลิศของการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อความสุขสบายของมวลมนุษย์เพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ซึ่งหากพิจารณาประเด็นจุดกำเนิดแห่งปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาที่ผ่านมาในเชิงศาสนาท่านวิเคราะห์ว่าเกิดจากการที่บุคคลขาดจริยธรรมในการพัฒนา เพราะมีเหตุมาจากกิเลส ๓ อย่าง คือ ตัณหาหรือความอยากได้ มานะหรือความต้องการอำนาจและอิทธิหรือความยึดมั่น ความคลั่งไคล้ แนวคิด ลัทธิ ศาสนา และอุดมการณ์ต่าง ๆ ^{๒๒}

พระไพศาล วิสาโล ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์” ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนา มนุษย์เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้นจำเป็นต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น มีโอกาสทรัพยากรจากความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์การทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจึงต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้เกิดมีขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลกและชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกัน การพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคล จึงแยกไม่ออกจากการพัฒนาสังคม ^{๒๓}

วชิราภรณ์ ภัทรวาสน์ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานกรณีศึกษาครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคเหนือตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการใช้ แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงเพื่อศึกษาการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงาน ตลอดจนเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการนำเอาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

^{๒๑} ดิเรก ฤกษ์ห่วย, การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๓.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๘.

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

ในการทำงานของครูที่อยู่ในโรงเรียนในเขตพื้นที่ต่างๆ ราชการที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบน โดยขนาดของกลุ่มตัวอย่างใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน จำนวน ๓๘๐ ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม ที่มีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๑๑ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติทั้งวิธีการสถิติทั้งเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมานผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นของการใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในภาพรวม มีความคิดเห็นเป็นจริงในระดับมาก สำหรับการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานโดยภาพรวมมีความคิดเห็นในระดับมาก ด้านความสัมพันธ์ของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในทฤษฎีกับคุณภาพชีวิตในการทำงานพบว่ามีความสัมพันธ์กัน ด้านความคิดเห็นต่อการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจำแนกตามครูในพื้นที่จังหวัดต่างกันพบว่ามีความคิดเห็นต่อการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่างกัน ส่วนการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงาน จำแนกตามครูโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชน พบว่า ครูโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานไม่ต่างกัน ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษา ควรจัดให้มีหน่วยงานหรือคณะกรรมการการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ความรู้ทางด้านวิชาการ รวมถึงทักษะการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างแนวทางในการดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานของครู และส่งเสริมคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๒๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ในหนังสือ นิติศาสตร์แนวพุทธ กล่าวถึงเรื่องนิติศาสตร์พื้นฐานของพุทธศาสนา โดยวางเป็น ๒ ระยะ คือ

ก. หลักการพื้นฐาน กฎหมาย ต้องมาจากธรรม ต้องชอบธรรม และต้องเพื่อธรรม โดยให้วินัยตั้งบนหลักการแห่งธรรม ธรรมเป็นเบื้องต้นและที่สุดแห่งวินัย ธรรมเป็นเรื่องของความจริงแท้ในธรรมชาติ ส่วนวินัยเป็นเรื่องสมมติเพื่อหนุนธรรม วินัยหรือกฎหมายเอาพฤติกรรมเป็นจุดเชื่อมโยงเข้าสู่ไตรสิกขา โดยใช้สังขะ ๒ คือปรมาตถสังขะ และสมมติสังขะเป็นหลักอธิบาย

ข. หลักแห่งการปฏิบัติ ถ้าคนอยู่ในหลักการ ก็ไม่ต้องมีกฎหมาย ถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย ในสังคมที่คนมีการศึกษาถูกต้องพัฒนาดีแล้ว กฎหมายและวินัย เพียงเป็นข้อหมายรู้ไม่ต้องเป็นข้อบังคับทำให้เป็นเครื่องฝึกตนดังที่เรียกว่าสิกขาบทกฎหมายจะต้องมีแนวโน้มในการที่จะสร้างระบบสังคม จัดสรรสภาพแวดล้อมและวางรูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในทางที่เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงาม^{๒๕}

^{๒๔} วชิราภรณ์ ภัทโรวาสน์, การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานกรณีศึกษาครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคเหนือตอนบน, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค.), (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ,

^{๒๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒.

๒.๙.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศีล ๕

พระวิมาน คมภิรปญโญ (ตริกมล) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ผลการวิจัยพบว่า สันติภาพเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และเป็นสภาวะที่ปราศจากการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ ทั้งความรุนแรงต่อตนเองหรือผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับสันติภาพมีอยู่หลายประเภท นักการศาสนาจะมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับสันติภาพทางจิตที่ปราศจากความรุนแรง แต่นักเคลื่อนไหวทางสังคมมองว่าสันติภาพเป็นสภาวะที่ไม่ถูกกดขี่หรือเอารัดเอาเปรียบ ในขณะที่นักปฏิบัติการทางสังคมจะมองว่าสันติภาพเป็นสภาวะที่ไม่ใช้ความรุนแรงทั้งทางตรง ทางอ้อม ทางโครงสร้างและทางวัฒนธรรม การสร้างสันติภาพทำได้โดยการควบคุมกิเลสภายในของแต่ละบุคคล การไม่ก่อความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม การควบคุมพฤติกรรมด้วยการใช้ข้อกำหนดกฎเกณฑ์ทางสังคม การปรับโครงสร้างและค่านิยมเพื่อไม่ให้เอื้อหรือส่งเสริมการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ ในส่วนการนำศีล ๕ มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปริมิต โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือรากฐานของสันติภาพเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นมโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ภารดรภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นแบบสวัสดิการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพเชิงบวก ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นแนวทางแก้ปัญหารากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง ในรูปของต้นเหตุ มานะ ทิฏฐิ และอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งศีล ๕ จะเป็นตัวสกัดกั้นและทำลายรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง โดยรากฐานเชิงโครงสร้างจะเข้าไปจัดโครงสร้างสังคมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่รากฐานเชิงคุณค่าจะปลูกฝังให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เพื่อให้อยู่ร่วมกันตามหลักมนุษยชน ซึ่งเป็นรากฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ยังเข้าไปจัดการกับรากเหง้าที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้าง คุณค่าของมนุษย์และการควบคุมกิเลสภายใน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคง ทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยั่งยืนต่อไป^{๒๖}

^{๒๖} พระวิมาน คมภิรปญโญ (ตริกมล), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร ได้เขียนบทความทางวิชาการเรื่อง “พระพุทธศาสนา เพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล” **สรุปได้ว่า** การตีความศีล ๕ โดยเครือข่ายพุทธศาสนิกชนเพื่อสังคมนานาชาติที่เป็นสากลทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอไว้ในบทความเรื่องศีลกับเจตนารมณ์ทางสังคม และแนวคิดของพระติช นัท ฮันท์ เกี่ยวกับการตีความศีล ๕ แนวใหม่ โดยได้ตีความศีล ๕ เน้น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของศีล และส่วนที่เป็นค่านิยมของศีล ส่วนที่เป็นเจตนารมณ์ของศีล หมายถึง เจตนารมณ์ที่มุ่งให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกันให้รู้จัก เอาใจเขามาใส่ใจเรา นอกจากนี้ เจตนารมณ์ของศีลยังครอบคลุมถึงการจัดระบบโครงสร้างทางสังคมความสัมพันธ์ทางสังคมและสภาพแวดล้อม ความที่เอื้อต่อการเข้าถึงสังฆธรรม ส่วนค่านิยมความหมายของศีล เครือข่ายพุทธศาสนิกชนมองว่า ศีลห้าต้องมีพลวัตและมีความหมายที่ยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความซับซ้อนของปัญหาในแต่ละยุคสมัย อาทิเช่น ศีลข้อห้าห้ามฆ่าสัตว์ ต้องให้ครอบคลุมถึงปัญหาความรุนแรงประเภทต่าง ๆ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ปัญหาสงคราม ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหาการใช้สารเคมี เป็นต้น^{๒๗}

วงศกร เพิ่มผล ได้วิจัยเรื่อง “ศีล ๕ มิติอารยธรรมสากล” ผลการวิจัยพบว่า มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นสังคม มีความรักและความใคร่เป็นเรื่องธรรมดา แต่ความใคร่นั้น ต้องอยู่ภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรม กฎหมายป้องปรามได้เฉพาะการละเมิดทางกาย แต่ศีลธรรมสามารถป้องปรามได้จากภายในคือจิตใจ โดยมีการส่งเสริมให้มีความเคารพกันระหว่างเพศ มีจิตสำนึกผิดชอบชั่วดี ผักผ่อนตนเองให้สามารถควบคุมเรื่องเพศได้ อันจะแสดงออกมาทางพฤติกรรม คือ มีความซื่อสัตย์กับคู่ครองของตน อันจะก่อให้เกิดเป็นความสงบสุข และความอบอุ่นภายในครอบครัวขึ้นได้^{๒๘}

พระมหาจรัญโรส ปาโส ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านการจัดสวัสดิการสังคม โดยเป็นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในนามของกลุ่มเสถียรธรรม พบว่า กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์กลุ่มเสถียรธรรมแบ่งออกได้เป็น ๗ กลุ่มกิจกรรมใหญ่ และ ๒๗ กิจกรรมย่อย เช่น กิจกรรมการจัดตั้งกองทุน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาเด็กและเยาวชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม การจัดการศึกษา การปฏิบัติธรรมและการส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้ พระสงฆ์กลุ่มเสถียรธรรมได้ดำเนินการควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักอริยสัจ หลักไตรสิกขา หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หลักฆราวาสธรรม หลักพรหมวิหารธรรม และ หลักศีล ๕ เป็นต้น ด้วยการบูรณาการองค์ความรู้หลักพุทธธรรมที่กล่าวมา กับความรู้ในศาสตร์สาขาอื่นๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ การบริหารจัดการ การพัฒนาชุมชน การจัดสวัสดิการ ฯลฯ ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน โดยพระสงฆ์กลุ่มเสถียรธรรม

^{๒๗} พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิโกโร, “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม : กระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับเบญจศีล”, *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*, ปีที่ ๙ ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก (๒๕๕๖) : ๓๕๒ - ๓๗๔.

^{๒๘} วงศกร เพิ่มผล, “ศีล ๕ มิติอารยธรรมสากล”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ได้ดำเนินการผ่านกิจกรรมการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนให้เกิดคุณภาพใน ๓ ด้านหลักใหญ่ๆ คือ ๑) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๒) การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และ ๓) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระราชบัญญัติ (สิงห์คา ขยวโธ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาการความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หนเหนือ โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมภายใต้แนวคิดธนาการความดีของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลห้วยม อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย และเพื่อทดลองและนำเสนอรูปแบบการเสริมสร้างสังคมคุณธรรมเชิงพุทธบูรณาการในการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเขตภาคเหนือ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดตั้งธนาการความดีของชุมชนวัดศรีเมืองมูลตำบลห้วยม อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย เกิดขึ้นภายใต้หน่วยงานที่เรียกว่า “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล” มีแนวคิดในการจัดตั้งธนาการความดี ๒ ประการ คือ ๑) เพื่อป้องกันสิ่งไม่ดี มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นผู้มีคุณภาพสามารถที่จะดำเนินชีวิตไปได้อย่างสงบสุข ๒) เพื่อพัฒนากระบวนการขับเคลื่อนความดี โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในลักษณะของคะแนนความดี โดยมีเป้าหมายหลักคือ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเสริมสร้างคุณธรรมและสังคมคุณธรรม การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ผลจากการดำเนินการธนาการความดี สามารถทำให้คนในชุมชนมีความสุข มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยได้รับค่าความดีเป็นสิ่งตอบแทนแล้วสามารถนำมาแลกเปลี่ยนสิ่งของได้ ซึ่งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในหนเหนือ มีกระบวนการและหลักการที่คล้ายคลึงกัน คือ การนำหลักการ ๘ ประการ คือ หลักศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพ สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวที และหลักสามัคคีธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม^{๒๙}

เพียงรัก ดาวเรือง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุมชนโดยใช้ธนาการความดีเป็นเครื่องมือกรณีศึกษา ธนาการความดีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยม ตำบลห้วยม อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของธนาการความดีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยม และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดธนาการความดีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยม พบว่า พัฒนาการ ปัจจัย เงื่อนไขที่ส่งผลให้เกิดธนาการความดีองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยม ตำบลห้วยม อำเภอพวน จังหวัดเชียงราย เกิดจาก ๑) การมีผู้นำที่มีความเสียสละ มีจิตสาธารณะ และมีความตั้งใจจริงในการร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ๒) เกิดการร่วมมือกันจากหลายภาคส่วนภายใต้ “บวร” (บ้าน, วัด, โรงเรียน/ส่วนราชการ) ๓) ใช้หลักวัฒนธรรม คือศาสนา มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนธนาการความดี ๔) เน้นการมีส่วนร่วมให้ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมโดยแต่ละกิจกรรมก็เน้นการพัฒนาตนเองและการช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส

^{๒๙} พระราชบัญญัติ (สิงห์คา ขยว โธ), กระบวนการสร้างสังคมคุณธรรมแบบมีส่วนร่วมภายใต้รูปแบบธนาการความดี สำหรับหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล หนเหนือ, (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ พบว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคม ได้อาศัยคำสอนระดับศีลหรือวินัยที่เน้นไปในด้านกฎ ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผนในการจัดระเบียบสังคมภายนอก เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สร้างสันติภาพให้กับสังคม ด้วยการไม่ทำร้ายกัน ไม่ละเมิดในทรัพย์สินของกัน และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หากต้องการจัดระเบียบสังคมให้สมบูรณ์มากกว่านี้ ต้องจัดระเบียบภายในด้วย คือการสร้างจิตสำนึกให้บุคคลมีคุณธรรม มีสติ สมาธิ และปัญญา จะทำให้สังคมเกิดความสำนึก รับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ดังนั้น การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ จึงหมายถึงการจัดระเบียบทั้งภายในและภายนอกอย่างสมดุลกันตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ^{๓๐}

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้จัดทำรายงานผลการประเมินผลกระทบโครงการหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ พบว่า จากการดำเนินโครงการหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ ทำให้นายสมศักดิ์ สุวรรณสุจริต ผู้ว่าราชการจังหวัดขอนแก่น นำไปเป็นนโยบายแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และนายอำเภอ เพื่อให้การสนับสนุนแนวทางของโครงการ โดยเน้นไปที่งานศพ งานบวช ให้ทุกหมู่บ้านจัดงานที่ปลอดเหล้า และการเล่นพนัน ผู้เข้าร่วมโครงการส่วนมากมีความภาคภูมิใจและยินดี มีความสุขที่ได้ร่วมโครงการ สังเกตได้จากการจัดกิจกรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หลายครั้ง ผู้เข้าร่วมโครงการได้ชักชวนคนอื่นๆมาร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ และมีปริมาณเพิ่มขึ้น เช่น การจัดทำบุญโรงทาน ร่วมสวดมนต์หมู่ และร่วมงานบุญทั่วไปที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย ค่านิยมที่ดีของแบบชาวพุทธควรรักษาศีลห้าให้ได้ สวดมนต์ไหว้พระทุกวัน มีสติ ควรเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา สำหรับการดำรงชีวิตประจำวันก็ควรไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่เล่นการพนัน และควรเข้าวัดฟังธรรมเป็นประจำและเป็นตัวอย่างที่ดีให้คนในครอบครัวและให้ชาวบ้านใกล้เคียงได้ถือเป็นแบบอย่างและมีข้อข้อเสนอแนะจากการประเมิน คือ ๑) การแต่งตั้งกรรมการดำเนินโครงการหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ ไม่จำเป็นต้องมีหลายฝ่าย และกรรมการต้องทำงานตามบทบาทหน้าที่จริง ๆ คือ ควรมีฝ่ายสำรวจหมู่บ้านเป้าหมาย ฝ่ายพิจารณาคัดเลือก และควรพิจารณาอย่างน้อย ๑๕ วันก่อนเข้ารับเกียรติบัตร เพราะจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือมากขึ้น ๒) การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน ควรตั้งจากบุคลากรภายในและจากหน่วยงานภายนอก เพื่อติดตามดูแลงานหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบตามกลุ่มเป้าหมาย ๓) จัดอบรมสัมมนากลุ่มผู้นำชาวพุทธต้นแบบให้เป็นผู้นำในทาง “งดเหล้า เชายา ละการพนัน” และจัดกิจกรรมมอบรางวัลและเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้มากขึ้น และนำผลการประเมินหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ กลุ่มเป้าหมายไปปรับปรุงพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบได้อย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนอื่น ๆ ต่อไป และ ๔) ควรช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้มีพระสงฆ์ออกมาฝึกอบรมและให้ความรู้แก่ชาวบ้านอย่างเพียงพอและเหมาะสม สรุปผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประเมินการบริหารจัดการโครงการหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ

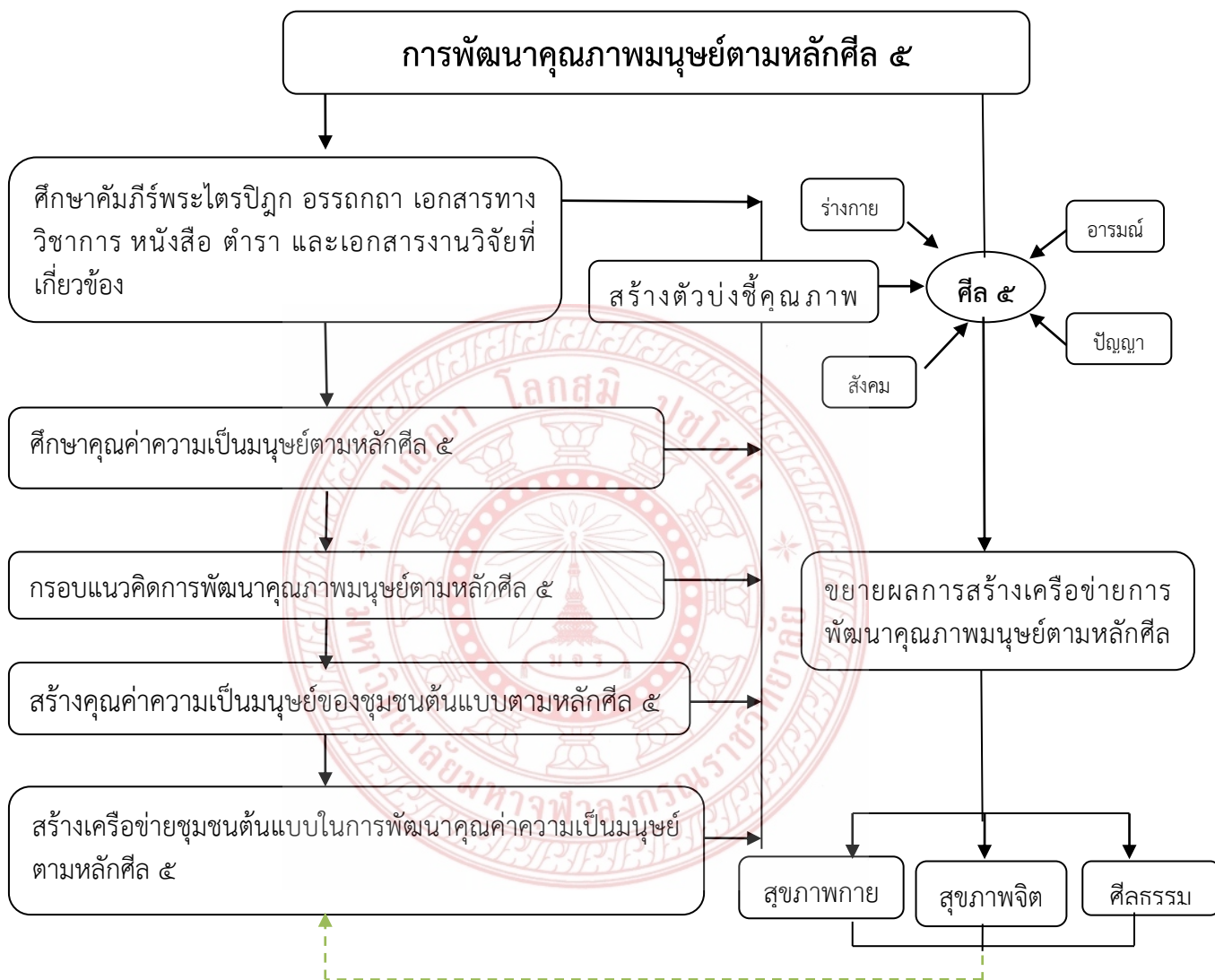
^{๓๐} ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ . รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), (หน้า ๙๐).

ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประจำปี ๒๕๕๕ พบว่า ส่วนผลการประเมินผลกระทบของโครงการพบว่า ชาวบ้านผู้เข้าร่วมโครงการในชุมชนมีการละเว้นอบายมุข เช่น ลดการดื่มสุรา ลดปริมาณการสูบบุหรี่ ลดการเสี่ยงโชค(เล่นหวย) ละเว้นการเล่นการพนัน มีการรณรงค์จัดกิจกรรมไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุข การพนันและสิ่งเสพติดของมีนเมา ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีและกิจกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ พบว่า หลักการทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบสังคม หากต้องการจัดระเบียบสังคมให้สมบูรณ์ต้องจัดระเบียบภายในด้วย คือการสร้างจิตสำนึกให้บุคคลมีคุณธรรม มีสติ สมาธิ และปัญญา จะทำให้สังคมเกิดความสำนึกรับผิดชอบตนเองและสังคม ดังนั้น การจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ จึงหมายถึงการจัดระเบียบทั้งภายในและภายนอกอย่างสมดุลกันตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา กระบวนปลูกฝังค่านิยมการบริโภคด้วยพุทธิปัญญาสำหรับวัยรุ่น สามารถนำเสนอรูปแบบการปลูกฝังค่านิยมการบริโภคด้วยพุทธิปัญญา กำหนดสร้างเป็นโมเดลในการปลูกฝังค่านิยมให้กับเยาวชน คือ “การเรียนรู้สู่การปฏิบัติ” ^{๓๑}

การรักษาศีล ๕ นั้น เท่ากับว่าได้รับกษัตริย์สมัญญะ เพราะว่าศีลเกี่ยวข้อง กับสิ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องละวางโดยเจตนา เมื่อเรารักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยเป็นปกติแล้ว ก็จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยหนุนเนื่อง ให้ให้จิตมีความเป็นปกติ เมื่อจิตเป็นปกติ ศีลก็วิ่งไปสู่จิต จิตก็จะสั่งให้เรามีความสำนึกผิดชอบชั่วดีอยู่ตลอดเวลา ความเจริญของโลกปัจจุบันนี้ นับว่าสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมศีลเป็นหลักยึด ถึงไม่รู้ว่าเป็นศีล หากว่าไม่ทำความชั่วทางกาย วาจา ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติตามศีล เพราะสำคัญ คือ ตัวเจตนานั้นเอง งดเว้นจากความชั่วต่างๆ ดังนั้น เมื่อมนุษย์ประพฤติปฏิบัติตามศีลกันอย่างแพร่หลายแล้ว ย่อมทำให้สังคมเกิดความสงบร่มเย็น อันเป็นหลักประกันให้มนุษย์เคารพในชีวิตของผู้อื่น เคารพในทรัพย์สินของผู้อื่น เคารพในคูครองของตนและผู้อื่น เคารพในคำพูดของตนเอง และเคารพในสติ ย่อมก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้ คือ เกิดความรักผูกพัน สมานฉันท์กันได้กับด้วยศีล ๕ นั้นเอง เพราะการขาดศีลขาดธรรม ย่อมนำมาไปสู่ความประมาทอันเป็นเหตุให้ตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมสูญเสียตามไปด้วย

^{๓๑} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น รายงานผลการประเมินผลกระทบโครงการหมู่บ้านชาวพุทธต้นแบบ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๖ (สำนักงานวิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓.

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕
๒. ได้ทราบกระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๑.๙ แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานจากการศึกษาวิจัยจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบ ในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ การพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ของ พระสงฆ์และสังคมไทย การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

๑.๙.๑ ในระดับนโยบาย

๑. หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ เช่น กรรมการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จะได้แนวการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ เพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

๒. หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง จะได้รับทราบชุดความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๓. หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและเครือข่ายพระสงฆ์ในระดับจังหวัด จะได้แนวทางและโครงการพัฒนาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การพัฒนาองค์กร การพัฒนาสังคมในมิติที่หลากหลาย

๑.๙.๒ ในระดับปฏิบัติการ

๑. พระสงฆ์ วัด จะได้รับทราบถึงรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการการบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ได้มีการพัฒนาขีดสมรรถนะ การสื่อสารและข้อปฏิบัติที่จะสร้างความเป็นประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนทั่วไป

๒. พุทธศาสนิกชน จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาชีวิต พัฒนาสติปัญญา และสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อตนเอง

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเด็นที่ ศึกษาในเรื่องการพัฒนาเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๒.๑ เครือข่าย

เครือข่าย (Network) คือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมายวัตถุประสงค์และความต้องการบางอย่างร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน โดยสมาชิกเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกันแนวคิดเรื่องเครือข่ายสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม (Civil Society) และแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตย ทั้งนี้ในความหมายที่กว้าง เครือข่าย คือ หัวใจของวิถีชุมชนในอดีตซึ่งผู้คนอยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพาอาศัยกันทั้งในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่แสดงออกทางกิจกรรมที่ทำกันสม่ำเสมอ หรือเป็นครั้งคราวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนเพราะแม้มีอำนาจอธิปไตยอยู่ แต่ก็ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงวิถีปฏิบัติของชุมชน การสร้างเครือข่ายน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญ ที่สุดของการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ทั้งนี้ก็ต้องมีการบริหารจัดการเครือข่ายที่ดีด้วย

๒.๑.๑ ความหมายของเครือข่าย

คำว่า “เครือข่าย” มีความหมายที่หลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมองในลักษณะต่างๆ เช่น การมองในเชิงโครงสร้าง ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Jeremy Boissevain ให้นิยามเครือข่ายทางสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคล โดยมีการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน^๑

Borgatta, Edgar F. and Borgatta, Marie. ให้นิยามของ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) ว่าหมายถึง ปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปแบบหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการจัดเรียงความสัมพันธ์ (Patterned Arrays of Relationship) ระหว่างปัจเจกชน (Individual) ที่ร่วมกระทำการในสังคม^๒

^๑ Boissevain, Jeremy, *Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions*, (Oxford : Basil Blackwell, ๑๙๗๔), P. ๓๑.

^๒ Borgatta, Edgar F. and Borgatta, Marie, *Encyclopedia of Sociology*, Volume ๔ : S-ZIndex, (New York : Macmillan Publishing Company, ๑๙๙๒), P. ๗๖.

Alter และ Hage กล่าวว่าเครือข่าย (Network) คือ รูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร เพื่อแลกเปลี่ยนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียว และการร่วมกันทำงาน เครือข่ายประกอบด้วยองค์กรจำนวนหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตที่แน่นอนหรือไม่ก็ได้และองค์กรเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกัน^๓

Bruce, Steve ; and Yearley, Steven ให้นิยามว่า เครือข่ายทางสังคมคือรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (Pattern of Social Relationship) ของปัจเจกชน (Individual) ซึ่งนักสังคมวิทยาถือว่า เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ในการศึกษา และใช้วิธีศึกษาโดยการสังเกต (Observation) ก่อนจะเขียนออกมาเป็นแผนที่ปฏิสัมพันธ์ (Interaction Mapping)^๔

นฤมล นิราทร ได้สรุปไว้ว่า เครือข่ายควรมีกลุ่มบุคคลหรือองค์กร ซึ่งกลุ่มเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ที่ประสานกลุ่มหรือบุคคลเอาไว้ สิ่งที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ก็คือ ข่าวสารข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ มีการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน และมีความเป็นอิสระต่อกัน^๕

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กล่าวว่า “เครือข่าย” หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลองค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใดๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ^๖

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโรร ให้นิยามของเครือข่ายทางสังคมว่า หมายถึงความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับ สิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรมการสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย^๗

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า เครือข่าย คือ หัวใจของวิถีชุมชนในอดีต ซึ่งผู้คนอยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพาอาศัยกันทั้ง ในชุมชนและกับชุมชนอื่นๆ มีความสัมพันธ์แบบเครือข่ายที่แสดงออกทางกิจกรรมที่ทำกันสม่ำเสมอ หรือเป็นครั้งคราวทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดของชุมชน เพราะแม้มีอำนาจรัฐอยู่ แต่ก็ไม่ได้ครอบงำไปถึงวิถีปฏิบัติของชุมชน^๘

^๓ Alter, Cathrin and Hage, Jerald, **Organization Working Together**, (California : Sage, ๑๙๙๓), P. ๓๑.

^๔ Bruce, Steve and Yearley, Steven, **The SAGE Dictionary of Sociology**, (London : SAGE Publication Ltd., ๒๐๐๖), P. ๗๖.

^๕ นฤมล นิราทร, **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**, (กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓).

^๖ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๘๐.

^๗ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโรร, **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข), (๒๕๔๓), หน้า ๖.

^๘ เสรี พงศ์พิศ, **เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยการพิมพ์), ๒๕๔๘.

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย ได้ให้ความหมายของเครือข่าย หมายถึง การร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กรประเภทเดียวกัน หรือเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มองค์กรต่างประเภทกัน ซึ่งมีหลายระดับตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่มโดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ^๙

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้ให้ความหมายของเครือข่ายว่า เครือข่ายอาจเป็นการร่วมมือระหว่างปัจเจกบุคคล/กลุ่ม/องค์กรประเภทเดียวกัน หรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม/องค์กรต่างประเทศ เครือข่ายมีได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกต่อปัจเจก เช่น การเชื่อมโยงระหว่างข้าราชการกับข้าราชการด้วยกัน การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกกับกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม เช่น การเชื่อมโยงระหว่างสถานศึกษากับสถานศึกษาด้วยกัน หน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชนสถานศึกษากับหน่วยงานธุรกิจ เป็นต้น และการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายอยู่ภายใต้เครือข่ายใหญ่^{๑๐}

Frederickson ให้ความหมายของเครือข่ายการทำงานว่าเป็นการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (reciprocal) โดยที่องค์กรต่าง ๆ ภายในเครือข่ายมีเป้าหมาย ค่านิยมในทางวิชาชีพ หรือมีอุดมการณ์ในการดำเนินงานร่วมกัน ^{๑๑}

วีระศักดิ์ เครือเทพ ให้ความหมายเครือข่ายในทางรัฐประศาสนศาสตร์ คือการจัดรูปแบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของการทำงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ตั้งแต่สองหน่วยงานขึ้นไป ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชนที่ แสวงหากาไร หน่วยงานพัฒนาเอกชนที่ไม่แสวงหากาไร กลุ่มอาสาสมัครของประชาชนหรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการกิจของสาธารณะบางประการ โดยมีองค์กรภาครัฐเป็นแกนหลักของ เครือข่าย ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงเหล่านี้เป็นไปในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีเป้าหมายของความร่วมมือก็เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะบางประการร่วมกันซึ่งเป็นปัญหาที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งมีอาจดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จได้โดยลำพัง^{๑๒}

วิชัย แสงศรี ให้ความหมายของเครือข่ายว่า หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีหลักการ ข้อตกลง และแนวปฏิบัติที่ชัดเจนระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มกับกลุ่มและเครือข่ายต่อเครือข่าย ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน

^๙ กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย, รายงานการวิจัย สถานการณ์เครือข่ายด้านเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๑๐} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ซีเคส มีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘ - ๓๔.

^{๑๑} วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒

^{๑๒} วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕

ความรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ โดยอาจผ่านเข้ามาทางผู้นำกลุ่ม หรือสมาชิกของกลุ่มให้สมาชิกของกลุ่มที่ประกอบอาชีพเดียวกันและทำงานร่วมกันเป็นวิธีการถ่ายทอดที่ทำให้ทุกคนมีส่วนร่วม ทั้งนี้จะประสบความสำเร็จได้เพราะมีผู้นำที่ดีที่มุ่งให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ การเรียนรู้ของสมาชิกในเครือข่ายมีอยู่ตลอดเวลาการเรียนรู้บางอย่างก็รับจากภายนอกเข้ามาเกือบทั้งหมด แต่บางอย่างก็มีการปรับและประยุกต์ให้ใช้ได้เหมาะสมกับสถานะเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาวิชาชีพ^{๑๓}

เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวว่า กิจกรรมที่สำคัญที่สุดที่เครือข่ายทำร่วมกัน คือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารประสบการณ์ แล้วพัฒนาไปสู่การวางแผนร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกันทำให้ด้านหนึ่งหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อน อีกด้านหนึ่งทำให้กิจกรรมนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะเป็นการประสานพลัง (synergy) เป็นการใช้ทรัพยากร ใช้พลังงานอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ^{๑๔}

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยดำเนินงานภายใต้เป้าหมาย และวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน หรือลงมือทำกิจกรรมร่วมกัน มีการจัดรูปแบบการจัดการให้เป็นกลไกขับเคลื่อนเชื่อมโยงกิจกรรมร่วมกัน มีลักษณะเท่าเทียมกัน และตระหนักร่วมกันในเป้าหมายที่จะทำร่วมกัน

๒.๑.๒ องค์ประกอบของเครือข่าย

ก่อนจะกล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย ควรทราบความหมายของเครือข่ายที่แท้จริง และเครือข่ายเทียมก่อนว่าหมายถึงอะไร เครือข่ายเทียม (pseudo network) คือ เครือข่ายที่เป็นเพียงการชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย โดยที่ต่างฝ่ายต่างไม่มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการทำกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายเช่นนี้จึงไม่มีการสานต่อและเสริมต่อกันขึ้นระหว่างสมาชิกในเครือข่าย ดังนั้น การทำเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่ แท้จริงได้ โดยองค์ประกอบที่สำคัญของเครือข่ายว่ามี ๗ องค์ประกอบด้วยกัน คือ ^{๑๕}

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่าย เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย จะมีผลทำให้การประสานงานและการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปได้อย่างลำบาก ทั้งนี้ได้หมายความว่า

^{๑๓} วิชัย แสงศรี, การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗.

^{๑๔} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๙

^{๑๕} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๓, หน้า ๓๖ – ๔๔.

สมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ในการทำงาน แต่ต้องอยู่ภายใต้จุดร่วมของเครือข่ายที่สมาชิกยอมรับกัน หากไม่แล้วความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ ความแตกแยกและแตกหักในที่สุดยกตัวอย่างการรับรู้มุมมองร่วมกัน อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา มีสำนึกในการแก้ไขปัญหาร่วมกันมีประสบการณ์ในปัญหาเหมือนกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) สมาชิกในเครือข่ายจะต้องมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน และการมีเป้าหมายที่จะดำเนินไปด้วยกันจะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพ และช่วยบรรเทาความขัดแย้งอันเกิดจากมุมมองที่แตกต่างลงไปได้ แม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้น แต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นได้ และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัวที่สอดคล้องไปด้วยกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย

๓. การมีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) เครือข่ายเกิดจากการที่สมาชิกแต่ละคนต่างก็มีความต้องการของตนเอง ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ความจำกันี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานผลประโยชน์ร่วมที่มากพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การร่วมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ผลประโยชน์ในที่นี้ อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ เป็นต้น

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย จะต้องเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในเครือข่าย ซึ่งการมีส่วนร่วมย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน สถานะของสมาชิกในเครือข่าย ควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน (equal status) ในฐานะหุ้นส่วน (partner) ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) ที่เท่าเทียมกันแทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) หมายความว่า หากการรวมตัวเป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่าย

๕. กระบวนการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่

๖. การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) สมาชิกของเครือข่ายต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกได้ว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็นต้องดำรงอยู่ของเครือข่ายซึ่งการพึ่งอิงพึ่งพิงร่วมกันนี้ จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดความร่วมมือกันได้ และจะไม่เกิดเครือข่ายความร่วมมืออย่างแท้จริง ดังนั้น สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วยปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว จะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกัน (reciprocal exchange) มิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใด ก็ยิ่งความผูกพันภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น (highly integrated) นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น อันจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความหมายขององค์ประกอบของเครือข่ายได้ว่าการรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายที่แท้จริงนั้น เกิดจากการที่มีผลประโยชน์หรือความต้องการร่วมกัน ฉะนั้น การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายจะต้องอาศัยการรับรู้มุมมองในการทำงานร่วมกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีการติดต่อประสานงาน ร่วมมือกันเพื่อรักษาความเป็นเครือข่ายเพราะหากสมาชิกในองค์กรไม่เข้าใจถึงองค์ประกอบของเครือข่ายแล้ว อาจทำให้เกิดเครือข่ายเทียมขึ้นมาได้

๒.๑.๓ ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

จากพัฒนาการของความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย จะเห็นได้ว่า มีกระบวนการเกิดขึ้นของเครือข่ายในภาคส่วนต่าง ๆ อย่างมากมายทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และภาคประชาชนรวมทั้งในด้านแนวคิด กิจกรรมก็มีกระบวนการแบ่งประเภทและรูปแบบของเครือข่ายออกเป็นต่าง ๆ ดังนั้น ประเภทและรูปแบบของเครือข่ายจึงมีความแตกต่างกันไปตามนิยาม และกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม หรือผู้ใช้กิจกรรมเครือข่ายกำหนดขึ้น ดังนี้^{๑๖}

๒.๑.๓.๑ เครือข่ายเชิงพื้นที่

เครือข่ายเชิงพื้นที่ หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มองค์กร เครือข่ายที่อาศัยพื้นที่ รูปธรรมหรือพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกันโดยยึดเอาพื้นที่ เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่าย

ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้นสามารถจัดลักษณะโครงสร้างความสัมพันธ์ได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น ดังนี้

๑. การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ อาทิ เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล และเครือข่ายระดับอำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ ฯลฯ

^{๑๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗), หน้า ๘๔ - ๘๗.

๒. การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ เครือข่ายลุ่มแม่น้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี เครือข่ายปาเซาสก ฯลฯ กิจกรรมและความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้นจะอาศัยพื้นที่ทางกายภาพเป็นฐานกำหนดกิจกรรมและประเด็นปัญหา กล่าวคือจะมีการเชื่อมโยงองค์กร และเครือข่ายย่อยในพื้นที่ให้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือ และหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ร่วมกัน โดยใช้กระบวนการที่ หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของคณะกรรมการร่วม การบูรณาการ การจัดการเชิงพื้นที่ และการใช้ประเด็นกิจกรรมเป็นภารกิจในการทำงานร่วมกัน กิจกรรมที่เกิดขึ้นของเครือข่ายดังกล่าว จะมีความสัมพันธ์ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการใช้ทรัพยากรที่มาจากพื้นที่เป็นสำคัญ

ส่วนโครงสร้างความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงพื้นที่นั้น จะมีลักษณะกระบวนการทำงานทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ โดยมีการรวมศูนย์กิจกรรมเข้าสู่ ส่วนกลางในระดับพื้นที่ขนาดใหญ่ และมีศูนย์ประสานย่อยในพื้นที่ขนาดเล็ก เพื่อให้เกิดกิจกรรม การสื่อสาร และความเคลื่อนไหว มีแกนนำผู้ประสานงาน และคณะทำงานในเครือข่ายมาร่วมผลักดันกิจกรรมให้กลุ่มองค์กรและเครือข่ายย่อยอื่นๆ ทำงานตามหน้าที่ และภารกิจของตน ในขณะที่ความสัมพันธ์ในแนวราบจะมีการประสานเครือข่ายตามประเด็นที่มีอยู่ในพื้นที่ แล้วมากำหนดกิจกรรมร่วมกัน

๒.๑.๓.๒ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม

เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม ได้แก่ เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้น ๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้นสามารถแบ่งลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่ เกิดขึ้นของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่ายเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้นสนใจของผู้ที่ทำงานในกิจกรรมนั้น ความสัมพันธ์ของเครือข่ายจึงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของหลายปัญหาเหล่านั้น และใช้ความเป็นเครือขையานั้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรม โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการสร้างโอกาสและการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์แบบพหุภาคี กิจกรรมการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะในแนวราบ เพราะเกิดจากความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกันของปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร และเครือข่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น ในขณะที่โครงสร้างความสัมพันธ์มีทั้งแนวดิ่งและแนวราบ โดยจะมีองค์กรแม่ข่ายหรือหน่วยงานหลักที่ทำงานในด้านนั้น

การทำงานของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ซึ่งแต่ละเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ ต่างก็มีความเป็นอิสระในการดำเนินการกับประเด็นนั้นเกิดขึ้น จะมีลักษณะของการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาอาศัย เช่น เครือข่ายระดับประเทศ เข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมย่อยในพื้นที่ บางจังหวัด และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายประเด็นอื่น

โครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย

เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรมนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาและความสนใจของผู้ที่ทำงานในกิจกรรมนั้น ๆ แล้วหาแนวร่วมและพัฒนาเครือข่ายขึ้นมา ดังนั้น กิจกรรมความสัมพันธ์ของเครือข่ายจึงเกิดขึ้นจากการรวมตัวของหลาย ๆ ฝ่ายที่ต้องการจะแก้ไขประเด็น ปัญหาเหล่านั้น และใช้ความเป็นเครือข่ายนั้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรม โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ในการสร้างโอกาสและการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์แบบพหุภาคีกิจกรรมการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะในแนวราบ เพราะเกิดจากความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกันของปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร และเครือข่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น ในขณะที่โครงสร้างความสัมพันธ์มีทั้งแนวดิ่งและแนวราบ โดยจะมีองค์กรแม่ข่ายหรือหน่วยงานหลักที่ทำงานในด้านนั้น ๆ เป็นผู้การทำงานของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ซึ่งแต่ละเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ต่างก็มีความเป็นอิสระในการดำเนินการกับประเด็นนั้น ๆ ภายใต้ศักยภาพของตนเอง ดังนั้น กิจกรรมและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น จะมีลักษณะของการมีส่วนร่วมและการพึ่งพาอาศัย เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศ เข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมย่อยในพื้นที่บางจังหวัด และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายประเด็นอื่น ๆ ซึ่งอาจกำหนดโครงสร้าง

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม^{๑๗} เครือข่ายประเด็นเครือข่ายย่อยในพื้นที่เครือข่ายประชาคมเครือข่ายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องแม่ข่ายระดับประเทศ โครงสร้างของเครือข่ายได้อย่างมากมาย ตามประเด็นกิจกรรมและความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ได้ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากประเด็นปัญหาและความแล้วหาแนวร่วมและพัฒนาเครือข่ายขึ้นมา ดังนั้น กิจกรรมฝ่ายที่ต้องการจะแก้ไขประเด็นปัญหาเหล่านั้น และใช้ความเป็นเครือข่ายนั้น เป็นเครื่องมือในการพัฒนากิจกรรม โดยใช้วิธีการที่หลากหลายในการสร้างโอกาสและการแก้ไขปัญหา รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์แบบพหุภาคีกิจกรรมการทำงานของเครือข่ายเชิงประเด็นนั้น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะมีการทำงานในแนวราบ เพราะเกิดจากความสนใจในประเด็นปัญหาเดียวกันของปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร และเครือข่ายที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น

การทำงานของเครือข่ายย่อยในระดับพื้นที่ ซึ่งแต่ละเครือข่ายที่อยู่ในพื้นที่ต่างก็มีความเป็นอิสระในภายใต้ศักยภาพของตนเอง ดังนั้น กิจกรรมและความสัมพันธ์ที่เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในระดับประเทศ เข้าไปมีส่วนร่วมและสนับสนุนกิจกรรมการทำงานของเครือข่ายสิ่งแวดล้อมย่อยในซึ่งอาจกำหนดโครงสร้าง

จะเห็นได้ว่า มีการเชื่อมโยงกิจกรรมจากเครือข่ายกิจกรรมเล็ก ๆ เข้าเป็นเครือข่ายใหญ่ในระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยที่ทุกฝ่ายต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานในระยะเวลาและสถานการณ์ที่ เหมาะสม และในขณะเดียวกัน แต่ละเครือข่ายก็ทำหน้าที่ตามวัตถุประสงค์หลักของตน โดยไม่สูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความเป็นเครือข่ายที่มีเป้าหมายเฉพาะตน

^{๑๗} พระมหาสุทิตย์ อาภาภิโร, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า ๘๙.

๒.๑.๓.๓ เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่

เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ ได้แก่ เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจกิจกรรมและการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่าง ๆ ดังกล่าวมุ่งเน้นการดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงานหรือโครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์นั้น ๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ มีการก่อตัวตามภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์ โดยกลุ่มผลประโยชน์อาจให้การสนับสนุนในการจัดตั้งเครือข่ายหรือเข้าไปเสริมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีกระบวนการพัฒนาที่สอดคล้องกับภารกิจ กิจกรรม และเป้าหมายหลักของกลุ่ม/หน่วยงานนั้น ๆ ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้น อาจมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเชิงพื้นที่ และเครือข่ายประเด็นกิจกรรมได้ ถ้าแต่ละฝ่ายเห็นความสำคัญในการรวมพลัง เพื่อการแก้ไขปัญหาในภาพรวม สำหรับสังคมไทยนั้น อาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ ๔ ภาค ส่วนใหญ่ ๆ คือ เครือข่ายภาครัฐ เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายภาคประชาชน กิจกรรมและความสัมพันธ์ของเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ อาจมีกิจกรรมและความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ ส่วนใหญ่เป็นความพยายามของฝ่ายต่าง ๆ ที่ต้องการสร้างจุดยืนสร้างพื้นที่ทางสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยแต่ละกลุ่มผลประโยชน์ต่างก็พัฒนากิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในภาคส่วนของตน ดังนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นของเครือข่ายประเภทนี้ จึงมีความหลากหลายตามภารกิจของภาคส่วนนั้น ๆ

ส่วนความสัมพันธ์ของเครือข่ายประเภทนี้ ก็มีความหลากหลายเช่นกัน โดยเครือข่ายภาครัฐ ส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายอื่น ๆ ในแนวดิ่ง มีกระบวนการส่งเสริมให้เกิดการจัดตั้งให้กับเครือข่ายภาคประชาชนหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งอาจมีการครอบงำในเรื่องของทุน ทรัพยากรและการบริหารจัดการ ส่วนเครือข่ายของภาคประชาชน จะมีลักษณะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงภายใต้ระบบความเชื่อและวัฒนธรรมชุมชน มีลักษณะความสัมพันธ์ในแนวนอนที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันและการพึ่งพาอาศัย ในขณะที่เครือข่ายของภาคธุรกิจเอกชน จะมีการทำงานในลักษณะของการประสานผลประโยชน์ต่างตอบแทน ส่วนเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน จะมีรูปแบบความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงานและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายในแต่ละภาคส่วนดังกล่าว อาจมีการประสานความสัมพันธ์โดยผ่านช่องทางการสื่อสารและการทำงานร่วมกันโดยไม่จำเป็นอาศัยพื้นที่ทางกายภาพ แต่อาจอาศัยความสัมพันธ์ของเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ นั้นจะมีความหลากหลายและมีการกระจายไปในส่วนต่าง ๆ ทั้งในเชิงพื้นที่ และประเด็นกิจกรรม ซึ่งเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้นจะมีการทำหน้าที่ตามภารกิจหลักของตน และมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายในภาคส่วนอื่น ๆ โดยใช้กระบวนการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานเป็นเครื่องสานต่อความสัมพันธ์ และในบางครั้งอาจดูเป็นความไร้ระเบียบในการจัดการของเครือข่ายต่าง ๆ แต่เมื่อมีการจัดการโดยยึดภารกิจของกลุ่มผลประโยชน์แล้วจะพบว่า ทุกเครือข่ายต่างก็มีเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อยกระดับการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนระดับความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายในแต่ละภาคส่วนนั้นมีทั้งความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเป็นไปอย่างหลวม ๆ ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายภาครัฐกับเครือข่ายภาคองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมมือกันในการพัฒนาพื้นที่ในชนบท และเครือข่าย

ภาครัฐกับเครือข่ายเอกชนร่วมประสานการทำงาน เพื่อกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถอธิบายได้ถึงประเภทและรูปแบบของเครือข่ายได้ว่า การจัดรูปแบบหรือประเภทของเครือข่ายนั้น ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายขององค์กรนั้น ๆ และขึ้นอยู่กับแต่ละองค์กรจะนำประเภทและรูปแบบเครือข่ายที่เหมาะสมมาปรับใช้กับองค์กรของตนให้การทำงานขององค์กรประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น

๒.๑.๔ การจำแนกระดับเครือข่าย

การจำแนกระดับของเครือข่ายเป็นการแสดงให้เห็นถึงระดับความร่วมมือในเครือข่าย โดยระดับของเครือข่ายสามารถอธิบายได้ใน ๒ มิติ คือ มิติด้านโครงสร้างและมิติด้านความสัมพันธ์ทั้ง ๒ มิติ มีความเกี่ยวข้องกัน^{๑๘} ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๔.๑ มิติด้านโครงสร้าง

มิติด้านโครงสร้าง การเข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่ายนั้นสามารถทำได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับที่มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไปจนถึงระดับที่มาร่วมมือกันเป็นครั้งคราว ในทางทฤษฎีโครงสร้างเครือข่ายการทำงานสามารถอธิบายได้ ๔ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ระดับการร่วมมืออย่างไม่เป็นทางการ (informal cooperation) ซึ่งหมายถึง การที่ องค์กรหรือหน่วยงานร่วมกันทำงาน โดยไม่ต้องมีสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษร

ระดับที่ ๒ ระดับการร่วมมืออย่างเป็นทางการ (formal agreement) ซึ่งหมายถึง การที่ หน่วยงานร่วมกันทำงานภายใต้พันธสัญญา ซึ่งกำหนดขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละฝ่าย โดยชัดเจน ข้อดีของการร่วมมือในลักษณะนี้คือ ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าใจหน้าที่ และความรับผิดชอบของตนอย่างชัดเจน ส่วนข้อเสียก็คืออาจเกิดความไม่ยืดหยุ่นในการทำงาน

ระดับที่ ๓ ระดับความร่วมมือโดยการร่วม “ลงทุน” ในองค์กรใหม่หรือโครงการใหม่ (minority investment) ซึ่งหมายถึงการที่หน่วยงานเข้าร่วม “ลงทุน” ในองค์กร หรือหน่วยงานใหม่ การลงทุนดังกล่าวนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรใหม่

ระดับที่ ๔ ระดับการร่วมมือแบบ joint venture โดยการมีองค์การ ๒ แห่งขึ้นไปเข้าไปร่วมจัดตั้งองค์กรใหม่

^{๑๘} เอกพงศ์ ไทรพุทธทอง, การพัฒนาเครือข่ายการทำงานสายปฏิบัติการระหว่างองค์กรของ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ (บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๗ - ๑๘.

๒.๑.๔.๒ มิติด้านความสัมพันธ์

มิติด้านความสัมพันธ์อาจจำแนกระดับเครือข่ายได้จากการประสานงานภายในระดับต่างๆ ขององค์กร กล่าวคือ^{๓๙}

๑) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับล่างซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการ ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น ทำความรู้จักกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานอื่นทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับโครงการ (ที่เกี่ยวข้อง) ของหน่วยงานอื่น จัดให้มีการติดต่อสื่อสารที่ไม่เป็นทางการ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน และเป็นคณะกรรมการร่วมกันระหว่างองค์กร

๒) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานหรือผู้ปฏิบัติงานระดับกลาง ซึ่งมักจะเป็นฝ่ายจัดการระดับกลาง ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น จัดให้มีระบบการแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลอย่างเป็นทางการ จัดให้มีการแลกเปลี่ยนบุคลากร วัสดุอุปกรณ์ จัดโครงการร่วมกัน (joint project)

๓) การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานระดับสูงหรือฝ่ายจัดการระดับสูงหรือระดับนโยบาย ซึ่งมีอยู่หลายวิธีการ เช่น ลงทุนร่วมกันหรือพิจารณางบประมาณร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกันอย่างเป็นทางการ จัดทำข้อตกลงร่วมกันอย่างเป็นทางการ

จากที่กล่าวมาข้างต้น เรื่องการจำแนกเครือข่าย สามารถสรุปได้ ดังนี้ การจำแนกเครือข่ายจะแบ่งออกเป็น ๒ มิติ คือ มิติด้านโครงสร้างและมิติด้านความสัมพันธ์ โดยมิติด้านโครงสร้างนั้นการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายมีหลายระดับ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ระดับความร่วมมือของเครือข่าย ซึ่งในแต่ละระดับมีความแตกต่างกัน ส่วนมิติด้านความสัมพันธ์นั้นจะจำแนกเครือข่ายจากการประสานงานภายในระดับต่าง ๆ ขององค์กร หรือช่วงชั้นขององค์กร

๒.๑.๕ โครงสร้างของเครือข่าย

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า โครงสร้างของเครือข่ายนั้นประกอบด้วยเครือข่ายเป็นทางการก็ได้ ไม่เป็นทางการก็ได้ โดยมีข้อแตกต่างอยู่ที่ว่า เครือข่ายเป็นทางการมีโครงสร้างการประสานงานอย่างเป็นทางการ ขณะที่เครือข่ายไม่เป็นทางการไม่มีโครงสร้างเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับเป้าหมาย ทรัพยากร (เวลา เงิน คน) และขึ้นอยู่กับสมาชิกเครือข่ายว่าต้องการให้มีการจัดองค์กรอย่างไร ถ้าหากสมาชิกอยากแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างเดียวก็น่าจะ แต่เครือข่ายจำนวนมากต้องการมีโครงสร้างที่เป็นทางการเพื่อบรรลุเป้าหมาย โดยเฉพาะถ้าหากว่าต้องการประสานกิจกรรมของสมาชิกด้วย เพื่อที่จะได้หลีกเลี่ยงการทำงานซ้ำซ้อน อย่างไรก็ตาม เครือข่ายไม่ใช่ อะไรที่เคร่งครัดเข้มงวด สามารถเปลี่ยนแปลง บางเครือข่ายอาจจะเริ่มต้นแบบหลวม ๆ นานเข้าก็เริ่มเป็นระบบและเป็นทางการมากขึ้น บางเครือข่ายอาจจะตรงกันข้าม คือเริ่มต้นอย่างเป็นทางการ และค่อย ๆ เป็นเครือข่ายหลวม ๆ และไม่เป็นทางการในที่สุดขึ้นอยู่กับสมาชิกว่าต้องการแบบไหน^{๔๐}

^{๓๙} ภรณ์ กิริติบุตร, การประสานงานระหว่างองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๔๔.

^{๔๐} เสรี พงศ์พิศ, เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง, (๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

Boissevain ได้กล่าวถึงลักษณะของโครงสร้างของเครือข่าย ดังนี้

๑. ขนาดของเครือข่าย ประกอบด้วยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันจริง รวมถึงบุคคลที่มีแนวโน้มว่าจะมีความสัมพันธ์กันภายหลังเข้าไว้ด้วย

๒. ความหนาแน่นภายในเครือข่าย หมายถึง ระดับซึ่งสมาชิกหรือบุคคลในเครือข่ายมีความสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ในเชิงการติดต่อสื่อสารทั้งในด้านปริมาณและชนิดของข้อมูล

๓. ความเกี่ยวพันกันภายในเครือข่าย สามารถวัดได้จากความหนาแน่น หมายถึง สายสัมพันธ์ของบุคคลที่อาจเกิดขึ้นหรือได้เกิดขึ้นจริงและการเข้าถึง หมายถึง จำนวนบุคคลภายในเครือข่ายโดยประมาณที่ เชื่อมบุคคลทั้งสองคนเข้าด้วยกันในระยะใกล้ชิดที่สุด

๔. ตำแหน่งและสถานภาพของบุคคลในเครือข่าย จะแสดงให้เห็นถึงระดับและโอกาสของการติดต่อกับบุคคลที่เป็นจุดศูนย์กลาง

๕. กลุ่มของความสัมพันธ์ของบุคคลในเครือข่าย โดยสมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างสูง มีความใกล้ชิดกันเป็นพิเศษมากกว่าบุคคลที่เหลือนอกเครือข่าย^{๒๑}

กลุ่มจึงเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายซึ่งมีสัดส่วนของความสัมพันธ์ภายในสูงกว่าความสัมพันธ์ภายนอกกลุ่มขณะที่ ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์^{๒๒} ได้กล่าวว่า โครงสร้างแบบเครือข่าย (network structure) หรือองค์การแบบเครือข่าย มีลักษณะที่สำคัญ คือไม่มีชั้นการบังคับบัญชา มีความยืดหยุ่นสูง ควบคุมโดยกลไกทางการตลาดมากกว่ากระบวนการทางการบริหาร โครงสร้างแบบเครือข่ายจะอยู่บนพื้นฐานของการใช้ความสามารถหลัก (core competencies) ขององค์การ และจะได้รับทรัพยากรมาจากพันธมิตรภายนอกและมีการจ้างเหมาบุคคลภายนอกในการทำงานโครงสร้างแบบเครือข่าย จะมีรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะที่ไม่หยุดนิ่ง โดยเกิดจากความต้องการในช่วงเวลานั้นมากกว่าการวางแผนล่วงหน้า ปฏิสัมพันธ์นี้บางครั้งก็เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ บางครั้งก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเมื่อใดที่มีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น การติดต่อจะเป็นแบบตัวต่อตัวหรือระหว่างบุคคลหรือกลุ่มที่ต้องการทำงานไม่จำเป็นต้องผ่านสายการบังคับบัญชา

ค่านิยมขององค์การแบบเครือข่ายจึงมีลักษณะการแลกเปลี่ยนและร่วมมือมากกว่าความเป็นเจ้าของ มีความไว้วางใจมากกว่าการระแวงสงสัย อำนาจมาจากความรู้มากกว่าตำแหน่งหน้าที่ในการทำงาน องค์การแบบเครือข่ายจะสามารถจัดการกับปัญหาและโอกาสได้อย่างรวดเร็วและไม่ว่าการดำเนินงานจะประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว องค์การจะมีการเรียนรู้เพิ่มขึ้นองค์การแบบเครือข่ายจะเริ่มจากหน่วยงานขนาดเล็กซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายของแต่ละหน่วย มีการออกแบบซึ่งเริ่มจากภายในก่อน มีฝ่ายบริหารให้น้อยที่สุดและจะเน้นที่การออกแบบกระบวนการการทำงาน ไม่ใช่โครงสร้างองค์การ โดยนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานแบบอัตโนมัติ มีการใช้ทีมงานเป็นพื้นฐานในการทำงาน องค์การแบบเครือข่ายเหมาะสมสำหรับองค์การต้องการความยืดหยุ่นสูง

^{๒๑} ต่วนเปาซี กุจิ, การบริหารงานภาครัฐในรูปแบบเครือข่าย: กรณีศึกษาสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสำนักงานปฏิบัติการภาคใต้. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕.

^{๒๒} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี.เค.ปรินติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๘๐ - ๘๖.

และต้องตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการจ้างเหมา รับช่วงในการทำงาน

๒.๑.๖ องค์ประกอบของเครือข่าย

นักวิชาการหรือผู้รู้ได้กำหนดองค์ประกอบของเครือข่ายทางสังคม ไว้หลายแนวทาง ดังนี้ ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ถิระพันธ์กล่าวถึงองค์ประกอบของเครือข่าย โดยใช้ตัวอักษรย่อ ภาษาอังกฤษ คือ LINK ซึ่งประกอบด้วย (๑) การเรียนรู้ (Learning) (๒) การลงทุน (Investing) (๓) การดูแล (Nursing) และ (๔) การรักษา (Keeping)^{๒๓}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้กล่าวว่้องค์ประกอบของเครือข่าย มีดังนี้

๑. การรับรู้มุมมองร่วมกัน (Common perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุการณ์การเข้าร่วมเป็นเครือข่าย อาทิ มีความเข้าใจในปัญหา และมีส่วนในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน มีประสบการณ์ในปัญหา ร่วมกัน มีความต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นการรับรู้ร่วมกัน ถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายมีความต่อเนื่อง เพราะหากสมาชิกไม่มีความเข้าใจในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะทำให้การประสานงาน และการขอความร่วมมือในการดำเนินการเป็นไปอย่างยากลำบาก เพราะต่างคนต่างก็ใช้กรอบการมองโลกคนละกรอบเหมือนใส่แว่นตากันคนละสี ย่อมมองปัญหาหรือความต้องการที่เกิดขึ้นไปคนละทิศทาง แต่มิได้ความหมายว่าสมาชิกของเครือข่ายไม่สามารถจะมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เพราะมุมมองที่แตกต่างย่อมมีประโยชน์ช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความคิดที่แตกต่างนี้สมาชิกเครือข่ายยอมรับกัน มิฉะนั้นความแตกต่างที่มีอยู่จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

๒. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common vision) วิสัยทัศน์ร่วมเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกันและการมีเป้าหมายที่จะไปด้วยกัน จะช่วยให้ขบวนการเคลื่อนไหวมีพลัง เกิดเอกภาพและช่วยบรรเทาความขัดแย้ง อันเกิดจากมุมมองความคิดที่แตกต่างลงไปได้ในทางตรงข้าม เมื่อใดที่วิสัยทัศน์หรือเป้าหมายส่วนตัวขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่ายพฤติกรรมปฏิบัติของสมาชิกก็จะเริ่มแตกต่างจากสิ่งที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้นแม้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการสร้างให้เกิดขึ้นแต่ก็จำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้และสมาชิกของเครือข่ายก็ควรมีวิสัยทัศน์ย่อยส่วนตัว ที่สอดคล้องไปด้วยกันกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แม้อาจไม่ได้ซ้อนทับอย่างแนบสนิทกับวิสัยทัศน์ของเครือข่าย แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

๓. การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (Mutual Interests/benefits) เครือข่ายเกิดจากที่สมาชิกแต่ละคนก็มีความต้องการของตนเอง แต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ ทำให้เกิดการรวมตัวกัน บนฐานของผลประโยชน์ร่วม

^{๒๓} ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ, การขับเคลื่อนทางสังคมด้านการควบคุมการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ : ผลการประเมินปี ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)), ๒๕๔๙, หน้า ๕๙.

ที่มากเพียงพอจะดึงดูดใจให้รวมเป็นเครือข่าย ดังนั้น การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน ซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ กล่าวโดยสรุป คือการที่จะดึงใครเข้ามามีส่วนร่วมในขบวนการเครือข่าย จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม และในหลายกรณีอาจเป็นการพิจารณาล่วงหน้าก่อนที่จะร้องขอด้วยซ้ำ แม้ผลประโยชน์ที่แต่ละคนได้รับอาจมาน้อยแตกต่างกัน แต่ทุกคนได้รับผลประโยชน์ เมื่อใดสมาชิกได้รับประโยชน์ร่วม หรือเมื่อเขาคิดคำนวณแล้วเขาเสียมากกว่าได้ เขาก็จะเริ่มถอยตัวเองออกจากเครือข่ายไป หรือเมื่อเขาได้รับการสนองตอบต่อความต้องการที่มีอย่างสมบูรณ์แล้ว เขาก็จะออกไปจากเครือข่ายในที่สุด ประเด็นสำคัญ อีกประการก็คือ ผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับต้องเพียงพอสำหรับเขาในการที่จูงใจให้เขามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติจริง โดยไม่ได้มีส่วนร่วมแบบประดับที่มีเพียงตำแหน่งหรือรายชื่อในเครือข่ายแต่ไม่มีการเข้าร่วมปฏิบัติจริงในเครือข่าย

๔. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญ มากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายในเครือข่าย ย่อมเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมลงมือกระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้นสถานะของสมาชิกในเครือข่ายจึงควรเป็นไปในลักษณะของความเท่าเทียมกัน ในฐานะของ“หุ้นส่วน”ของเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน แทนความสัมพันธ์ในแนวตั้ง หมายความว่าหากการรวมตัว เป็นเครือข่ายเกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชนท้องถิ่นหน่วยงานภาครัฐ ก็ต้องวางสถานะของตนเองเทียบเท่ากับประชาชนในฐานะของสมาชิกเครือข่ายมิใช่การวางตัวเป็นเจ้านายเหนือประชาชนอย่างใดก็ตาม แม้จะยากในทางปฏิบัติในหลายๆ กรณีเพราะต้องอาศัยการเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่ายและการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบด้วย แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องกระทำหากต้องการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

๕. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (Complementary relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกัน และกัน โดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเสริมจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวเป็นเครือข่ายมากกว่าการไม่สร้างเครือข่ายแต่ต่างคนต่างอยู่ ตัวอย่างเช่น นักวิชาการที่เข้าใจสภาพท้องถิ่น เข้าไปทำการวิจัยร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น ก็จะช่วยให้เกิดการระดมองค์ความรู้ของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ในขณะที่ประชาชนในท้องถิ่นก็ให้ข้อมูลและความร่วมมือในการศึกษาวิจัย หรือการที่มูลนิธิขององค์กรธุรกิจช่วยสนับสนุนด้านเงินแก่องค์กรประชาชน ขณะเดียวกันความสำเร็จขององค์กรประชาชนก็สร้างชื่อเสียงแก่องค์กรธุรกิจนั้นด้วย

๖. การพึ่งพิงอิงร่วมกัน (Interdependence) เนื่องจากธรรมชาติความจำกัดของสมาชิกในเครือข่ายทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลัง คน ฯลฯ สมาชิกของเครือข่ายจึงไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ด้วยตัวเอง การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้นสมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน การจะทำให้สมาชิกหรือหุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันให้แน่นหนา จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกได้ว่า หากเอาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงไปได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงจำเป็น

ต่อการดำรงอยู่ของเครือข่าย ซึ่งการพึ่งพิงร่วมกันนี้จะส่งผลทำให้สมาชิกต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

๗. การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกัน ผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วยปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะเป็นลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างกันมิใช่ปฏิสัมพันธ์ฝ่ายเดียว ยิ่งสมาชิกมีการปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใด ก็ยิ่งเกิดความผูกพัน ภายในระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงในระดับที่แน่นแฟ้นมาก ยิ่งขึ้น ^{๒๔}

การปฏิสัมพันธ์ยังช่วยให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้นจะช่วยให้เครือข่ายเข้มแข็งยิ่งขึ้น องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงจะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกระหว่างเครือข่ายแท้กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น หากยังช่วยแสดงให้เห็นถึงปัจจัย ที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

การจำแนกประเภทของเครือข่ายทางสังคม (Type of Social Network) สามารถแบ่งได้ในหลายรูปแบบ นักวิชาการหลายท่านได้จำแนกประเภทของเครือข่าย ดังที่ **Martin Kilduff และ Wenpin Tsai** ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามระดับของการศึกษาวิเคราะห์เครือข่าย (Network Analysis) โดยแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท คือ ^{๒๕}

๑. เครือข่ายระดับปัจเจกบุคคล (Individual Level Network)
๒. เครือข่ายระดับหน่วยธุรกิจ (Business Unit Level Network)
๓. เครือข่ายระดับองค์กร (Organization Level Network)
๔. เครือข่ายระดับอื่นๆ (Other Level Network) หรือระดับ ระหว่างองค์กรมิติ ดังนี้

๑) จำแนกตามพื้นที่ดำเนินการ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศ

๒) จำแนกตามกิจกรรมหรือประเด็นปัญหา เช่น เครือข่ายที่ทำงานด้านเด็ก สตรี สาธารณสุข เศรษฐกิจ พัฒนาชุมชน สิทธิมนุษยชน และสิ่งแวดล้อม

๓) จำแนกตามอาชีพหรือสถานภาพทางสังคม เช่น เครือข่ายด้านแรงงาน เครือข่ายกลุ่มพระสงฆ์ เครือข่ายครูพิทักษ์สิทธิเด็ก เครือข่ายสารวัตรนักเรียน

๔) จำแนกตามรูปแบบโครงสร้างหรือความสัมพันธ์ ทำให้เกิดเครือข่ายใน ๒ ลักษณะคือ เครือข่ายตามแนวตั้ง คือ (๑) เครือข่ายที่มีโครงสร้างเป็นช่วงชั้นทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายไม่เท่ากัน และ (๒) เครือข่ายตามแนวนอน เป็นเครือข่ายที่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภายในเครือข่ายเท่าเทียมกัน

^{๒๔} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

^{๒๕} Kilduff, Martin and Tsai, Wenpin, *Social Networks and Organizations*, (London : SAGE Publication Ltd., ๒๐๐๓), pp. ๔ - ๘.

๒.๑.๗ ลักษณะโครงสร้างขององค์การเครือข่าย

๑. ความสัมพันธ์ในเครือข่าย (relational embeddedness) Granovetter)^{๒๖} ได้ให้ความหมายของความเหนียวแน่นของความสัมพันธ์ (tie strength) ว่าเป็นการผสมผสานของระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์ ความเข้มข้นหรือความผูกพันของอารมณ์ ความใกล้ชิด (intimacy) และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันความสัมพันธ์ในเครือข่ายแบ่งเป็น ๒ แบบคือ สายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ (weak tie) และสายสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง (strongtie) สายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ห่างเหินและไม่ได้ติดต่อกันบ่อย ซึ่งเป็นประโยชน์ในกรณีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ๆ ไม่ใกล้กัน และมีการถ่ายโอนความรู้ที่ชัดเจนแบบง่าย ๆ ส่วนสายสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง หมายถึง สายสัมพันธ์กับคนหรือหน่วยงานที่ไว้วางใจกันซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์ทับซ้อนกับคนกลุ่มเดียวกัน เป็นการจัดการที่มีความเสมอภาค เช่น กิจการร่วมค้า (joint venture) การวิจัยและพัฒนาาร่วมกัน (joint R&D) ความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งต้องการการประสานงานไม่มากนัก มีการแบ่งปันสารสนเทศ และมีความเข้าใจระหว่างหุ้นส่วน การมีความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งมีประโยชน์สองประการ คือทำให้หุ้นส่วนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันทำให้ยังมีการพึ่งพาซึ่งกันและกันมากขึ้น และทำให้มีการพัฒนาความไว้วางใจกัน นอกจากนี้ ยังมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งมีสารสนเทศที่มีคุณภาพ และมีการแบ่งปันความรู้แบบไม่ชัดแจ้ง (tacit knowledge) ที่พร้อมถ่ายโอนข้ามองค์การ และยังช่วยให้สมาชิกในองค์การที่มีความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งยืนหยัดในช่วงเวลาที่ มีวิกฤตได้

๒. ความใกล้ชิดในเครือข่าย^{๒๗} (closure & holes) ตามทฤษฎีของ Burt ในเรื่องหลุมโครงสร้าง (theory of structure holes) เสนอว่าการมีหลุมในโครงสร้างระหว่างคน ๒ กลุ่มหมายถึง การที่แต่ละกลุ่มมุ่งทำกิจกรรมของตนเองโดยไม่สนใจกลุ่มอื่น องค์การจะสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันถ้าสามารถขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมหลุมนั้น หากในเครือข่ายมีสมาชิกบางคนมีข้อมูลอยู่ในเครือข่ายที่มีหลุมโครงสร้างจะต้องเสียค่าใช้จ่ายต่อหน่วยสูงในการได้มาซึ่งข้อมูล หรือไม่มีประสิทธิภาพในการได้มาซึ่งข้อมูลแต่องค์การที่อยู่ในโครงสร้างที่มีหลุมมากจะได้รับประโยชน์จากการควบคุม

๓. ปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่าย (embedded interactions) ปฏิสัมพันธ์ภายในเครือข่าย เป็นการมองโอกาสสำหรับระบบที่มีการโต้ตอบกันและคุณค่าที่จะได้รับ การเปรียบเทียบหลุมของโครงสร้างและความใกล้ชิดของเครือข่ายเป็นการชี้ให้เห็นถึงลักษณะขององค์การเครือข่าย

Rowley ได้เสนอว่าในการทำความเข้าใจกับองค์การว่ามีความสามารถในการแข่งขันในระดับองค์การหรือระดับเครือข่าย จะต้องพิจารณาจากเงื่อนไขที่ได้รับประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นหรือความหนาแน่นของเครือข่าย^{๒๘}

^{๒๖} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, ทฤษฎีองค์การ มุมมองต่างกระบวนทัศน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี.เค.ปริ้นต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๔๓๘.

^{๒๗} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, ทฤษฎีองค์การ มุมมองต่างกระบวนทัศน์, หน้า ๔๓๙.

^{๒๘} ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, ทฤษฎีองค์การ มุมมองต่างกระบวนทัศน์, หน้า ๔๔๐

๒.๑.๗ บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน

บทบาทของเครือข่ายในการทำงานร่วมกันกล่าวคือ บางเครือข่ายอาจมีบทบาทเป็นผู้กระทำหรือเน้นการทำงานในระดับกิจกรรมและพื้นที่บางเครือข่ายก็มีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมความเคลื่อนไหวบางเครือข่ายมีหน้าที่ให้การสนับสนุนในด้านทุนทรัพยากรและการให้คำปรึกษาแก่เครือข่ายย่อยอื่น ๆ ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของเครือข่ายในสังคมไทยอาจจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ^{๒๙}

๑. ระดับกิจกรรม/การทำงาน (ทีมทำ) ได้แก่ เครือข่ายที่เน้นกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ หรือในประเด็นปัญหานั้น ๆ เป็นสำคัญ โดยเป็นเครือข่ายที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์ไม่ซับซ้อน มีแบบแผนการปฏิบัติงานที่เป็นลักษณะคล้ายงานประจำ มีกระบวนการจัดการและการทำงานที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันและทรัพยากรในพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายแม่บ้านเกษตรกร เครือข่ายประชาคมตำบล ฯลฯ ที่มีการรวมตัวกันเพื่อทำงานในกิจกรรมนั้นอย่างจริงจัง

๒. ระดับการสนับสนุนและประสานงาน (ทีมนำ) ได้แก่ เครือข่ายที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างเครือข่ายและภาคีต่าง ๆ มีบทบาทในการส่งเสริมการทำกิจกรรมของเครือข่ายย่อยในพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ข้อมูลทางเลือกในกระบวนการทำงานซึ่งเครือข่ายในระดับนี้ อาจเป็นทั้งเครือข่ายเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานครอบคลุมในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค และเครือข่ายเชิงประเด็นที่ทำงานเฉพาะด้าน ตัวอย่างเช่นการรวมตัวของเครือข่ายกลุ่มฮักเมืองน่าน ในจังหวัดน่าน เป็นต้น

๓. ระดับส่งเสริม/และการให้คำปรึกษา (ทีมหนุน) ได้แก่ เครือข่ายขององค์กรสถาบันและหน่วยงานหลักทางสังคมที่เป็นผู้ให้การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการพัฒนาและพัฒนาเป็นเครือข่าย เช่น การสนับสนุนและการเกิดขึ้นของเครือข่ายภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สถาบันพระปกเกล้า สมาชิ ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการส่งเสริมของเครือข่ายดังกล่าวจะเป็นลักษณะของการให้คำปรึกษาและให้แนวทางการปฏิบัติแก่เครือข่ายอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของการให้คำปรึกษาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากกว่าการมีส่วนร่วมและการทำงานในเชิงลึก

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทบาทและหน้าที่ ของกลุ่มและเครือข่ายดังกล่าวมีระดับการมีส่วนร่วมและมีบทบาทในการทำงานที่แตกต่าง เครือข่ายย่อยในพื้นที่หรือเครือข่ายเชิงประเด็นเล็ก ๆ อาจพึ่งพาอาศัยเครือข่ายในระดับจังหวัดที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงาน และเครือข่ายในระดับจังหวัดนั้นก็อาจให้การสนับสนุนทุน ข้อคิดเห็นตามกิจกรรมและประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมทั้งทำหน้าที่ประสานงานกับองค์กร สถาบันที่ให้การสนับสนุนทุน ซึ่งเป็นภาคีในระดับประเทศ และทุก ๆ เครือข่าย ทุกระดับกิจกรรม และระดับการมีส่วนร่วม อาจจะมีการประสานเชื่อมโยงความร่วมมือในมิติอื่นก็ได้ ซึ่งการกำหนดบทบาทและหน้าที่ที่ชัดเจนจะช่วยให้กระบวนการทำงานของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

^{๒๙} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, หน้า ๑๐๔ - ๑๐๕

๒.๑.๘ การบริหารจัดการเครือข่าย

เครือข่ายเป็นองค์กรประเภทหนึ่ง เครือข่ายจะบรรลุเป้าหมายของการจัดตั้ง ได้ต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ดี หากจะถามว่าการบริหารจัดการที่ดีควรมีลักษณะเช่นไร ซึ่งไม่มีคำตอบที่สำเร็จรูป การบริหารจัดการ เครือข่าย ถือว่าเป็นหัวใจที่สำคัญ ไม่น้อยกว่ากระบวนการอื่นๆ ของการทำงานลักษณะเครือข่าย โดยที่

โรบิน ชาร์ปกล่าวว่า การบริหารเครือข่ายงานพัฒนาไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัวไม่มีแม้กระทั่ง แนวทางที่อาจจะยอมรับเอามาใช้ทั่วไปได้ เพราะว่าปกติแต่ละเครือข่ายจะประดิษฐ์คิดค้นวิธีการบริหารของตนเองให้เหมาะสมกับสมาชิก และสภาพการณ์แวดล้อม กระบวนการคิดค้นนี้มักจะมีลักษณะลองผิดลองถูกแนวทางในการจัดการเครือข่ายมีหลักการที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. การพิจารณาสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใดของวงจรชีวิต

๒. การบริหารที่สร้างโดยภาครัฐและภาคเอกชน/ชุมชน มีเงื่อนไข ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ต่างกันการก่อรูปเครือข่าย อาจเกิดได้จาก ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ รัฐมีส่วนเป็นผู้ริเริ่ม และเครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้ง^{๓๐}

ปรีดา เรืองวิชาธร ให้ความหมาย “การบริหารองค์กร” ว่า หมายถึง “การจัดการปัจจัยทั้งด้านกำลังคน ซึ่งหมายถึง สติปัญญา จิตใจ ทักษะความสามารถด้านต่างๆ ของแต่ละคน และปัจจัยด้านวัตถุ อุปกรณ์ รวมถึงทุนทรัพย์ในการดำเนินงาน แล้วผสมผสานให้ดำเนินตามยุทธศาสตร์หรือแผนงานที่วางไว้อย่างสมดุลลงตัวเพื่อนำไปสู่ผลหรือเป้าหมายที่ต้องการ” ดังนั้น หากนำแนวคิดดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการบริหารเครือข่ายชุมชน ย่อมหมายถึง การที่องค์กรชุมชนที่รวมตัวกัน และทำกิจกรรมร่วมกันต้องมีการจัดการปัจจัยกำลังคนด้วยการพัฒนาสติปัญญา ทักษะความสามารถในการดำเนินงาน และพัฒนาความสัมพันธ์ภายในเครือข่าย รวมทั้งการจัดการปัจจัย ด้านวัตถุและทุนในการดำเนินงานของเครือข่ายด้วย ซึ่งทุนในที่นี้น่าจะหมายถึงความรวมทั้งทุนทรัพย์ที่จำเป็นทุนมนุษย์ และทุนทางสังคมด้วย^{๓๑}

Badaracco เสนอว่า จุดเริ่มต้นในการที่จะเข้าใจการบริหารจัดการเครือข่ายก็คือ การตรวจสอบปัจจัยที่สนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการเกิดประสิทธิผลของเครือข่ายเช่น การสื่อสารข้อมูล และการสร้างความรู้ในการทำงานภายในองค์กร ปัจจัยเหล่านี้มีความสำคัญ หรือมีน้ำหนักไม่เท่ากันในแต่ละสถานการณ์ขึ้นอยู่กับ

๑. ความชัดเจนในเป้าหมายของเครือข่าย

๒. แรงจูงใจที่จะสร้างและแบ่งปันความรู้ในการทำงาน

๓. การมีทรัพยากรต่างๆ อย่างเพียงพอรวมถึงการมีทรัพยากรที่มีคุณภาพ

๔. การมีผู้นำที่ให้ความสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย

๕. การทำงานเป็นทีมและการมีความผูกพันต่อความสำเร็จของเครือข่ายในทุกระดับขององค์กรที่เป็นเครือข่าย

^{๓๐} โรบิน ชาร์ป, **คู่มือเบื้องต้นการสร้างเครือข่ายงานพัฒนา**, แปลโดยกวิน ชุตินา, (กรุงเทพมหานคร, คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙.

^{๓๑} ปรีดา เรืองวิชาธร, **งานพลังกลุ่ม และความสุข**, (กรุงเทพมหานคร:เฟื่องฟ้าพรินติ้ง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

๖. การสนับสนุนระหว่างกันรวมทั้ง ความพร้อมที่ล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จร่วมกัน
๗. ความไว้วางใจกัน^{๓๒}

นอกจากนี้ ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์^{๓๓} ได้นำเสนอแนวทางการบริหารงานเครือข่ายไว้ว่า ต้องให้ความสำคัญ ใน ๓ เรื่อง คือ

๑. การจัดการให้มีการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิก
๒. การจัดการให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก

๓. การจัดการให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกอย่างไรก็ตาม การที่จะบ่งบอกว่าการบริหารจัดการ การของเครือข่ายให้บรรลุเป้าหมายได้นั้นจะต้องพิจารณาถึงประเด็นการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังขององค์กรสมาชิก ปัญหาในการทำงานเครือข่ายเกณฑ์ที่ใช้วัดประสิทธิผลของเครือข่าย เป็นต้น ดังนั้นคำถามที่น่าจะต้องถามในการบริหารจัดการเครือข่าย ได้แก่

๑. ปัญหาในการทำงานเครือข่ายมีอะไรบ้าง
 ๒. เกณฑ์อะไรที่จะนำไปใช้ในการวัดประสิทธิผลของเครือข่าย
 ๓. จะบริหารจัดการเครือข่ายอย่างไร บทบาทขององค์กรภาคี เครือข่ายควรมีอะไรบ้าง
 ๔. มีความแตกต่างกันอย่างไรระหว่างการบริหารเครือข่ายชนิดต่างๆ เช่น เครือข่ายตามกิจกรรม เครือข่ายตามพื้นที่หรือเครือข่ายที่มีแม่ข่าย และเครือข่ายที่ไม่มีแม่ข่าย
 ๕. องค์ประกอบความสำเร็จในการทำงานแบบเครือข่าย
- การบริหารจัดการเครือข่าย จะต้องมีความเข้าใจประเด็นต่างๆ ดังนี้

๒.๑.๙ ปัญหาในการทำงานเครือข่าย

ปัญหาในการทำงานลักษณะเครือข่ายสามารถแบ่งเป็น ๒ ระดับ ได้แก่

๑. ปัญหาการดำเนินงานภายใน ความแตกต่างในด้านวัฒนธรรมในการทำงานระหว่างเครือข่าย ความแตกต่างทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถระหว่างบุคคลที่มาร่วมเป็นเครือข่าย ปัญหาที่มักพบในการทำงานประการแรก ได้แก่ การแบ่งหน้าที่ในการทำงานเครือข่าย เนื่องจากสมาชิกทุกคนมีงานประจำอยู่ ไม่มีใครต้องพึ่งพิงเครือข่ายจึงทำให้เครือข่ายอาจไม่มีผลในการเคลื่อนไหวหรือทำกิจกรรมเท่าที่ควร ประการที่สอง เป็นปัญหาเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการเครือข่ายโดยเฉพาะเรื่องการประสานงาน ส่วนปัญหาอื่นๆ เช่น การขาดทุนเพื่อการดำเนินกิจกรรม ไม่มีทุนสนับสนุน และขาดวิธีการประเมินผลเครือข่าย ฯลฯ

๒. ปัญหาของเครือข่ายในภาพรวมปัญหาที่พบ ได้แก่ เครือข่ายมุ่งเน้นความสำเร็จมากเกินไป ทำให้มองข้ามความสำคัญของการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ในการทำงานร่วมกันประการที่สอง เครือข่ายขาดความชัดเจนในกระบวนการทำงาน ขาดความสามารถในการมองสภาพการณ์ทั้งในระดับลึกและระดับกว้าง และขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง ประการที่สาม ขาดแนวร่วมในการทำงาน เนื่องจากเครือข่ายที่จะสามารถทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ได้ ต้องมีแนวร่วมที่หลากหลายมิใช่

^{๓๒} Badaracco, Joseph L., *Managing Alliances In Strategic Synergy*, pp. ๑๙๓ – ๒๐๘.

Edited by

Andrew Campbell and Kathleen Sommers Luchs , (London : ITP. ๑๙๙๘), pp. ๑๙๓ - ๑๙๔.

^{๓๓} ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์, *การบริหารงานเครือข่าย*, ๒๕๕๗.

เฉพาะองค์กรประเภทเดียวกันเท่านั้น^{๓๔} แต่ต้องมีแนวร่วมในระดับกว้าง เช่น นักวิชาการและสื่อต่างๆ และประการที่สี่เครือข่ายขาดผู้นำที่มีความสามารถและมีวิสัยทัศน์ยิ่งไปกว่านั้น ปัญหาของเครือข่ายที่ Starkey พบมีหลายประการ ดังนี้

๑. เครือข่ายที่ไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนยากที่จะพัฒนากิจกรรมของเครือข่ายให้ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง

๒. เครือข่ายที่มีสมาชิกหลากหลายประเภทหรือมีความแตกต่างมากระหว่างฐานะขนาดความเข้มแข็งและสถานภาพอื่นๆ ของสมาชิก หน่วยงานใหญ่มีทรัพยากรมากและสถาบัน ที่เจ้าหน้าที่มีการศึกษาสูง เชื่อมั่นในตัวเองมีแนวโน้ม ที่จะครอบงำองค์กรที่มีขนาดเล็กกว่า

๓. การรวมศูนย์เกิดขึ้นเมื่อผู้ประสานงานของเครือข่าย เลขาธิการ คณะทำงานและคณะกรรมการเริ่มควบคุมและดำเนินการเครือข่ายในนามของตนเองมากกว่าการประสานงานและอำนวยความสะดวกให้กับกิจกรรมของสมาชิก การตัดสินใจกฎรวมศูนย์และการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายดำเนินการโดยเลขาธิการ

๔. บ่อยครั้งที่เครือข่ายประสบปัญหาเนื่องจากการขาดเงินทุนสำหรับกิจกรรมและการประสานงานภายในเครือข่าย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อให้สมาชิกมาร่วมในกิจกรรมของเครือข่าย ส่วนเครือข่ายที่มีทุนก็มักเกิดความเครียดเนื่องจากปัญหาในการจัดการและจัดสรรค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกให้ทั่วถึง

๕. เนื่องจากภายในเครือข่ายข้อมูลข่าวสารจะแพร่กระจายไประหว่างคนหนึ่งไปให้กับคนอื่นๆ ได้เสรีทำให้อาจมีการส่งข่าวสารข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เครือข่ายต้องสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยให้คนซักถาม หรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลข่าวสารภายในเครือข่ายได้

๖. เครือข่ายสามารถถูกกระทบจากการแข่งขันของเครือข่าย หรือองค์กรอื่นที่มีงานคาบเกี่ยวกันซึ่งอาจนำไปสู่การร่วมมือกัน แต่ก็อาจนำไปสู่การแข่งขันเพื่อให้ได้รับการยอมรับการสนับสนุนทรัพยากรและการเพิ่มจำนวนสมาชิกได้เช่นกัน แหล่งทุนสามารถใช้จำนวนเครือข่ายที่มีให้เลือกเป็นข้ออ้างที่จะไม่ให้ทุนสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายที่คล้ายคลึงกัน

๗. การแข่งขันระหว่างเครือข่ายที่มีขอบเขตการดำเนินงานเหลื่อมซ้อนกันอาจนำไปสู่ความร่วมมือกันและการช่วงชิงเพื่อให้ได้รับการยอมรับการสนับสนุน และการเข้าเป็นสมาชิกได้ในขณะเดียวกัน ทั้งนี้พบว่า การแข่งขันเป็นตัวการสำคัญ ในการทำลายเครือข่าย

๘. การติดตามและประเมินผลเครือข่ายมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากธรรมชาติของเครือข่ายคือความไม่เป็นระบบ และมีโครงสร้างหลวมที่มุ่งเน้นความก้าวหน้าในอนาคตไม่ใช่ประสบการณ์ในอดีต นอกจากนี้ยังพบว่าเป็นการยากที่จะนิยามตัวชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย และคุณลักษณะของผลและประโยชน์ของการสร้างเครือข่ายให้มีความเที่ยง

๙. เครือข่ายระดับชาติและเครือข่ายระหว่างประเทศหลายแห่งพบปัญหาอุปสรรคทางการเมืองทำให้มีสภาพที่ไม่มั่นคงและถูกควบคุมอย่างเข้มงวดโดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนข่าวสารและการวิจารณ์รัฐบาล^{๓๕}

^{๓๔} ขนิษฐา กาญจนรังษินนท์, *การบริหารงานเครือข่าย*, ๒๕๕๑.

^{๓๕} Starkey, Paul, *Networking for Development*, IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development, ๑๙๙๗), p. ๑๙.

๒.๑.๑๐ เครือข่ายเข้มแข็งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม

ณัฐนันท์ สุริยมณี และคณะ ได้ศึกษา Best Practices เครือข่ายเข้มแข็งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม พบว่า เครือข่ายเป็นกระบวนการทำงานที่มีการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างบุคคล องค์กรหน่วยงานต่างๆ ที่มีฐานที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกันและด้วยปรัชญาการอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิก โดยเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกคนทุกหน่วยเสมอกัน สามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคีสมาชิกในแนวราบ ที่อาศัยความเข้าใจและความจริงใจเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนของเครือข่าย ปัจจัยที่ทำให้เครือข่ายเข้มแข็ง ดังนี้

๑. การมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายจะก้าวไปสู่ช่วงชีวิตที่ถดถอยหากไม่มีกิจกรรมใดๆ ที่สมาชิกของเครือข่ายสามารถกระทำร่วมกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีกลไกที่จะดึงสมาชิกเข้าหากัน สมาชิกของเครือข่ายก็จะไม่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกลดลงก็ส่งผลให้เครือข่ายเริ่มอ่อนแอ สมาชิกจะเริ่มสงสัยในการคงอยู่ของเครือข่าย บางคนอาจพาลคิดไปว่าเครือข่ายล้มเลิกไปแล้ว ความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ การที่จะรักษาเครือข่ายไว้ได้ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมเดียวที่ใช้สำหรับสมาชิกทุกคน ในสำรวจดูความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปในแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม กล่าวคือควรจะมีกิจกรรมย่อยที่หลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจของสมาชิกกลุ่มย่อยในเครือข่ายด้วย โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ก็ต้องอยู่ในทิศทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬา สันทนาการระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน เป็นต้น ในกรณีที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

๒. การมีส่วนร่วมของสมาชิก การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึก ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่าย หันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไปอย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดันให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

๓. การมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน เป้าหมายหรือจุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคล กลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

๔. การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อใดที่สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกบาดหมางไม่เข้าใจกัน หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกันโดยหาข้อตกลงไม่ได้ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกก็จะเริ่มแตกร้า ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอย่างทันท่วงที ก็จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยและความสิ้นสุดลงของเครือข่ายได้ ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอไม่ใช่จัดในช่วงที่มีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น

๕. การมีทีมงานที่ดี การทำงานเป็นทีมมีความสำคัญในทุกองค์กร การทำงานเป็นทีมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงาน การทำงานเป็นทีมมีบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือของกลุ่มสมาชิกเป็นอย่างดี กระบวนการทำงานเป็นทีม ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำ และทักษะความชำนาญเฉพาะตัวของผู้ร่วมทีม มีการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ให้กันและกัน การเรียนรู้เทคนิคเครื่องมือในการจัดกระบวนการประชุม และเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการพัฒนาทักษะด้วยกระบวนการฝึกอบรม ทีมที่จะประสบความสำเร็จในการทำงาน คือกลุ่มของบุคคลที่ทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของทีม สิ่งทีทีมจะต้องยึดถือเป็นกรอบเพื่อทำงานร่วมกันคือ ความเป็นหนึ่งเดียวกัน จัดการด้วยตนเอง พึ่งพาตัวเอง ขนาดของกลุ่มที่พอเหมาะ ความเป็นหนึ่งเดียวกันสมาชิกของทีมที่ประสบความสำเร็จในการทำงานจะต้องมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ทุก ๆ คนจะถูกดึงเข้ามาในทิศทางเดียวกันเพื่อให้บรรลุความสำเร็จในงาน และหรือบรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยทั่วไปแล้วงาน และหรือเป้าหมายอาจบรรลุได้เมื่อทำงานร่วมกันแทนที่จะต่างคนต่างทำ ทีมงานที่มีประสิทธิภาพจะมีลักษณะโดดเด่นและสมาชิกทุกคนมีความรู้สึกที่ตนเองมีส่วนร่วมในความสำเร็จด้วยการจัดการด้วยตนเอง^{๓๖}

ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในการประเมินประสิทธิผลของระบบใดๆ ก็คือ จะประเมินตรงจุดใด ประเด็นใดที่ควรเป็นประเด็นหลักในการประเมิน แนวคิดหนึ่งที่น่าจะใช้ในการประเมิน คือแนวคิดของ Daftซึ่งใช้ทฤษฎีในการประเมินประสิทธิผลขององค์กรทั้ง ๔ ทฤษฎี คือ

๑. Goal Model ประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากระดับของการบรรลุเป้าหมาย
๒. System-Resource Model ประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากความสามารถในการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็น
๓. Internal Process Model ประเมินประสิทธิผลขององค์กรจากกระบวนการในการทำงาน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติงาน การติดต่อสื่อสารที่ชัดเจน และเป็นการสื่อสารแบบ

^{๓๖} นฤพันธ์ สุริยมณี และคณะ, Best Practices เครือข่ายเข้มแข็งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงานพัฒนาสังคม, (นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

สองทางการกระจายอำนาจการตัดสินใจไปให้แก่ฝ่ายที่มีข้อมูลสำคัญต่อการตัดสินใจในประเด็นนั้นๆ บรรยาการการทำงานที่เป็นมิตรและปรึกษาหารือกัน โดยสม่ำเสมอฯ

๔. Strategic Constituencies Model ประเมินประสิทธิผลจากความพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ^{๓๗}

กล่าวโดยสรุป เครือข่ายเป็นกระบวนการทำงานที่มีการเชื่อมโยงประสานงานระหว่างบุคคล องค์กรหน่วยงานต่างๆ ที่มีฐานที่ตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเดียวกันและด้วยปรัชญาการอยู่ร่วมกันโดยเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกคนทุกหน่วยเสมอกัน จึงสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาคีสมาชิกในแนวราบที่อาศัย ความเข้าใจและความจริงใจ มีความเอื้ออาทรเป็นการทำงานแบบเพื่อนไม่ใช่การบังคับบัญชา และปัจจัยที่ทำให้เครือข่ายเข้มแข็งได้ คือ การมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิก การมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการมีทีมงานที่ดี

๒.๑.๙ กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายเป็นกิจกรรมในการก่อให้เกิดกลุ่ม โดยมีวัตถุประสงค์ ในการแลกเปลี่ยนการจัดกิจกรรมหรือการผลิระหว่างองค์กรสมาชิกเครือข่ายนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มาก่อนที่จะทำความตกลงเป็นองค์กรเครือข่าย^{๓๘}

การสร้างเครือข่ายอาจปรากฏในรูปของการจัดตั้งเป็นเครือข่ายใหม่ การสร้างเครือข่ายนั้น มีหลายลักษณะไม่ว่าจะเป็นในองค์กรธุรกิจซึ่งถือว่า เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มในการเชิงธุรกิจ ส่วนด้านการพัฒนาสังคมนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่ในวัฒนธรรมชุมชนของชาวบ้านแล้ว การสร้างเครือข่ายในงานพัฒนาปรากฏในหลายลักษณะเช่น เครือข่ายขององค์กรระหว่างชุมชน เครือข่ายตามกิจกรรมและในหลายกรณีที่มีเครือข่ายที่เกิดจากการจัดตั้ง โดยความพยายามของหน่วยงานรัฐเอง การสร้างเครือข่ายในการทำงานด้านพัฒนาสังคม มีแนวโน้มที่จะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรที่ทำงานพึงพิงซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะมีการแข่งขันกันถึงแม้ว่าภาวะ การแข่งขันระหว่างกันจะมีอยู่ แต่ก็มีน้อยกว่าในองค์กรธุรกิจ

การสร้างเครือข่ายการทำงานในการพัฒนาสังคมนั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในอันที่จะนำไปสู่การสร้างผลกระทบที่จะเกิดขึ้น เมื่อปัญหาสังคมมีความซับซ้อนและหลากหลายมากยิ่งขึ้น และมีทรัพยากรจำนวนมากย่อมเป็นไปได้ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ด้วยตนเองจำเป็นต้องมีการร่วมกันระหว่างองค์กรหรือการสร้างเครือข่ายในการทำงาน (๑) ต้องการมีเพื่อนในการทำงาน ต้องการมีหมู่มีพวก (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงาน (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา (๕) ต้องการประหยัด และ (๖) ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน รวมไปถึงปัจจัยเสริมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญ คือ ความเต็มใจที่จะเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

^{๓๗} Daft, Richard L., **Organization Theory**, (California : Free Press, ๑๙๙๘), p. ๑๕.

^{๓๘} นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ให้เหตุผลว่าการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกิดจาก (๑) สถานการณ์ปัญหาและสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อน หลากหลายและขยายตัว จนเกินความสามารถของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มที่จะดำเนินการแก้ไข (๒) เครือข่ายเป็นเครื่องมือหรือยุทธศาสตร์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม และ (๓) เพื่อให้การประสานผลประโยชน์เป็นไปอย่างเท่าเทียม^{๓๙}

Starkey ได้เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่าย ดังนี้

๑. เชิญองค์กร และผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุมโดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมหรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกันมอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุมให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสีย ร่วมกันรับผิดชอบการหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

๒. กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทางกิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจนโดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำ จากกลุ่มคนบางกลุ่ม ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

๓. จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่ปวารณาตัว เข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการและส่งกำลัง บำรุงให้กับสมาชิกซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์กรตัวเอง และกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่ายเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ ของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

๔. ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ และความผูกพัน ที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจการเลือกกิจกรรม

๕. วิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตยและความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความรวมถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วมเทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

๖. ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมายเพื่อให้เครือข่าย และผู้นำ เครือข่ายได้รับการสนับสนุน และความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยัง ได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่ายและอาจส่งข่าวสารไปให้กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

๗. สนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวนราบ แนวตั้งหรือในภูมิภาคต่างระดับกันการเชื่อมเครือข่ายทำ ได้ทั้งอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการด้วยการมีกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นตัวแทนร่วมกัน ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกัน ประสานงานการประชุม

๘. มีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ ความก้าวหน้า และความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธี และเครื่องชี้วัด ประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่าย และร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

^{๓๙} พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ, เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕ - ๕๘.

๙. มีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกน และผู้นำเครือข่ายเสมอ

๑๐. ถ้าวัตถุประสงค์ของเครือข่ายดี การเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสม เอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความเข้มข้นของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลสมาชิกที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุดการสร้างเครือข่านั้น^{๔๐} อาจจำแนกเป็นกระบวนการสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย (Realization) เป็นขั้นตอนที่ผู้ปฏิบัติงานหรือฝ่ายจัดการตระหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่าย เพื่อที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย คำถามที่สำคัญ เหล่านี้จะเกิดขึ้น ได้แก่ จะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายกับองค์กรใด จะได้รับประโยชน์ หรือจะต้องเสียสละประโยชน์ด้านใดบ้างในการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย ระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นเครือข่ายจะนานเท่าใด

ขั้นที่ ๒ การติดต่อกับองค์กรที่จะเป็นสมาชิกหรือภาคีสมาชิก (Courtship) หลังจากตัดสินใจเลือกองค์กรที่เห็นว่าเหมาะสมจะเข้าร่วมเครือข่ายได้แล้ว ก็เป็นขั้นตอนของการติดต่อสัมพันธ์เพื่อชักชวนให้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการทำงาน ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความคุ้นเคยและการยอมรับรวมทั้งความไว้วางใจระหว่างกันและถือว่าเป็นขั้นตอนของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกัน และกันอาจเรียกว่าเป็นขั้นตอนการเตรียมกลุ่มหรือเตรียมเครือข่าย (Pre-group)

ขั้นที่ ๓ ขั้นตอนการสร้างพันธกรณีร่วมกัน (Commitment) เป็นขั้นตอนของการสร้างความผูกพันร่วมกัน หมายถึง การตกลงในความสัมพันธ์ต่อกันขั้นตอนนี้เป็นการตกลงว่า จะทำงานร่วมกันอาจกระทำได้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม หรือแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรภายนอก เช่น ศึกษาดูงาน เชิญวิทยากรมาถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น อาจเรียกว่า กลุ่มศึกษาเรียนรู้ (Learning group)

ขั้นที่ ๔ ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ (Building) เป็นขั้นตอนที่การสร้างเครือข่ายปรากฏผลงานเป็นรูปธรรม เป็นขั้นตอนของการเริ่มทำ กิจกรรมโดยใช้ทรัพยากรร่วมกัน ขณะเดียวกันมีการตกลงร่วมกัน ในการบริหารจัดการกลุ่มโดยการกำหนดวัตถุประสงค์บทบาทสมาชิก เป็นต้นอาจเรียกขั้นตอนนี้ว่าขั้นกลุ่มกิจกรรม (Action group)

ขั้นที่ ๕ หลังจากขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ จนนำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันเมื่อผลงานเป็นที่ปรากฏ องค์กรเครือข่ายรู้สึกว่าได้ประโยชน์จากการเข้าเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของเครือข่ายจะแน่นแฟ้นขึ้นพร้อมกับการเรียนรู้ร่วมกันหรืออาจปรากฏในรูปของการสร้างเครือข่าย

๒.๑.๑๒ การจัดการเครือข่าย

ในการจัดการเครือข่าย ต้องคำนึงถึงเงื่อนไข ๒ ประการ คือ การคำนึงถึงสภาพของเครือข่ายว่าอยู่ในช่วงใดของวงจรชีวิตการนำแนวทางต่าง ๆ ไปใช้ควรพิจารณาให้สอดคล้องกับระดับพัฒนาการของเครือข่ายประเด็นที่สอง คือหน่วยงานหรือบุคลากรที่บริหารเครือข่าย การสร้าง

^{๔๐} Starkey, Paul., *Networking for Development*, IFRTD (The International Forum for Rural Transport and Development, ๑๙๙๗), P. ๔๘.

เครือข่ายโดยภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มย่อมแตกต่างจากเครือข่ายที่เอกชนเป็นผู้ริเริ่ม เครือข่ายที่บริการโดยหน่วยงานราชการกับเครือข่ายที่บริหารโดยประชาชนในชุมชนก็มีเงื่อนไขข้อจำกัดที่ต่างกัน^{๔๑}

๑. การก่อรูปเครือข่าย การก่อตัวของเครือข่ายอาจจะเกิดได้ ๒ แนวทางใหญ่ ๆ แนวทางแรก คือ เครือข่ายที่เกิดจากรัฐเข้าไปเป็นผู้ริเริ่ม (state initiative) กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มเข้าไปกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความตระหนักในปัญหา สร้างความตื่นตัวให้เกิดความสนใจรวมตัวกันและผลักดันให้เกิดการรวมตัวของประชาชน ตัวอย่างเช่น การที่ส่วนราชการพยายามผลักดันการสร้างหน่วยเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง อีกแนวทางหนึ่งคือเครือข่ายที่ประชาชนเป็นแกนนำจัดตั้งโดยเกิดจากการริเริ่มสร้างสรรค์ของกลุ่มประชาชนเอง (citizen initiative) กล่าวคือประชาชนเกิดความตระหนักและตื่นตัวในปัญหาใดปัญหาหนึ่งที่ เกิดขึ้นแล้ว ลงมือริเริ่มในการรวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงหรือบรรเทาไปโดยที่ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรวิชาการหรือสื่อมวลชนอาจมีส่วนเข้ามาช่วยสนับสนุนก็ได้ แต่ภาคประชาชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงานซึ่งแนวทางแรกเป็นแนวทางหลักที่ประเทศไทยมักใช้ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ขณะที่ปัจจุบันมีความพยายามผลักดันการก่อรูปของเครือข่ายตามแนวทางที่สองให้เพิ่มมากขึ้น

ในการดำเนินงานควรทำไปทั้งสองแนวทางควบคู่กัน โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรวมตัวของประชาชนเป็นหลัก หากประชาชนกลุ่มใดมีความสามารถในการรวมตัวเป็นเครือข่ายได้เอง หน่วยงานภาครัฐก็ไม่สมควรเข้าไปครอบงำบงการ (manipulate) ในการก่อตัวของเครือข่าย แต่หากกลุ่มใดที่ยังขาดสมรรถนะเพียงพอในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นเอง หน่วยงานภาครัฐ ก็อาจสามารถเข้าไปช่วยในฐานะผู้สนับสนุน (supporter) และผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ให้การจัดตั้งเครือข่ายทำได้ง่ายขึ้น จากแนวคิดนี้หน่วยงานราชการจำเป็นต้องลดบทบาทในการคิดแทนประชาชนให้น้อยลง แต่เปิดช่องทางให้กลุ่มองค์กรชุมชนประชาคมได้ทำงานและมีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น โดยภาครัฐควรปรับรูปแบบบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมเอื้ออำนวยสนับสนุนให้กลุ่มองค์กรประชาชน มีอิสระมีส่วนร่วมรับผิดชอบและร่วมสร้างสรรค์ในสังคมในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย การก่อรูปเครือข่าย มีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. การสร้างความตระหนักในปัญหาและการรวมตัว การสร้างความตระหนักให้คนในสังคมทราบในเรื่องที่ต้องการสร้างเครือข่าย จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นการทำให้กระแสเข้าไปถึงระดับรากหญ้า หลังจากนั้น จึงใช้กลยุทธ์ “การประชาสัมพันธ์” สื่อสารให้สังคมรับรู้เกี่ยวกับวิสัยทัศน์ของประเทศและการใช้การประชาสัมพันธ์กระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกอยากเข้าร่วมการประชาสัมพันธ์ สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ที่ ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ นโยบายกิจกรรมและแผนการดำเนินงาน จะช่วยให้สังคมรู้ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ และจะช่วยดึงดูดคนที่อยากมีส่วนร่วมให้เข้าร่วมกับเครือข่ายได้ การประชาสัมพันธ์ในที่นี้ไม่ใช่เป็นเพียงการบอกข้อมูลข่าวสาร หากต้องเป็นการสร้างความเข้าใจและสร้างภาพลักษณ์ (image) บางอย่างลงไปในใจของผู้รับสารในลักษณะของการสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าตามหลักการตลาด นอกจากนี้ จากการประชาสัมพันธ์ต้องมีกลยุทธ์ด้วย หมายถึง การประชาสัมพันธ์ไม่ควรใช้วิธีการหวานกระจายออกไปเพราะข้อมูลข่าวสารจะกระเซ็นกระสายไปสู่ประชาชนเพียงเล็กน้อย ดังนั้นอาจจำเป็นต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ให้

^{๔๑} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๖๐ – ๘๓.

ชัดเจน และให้น้ำหนักกับแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไปตามระดับความสำคัญเพื่อการจัดสรรทรัพยากร การประชาสัมพันธ์จะเป็นไปตามลำดับความสำคัญของกลุ่ม กลุ่มที่มีความสำคัญมากต่อการสร้างเครือข่ายก็ ควรเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญมากเพื่อโน้มน้าวใจให้เข้าร่วมผูกพันกับเครือข่าย

๒. การสร้างจุดร่วมของผลประโยชน์ ถ้าเครือข่ายไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนเครือข่ายจะไร้พลัง เพราะสมาชิกต่างก็ไม่ทราบว่าเครือข่ายนี้จัดตั้งขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ใด แม้ประชาชนจะสนใจ แต่ก็มองไม่เห็นว่าเขาจะได้รับผลประโยชน์สิ่งใดเข้ามามีส่วนร่วม ก็ทำให้ไม่มีใครต้องการเข้ามาเป็นแนวร่วมของเครือข่าย ดังนั้น จึงต้องมองหาตัวร่วมหรือประเด็น (issues) ที่จะเป็นศูนย์กลางซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวกันในลักษณะที่ ถักทอเข้าหากันเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งประเด็นที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ในการทำเช่นนี้ต้องคำนึงถึงว่ากุญแจหลักของการสร้างจุดร่วมอยู่ที่การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ให้ประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมซึ่งจะส่งผลให้ทุกภาคีอยากเข้ามามีส่วนร่วมกับเครือข่าย ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาความต้องการเฉพาะเจาะจงว่าประชาชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจปัญหาการศึกษาในด้านใด หรืออีกประการหนึ่ง คือการหยิบยกเอาความเดือดร้อนของชุมชนหรือประชาชนขึ้นมาเป็นตัวจุดกระแส เช่น วิกฤตเศรษฐกิจก็สามารถนำมาใช้เชื่อมโยงกับปัญหาการศึกษาได้ นอกจากนี้ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมตัวเป็นเครือข่ายเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งสามารถดำเนินการดัดแปลงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สื่อสารและประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเจาะจง หรือหากเป็นประเด็นที่เป็นที่สนใจร่วมของสังคมในภาพรวม ก็อาจใช้การประชาสัมพันธ์อย่างกว้างออกไปสู่สาธารณชน อันเป็นเหตุหนึ่งที่สูงใจให้ประชาชนอยากเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย

๓. การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย ในการดำเนินการให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ อาจต้องใช้งบประมาณและบุคลากรจำนวนมาก เพื่อให้เกิดแนวร่วมของประชาชนที่สนใจแต่ในทางปฏิบัติด้วยความจำกัดของงบประมาณและบุคลากรทำให้เป็นการยาก ถ้าจะพยายามลงไปให้ถึงประชาชนทุกกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น แนวทางที่เป็นไปได้ คือการเสาะหาแกนนำการปฏิรูป เพื่อให้แกนนำเหล่านี้เป็นผู้ขยายเครือข่ายต่อไป ซึ่งแกนนำการปฏิรูป คือ “ผู้เล่นหลัก (key actors)” ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและมีอิทธิพลเพียงพอในการผลักดันการทำงานต่าง ๆ เช่น ด้านนโยบาย ด้านการสร้างกระแส ด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอาจไม่ใช่นักวิชาการแต่เพียงผู้เดียว อาจเป็นนักหนังสือพิมพ์ สื่อสารมวลชนต่าง ๆ นอกจากนี้ ในบางกรณีอาจจะเสาะหา “ผู้นำหลัก (key leaders)” ในแต่ละกลุ่มให้ย่อยลงไปอีก เช่น บุคคลที่เป็นผู้นำของกลุ่มสื่อมวลชนซึ่งต้องหมายถึงบุคคลผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนในกลุ่ม และมีอิทธิพลในการโน้มน้าวทิศทางของกลุ่ม/วิชาชีพได้ผู้นำเหล่านี้มักมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำและผู้ผลักดันคนที่อยู่ในแวดลอมเกิดการร่วมแรงร่วมใจกันสนับสนุนเครือข่ายจนประสบความสำเร็จ ดังนั้นในทางปฏิบัติจึงต้องมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมาย (target group) อย่างเฉพาะเจาะจง

๔. การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดว่าเครือข่ายจะดำเนินการไปได้ยั่งยืนมากน้อยเพียงใดก็คือปริมาณและคุณภาพของสมาชิกเครือข่าย ด้วยเหตุนี้ การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวางและการดึงปัจเจก/กลุ่ม/องค์กร ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างเครือข่าย อาจขยายแนวร่วมผ่านระบบความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัวในลักษณะของการหาเครือข่ายแบบที่เรียกว่า “ดาวกระจาย”

ซึ่งเป็นวิธีการขยายตัวของเครือข่ายระดับชุมชนวิธีหนึ่งที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันและประสบความสำเร็จอย่างสูง โดยวิธีการก็คือการเสาะหาคนที่มีความคิดหรือประสบปัญหาแบบเดียวกันแล้วดึงเข้ามาร่วมเครือข่ายที่ตรงกับแนวคิด หรือเครือข่ายที่จะช่วยแก้ปัญหาของเขาได้หลังจากนั้นให้เขาไปขยายความคิดเพื่อเสาะหาสมาชิกร่วมเครือข่ายต่อไป

ในกรณีของการดึงกลุ่ม/องค์กรเข้าร่วมเครือข่าย อาจพิจารณาจากระดับความเข้มแข็งของกลุ่ม โดยควรเริ่มต้นที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้วทันทีที่รวมตัวกันแบบหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันเป็นทางการ เช่น สหกรณ์ประจำหมู่บ้าน สมาคมผู้ปกครองและครู ชมรมการศึกษาการเริ่มต้นในกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอยู่แล้ว จะทำให้การก่อตั้งเครือข่ายเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเราได้กลุ่มที่มีการตื่นตัวในเรื่องนี้อยู่แล้ว เพราะกลุ่มเหล่านี้จะมีบุคลากรและสายสัมพันธ์ในพื้นที่ซึ่งจะช่วยประหยัดทรัพยากรในการริเริ่มไปเสาะหาเครือข่ายใหม่ ๆ บทบาทของผู้ที่จะดำเนินการสร้างเครือข่ายในส่วนนี้คือการเจรจาโน้มน้าวให้คนยินดีเข้าเป็นสมาชิกของเครือข่าย โดยการให้เหตุผลชี้แจงให้องค์กรประชาชนเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้งระดับส่วนตัวและภาพรวมประกอบตัวอย่าง และแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่เขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายได้

๒. การจัดระบบบริหารเครือข่าย เมื่อมีคนสนใจเข้าร่วมเป็นสมาชิกร่วมเครือข่ายหากไม่มีการจัดระบบของเครือข่ายที่ดี เครือข่ายจะเกิดความสับสนวุ่นวายและความขัดแย้งระหว่างกัน อันเนื่องจากความไม่ชัดเจนในอำนาจหน้าที่ วิธีการทำงาน ตลอดจนการประสานงานระหว่างสมาชิกด้วยกัน การจัดระบบของเครือข่ายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างราบรื่น การบริหารงานเครือข่ายที่ ประกอบไปด้วยคนหลายกลุ่ม หลายประเภท ต่างความคิดความเห็นกัน จำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการประสานประโยชน์ระหว่างสมาชิกในเครือข่ายการจัดระบบเครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญบางประการ ดังนี้

๑) การจัดผังกลุ่มเครือข่าย ในการบริหารจัดการเครือข่ายควรต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของเครือข่ายทุกกลุ่มในประเทศที่ดำเนินการในเรื่องที่ เครือข่ายเป็นอยู่ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ โดยเอาข้อมูลของแต่ละเครือข่ายมาทำการจัดแผนที่หรือแผนผังของเครือข่าย (network map) ในภาพรวมระดับประเทศจัดผังตามความสนใจและวัตถุประสงค์ของเครือข่าย เพื่อจะได้ทราบว่าเครือข่ายมีเป้าหมายในการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน การกระจายตัวของเครือข่ายเป็นอย่างไร การกระจายตัวของเครือข่ายตามเป้าหมายการทำงานเป็นอย่างไร และที่สำคัญจะได้ทราบว่าเป้าหมายในภาพรวมใดที่ยังขาดเครือข่ายเข้าไปช่วยจัดการ เพื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะหาทางสร้างเครือข่ายเข้ามาสนับสนุนอุดช่องว่างเหล่านั้น หากได้แผนผังของเครือข่ายที่ครบถ้วนมากเท่าใด ก็จะช่วยยิ่งทำให้การบริหารเครือข่ายในภาพรวมมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น แผนผังเครือข่ายจะช่วยในการขยายเครือข่ายที่มีอยู่ให้กว้างขวางออกไปด้วย คือ หากเครือข่ายใดที่ทราบว่าเครือข่ายอื่นที่ดำเนินการโดยมีเป้าหมายสอดคล้องกับเครือข่ายของตน เครือข่ายนั้นก็อาจประสานงานเพื่อทำการขยายเครือข่ายออกไปได้ แต่การจะทำเช่นนี้ได้จำเป็นต้องมีองค์การใด หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นแกนกลางให้กลุ่มองค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วผนวกเข้ามาร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย ลักษณะเช่นนี้จะเห็นได้ว่า แผนที่เครือข่ายที่ชัดเจนและทันสมัย จะช่วยสนับสนุนการรวมตัวเพื่อขยายเครือข่ายได้เป็นอย่างดี ดังนั้น จึง

ควรมีการปรับปรุงแผนที่เครือข่ายให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้ทราบว่าเครือข่ายใดที่เพิ่มขึ้นมาและเครือข่ายใดที่ล้มเลิกหายไป

๒) การจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย การบริหารจัดการเครือข่ายจำเป็นต้องมีการจัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในเครือข่าย เพื่อให้สมาชิกแต่ละคนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองซึ่งจะเป็นการป้องกันการสับสนและเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิก เนื่องจากการทำงานที่ซ้ำซ้อนกัน ดังนั้น องค์ประกอบสำคัญของการจัดระบบเครือข่าย คือ การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจนว่า แต่ละคนรับผิดชอบส่วนใดของเครือข่ายและแต่ละฝ่ายจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร หลักการสำคัญของการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่คือการรวมเป็นเครือข่ายจะต้องนำเอาความสนใจประสบการณ์และความเชี่ยวชาญของสมาชิกแต่ละคนที่ต่างกันมาเสริมกันซึ่งการทำเช่นนั้น ๆ ได้ต้องมีการมอบหมายหน้าที่ ความรับผิดชอบให้แต่ละคน ตามศักยภาพและความสนใจของเขา แต่ประเด็นสำคัญคือ โดยปกติสมาชิกเครือข่ายมักมีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถทำงานให้เครือข่ายแบบเต็มเวลา ส่งผลให้เวลาที่จะอุทิศให้กับ เครือข่ายมักให้ได้ไม่เต็มที่ และไม่เต็มเวลา ดังนั้น การมอบหมายหน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนระบบการทำงานอย่างอื่น ๆ ควรเป็นไปในลักษณะที่เอื้อให้สมาชิกเข้าร่วมได้แม้มีเวลาจำกัดโดยทั่วไปแล้วเมื่อเครือข่ายได้ขยายตัวไปในระดับที่มีสมาชิกจำนวนมาก และมีกิจกรรมหรือโครงการที่ร่วมกันทำอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ สภาพเช่นนี้มักจำเป็นต้องจัดตั้งหน่วยธุรการขึ้นมาทำหน้าที่จัดการงานประจำของเครือข่าย

ในจำนวนสมาชิกของเครือข่ายบุคคล ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการกำหนด ความสำเร็จหรือล้มเหลวของเครือข่าย คือ ตัวผู้นำของเครือข่ายการเกิดและการทำให้เครือข่ายเข้มแข็งล้วนขึ้นอยู่กับตัวผู้นำของเครือข่ายนั้น ๆ ดังนั้น การกำหนดตัวผู้นำเครือข่ายที่ มีภาวะผู้นำเข้มแข็งสามารถระดมความร่วมมือร่วมใจจากสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งมีความรู้และประสบการณ์ร่วมกับเครือข่าย มีความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของกลุ่ม มีบารมีเป็นที่ยอมรับเชื่อถือของสมาชิก และที่สำคัญคือสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ ในบางกรณี ผู้นำกลุ่มหรือเครือข่ายอาจมีใช้บุคคลเพียงคนเดียวแต่เป็นคณะผู้นำ (collective) ที่ประกอบไปด้วยบุคคลหลากหลายในท้องถิ่นเข้ามาช่วยกันได้ทั้งที่มีผู้นำของตนอยู่แล้ว ผู้นำจะรวมกันเป็นคณะของผู้นำของเครือข่าย เครือข่ายจะขับเคลื่อนไปได้อย่างมีพลังหากคณะผู้นำที่ทำงานประสานกันอย่างแนบสนิท แต่ถ้าคณะผู้นำเกิดความแตกแยกกัน ก็จะส่งผลทำให้เครือข่ายอ่อนกำลังลงไป ไม่สามารถขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ได้

๓. การจัดระบบติดต่อสื่อสาร การทำงานเป็นเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายอาจมีความเข้าใจในภารกิจของเครือข่ายไม่ครบถ้วน จึงจำเป็นต้องใช้กระบวนการสื่อสาร เพื่อแพร่กระจายความรู้และยกระดับความตระหนักในปัญหาของสมาชิก โดยการจัดกระบวนการสนทนา (conversation process) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วม (common perception) ระหว่างสมาชิกของเครือข่าย การสื่อสารจึงเป็นเสมือนกลไกที่ เชื่อมสมาชิกของเครือข่ายเข้าหากันและยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแพร่ กระจายความคิดซึ่งมีผลต่อการรักษาและขยายตัวของเครือข่าย

๔. การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันเครือข่ายจะพัฒนาก้าวหน้าไปได้มากเพียงใดขึ้นอยู่กับระดับความรู้ความสามารถของสมาชิกของเครือข่ายด้วย การทำให้เครือข่ายแข็งแรงจึงต้องอาศัยระบบการพัฒนาสมาชิกของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (interactive action learning) ทั้งนี้เนื่องจากการรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสิ่งที่ไม่มีสูตรสำเร็จ การสร้างองค์ความรู้

เฉพาะของกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็นเพราะแต่ละกลุ่มอยู่ในบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ สถานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ การเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์จริง ดังนั้น การจัดระบบการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะช่วยสร้างและสะสมองค์ความรู้ที่สามารถนำมาปรับใช้และเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา

๕. การจัดระบบสารสนเทศ ในภาพรวมของการจัดการเครือข่ายควรมีหน่วยงานที่เป็นแกนกลาง ทำหน้าที่จัดระบบฐานข้อมูลโดยทำการรวบรวมข้อมูลทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมาย รูปแบบ วิธีการ ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคและข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็นรวมทั้งผลการวิจัย ทฤษฎี โครงการ ประสบการณ์ภาคปฏิบัติเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการทำงานระบบสารสนเทศควรมียึดหลักการใช้งานได้ง่าย (user friendly) เป็นข้อมูลที่ทุกคนเข้าถึงได้ง่าย (accessible) และเผยแพร่ให้กระจายออกไปอย่างกว้างขวาง เครือข่ายฐานข้อมูลที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันจะช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และการต่อยอดทางปัญญาระหว่างเครือข่าย ช่วยลดความสูญเสียเงินเปลืองทรัพยากรและเวลาจากการทำงานซ้ำซ้อนและการลองผิดลองถูก

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการเครือข่ายนั้น มีวิธีการและกระบวนการที่ หลากหลายและแตกต่างกันออกไป หากไม่มีการจัดการเครือข่ายที่ดี ย่อมทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในวิธีการดำเนินงาน ตลอดจนอำนาจหน้าที่ ในการประสานงานภายในองค์กร เครือข่าย และหากมีการจัดการเครือข่ายที่มีการเชื่อมโยงการประสานงานเป็นกลุ่มอย่างเป็นเครือข่าย ร่วมกันอย่างดีแล้ว ย่อมสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของเครือข่ายมากขึ้น และทำให้การดำเนินงานลุล่วงไปด้วยดี

๒.๑.๑๓ ปัจจัยความสำเร็จการดำเนินงานของเครือข่าย

ธนา ประมุขกุล กล่าวว่า ความสำเร็จของเครือข่ายจะต้องประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้

๑. ความเข้าใจ เครือข่ายที่สร้างขึ้น และล้มไปอย่างรวดเร็วในเวลาต่อมา มีสาเหตุสำคัญประการแรกมาจากการที่เครือข่ายไม่สามารถสร้างความเข้าใจให้ตรงกันได้ระหว่างมวลสมาชิกโดยอาจเป็นความไม่เข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของเครือข่าย ตั้งแต่เริ่มต้นหรือเป็นความไม่เข้าใจในบทบาทของสมาชิกที่ตนเองเป็นอยู่นั้นว่ามีบทบาทอย่างไร เป็นบทบาทหลักหรือบทบาทสนับสนุนดังนั้น เมื่อเครือข่ายที่สร้างขึ้นได้ดำเนินการไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง สมาชิกที่ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ก็อาจถอนตัวออกไป ด้วยเห็นว่าเครือข่ายไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตนเองหรือสำหรับสมาชิกที่ไม่เข้าใจบทบาทของแต่ละส่วนก็อาจเกิดเป็นความสับสนว่า กิจกรรมแต่ละกิจกรรม ใครควรเป็นแกนหลัก และใครควรเป็นผู้สนับสนุน เช่น หน่วยงานภาครัฐก็ไปทำบทบาทการเป็นแกนหลัก (แทนที่จะเป็นบทบาทของกลุ่มคน ชุมชนเจ้าของพื้นที่) ในขณะที่ผู้ที่เป็นแกนหลักเองก็อาจจะยังเคยชินกับรูปแบบเดิมของการเป็นผู้ร่วมกิจกรรมที่รอคอยการนำจากภายนอก

๒. ความเป็นประชาธิปไตย การที่สมาชิกทุกคนในเครือข่ายมีอิสระทางความคิดสิ่งที่ตามมาก็คือความหลากหลายที่มีทั้งคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ของความคิดที่แสดงออกมา ดังนั้น จุดเริ่มต้นที่จะทำให้ความแตกต่างเหล่านี้อยู่ด้วยกันได้อย่างราบรื่นคือ การให้เกียรติ ยอมรับความ

คิดเห็นของกันและกัน ซึ่งเท่ากับเป็น การเปิดโอกาสให้สมาชิกทั้งหลายได้เห็นทางเลือกอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากที่ตนคิดเห็นตามประสบการณ์ที่จำกัด ของแต่ละบุคคลและเมื่อได้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางความคิดระหว่างกันแล้วจุดเด่น จุดด้อยของแต่ละทางเลือกจะได้รับการวิเคราะห์ห้อย่างเป็นเหตุเป็นผล เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นผลจากการหลอมรวมของทุกความคิดมาเป็นทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดบนพื้นฐานการยอมรับของสมาชิกโดยรวม

๓. ความจริงใจ เนื่องจากการทำงานในเครือข่าย เน้นการประสานงานในแนวราบ ไม่เน้นการบังคับสั่งการ ดังนั้นผู้ที่ป็นสมาชิกจึงต้องเข้า มาด้วยความสมัครใจและมีความจริงใจในการทำงานร่วมกันโดยเห็นประโยชน์ร่วมตามที่เครือข่ายกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ซึ่งบางครั้งประโยชน์ร่วมที่จะเกิดขึ้นได้นั้น อาจหมายถึงผลรวมของการเสียสละที่มาจากสมาชิกแต่ละส่วนนั่นเอง

๔. การจัดการ ไม่ว่าในเครือข่ายใหญ่หรือเล็ก สมาชิกมากหรือน้อย การจัดการยังคงเป็นหนึ่งในปัจจัย สำคัญประการหนึ่งในความสำเร็จขององค์กรเสมอและสำหรับการจัดการเครือข่ายที่มีพื้นฐานสมาชิกหลากหลายมารวมกัน โดยอิสระโดยไม่ถือการสั่งการเป็นกลไกหลักนั้นการจัดการจะมีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีก ความยืดหยุ่นในการจัดการให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการจัดการเครือข่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะการณ์ที่เครือข่ายต้องติดต่อประสานงานกับกลุ่มองค์กรภายนอกอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือจากการจัดการของเครือข่าย

๕. การสื่อสาร การสื่อสารคือ ตัวกลางที่ทำให้เครือข่ายสามารถเชื่อมโยงติดต่อถึงกันได้ โดยเป็นที่ทราบกัน เป็นอย่างดีว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไม่ควรจะเป็นแบบทางเดียว เพราะนั่นคือระบบสั่งการ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในเครือข่ายจะต้องมีลักษณะหลากหลายช่องทาง เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกกันเองได้โดยอิสระ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกันให้มากที่สุด แม้ว่าเครือข่ายจะมีระบบการสื่อสารหลัก ผ่านทางผู้ประสานงานอยู่ก็ตาม แต่ไม่ควรกำหนดเป็นระบบการสื่อสารที่ตายตัวว่าต้องผ่านเป็นขั้นเป็นตอนตามนั้น เพราะการกำหนดเช่นนี้อาจทำให้เครือข่ายต้องเข้าไปติดอยู่ในระบบที่มากขึ้นตอนที่สร้างขึ้นมาเองอีก^{๔๒} ทั้ง ๆ ที่เครือข่ายก็พยายามจะหลีกเลี่ยงออกมาจากกรอบที่เป็นปัญหาของระบบอยู่แล้วนอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่ทำให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง ได้แก่

๑. สัมพันธภาพ ปัจจัยด้านสัมพันธภาพจึงเพิ่มสำคัญยิ่งขึ้นต่อการนำไปสู่ความสำเร็จของการเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็ง ถ้าหากสมาชิกมีความเข้าใจและจริงใจในการเข้ามาร่วมเครือข่ายแล้ว สิ่งที่จะได้ตามมาคือ ความเชื่อมั่นวางใจในเครือข่ายซึ่งจะเป็นพื้นฐานของสัมพันธภาพที่ดีในหมู่สมาชิก การมีสัมพันธภาพที่ดีนี้ไม่เฉพาะว่าต้องเป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดกันเท่านั้นจึงเรียกว่าสัมพันธภาพที่ดี เพราะเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ห่างไกลกัน ตามสภาพทางภูมิศาสตร์ และการสื่อสารยังไม่สมบูรณ์พร้อม สมาชิกก็อาจจะไม่สามารถสร้างความใกล้ชิดสนิทสนมกันได้ เหมือนกับเครือข่ายที่สมาชิกอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น ที่อยู่ในตำบล หรือในจังหวัดเดียวกัน แต่เครือข่ายที่มีข้อจำกัดดังกล่าวก็ยังคงสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีได้ในลักษณะของความกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และมีความอะลุ่มอล่วย ยืดหยุ่น ในความสัมพันธ์ของสมาชิกที่เป็นไปตามธรรมชาติของกลุ่มที่มีความเข้าใจและความจริงใจเป็นพื้นฐาน

^{๔๒} ธนา ประมุขกุล, เครือข่าย, วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๔) : ๖๐.

๒. ความชัดเจนของเป้าหมาย การมีเป้าหมายที่ชัดเจนของเครือข่ายสะท้อนให้เห็นความเป็นเอกภาพทางความคิดเห็นในเครือข่ายเป็นเบื้องต้น ก่อนที่จะนำไปสู่เอกภาพในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ดังนั้นความชัดเจนของเป้าหมายซึ่งมาจากความคิดเห็นของมวลหมู่สมาชิก จึงสะท้อนถึงความเข้มแข็ง ของเครือข่ายไปด้วย นอกจากนี้การมีเป้าหมายที่เครือข่ายต้องการบรรลุชัดเจนก็จะ เป็นเสมือนเข็มทิศนำทางให้สมาชิกในเครือข่ายได้เข้าใจตรงกันและเดินไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่หลงใช้เวลา และทรัพยากรกับภารกิจที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายของเครือข่าย

๓. กระบวนการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจ เครือข่ายต้องมีความเป็นประชาธิปไตยซึ่ง จะแสดงออกให้ปรากฏได้อย่างชัดเจนในวาระที่จะต้องเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจหากเครือข่าย ได้มีโอกาสในการเสนอความคิดเห็นและให้สิทธิในการตัดสินใจแก่สมาชิกอย่างเป็นอิสระเต็มที่แล้ว ย่อมบ่งบอกถึงความเข้มแข็งของการเป็นเครือข่ายในกระบวนการที่ต่างไปจากองค์กรที่มีการฝาก อำนาจสิทธิขาดในการคิดและตัดสินใจไว้กับบุคคลเพียงคนเดียวหรือกับกลุ่มบุคคลใดกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้ แสดงถึงโอกาสและสิทธิของสมาชิกทั้งหมด ผลจากการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น และตัดสินใจนี้จะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ของหมู่สมาชิกที่จะเป็นประโยชน์ อย่างยิ่งต่อการระดมสรรพกำลัง เมื่อเครือข่ายมีความต้องการ

๔. ลักษณะกิจกรรมและความต่อเนื่อง การจัดกิจกรรมที่ระบุว่าเป็นกิจกรรมเครือข่ายโดย ที่มีหน่วยงานเจ้า ภาพเป็นผู้จัดให้ภาคีสมาชิกได้มาพบปะกันอยู่ในหลายๆ เวที ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้น ของการสร้างเครือข่าย แต่หลังจากนั้น เครือข่ายที่จะมีความเข้มแข็งอยู่ได้ด้วยตนเองจะต้องพยายาม พัฒนาไปสู่การคิดและดำเนินกิจกรรมด้วยเครือข่ายเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องรอว่าจะมีผู้มาจัดการให้จึง จะเกิดกิจกรรมของเครือข่ายได้ ซึ่งเป็นลักษณะของการพึ่งพิงภายนอกที่ไม่ใช่การอยู่ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ความสม่ำเสมอต่อเนื่องของกิจกรรมเป็นสิ่งที่ช่วยบอกถึงความเข้มแข็งของเครือข่าย เข้มแข็งด้วยเช่นกัน

๕. แหล่งของทรัพยากร/ศักยภาพ トラバโดที่เครือข่ายยังต้องรอคอยผู้รู้และพึ่งพิง ทรัพยากรจากภายนอก トラバนั้น เครือข่ายก็จะไม่ได้ชื่อว่าอยู่ได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การที่เครือข่าย สามารถแสวงหาและดึงทรัพยากร/ศักยภาพที่มีอยู่ภายใต้เครือข่ายมาใช้ได้มากเพียงไร ความเข้มแข็ง ของเครือข่ายก็เพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เพราะการกระทำ เช่นนี้นอกจากแสดงถึงการพึ่งพาตนเองได้แล้ว จะยังเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับ สิ่งที่สมาชิกเป็นและที่เครือข่ายมีอยู่อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามควร เข้าใจตรงกันว่า การแสวงหาทรัพยากร/ศักยภาพจากภายในนี้ ไม่ได้หมายความว่าเครือข่ายจะปฏิเสธ การสนับสนุนจากภายนอกโดยสิ้นเชิง เพียงแต่ให้สมาชิกทุกคนตระหนักว่า เครือข่ายต้องมุ่งพึ่งพา ตนเอง ก่อนนี้ถึงการช่วยเหลือจากภายนอก

๖. การเรียนรู้ และนวัตกรรม แม้ว่าจำนวนของสมาชิกในเครือข่ายจะทำให้เห็นภาพของ ขนาดเครือข่ายในเชิงปริมาณ แต่ความเข้มแข็งของเครือข่ายต้องดูที่คุณภาพประกอบและเป็นคุณภาพ ที่มีความหมายมากกว่าเป็นเพียงการบวกรวมเชิงปริมาณนั้น หมายถึงว่าความหลากหลายที่มาร่วมกัน ของสมาชิก ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่สามารถนำไปสู่การพัฒนา จนเกิดการสร้างสรรค์ นวัตกรรม ตามมาคุณภาพใหม่ที่เกิดขึ้นนี้ จึงอาจเป็นสิ่งที่เหล่าสมาชิกเกิดเป็นการเรียนรู้ขึ้นในตนเอง อันเป็นผล จากการมีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มหรืออาจเป็นผลปรากฏรูปธรรมในกิจกรรมที่มีพัฒนาการไปเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงการเป็นนวัตกรรมต้นแบบให้กับผู้อื่นต่อไปดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ความ

ร่วมมือขององค์กรสมาชิก/สมาชิก การมีคณะกรรมการที่เต็มใจเข้ามาทำงาน องค์กรสมาชิกมีความผูกพันกัน ทำงานด้วยใจ มีความเอื้ออาทรเป็นการทำงานแบบเพื่อนไม่ใช้การบังคับบัญชา

๒.๑.๑๔ ผลสัมฤทธิ์ความเป็นเครือข่าย

อภิัญญา เวชยชัย ได้เสนอแนะว่าการสร้างเครือข่ายมีเป้าหมาย ดังนี้

๑. เพื่อขยายวงความสัมพันธ์ให้กว้างขวางขึ้น เพื่อนำไปสู่การขยายกิจกรรม การขยายความช่วยเหลือเกื้อกูล ที่มีต่อกันตลอดจนพัฒนาศักยภาพของแต่ละองค์กรให้แสดงบทบาททั้งผู้ให้และผู้รับอย่างเหมาะสม

๒. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันโดยผ่านการติดต่อกัน โดยตรงระหว่าง บุคคลหรือกลุ่มต่างๆ ที่เข้าร่วมในเครือข่าย

๓. เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ทางวัตถุแก่กัน และเป็นการแบ่งปันทรัพยากรให้แก่กลุ่มที่ด้อยโอกาสกว่า

๔. เพื่อประโยชน์ในการรวบรวมและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลระหว่างองค์กรตนเอง และยังทำให้เกิดการรวมหมู่ที่มีอิทธิพลมากกว่าองค์กรแต่ละองค์กรอย่างมากมาย

๕. เป็นเวทีสำหรับการปฏิบัติงานร่วมในพื้นที่

๖. เพื่อรวมตัวกันนำประเด็นปัญหาร้องเรียนสู่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือนำไปสู่การเสนอนโยบายที่เหมาะสมมากกว่าเดิม^{๔๓}

ในกระบวนการทำงานของเครือข่ายนั้น สิ่งหนึ่งที่ได้รับนอกจากผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือความร่วมมือและความสัมพันธ์ที่ ติดต่อกันในที่นี้จะกล่าวถึงผลสัมฤทธิ์ของความเป็นเครือข่ายที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนี้

๑. เกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลและผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาดำเนินงานร่วมกับเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่ถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้และเป็นทุนภายในตัวเอง คือ ทุกคนมีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์มากขึ้น หลังจากที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีการทำงานร่วมกันโดยกระบวนการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้บุคคลและองค์กรได้มีการปรับตัวในการแสวงหาความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ และแนวร่วมใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลให้การทำงานในด้านต่าง ๆ ของเครือข่ายมีประสิทธิภาพมากขึ้น

๒. การเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา กลุ่มเครือข่ายจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ที่พยายามผลักดันในการแก้ไขปัญหาภายในกลุ่มองค์กรของตน แต่ส่วนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากปัญหาที่ประสบอยู่นั้น เป็นปัญหาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับกลุ่มองค์กรอื่นหรือปัญหาอื่น ๆ การรวมกลุ่มและการประสานงานกับภาคีที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการเพิ่มโอกาสในการแก้ไขปัญหา เพราะเป็นการระดมความคิดเห็น และความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งถ้าไม่มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายแล้ว โอกาสในการแก้ปัญหานั้นอาจไม่ได้รับการตอบสนองเพราะขาดแนวร่วมในการดำเนินงาน

^{๔๓} อภิัญญา เวชยชัย, บทบาทขององค์การอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกรเพื่อการพัฒนา : ศึกษากรณีการสร้างกลุ่มธนาคารข้าวขององค์การอนุเคราะห์เด็กเปรี๊ยะบียบอ้างอิงการสร้างกลุ่มธนาคารของกรมการพัฒนาชุมชน, (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๙.

๓. เกิดการพึ่งพาตนเอง เมื่อเครือข่ายมีกระบวนการทำงานที่เข้มแข็งและสามารถแก้ไขปัญหาของเครือข่ายได้แล้ว เครือข่ายและสมาชิกในเครือข่ายก็สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้โดยในการพึ่งพาตนเองนั้นเป็นทั้งการพึ่งพาในเรื่องของทุน ทรัพยากร ความรู้ และการจัดการที่จะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและการพัฒนาศักยภาพของเครือข่ายที่ต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่นกลุ่มเกษตรกรที่ทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรอินทรีย์ที่ร่วมกันผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ปลอดสารเคมี ให้แก่ผู้บริโภค และพัฒนากลุ่มตนเองเป็นเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม

๔. เกิดการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ในสังคมไทยเครือข่ายที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่นั้นมักจะเป็นเครือข่ายในเชิงพื้นที่ที่ภาคประชาชนได้ร่วมกันก่อตัวขึ้น โดยมองเห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำ ซึ่งถ้าหากไม่มีการรวมกลุ่มกัน กระบวนการดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้น และสุดท้ายก็กลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข ดังนั้น การรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย จึงถือได้ว่าเป็นความสำเร็จของเครือข่ายในการที่จะร่วมกันพัฒนาและจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นนี้ มีพลังขับเคลื่อนในหลาย ๆ พื้นที่

๕. เกิดกระบวนการผลักดันเชิงนโยบาย ปัจจุบันประเด็นปัญหาสาธารณะจำนวนไม่น้อยที่เกิดขึ้นและสามารถนำไปสู่ข้อยุติด้วยพลังของเครือข่ายและการจัดการในเชิงนโยบายตัวอย่างเช่นการรวมตัวกลุ่มองค์กรเครือข่ายที่ทำงานในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่พยายามผลักดัน พ.ร.บ. ป่าชุมชนฉบับประชาชนให้มีการนำเสนอต่อการพิจารณาของรัฐสภา และการจัดทำมาตรฐานการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวถือได้ว่าเป็นพลังของเครือข่ายในการร่วมผลักดันประเด็นปัญหาในเชิงนโยบาย เพราะวาปัญหาบางปัญหานั้นมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ซึ่งบางครั้งสามารถที่จะแก้ไขด้วยพลังของเครือข่ายและชุมชนท้องถิ่น ดังนั้น การเชื่อมประสานกับเครือข่ายและภาคีอื่น ๆ จะทำให้เครือข่ายมีอำนาจในการต่อรองที่สูงขึ้น และถ้ายังมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และเสนอข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องแล้วกระบวนการนั้นก็必将นำไปสู่การแก้ไขปัญหาในเชิงนโยบายได้

๖. เกิดอำนาจหรือพลังอำนาจที่แฝงอยู่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มองค์กร และเครือข่าย อำนาจหรือการต่อรองนี้จะไม่มีการเกิดขึ้นได้ หากไม่มีการรวมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เข้าด้วยกัน พลังอำนาจของการรวมกลุ่มนี้บางครั้งอาจไม่ส่งผลที่เป็นรูปธรรมโดยตรง แต่เป็นพลังหรือประโยชน์ในทางอ้อมที่ บรรดากลุ่มหรือเครือข่ายอื่น ๆ ให้ความเกรงใจและสามารถนำมาเป็นการต่อรอง ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองได้จากที่กล่าวมาข้างต้น ผลสัมฤทธิ์ของเครือข่ายดังกล่าว นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่ เครือข่ายส่วนใหญ่ได้รับแต่สิ่งที่มีความสำคัญต่อความเป็นเครือข่ายมากกว่าผลสำเร็จในทางตรง คือความสามัคคีที่มีต่อกันของสมาชิกและผู้คนในสังคม^{๔๔}

ไม่ว่าเครือข่ายจะมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายของตนเองอย่างไร สิ่งในทุกเครือข่ายควรดำเนินการอย่างยิ่ง คือการสร้างความเป็นมิตรภาพและการพึ่งพาอาศัย ซึ่งปัจจัยทั้งสองประการดังกล่าว จะช่วยให้ภารกิจของเครือข่ายบรรลุผลสำเร็จตามที่คาดหวัง

^{๔๔} พระมหาสุทิตย์ อาภาภิโร, การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๑๐๖ - ๑๐๘.

๒.๒ พัฒนาการเครือข่ายในสังคมไทย

ความเป็นมาของเครือข่ายและการใช้ยุทธศาสตร์ความเป็นเครือข่ายในสังคมไทย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีความหลากหลาย มีความเป็นมาที่ยาวนาน และเกี่ยวข้องกับบริบททางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่น โดยยกแนวทางการส่งเสริมองค์กร ชุมชนและเครือข่ายภาคประชาชนของภาครัฐ และการเกิดขึ้นของเครือข่ายภาคประชาชนในแต่ละ ช่วงเวลา ตามกระบวนการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ^{๔๕}

สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พัฒนาการของเครือข่ายในสังคมไทย นั้น เป็นการรวมตัวกันตามวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมที่ มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการรวมตัวกัน เป็นเครือข่ายของภาคประชาชน โดยความเป็นเครือข่ายของภาคประชาชนนั้นอยู่ภายใต้การเชื่อมโยง ของกลุ่มคนในชุมชนเล็ก ๆ ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันและขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่เป็นเมือง เป็น เครือข่ายที่ เชื่อมโยงเรื่องราวของผู้คนในสังคม โดยอาศัยพื้นที่แหล่งทำมาหากิน และอาศัยความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมชุมชนเป็นเครื่องหนุนเสริมให้เกิดการรวมตัวและการทำกิจกรรมร่วมกันในการ สานต่อความสัมพันธ์ ซึ่งการรวมตัวเป็นข่ายใยทางสังคมดังกล่าว เป็นการตอบสนองต่อความจำเป็น พื้นฐานของชีวิตและสังคมที่ จะต้องพึ่งพาอาศัยและการพัฒนาศักยภาพตนเองภายใต้การรวมตัวของ กลุ่มอุปถัมภ์ที่ เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นระบบฐานันดร ได้แก่ เจ้านาย ไพร่ ทาส และลูกน้อง ซึ่งเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่ในสมัยนั้น

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จากระบบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย และยังไม่เกิดขบวนการของเครือข่ายของภาค ประชาชนมากนัก แต่เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวของคนชั้นกลางที่ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา ประเทศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่า เป็นหน่ออ่อนทางความคิดของภาคประชาชนที่ จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในยุคนี้นี้มีแกนนำที่สำคัญ เช่น ปรีดี พนมยงค์ ที่ได้เสนอแนวคิดการ รวมกลุ่มแบบสหกรณ์ในสังคมไทย ซึ่งเป็นรากฐานคิดที่สำคัญในการพัฒนาสังคมไทยในเวลาต่อมา ต่อมาจะกล่าวถึงพัฒนาการเครือข่ายภาครัฐจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑ - ๙ ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๑ - ๒ (พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๙, พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๔) ภาครัฐได้ดำเนินการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งเน้นส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีการรวมกลุ่มเพื่อ เพิ่มศักยภาพในการผลิต โดยได้มีการจัดตั้งกรมการพัฒนาชุมชนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เพื่อเป็น แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน โดยรัฐบาลมีแนวความคิดและ นโยบายที่จะพัฒนาเศรษฐกิจโดยส่วนรวม จึงกระตุ้นให้ภาคประชาชนมีการรวมตัวกันเพื่อสร้างฐาน การผลิตและการสร้างระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานในประเทศ ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้ก่อให้เกิด ขบวนการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่ายภาคประชาชนอย่างมากมาย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรเพื่อการผลิต และกลุ่มทางด้านธุรกิจเอกชน โดยมีการจัดตั้งหอการค้า มีการกิจการหลักคือ การพัฒนาและเสริมสร้าง เศรษฐกิจสังคมของท้องถิ่นและประเทศชาติให้ไปสู่ความมั่นคงและความมั่งคั่ง ซึ่งกระบวนการ ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของภาคธุรกิจและเอกชนในระดับต่าง ๆ ที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายหอการค้าไทย

^{๔๕} พระมหาสุทิตย์ อาภากร, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป การศึกษา, หน้า ๖๔ - ๗๕.

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๓ - ๔ (พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๙, พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) ในปี ๒๕๑๕ เป็นช่วงที่ประชาชนในภาคส่วนต่าง ๆ มีรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายชุมชนที่สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ เช่น กรณีโครงการยกกระบัตร จังหวัดสมุทรสงคราม โดยริเริ่มแนวทางการส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเอง ที่ริเริ่มโดยอาจารย์ป่วย อิงภากรณ์ และต่อมาพัฒนาเป็นโครงการบูรณะชนบทที่ เชื่อมโยงสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของภาคประชาชน ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้เป็นแนวคิดหลักในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของสถาบันการศึกษาภาคประชาชนในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง ในส่วนของภาครัฐก็มีแนวคิดเกี่ยวกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มและเครือข่ายของภาคประชาชน เช่น การนำเสนอแนวทางการจัดการกลุ่มและเครือข่ายของพัฒนา บุญรัตน์พันธุ์ อดีตอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน ที่ได้เสนอแนวคิด “หลักการรวมกลุ่ม ๓ ขั้น ๘ ตอน” ซึ่งแนวคิดดังกล่าว เป็นหลักและการเทคนิคในการจัดการกลุ่มและเครือข่ายโดยนัยต่าง ๆ ที่ ถือได้ว่าเป็นแนวคิดพื้นฐานของการเสริมสร้างกลุ่มและเครือข่ายในสังคมไทยในเวลาต่อมา ในระยะเวลาดังกล่าว ได้มีองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ เช่น องค์กรของชาวคริสต์ที่นำแนวความคิดการรวมกลุ่มเรื่องเครดิตยูเนียนมาเผยแพร่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มของการรวมกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนในลักษณะที่เด่นชัดมากขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ แต่ด้วยบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการให้เกิดการรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนและเครือข่ายภาคประชาชน ทำให้ไม่สามารถพัฒนากระบวนการเครือข่ายที่ต่อเนื่องได้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙) ได้มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนมากขึ้น โดยแสดงผลอย่างชัดเจนว่า กิจกรรมใด ๆ ที่ ภาคประชาชนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังแล้วจะได้รับผลสำเร็จสูง แต่ผลสำเร็จดังกล่าวเกิดขึ้นในเฉพาะบางจุดบางแห่งเท่านั้นไม่กว้างขวางและแผ่กระจายในทุกพื้นที่ที่มีการใช้การวางแผนจากล่างขึ้นบนหรือ “bottom up” ซึ่งทำให้การรวมตัวของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มีความเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีโครงการพัฒนาชนบทที่ เน้นการพัฒนาจิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ยึดหลักขยัน พึ่งตนเอง และการร่วมแรงร่วมใจของฝ่ายต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ได้แก่ โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองและโครงการอีสานเขียว ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การให้มีองค์กรภาคประชาชน และการพึ่งพาตนเอง โดยมีการขยายการสร้างงานออกไปสู่ภูมิภาคและยึดพื้นที่ ในเขตยากจนเป็นหลักในการพัฒนา ซึ่งผลจากการพัฒนา ก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเครือข่ายภาคประชาชนมากขึ้น

นอกจากนี้ ได้มีแนวคิดอีกกระแสหนึ่ง คือ แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมาเป็นแนวทางในการพัฒนาความเข้มแข็งของภาคประชาชน โดยแนวทางการพัฒนาขององค์กรชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชนนั้น มุ่งเน้นการพัฒนาในชุมชนชนบทและให้ความสนใจเรื่องการพึ่งตนเอง เช่น เกษตรทางเลือก หมอพื้นบ้าน สมุนไพร การอนุรักษ์/สืบทอดวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ โดยในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการเชื่อมโยงองค์กรชุมชนกันเป็นขบวนการ จากเดิมที่พัฒนาเฉพาะในชุมชนบางพื้นที่ เฉพาะเรื่อง ก็เปลี่ยนเป็นการพัฒนาที่เชื่อมโยงองค์กรชุมชนพื้นที่เดียวกันหรือมีปัญหาเดียวกันให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันมากขึ้น มีลักษณะของการสร้าง “เครือข่าย” ทั้งในเชิงพื้นที่และเชิงประเด็น โดยมีการขยายผลการแก้ปัญหาในระดับต่าง ๆ ไปสู่การแก้ปัญหาเชิงนโยบายมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้นับเป็นการปูทางไปสู่การสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ในเวลา

ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔) มีแนวทางการปรับแผนยุทธศาสตร์และกระบวนการพัฒนา โดยมีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” โดยในช่วงนี้มีโลกองค์กรใหม่ ๆ เกิดขึ้น อาทิ กลุ่ม APEC (เขตการค้าเสรีกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิก) กลุ่ม ASEM (กลุ่มความร่วมมือประเทศยุโรปและเอเชีย) กลุ่ม ASEAN ที่ตั้ง FTA (เขตการค้าเสรีอาเซียน) เพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุนร่วมกันของประเทศในกลุ่มโดยลดกำแพงภาษีระหว่างกัน นอกจากนี้มีการก่อตั้งองค์กร WTO (องค์การการค้าโลก) เพื่อควบคุมการค้าในระดับโลกให้เป็นไปโดยเสรีพัฒนาการด้านเครือข่ายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๖ ส่วนภาคประชาชนในชนบทที่มีการตื่นตัวในการรักษา ปกป้อง และรักษาสิทธิของชุมชนในการจัด การทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการรวมกันเป็นเครือข่ายทั้งเชิงพื้นที่ เช่น เครือข่ายกลุ่มอัครเมืองน่านและเครือข่ายเชิงประเด็น เช่น เครือข่ายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน-น้ำ-ป่า เกษตร สลัม หมอพื้นบ้าน และเริ่มมีการเชื่อมโยงประเด็นปัญหาในระดับชุมชนเข้ากับปัญหาของประเทศ และกระแสทุนนิยมโลก โดยลักษณะการรวมตัวขององค์กรชุมชน/เครือข่ายภาคประชาชนช่วงนี้เป็นองค์กรที่ ขยายใหญ่ขึ้น มีการเชื่อมโยงกับภาคีต่าง ๆ และมีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจนยิ่งขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๗ (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๓๙) ภายหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ทำให้ประชาชนมีการตื่นตัวในทางการเมือง และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ที่นำไปสู่การมีรัฐธรรมนูญฉบับภาคประชาชน (พ.ศ. ๒๕๔๐) ทำให้เกิดการรวมตัวของภาคประชาชนและองค์กรชุมชน การคุ้มครองสิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา จัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและความสัมพันธ์ของกลุ่ม องค์กร ชุมชน และเครือข่ายภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐในระยะต่อมา โดยภาคประชาชนได้ยกสิทธิตามรัฐธรรมนูญเป็นข้อเสนอความคิดเห็น เช่น มาตรา ๗๖ ที่ รัฐจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และมาตรา ๔๐ ที่ บัญญัติให้คลื่นวิทยุเป็นสาธารณะที่ ต้องใช้ประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ทำให้เกิดเครือข่ายวิทยุชุมชนและเครือข่ายการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) มุ่งเน้นการพัฒนาที่ ยั่งยืน ด้วยการหันกลับไปให้ความสำคัญกับภาคเกษตร พร้อมกับการพัฒนาอุตสาหกรรม มีการพัฒนาด้วยการเสนอทางเลือกอื่น ๆ ให้กับชาวบ้าน โดยให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา การพัฒนาลุ่มน้ำการรักษาป่าชุมชน การรวมกลุ่มของภาคประชาชน และการเน้นการพัฒนาคน ครอบครัว และชุมชนให้เข้มแข็ง ในปี พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๔๐ ทำให้ภาคประชาชนเกิดความสนใจและตื่นตัวในการพึ่งพาตนเองมากขึ้น โดยในปี พ.ศ.๒๕๔๑ มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย โดยได้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งโครงการดังกล่าว ได้สร้างปรากฏการณ์การเรียนรู้ และการรวมพลังให้กับกลุ่มองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน และประชาสังคมเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็มีการรวมตัวของประชาชนในนามของสมัชชาคนจนที่ดำเนินการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐ แต่มีแนวคิดในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่าง ๆ และมีแนวคิดให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาดังแต่ระดับชุมชนไปจนถึง

ระดับนโยบาย ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงองค์กร เครือข่ายภาคประชาชาติที่หลากหลาย ในส่วนภาคธุรกิจเอกชนได้มีการส่งเสริมการจัดตั้งเครือข่ายธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก(SMEs) เพื่อสนับสนุนให้ชนชั้นกลาง ผู้ประกอบการรายใหม่ที่มีทุนไม่มาก ได้ดำเนินการพัฒนาในภาคธุรกิจ เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งออกและการขยายธุรกิจขนาดกลาง ขนาดเล็ก โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้มีการจัดตั้งสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยที่มาของสมาชิกสภาที่ปรึกษาฯ ๙๙ คนนั้น มาจากตัวแทนขององค์กรเครือข่ายภาคประชาชนใน ๕ ภาคฐาน คือกลุ่มในภาคธุรกิจ ภาคบริ การ ภาคสังคม ภาคเกษตร และฐานทรัพยากร ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ได้เสริมสร้างให้ภาคประชาชนมีการรวมตัวและจัดตั้งเป็นเครือข่ายภาคประชาชนตาม ๕ ภาคฐาน ตามที่กล่าวแล้ว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ได้บัญญัติปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและการบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน โดยมีแนวทางการส่งเสริมองค์กร เครือข่ายภาคประชาชนภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและการคุ้มครองทางสังคม และยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน ซึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว ได้มีแนวทางการเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายภาคประชาชนได้ดำเนินการดูแลรักษาและปกป้องสิทธิชุมชนในการจัดการเชิงพื้นที่มากขึ้น ซึ่งในปัจจุบันองค์กร เครือข่ายภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐ และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ได้มีการปรับตัวเข้าหากันมากขึ้น มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทั้งในเชิงพื้นที่ดำเนินการและเครือข่ายเชิงประเด็นปัญหา โดยอาศัยระบบเทคโนโลยี เช่น ระบบอินเทอร์เน็ตกระบวนการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน เป็นเครื่องมือเสริมให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันมากขึ้นทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาประเทศโดยภาพรวม

จากพัฒนาการของเครือข่ายภาครัฐดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีการนำรูปแบบเครือข่ายเข้ามาใช้ในภาครัฐตั้งแต่สมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และมีการจัดตั้งเครือข่ายภาคประชาชนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๑ - ๒ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยเครือข่ายเกิดจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มคน หมู่คณะ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากการพัฒนาการเครือข่ายในประเทศไทยเกี่ยวข้องกับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายนั้นมักเกี่ยวข้องกับภาคส่วนต่าง ๆ คือ ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน

๒.๓ การพัฒนาคุณภาพมนุษย์

การพัฒนาคุณภาพมนุษย์มีความจำเป็นและความสำคัญอย่างยิ่ง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๓.๑ ความหมายของคำว่า การพัฒนาคุณภาพมนุษย์

มนุษย์นับเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงานต่าง ๆ เป็นกำลังสำคัญขององค์การและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย เพราะฉะนั้นเราควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมนุษย์ และได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ดังนี้

คำว่า “พัฒนา” หมายถึง ความเจริญ, ทำให้เจริญ^{๔๖}

คำว่า “วัฒนา” หมายถึง ความเจริญ, ความงอกงาม^{๔๗}

เมื่อพิจารณาคำว่า “พัฒนา” หรือ “วัฒนา” ตามแนวคิดทางพุทธศาสตร์ พบว่า หมายถึง การเจริญ การเติบโต เช่น ต้นไม้งอก เป็นการเติบโตที่ไม่มีการควบคุม อาจยั่งยืน หรือไม่ยั่งยืนก็ได้ เดิมนั้นพระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้คำว่า พัฒนาในยุคปัจจุบันใช้กันมาก มีคำหนึ่งคือ คำว่า “ภาวนา” ถ้าแปลกันในภาษาไทยง่าย ๆ ว่าเจริญ เป็นความเจริญที่ยั่งยืน^{๔๘} ดังนั้น คำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทยปัจจุบันมีความหมายตรงกับคำภาษาบาลีว่า “ภาวนา”

การพัฒนาตนของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ถ้าเป็นคุณสมบัติของท่านผู้พัฒนาตนแล้วเป็นรูปคุณนามเป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ว่า ภาวนิตกาโย ภาวนิตสีโล ภาวนิตจิตโต และภาวนิตปัญโญ^{๔๙}

การพัฒนา หมายถึงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ภายในชีวิตของตนเองจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า ในทางพระพุทธศาสนานั้น คำว่าพัฒนา ถ้าว่าตามแนวของพุทธศาสตร์แล้วคำว่าพัฒนาน่าจะแยกได้เป็น ๒ ส่วน ส่วนหนึ่งก็คือพัฒนาคน การพัฒนาคนนี้ตามศัพท์ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนา ภาวนา หมายถึง การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาคนนั้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านกายหรือจิตใจก็ตาม อีกส่วนหนึ่งคือ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น เทคโนโลยี การศึกษา การสื่อสาร พัฒนาสังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนากิจการต่าง ๆ เป็นต้น

ในการพัฒนาชีวิตเพื่อความสงบสุขในปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม เราจะต้องพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ชีวิตจะมีคุณภาพได้ก็ต้องมีคุณธรรม ดังนั้นคุณธรรมย่อมจะมีขึ้นได้ก็ด้วยการฝึกฝนอบรมนี้เรียกว่า หลักภาวนา ๔ นั้น ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา^{๕๐}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กล่าวคือ มนุษย์ถ้ามีการพัฒนาแล้วจะเป็นกำไรไม่ใช่ต้นทุน ดังนั้นการที่มนุษย์มีความรู้แล้วนำความรู้ที่มีนั้นมาพัฒนาทรัพยากรด้านอื่น ๆ ให้มีคุณค่าได้ดังนั้นทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด และมีนักการศึกษามากมายหลายท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้หลายทัศนะ ซึ่งพอสรุปได้ ดังนี้ “คน” เป็นนักพัฒนาตนเอง เริ่มตั้งแต่

^{๔๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๕๘๘.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔๖.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๔๙} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๐๔-๑๐๖, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๘/๕๒-๕๓.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๐๐, อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๙/๑๐๔.

อยู่ในครรภ์มารดาด้วยการยังชีวิตให้อยู่รอดเป็นคน และยังความอยู่รอดของคนด้วยการมีลมหายใจ ที่บ่งบอกของความอยู่รอดได้จนเป็นสภาพบุคคล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะ ๒ หมวด ๑ บุคคลธรรมดา ส่วนที่ ๑ สภาพบุคคล มาตรา ๑๕ กล่าวไว้ว่า คำว่า ”บุคคล” คือ สภาพบุคคลย่อมเริ่มแต่เมื่อคลอดแล้วอยู่รอดเป็นทารก และสิ้นสุดเมื่อตาย^{๕๑} คน (บุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์) คือ ปัจจัยที่ชี้ขาดความสำเร็จและความอยู่รอดขององค์กร เพราะบุคลากรคือผู้ผลักดันและดำเนินการให้เป้าหมาย นโยบาย แผนการและมาตรการต่าง ๆ ขององค์กรบรรลุตามจุดประสงค์ หากบุคลากรขององค์กรได้ด้อยไร้ซึ่งคุณภาพ องค์กรนั้นไม่อาจจะดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายของตนเองได้ในระดับมหภาคหรือระดับประเทศ ความสนใจในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เริ่มมีมาตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔) เป็นต้นมาถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ได้กำหนดให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของแผนฯ ตามแนวคิดที่ว่า “การพัฒนาประเทศคือ การพัฒนาคน มุ่งให้ ”คนเป็นจุดศูนย์กลางการพัฒนา”จนถึงแผนพัฒนาฉบับที่ ๙ ได้อัญเชิญ ”ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นจุดศูนย์กลางในการพัฒนาเน้นการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทยจนปัจจุบันแผนพัฒนาฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมของคนและระบบให้สามารถปรับตัวพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๕๒}

การพัฒนา (Development) เป็นกระบวนการที่นำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่มีการวางแผนและกำหนดเป้าหมายไว้การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่ง ซึ่งกำหนดให้มีคุณค่าและเป็นไปตามขั้นตอน เพราะฉะนั้นการพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้เจริญก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนาการพัฒนาเป็นทั้งสื่อ (Means) และจุดหมายปลายทาง (End)^{๕๓}

การพัฒนา (Development) ความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง และแปลงรูปสภาพแวดล้อม โครงสร้างกระบวนการและพฤติกรรมของระบบ และปัจเจกบุคคล ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม เพื่อสนองตอบข้อเรียกร้องและความต้องการของมวลมนุษยชาติทั้งในแง่ของความยากจน ความเขลาหรือไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหิวโหย^{๕๔} กล่าวว่า “การพัฒนาหมายถึง กระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย มุ่งให้เกิดความเสมอภาค และ

^{๕๑} พ.ต.ท. หญิง นัยนา เกิดวิชัย, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ - ๖ แก้ไขเพิ่มเติมครั้งสุดท้าย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติเนย์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗.

^{๕๒} สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔), สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๙), (อัสสัณนา)

^{๕๓} จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๑.

^{๕๔} ดิน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๖.

การกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยให้น้อยที่สุด ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สามารถที่จะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงมีโครงสร้างและระบบที่เหมาะสมตลอดจนการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงได้อย่างบังเกิดผล^{๕๕}

การพัฒนา (Development) คือ กระบวนการเปลี่ยนสภาพจากเดิมไปสู่สภาพใหม่ในทิศทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงใดที่ทำให้เกิดสภาพที่แย่ลงกว่าเดิมจึงไม่ถือว่าเป็นการพัฒนา^{๕๖}

คำว่า “พัฒนา” เป็นคำกริยา แปลว่า ทำให้เจริญ ทำให้ยั่งยืนถาวร ดังนั้น การพัฒนาก็คือ การทำให้เจริญ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์คือตัวของบุคคลแต่ละคนให้เจริญขึ้นหรือการเปลี่ยนแปลงตัวเองไปในทางที่เจริญขึ้นมีความสมบูรณ์ด้วยความดีงาม ความสูงส่งสมกับเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูง^{๕๗}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้อธิบายถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ว่า การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาศึกษาอบรมไปตามจรีต ๖ และที่สำคัญคือ พระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร เมื่อบวชเข้ามาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท่านจนบรรพชาครบ ๕ พรรษา^{๕๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุนเป็นปัจจัยใน การที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์มีความหมายว่ามนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตนเองชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิศราภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล^{๕๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในหนังสือ การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้นจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์ สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียวในเวลานี้เราเน้นการพัฒนาคนเราต้องเข้าใจ

^{๕๕} ศุภชัย สุวรรณสุทธิ์, ภูมิปัญญาพุทธกับแนวทางใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ภาคนิพนธ์ปริญญาพัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒.

^{๕๖} อมรเทพ แก้วกลังกร, การพัฒนาบุคคล, วารสารโรงเรียนนายเรือ, (มกราคม – มีนาคม ๒๕๔๙): ๔๑.

^{๕๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนามมีบุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๕๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๑.

เกี่ยวกับความหมายของคำว่าพัฒนามนุษย์ที่ต่างจากคำว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่ง เราควรหันมาสนใจในการพัฒนามนุษย์มากกว่าเมื่อเราพัฒนาเขาเหล่านั้นได้แล้วก็เหมือนกับเป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป ^{๖๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือ การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ สรุปได้ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐแต่ไม่ใช่เป็นคำกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าจะให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องพูดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก ถ้าไม่ฝึกแล้วหาประเสริฐไม่ การฝึกก็คือทำให้พัฒนาขึ้นด้วยสติปัญญาเป็นต้นมนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกจึงจะประเสริฐ เพราะเหตุใดเพราะมนุษย์อาศัยสัตตธาตุญาณได้น้อย ไม่เหมือนสัตว์ประเภทอื่น ซึ่งเกิดมาแล้วก็อยู่ได้ด้วยสัตตธาตุญาณ แม้แต่คลอดออกมาวันนั้น อย่างลูกห่าน ก็เดินได้เลย วายน้ำได้ทันที หากินได้ทันที แต่มนุษย์เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกฝนพัฒนา โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าปัญญามาใช้ดำเนินชีวิต แทนที่จะอยู่อย่างสัตว์อื่นที่เป็นตามสัตตธาตุญาณ แต่มนุษย์ส่วนใหญ่ไม่รู้ตัวไม่รู้หลักการไม่รู้ธรรมชาติอันนี้ การเรียนรู้ การฝึก การหัดนั้นจำเป็นเพื่อให้ตัวดำเนินชีวิตอยู่ได้ก็เรียน ก็ฝึก ก็หัดไปด้วยความจำเป็นจำใจพอทำได้ก็หยุดฝึก จึงไม่พัฒนาเท่าที่ควร ถ้าเขารู้ธรรมชาติแห่งชีวิตของตนเอง รู้หลักการของชีวิต มนุษย์อย่างนี้แล้วว่า ชีวิตที่ดีของมนุษย์ได้มาด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา ต้องมีสิกขา ถ้าเราฝึกฝนพัฒนาเรียนรู้อยู่เรื่อยชีวิตของเราก็จะดีงาม จนมีชีวิตที่ประเสริฐ ^{๖๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ในหนังสือ การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์น่าจะแตกต่างจากคำว่า การพัฒนามนุษย์ สองคำนี้ไม่เหมือนกันทีเดียวในเวลานี้เราเน้นการพัฒนามนุษย์เราต้องเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่าพัฒนามนุษย์ที่ต่างจากคำว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่ง เราควรหันมาสนใจในการพัฒนามนุษย์มากกว่าเมื่อเราพัฒนาเขาเหล่านั้นได้แล้วก็เหมือนกับเป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมต่อไป ^{๖๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไว้ในหนังสือ พุทธวิธีบริหาร ว่า การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่าและทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษารวมไปตามจริต ๖ และที่สำคัญคือพระพุทธเจ้ามุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่รับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่

^{๖๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๖๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

กุลบุตร เมื่อบวชเข้ามาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์จนครบ ๕ พรรษา^{๖๓}

“การพัฒนา” หมายถึง กระบวนการของการเรียนรู้อย่างกระฉับกระเฉงจากประสบการณ์นำไปสู่การพัฒนาบุคคลทั้งบุคคลอย่างเป็นระบบและเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์ในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ การพัฒนารวมมโนทัศน์ของการพัฒนา (การเปลี่ยนแปลงและความเจริญงอกงาม) การฝึกอบรม การพัฒนาองค์การ (การเรียนรู้ทักษะจำเพาะ) ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นการใช้การฝึกอบรม การพัฒนาองค์การและการพัฒนาอาชีพอย่างผสมผสานเพื่อปรับปรุงกลุ่มและประสิทธิภาพขององค์การ^{๖๔}

ความหมายของมนุษย์ หมายถึง จิตดวงแรกที่ปรากฏขึ้นในครรภ์มารดาจนถึงตาย^{๖๕} หมายความว่า ตั้งแต่จิตถือปฏิสนธิ ในครรภ์มารดาจนเติบโต กระทั่งคลอดออกมาเป็นทารก เติบโต เป็นเด็ก เป็นผู้ใหญ่ และแก่ ตาย ไปจากโลกนี้คือมนุษย์^{๖๖} ลัทธิไยนิยม (Gnosticism) ได้กล่าวว่า โลกสถาปนิกสร้างมนุษย์หลังจากสิ่งอื่นทั้งหมด โดยสร้างให้มีองค์ประกอบ ๒ ส่วน คือ วิญญาณและร่างกาย มนุษย์ที่สำเร็จจากน้ำมือของโลกสถาปนิกนี้เต็มไปด้วยความมั่งคั่งใหญ่ใฝ่สูงและกิเลสต่าง ๆ แต่แล้วก็มีจิตใจ (Pneuma, Spirit) แทรกเข้ามา จิตใจเป็นพลังย่อย ๆ ที่กระจายออกจากเทพปรีชาญาณเช่นเดียวกับโลกสถาปนิกและน้องทั้ง ๖ แต่เป็นพลังย่อยที่มีฤทธิ์ด้อยกว่ามากที่ ๆ ต้องการกักขังไว้เป็นสมุน^{๖๗}

Justin the Martyr ได้กล่าวว่า จุดหมายของมนุษย์คือรู้ความจริง แต่เสริมด้วยการสอนของคริสต์ศาสนาว่าความจริงสูงสุดคือพระเป็นเจ้า การรู้ความจริงด้วยวิธีที่เพเลโตเสนอไว้เป็นความรู้นามธรรม ไม่ชัดเจน ไม่ให้ความมั่นใจแก่ผู้รู้ มนุษย์จึงต้องมีวิวัฒนาการจากพระเป็นเจ้าเพื่อหลุดพ้นจากข้อจำกัดกล่าว คริสต์ศาสนาสอนเรื่องพระเป็นเจ้าอย่างเป็นรูปธรรม ชัดเจน และให้ความมั่นใจแก่ผู้รู้ การประนีประนอมความรู้จาก ๒ ทางนี้เข้าด้วยกันจะช่วยให้ได้ความรู้สมบูรณ์ซึ่งเป็นเงื่อนไขของความสุขอันแท้จริงสำหรับมนุษย์ เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว มนุษย์มีปัญญา (Intellect) สำหรับเข้าใจทางที่พึงปฏิบัติ และมีเจตนาเสรี (Free will) สำหรับตัดสินใจเลือกปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้ ถ้าตัดสินใจปฏิบัติตามทางที่ปัญญาเห็นควรก็เรียกว่าหาความดี อุปสรรคแห่งการประพฤติดีคือปีศาจซึ่งชักชวนให้เลือกเอาประโยชน์เฉพาะหน้าแทนที่จะมุ่งหน้าสู่เป้าหมายสุดท้ายของชีวิต^{๖๘}

Gregory of Nyssa ได้กล่าวว่า มนุษย์ มีมนุษย์แห่งมโนคติ (Ideal Man) อยู่หนึ่งหน่วย และหน่วยเดียวในพระปัญญาของพระเป็นเจ้า แสดงออกเป็นปัจเจกมนุษย์แห่งประสบการณ์มากมาย พระเป็นเจ้าเป็นผู้ทรงสร้างปัจเจกมนุษย์โดยเลียนแบบมนุษย์แห่งมโนคติให้มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพ

^{๖๓} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๙.

^{๖๔} ชาญชัย อาจินสมาจาร, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (เอกสารอัดสำเนา), หน้า ๒๖.

^{๖๕} วิมหา. (ไทย) ๑/๑๗๒/๑๔๑.

^{๖๖} ดุราละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๑๕/๖๕ - ๖๖.

^{๖๗} กิรติ บุญเจือ, แก่นปรัชญาขุคกลาง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

ในการตัดสินใจเลือกวิถีชีวิต ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โดยไม่มีทางเลี่ยงจากประสบการณ์แห่งความชั่ว มนุษย์จะเซ็ดหลาบ และในที่สุด ทุกคนจะทำได้อย่างเพียบพร้อมจนได้ขึ้นสวรรค์กันหมด แม้กระทั่ง ปีศาจทั้งหลายภายหน้าจะสำนึกผิดและทำดีจนได้เป็นทูตสวรรค์ตามเดิม^{๖๙}

John of Damascus ได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นเอกภพน้อย (Microcosm) ทั้งนี้ก็เพราะว่า มนุษย์เป็นศูนย์รวมของสสารและจิต เพราะมนุษย์ประกอบด้วยวิญญาณและ ร่างกายวิญญาณของ มนุษย์มีวิญญาณและเจตจำนงเหมือนจิตอื่นๆ ทั้งหลาย ส่วนร่างกายก็ประกอบด้วยธาตุ ๔ เหมือนสิ่ง อื่นๆ ในเอกภพ ร่างกายของมนุษย์จึงกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของเอกภพหรือเป็นเอกภพน้อยนั่นเอง พระเป็นเจ้าทรงสร้างวิญญาณของมนุษย์แต่ละดวงโดยเฉพาะในขณะที่ปฏิสนธิ วิญญาณใช้ร่างกายใน ฐานะเครื่องมือ มันสมองเป็นอวัยวะที่จิตทำงานติดต่อกับร่างกาย จิตใช้มันสมองส่วนหน้าสำหรับ จินตนาการ ส่วนกลางสำหรับคิดและหาเหตุผล และส่วนหลังสำหรับความจำ^{๗๐}

Gregory the Great ได้กล่าวว่า มนุษย์ พระเป็นเจ้าทรงสร้างมนุษย์มาสำหรับพระองค์ เราจึงต้องกลัวเกรงและสนใจในกิจการของพระองค์ตลอดเวลา ชีวิตนักพรตที่เคร่งครัดเป็นชีวิตที่ดี ที่สุดเพราะนำไปสู่ความรอดได้แน่นอนที่สุด อย่างไรก็ตาม トラบใดที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องกลัวตกนรกอยู่ ตลอดเวลา เพื่อจะได้ไม่ล้มตัวและไม่ทะนงตัว^{๗๑}

เป้าหมายของพุทธธรรม หรืออุดมคติของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพานซึ่งก่อนจะถึง พระนิพพานได้นั้น ก็จะต้องพัฒนาตนขึ้นไปเป็นลำดับ คือการพัฒนาตนให้ชีวิตที่ดีงามมีความสุข จากกัลยาณปुरुชนไปจนถึงพระอรหันต์ ความสุขมีความสำคัญมากในการปฏิบัติธรรมทาง พระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าหลักพุทธธรรมไม่ได้แยกต่างหากจากความสุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้นในการ ทำความดีทั่ว ๆ ไปที่เรียกว่าบุญ ก็มีพุทธพจน์ตรัสว่า บุญเป็นชื่อของความสุข^{๗๒} ชีวิตจะมีความสุข ประเทศชาติจะเจริญรุ่งเรืองมั่นคง และสังคมจะร่มเย็นเกษมศานต์ ด้วยปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือการ พัฒนาคนซึ่งจะทำให้คนเป็นคนดีมีความสุข และเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ชีวิตจะมีคุณภาพได้ก็ต้อง มีพุทธจริยธรรม ดังนั้น พุทธจริยธรรมย่อมจะมีขึ้นได้ก็ด้วยการพัฒนาฝึกฝนอบรมตน เริ่มตั้งแต่หลัก จริยธรรมเบื้องต้นเพื่อตนเองและสังคม ไปจนถึงหลักพุทธจริยธรรมเพื่อพัฒนาตนให้ไปสู่ความหลุดพ้น

มนุษย์ที่พัฒนาตนแล้ว หมายถึงบุคคลผู้ประเสริฐได้บรรลุสัจธรรม คืออริยมรรค ตาม ความเป็นจริงได้บรรลุธรรมตั้งแต่ขั้นโสดาบันเป็นต้นไปโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบรรพชิตหรือ ฆราวาส มีทั้งเพศชายและเพศหญิง สภาวะความเป็นมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาถือว่ามีความ เหมาะสมที่สุดต่อการขัดเกลาพัฒนาจิต เพื่อให้บรรลุถึงความดีงามสูงสุด กล่าวคือหมดกิเลสอันเป็น รากเหง้าของความชั่วทั้งปวงได้ โดยการพัฒนานั้นก็มีลำดับขั้นตอนเป็นขั้น ๆ ตามสภาวะจิตของแต่ละ บุคคลตั้งแต่ปุถุชนจนถึงอริยบุคคล โดยอาศัยการปฏิบัติในหลักธรรมคือ ภาวนา ๔ เพื่อบรรลุความ เป็นอริยบุคคลในระดับต่าง ๆ เพราะความแตกต่างกันในหลายระดับดังกล่าว พระพุทธเจ้าได้ทรงจัด บุคคลไว้ ๙ ประเภทด้วยกันในบุคคลสูตร^{๗๓}

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๔.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘.

^{๗๒} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๐๘.

^{๗๓} อง.อภุ. (ไทย) ๒๓/๒๑๒/๓๔๑.

ความสำคัญของการพัฒนาและฝึกมนุษย์เป็นการพัฒนาตนเองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นต้น (เบญจศีลเบญจธรรม) หลักการปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นกลาง (กุศลกรรมบถ ๑๐) หลักการปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นสูง (มรรคมีองค์ ๘) ซึ่งเป็นบริบทของการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน จนถึงการก้าวเข้าสู่ บริบทของการเจริญสติปัฏฐาน หรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งเป็นการฝึกที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพจนถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ ความสำคัญของการพัฒนามนุษย์จะต้องเริ่มจากการฝึกตนเอง ผู้ที่ฝึกตนได้ย่อมเป็นบัณฑิต ดังพระพุทธพจน์ว่า “บัณฑิตทั้งหลายย่อมฝึกตน” ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พอสรุปหลักสำคัญในการปฏิบัติได้ ๖ ประการ ได้แก่ (๑) ต้องศึกษาหลักธรรมแต่ละข้อให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ (๒) ต้องนำเอาหลักธรรมแต่ละข้อที่ศึกษาเข้าใจดีแล้วมา ระลึกไว้ในใจเสมอ (๓) ต้องนำหลักธรรมแต่ละหัวข้อมาพิจารณาในการนำมาปฏิบัติตามให้ถูกต้อง (๔) ต้องมีความอดทน อุทสาเห พยายาม และบากบั่นในการประพฤติตามหลักธรรมแต่ละข้อเนื่องๆ (๕) ต้องหมั่นสร้าง ความดีอันเป็นกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และหมั่นรักษาความดี ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และ (๖) ต้องหมั่นเพียรละบาปอันเป็นอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป และไม่ให้บาปอันเป็นอกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เมื่อทำได้เช่นนี้แล้ว มนุษย์ก็จะกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

สิ่งที่เรียกว่า “มนุษย์” เป็นใจกลางของปัญหาทั้งปวง หากมนุษย์จึงมีความรู้สึกรู้คิด แตกต่างไปจากสิ่งมีชีวิตทั้งหลายหากมนุษย์จึงมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และทำลายติดตัวมาด้วย อะไรคือความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน

นักปรัชญาตะวันออกได้ให้ทรรศนะไว้ว่า “มนุษย์” คือ สัตว์ที่มีใจสูง โดยให้อธิบายว่า เป็นเพราะมนุษย์มีร่างกายที่คล้ายสัตว์ทั้งหลายแต่มีจิตใจที่ประกอบด้วยสติปัญญาสามารถเรียนรู้ ได้ มีศาสนา มีศีลธรรม และสามารถเข้าถึงคุณลักษณะแห่งสุนทรียะของธรรมชาติได้ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า มนุษย์ คือผู้ที่มีใจสูง รู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีประโยชน์มีความรู้สึกรู้คิด เป็นศูนย์รวมของ สสารและจิต รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักการตัดสินใจ และรู้จักเลือกในสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒.๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนามนุษย์

แนวคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์ โทมัส อาไควนัส (Thomas Aquinas, ค.ศ. ๑๒๒๕ - ๑๒๗๔) ว่ามนุษย์มีภาวะที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม (Social being) ด้วยเหตุนี้ การอธิบายการพัฒนา มนุษย์ จึงดำเนินควบคู่กับแนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒^{๗๔} โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนายุคหลังความทันสมัย เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากการ วิพากษ์แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนายุคก่อนความทันสมัย เป็นแนวคิดที่มีพื้นฐานจากการ กระบวนทัศน์การพัฒนาตามกระแสหลัก โดยเฉพาะทฤษฎีความทันสมัย ซึ่งเป็นต้นแบบของการ พัฒนาและได้แพร่กระจายไปทั่วโลก ได้ประสบความสำเร็จและก่อให้เกิดผลดี แต่ก็เกิดปัญหาในหลาย ด้านไปทั่วโลกเช่นกัน โดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม จนได้เกิดแนวคิดการพัฒนาขึ้นใหม่หลาย แนวคิดและในหลายประเทศเพื่อเป็นทางเลือกให้กับประเทศต่างๆ ที่มักเรียกว่า กระแสทางเลือก เช่น

^{๗๔} ปกรณ์ ปรียากร, การบริหารการพัฒนาชนบท, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาตามกระแสหลัก โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic growth) เป็นหลัก เน้นความเจริญในด้านความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา ดังที่^{๗๕} เสนอว่า การพัฒนาที่ผ่านมาไม่มีมิติและมุมมองที่ครบถ้วน เนื่องจากให้ความสำคัญแต่เพียงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรม และการสร้างสังคมแห่งความทันสมัย ด้วยการเร่งการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) รายได้ต่อหัวของประชากรด้วยการส่งเสริมเทคโนโลยีขั้นสูง และการทำงานของกลไกตลาดเสรี ส่งผลให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า มีความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต แต่ปรากฏการณ์ที่เกิดควบคู่ขนานกับผลการพัฒนาดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการแย่งชิง และจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม ทำให้มนุษย์จำนวนมากถูกจำกัดเสรีภาพ และตกเป็นเหยื่อของการพัฒนา อันสะท้อนจากความยากจน การขาดโอกาสทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมทางสังคม รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร เป็นประเด็นสำคัญที่เป็นประจักษ์ให้เห็นในทุกมุมโลก

การพัฒนาสังคมตามกระแสหลัก ที่เน้นความเจริญเศรษฐกิจเป็นหลัก จึงเป็นแนวคิดการพัฒนาที่มองสังคมเพียงด้านเดียว กล่าวคือ เน้นการแก้ไขปัญหาความล้าหลังทางเศรษฐกิจเป้าหมายหลักของการพัฒนา คือการเพิ่มรายได้ประชาชาติ การยกระดับกิจกรรมการผลิตการลงทุน การออม “หากพิจารณาความหมายตามกระแสนี้แล้ว การรองความหมายการพัฒนายังแคบไปเนื่องจากเน้นเฉพาะเศรษฐกิจมิติเดียว” ^{๗๖}

องค์การสหประชาชาติ (UN) ในโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้กำหนดแนวทางการวัดความเจริญก้าวหน้า โดยคำนึงถึง “การพัฒนามนุษย์” (Human Development) โดยองค์การสหประชาชาติได้จัดตั้งองค์การชำนาญพิเศษต่าง ๆ ได้แก่ องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เพื่อช่วยเหลือการสถาปนาสันติภาพ โดยการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมปรับปรุงฐานะและมาตรฐานการครองชีพของแรงงานให้ดีขึ้น โดยอาศัยความพยายามและความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลฝ่ายเจ้านาย และฝ่ายลูกจ้าง องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เพื่อปรับปรุงมาตรฐานการครองชีพและยกระดับโภชนาการให้สูงขึ้น โดยการเพิ่มผลิตผลทางการเกษตร การประมงและการป่าไม้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เพื่อขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ประชาชนในทุกประเทศมีโอกาสทางการศึกษาได้ทั้งถึงกัน เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อยกมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น และเพื่อสนับสนุนให้แต่ละประเทศมีความเข้าใจดีต่อกัน และองค์การอนามัยโลก (WHO) เพื่อต่อต้านโรคภัยต่าง ๆ และปรับปรุงสุขภาพอนามัยของประชาชนในโลกให้ดีขึ้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นต้น

มนุษย์มีศักยภาพที่จะเข้าใจและบรรลุถึงความจริงโดยไม่ต้องอ้างอิงสิ่งเหนือธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์มีสติปัญญา สามารถใช้เหตุผลในการเข้าถึงความจริงได้ การพัฒนาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการพัฒนานี้ ไม่ใช่เน้นด้านการพัฒนาความสามารถหรือความรู้ในวิชาการต่างๆ แต่

^{๗๕} Amartya Sen, *Development as Freedom*, (New York : Anchor Books, ๑๙๙๙), P. ๔๑.

^{๗๖} ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคนอื่น ๆ, *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาการศึกษาสังคมไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๐๒.

หมายถึงพัฒนาคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวบุคคล เช่น ศีลธรรมหรือพัฒนาจิตใจนั่นเอง กล่าวคือ การมองมนุษย์ด้วยการตั้งคำถามว่าจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างไร ในฐานะที่มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๗๗} สอดคล้องกับแนวคิดของอมาตยา เช่น^{๗๘} ที่เสนอว่าการพัฒนามนุษย์ที่มีความสำคัญมากกว่าการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของรายได้ประชาชาติ การพัฒนามนุษย์เพื่อให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนต้องเป็นการเสริมสร้างบรรยากาศที่มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตน เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตสมกับความเป็นมนุษย์และแสวงหาความสำเร็จในชีวิต

ทิศทางการพัฒนาตามกระแสหลัก ทิศทางในการพัฒนาให้ทันสมัย โดยมีเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนา ทิศทางในการพัฒนามนุษย์จึงเน้นการพัฒนาจึงดำเนินตามระบบทุนนิยมเป็นหลักให้ความสนใจเพียงการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Development) แบบตะวันตก การพัฒนาจึงเป็นกระบวนการสร้างความทันสมัย ที่มุ่งเน้นในเชิงปริมาณหรือการเติบโตทางวัตถุเพียงด้านเดียวเน้นความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจไปสู่การพัฒนาให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะแนวแนวคิดในการกำหนดคุณภาพชีวิต หรือการมีสุขภาวะที่ดี

แนวคิดในการพัฒนามนุษย์มีเป้าหมายอยู่ที่การมีคุณภาพที่ดี หมายถึง ชีวิตที่มีคุณภาพซึ่งเป็นชีวิตที่อยู่รอด อยู่ดี อยู่อย่างมีหลักการ และบุคคลนั้นสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหาได้เพื่อดำเนินชีวิตอย่างสงบตามสถานภาพ^{๗๙} ซึ่งสหประชาชาติ (UN) ผ่านทางองค์การอนามัยโลก (WHO) ใช้คำว่า “การมีสุขภาวะ” (Well-being) (Stanton) โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิต (Basic Needs Approach) ได้แก่ การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น ต่อมาจึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (Capabilities Approach) เพื่อให้มนุษย์มีคุณภาพทักษะการดำเนินชีวิต เพื่อเสริมสร้างการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน มีการใช้คำว่าพัฒนาเพื่อให้มนุษย์อยู่ดีมีสุข มีการเปลี่ยนในการให้น้ำหนักกับตัววัดด้านมิติยั่งยืน มีการใช้คำว่าพัฒนาเพื่อให้มนุษย์ นอกเหนือจากตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืนและครอบคลุมมากขึ้น รวมทั้งขยายโอกาสและเสริมสร้างศักยภาพในการเลือกที่จะมีชีวิตที่ยาวนานอย่างมีคุณภาพ กล่าวคือ การมีสุขภาพอนามัยที่ดี เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชน การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีเสรีภาพทางการเมือง ตลอดจนความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิต^{๘๐} จึงกำหนดเป้าหมายพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ด้วยการเพิ่มทางเลือกสู่การมีชีวิตที่อยู่ดีมีสุข ส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวม เป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมในหลายมิติ ทั้งด้าน

^{๗๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๑

^{๗๘} Amartya Sen, *Rationality and Freedom*, (MA : Harvard University, ๒๐๐๔), P. ๑๕.

^{๗๙} สุมณ อมรวิวัฒน์, การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑๙

^{๘๐} สมพร กิตติโสภาคย์ และสุธิดา แสงทองสุข, ความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการพัฒนามนุษย์กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ, วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย, ๑๔, ๒ (พ.ย.) ๒๕๕๑, หน้า ๑๑๖.

เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ดังที่มาห์บับ อุล ฮัก^{๘๑} นักเศรษฐศาสตร์ที่เป็นผู้หนึ่งในการจัดทำดัชนีการพัฒนามนุษย์ได้เสนอกระบวนการพัฒนาคน พัฒนามนุษย์ว่าต้องครอบคลุมในเรื่อง “การกำหนดให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางการพัฒนา จุดประสงค์การพัฒนา คือ การเพิ่มทางเลือกในทุก ๆ ด้านแก่มนุษย์ ไม่ใช่แค่รายได้กระบวนการพัฒนาต้องมีลักษณะเป็นการเสริมสร้างศักยภาพและการใช้ศักยภาพเหล่านั้นอย่างเต็มที่” ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนามนุษย์เป็นสาระสำคัญและต้องมีการวิเคราะห์อย่างเป็นเหตุเป็นผลเพื่อทำให้การพัฒนามนุษย์ประสบความสำเร็จ โดยคำนึงถึงความเท่าเทียม (Equity) หมายถึง ความเท่าเทียมทางด้านโอกาสในการมีสิทธิเลือกวิถีทางการดำเนินชีวิต ความยั่งยืน (Sustainability) หมายถึง ความยั่งยืนในการมีโอกาสดำรงชีวิตที่ดี การเพิ่มผลผลิต (productivity) หมายถึง ต้องมีการลงทุนในมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาศักยภาพ และการเสริมอำนาจ (Empowerment) หมายถึง การที่มนุษย์มีเสรีภาพในการตัดสินใจเลือก อันเป็นผลจากการเสริมสร้างความสามารถทางการศึกษาและสุขภาพอนามัยที่ดี เพื่อมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมืองการปกครอง^{๘๒}

ดังนั้น ทิศทางและเป้าหมายการพัฒนามนุษย์ จึงมุ่งสู่การเสริมสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในชีวิตมนุษย์ ไม่ใช่มุ่งสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจเป็นหลักดังเช่นในอดีต อนาคตา เช่นที่เสนอว่าเป้าหมายการพัฒนามนุษย์ คือ การที่มนุษย์ดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและเสรีภาพและมีศักยภาพในการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะ สอดคล้องกับโครงการพัฒนาสหประชาชาติ (United Nations Development Programme, UNDP ๒๐๐๐) ในรายงานการพัฒนามนุษย์ ค.ศ.๒๐๐๐ (Human Development Report ๒๐๐๐) ที่ใช้ชื่อว่า “สิทธิมนุษยชนกับการพัฒนามนุษย์ เพื่อเสรีภาพและความเป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียวกัน”^{๘๓} อันเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิมนุษยชน การพัฒนามนุษย์ และความมั่นคงของมนุษย์เข้าด้วยกัน โดยเห็นว่าสิทธิมนุษยชนและการพัฒนามนุษย์มีวิสัยทัศน์และจุดประสงค์ร่วมกัน

๒.๓.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการควบคุมตนเอง

นักวิชาการได้ให้ความหมายคำว่า การควบคุมตนเอง (Self Control) ไว้แตกต่างกัน ดังนี้ คอร์เมียและคอร์เมียร์ ให้ความหมายว่า กระบวนการที่บุคคลใช้วิธีการหนึ่งวิธีใด หรือหลายวิธี มารวมกัน เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง จากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยที่บุคคลนั้นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายและกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายด้วยตัวเอง^{๘๔}

^{๘๑} Mahbub ul Haq, *Reflection on Human Development*, (New York : Oxford University, ๑๙๙๕), P.๒๑

^{๘๒} Mahbub ul Haq, *Reflection on Human Development*, (New York : Oxford University, ๑๙๙๕), P.๒๑

^{๘๓} Amartya Sen, *Development as Freedom*, (New York : Anchor Books, ๑๙๙๙), P. ๑๘.

^{๘๔} ประทีป จินฉ่ำ, *เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๓.

โรเซนบอม (Rosenbaum) กล่าวไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลที่จะไม่ทำการกระทำบางชนิด หรือความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมด้วยเหตุผลและความอดทน เพื่อให้เกิดผลดีตามที่ต้องการหรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีที่อาจเกิดขึ้น ตลอดจนความสามารถในการัดสภาวะแวดล้อม เพื่อให้เกิดพฤติกรรมตามที่บุคคล ตั้งใจไว้ แม้ว่าบุคคลนั้นต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรค หรืออยู่ในสภาวะที่เกิดปัญหาความขัดแย้งภายในใจ^{๘๕}

ทางเน่ บอมไอสเตอร์ และบูน (Tangney : Baumeister ; & Boone) กล่าวว่า การควบคุมตนเอง หมายถึง ความสามารถที่จะเอาชนะหรือเปลี่ยนการตอบสนองข้างในให้ดีขึ้น ยับยั้งพฤติกรรมที่โน้มเอียงที่ไม่พึงปรารถนา และระงับการแสดงออกจากรสภาวะ^{๘๖}

บอมไอสเตอร์ ฮีทเทอร์ตัน และไทซ์ (Baumeister, Heatherton ; & Tice)^{๘๗} กล่าวว่า การกำกับตนเองเป็นความพยายามของมนุษย์ที่เปลี่ยนการตอบสนองของเขา การตอบสนองนี้อาจจะประกอบไปด้วย การกระทำ ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ และการปฏิบัติ ถ้าขาดการกำกับตนเอง บุคคลจะตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เป็นสิ่งกระตุ้นในทางที่ไม่ดีที่เขาเคยชิน เพราะว่าเกิดจากการเรียนรู้ และเป็นนิสัยของเขา การกำกับตนเองป้องกันสิ่งทำเป็นปกติหรือการตอบสนองที่เป็นไปตามธรรมชาติที่เกิดขึ้น และโดยการนำการตอบสนองอย่างอื่นมาแทนที่หรือไม่มีการตอบสนองในสถานที่นั้น

จากความหมายข้างต้น โดยภาพรวมของการควบคุมเองก็คือ เป็นความสามารถหนึ่งของบุคคลที่ใช้กำกับตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมในเชิงบวกออกมาอย่างสมเหตุสมผล สามารถที่จะข่มพฤติกรรมในเชิงลบหรือไม่พึงปรารถนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่ารู้นั้นจะอยู่ในสถานการณ์แบบใดก็ตาม การที่คนเราจะเกิดความสำนึกที่เป็นพันธะหรือความจำเป็นต่อกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในทางสังคมวิทยาว่าด้วยความเป็นระเบียบทางสังคมเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสังคมนั้นประกอบด้วยปัจเจกชนหลาย ๆ คนรวมกัน ในการควบคุมให้คนเราต้องปฏิบัติตามพันธะทั้งตามความคาดหวังและระเบียบกฎเกณฑ์อันเป็นหลักการควบคุมทางสังคมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญ

มนุษย์เรามีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสัตว์โลกทั่วไปในหลายประการ ความสามารถในการควบคุมตัวเองได้ถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ตามธรรมชาติสัตว์ทั่วไปเมื่อมีสิ่งเร้า มันก็จะแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบโดยการแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ในสิ่งเร้าเหมือน ๆ กับมนุษย์เรา อาจจะยังไม่แสดงพฤติกรรมโต้ตอบ โดยมีการควบคุมทางอารมณ์ (Emotion) ของตนไว้บ้างตามสมควร นอกจากสิ่งที่มากระตุ้นความรู้สึกแล้วแม้การขับถ่ายหรือแรงผลักดันตามธรรมชาติ มนุษย์เรายังสามารถควบคุมได้ในระดับหนึ่งและเป็นระยะเวลานานด้วย แต่ถ้าเป็นสัตว์โลกเหล่าอื่นมันจะ

^{๘๕} Rosenbaum, M., A Schedule for Assessing Self-Control Behavior : Preliminary Findings, Behavior Therapy, (๑๙๘๐), PP. ๑๐๙ – ๑๒๑.

^{๘๖} Tangney, J.P. : Baumeister R.F. ; & Boone A.L. High Self Control Predicts Good Adjustment. Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success, Journal of Personality, (๒๐๐๔), p. ๒๗๕.

^{๘๗} Baumeister R.F. , Heatherton T.F. ; & Tice D.M. Losing Control How and Why people Fail at Self Regulation, Academic Press, (๑๙๙๔), P. ๗.

ซับซ้อนตามเวลาที่ธรรมชาติซับซ้อนและมันจะไม่เลือกสถานที่ แต่สำหรับมนุษย์แล้ว ต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของตนเพื่อให้อยู่ในความคาดหวังและปทัสสถานของสังคม^{๘๘} ในการควบคุมตนเองมีหลักการและนักทฤษฎีต่าง ๆ กล่าวไว้ ดังนี้

๒.๓.๓.๑ การควบคุมตนเองตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ

สกินเนอร์ (Skinner) ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อม เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแล้ว บุคคลจะได้รับสิ่งที่ตามมา คือ ผลกรรม ในการควบคุมตนเองนั้นก็อาศัยหลักการเช่นเดียวกัน เช่น เด็กชายเอกไม่ทำการบ้าน แล้วรับผลจากการกระทำคือถูกครูลงโทษ ในการลดพฤติกรรมดังกล่าวหรือควบคุมพฤติกรรมการไม่ทำการบ้าน ต้องทำการพิจารณาถึงผลจากการกระทำ ซึ่งเรียกว่าผลกรรม ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการควบคุมตนเองนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้ควบคุมสิ่งเร้าด้วยผลกรรมของตัวเอง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเป้าหมายด้วยกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมาย และควบคุมด้วยตัวแปรทั้งภายในและภายนอกของบุคคลด้วยการประเมินเป้าหมายด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการควบคุมตนเองนั้นบุคคลอื่นก็สามารถเข้าไปให้ความช่วยเหลือได้ด้วยการแนะนำ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนในการควบคุมตนเอง ถ้าหากลดอิทธิพลภายนอกลงได้เท่าไร ก็จะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าพฤติกรรมนั้นเป็นการควบคุมตนเองได้มากขึ้นเท่านั้น^{๘๙}

ลักษณะที่สำคัญการควบคุมตนเองตามทฤษฎีนี้ เป็นการเลือกที่จะกระทำ ๒ พฤติกรรมที่มีความขัดแย้งกัน และผลจากพฤติกรรมมีความขัดแย้งกันใน ๔ ลักษณะ ดังนี้

๑. ไม่กระทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมที่พึงพอใจเล็กน้อยในทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงการได้รับผลกรรมที่ไม่พึงประสงค์อย่างมากในอนาคต เช่น งดการสูบบุหรี่เพื่อที่จะได้ไม่ต้องเป็นมะเร็งในอนาคต

๒. ไม่ทำพฤติกรรมที่ได้ผลกรรมที่พึงพอใจเล็กน้อยทันทีเพื่อจะได้รับผลกรรมที่พึงพอใจอย่างมากในอนาคต เช่น ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในขณะนี้เพื่อจะได้มีเงินเก็บและเป็นเศรษฐีในอนาคต

๓. กระทำพฤติกรรมที่ทำให้ได้ผลกรรมที่ไม่พึงพอใจเล็กน้อย เพื่อที่จะได้ผลกรรมที่พึงพอใจในอนาคต เช่น การขยันอ่านหนังสือจนดึกเพื่อจะได้สอบเข้ามหาวิทยาลัยสำเร็จ

๔. กระทำพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกรรมที่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยในทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงผลกรรมที่ไม่พึงพอใจอย่างมากในอนาคต เช่น ยอมเหนื่อยและเมื่อยเพื่อเดินขึ้นสะพานลอยเพื่อจะไม่ถูกรถชนและถูกตำรวจจับ

จากลักษณะพฤติกรรมและผลกรรมที่ขัดแย้งกันในขั้นต้น บุคคลจะเลือกกระทำหรือไม่เลือกกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขผลกรรมของแต่ละพฤติกรรม ซึ่งเรซิน (Rachlin)^{๙๐} ได้วิเคราะห์ว่าจะต้องมีลักษณะ ดังนี้

^{๘๘} สุวิทย์ รุ่งวิสัย, พันธะทางสังคม, หน้า ๔๐.

^{๘๙} ประทีป จินฉัตร, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๓ – ๑๒๔.

^{๙๐} ประทีป จินฉัตร, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๔.

๑. ผลกรรมของพฤติกรรมทั้ง ๒ มีความแตกต่างกันในเรื่องของเวลา คือในทันทีและอนาคต

๒. ผลกรรมของพฤติกรรมทั้ง ๒ ให้คุณค่าต่อบุคคลในระดับที่แตกต่างกัน คือ ผลกรรมที่พึงพอกับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจ

ดังนั้น การควบคุมตนเองตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำของ สกินเนอร์ (Skinner) จึงเป็นทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายพฤติกรรมควบคุมตนเอง โดยทำการควบคุมที่ผลกรรมจากการกระทำของตนเอง และควบคุมที่สภาพแวดล้อม/สิ่งเร้า ด้วยตนเองโดยใช้พฤติกรรมที่ขัดแย้งกันผลกรรมเป็นตัวควบคุม

๒.๓.๓.๒ การควบคุมตนเองตามทฤษฎีของวอลเตอร์ ซี เร็คเลสซ์

เร็คเลสซ์ (Walter Reckless) เชื่อว่า คนเรามีพลังที่ผลักดันมาจากภายในให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนซึ่งอาจจะเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ภายนอก เช่น ความยากจน หรือถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพ ความขัดแย้ง การเข้ากันไม่ได้ การถูกควบคุม การอยู่ในสถานะภาพของชนกลุ่มน้อย การถูกกีดกันจากโอกาสที่ตนพึงมี นอกจากนี้ คนเรายังถูกผลักดันให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากจิตใจภายใน เช่น แรงขับแรงจูงใจ ความขัดข้องใจ ความกระวนกระวายใจ ความผิดหวัง ความรู้สึกท้อแท้ ความรู้สึกเป็นปรปักษ์ต่อกัน และความรู้สึกมีปมด้อย เป็นต้น^{๙๑}

เมื่อคนเราต้องเผชิญกับสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ อันเป็นปัจจัย ผลักดันทั้งภายในและภายนอกดังกล่าว คนเราจะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปทัสถานของสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อเผชิญสถานการณ์อย่างเดียวกันบางคนก็มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไป แต่บางคนสามารถควบคุมตนเองได้อย่างดี จุดนี้เองที่ทำให้เร็คเลสซ์ตั้งเป็นสมมุติฐาน แล้วทำวิจัยกับเด็กนักเรียนที่ครูแยกประเภทไว้ ระหว่างกลุ่มเด็กดีและเด็กเกเร ปี ๒๔๙๘ เร็คเลสซ์ได้ทำการวิจัยในถิ่นที่มีปัญหาเด็กวัยรุ่นมากที่สุดในเมืองโคลัมบัส มลรัฐโอไฮโอในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นการวิจัยอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา ๔ ปี ผลปรากฏว่าเด็กดีมีความสามารถในการควบคุมจากภายในตนเองสูง เช่น ความเคารพตนเอง ความสำนึกในความรับผิดชอบของตน แต่เด็กเกเรเป็นส่วนมากจะมีความสามารถในการควบคุมภายในตนเองต่ำ เช่น ไม่มีความเคารพตนเองหรือมีน้อยและมีความรับผิดชอบต่อตนเองน้อย สภาพแวดล้อมภายนอกก็มี ส่วนในการควบคุมพฤติกรรมของเด็ก ได้แก่ การแนะนำสั่งสอนจากพ่อแม่ กิจกรรมที่มีประโยชน์และเพื่อนฝูงที่ดี เป็นต้น ซึ่งมีส่วนทำให้เด็กดีไม่กระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งตรงข้ามกับเด็กเกเร ผู้ที่มักจะขาดสภาพแวดล้อมที่ดีดังกล่าว

ในการควบคุมตนเองเร็คเลสซ์ จึงได้วางหลักทฤษฎีการควบคุมตนเองจากภายใน เป็นพลังภายในจิตของแต่ละคน ซึ่งอาจจะมีอย่างน้อยต่างกัน ได้แก่

๑. ความสำนึกที่สามารถยับยั้งควบคุมตนเองได้
๒. ความสำนึกที่ดีงาม

^{๙๑} จรรยา สุวรรณทัต ; ลาตทองใบ ภูอภิรมย์ ; และกมล สุตประเสริฐ, ความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กไทยในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษา การฝึกทักษะ และการพัฒนาจิตลักษณะเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ, รายงานการวิจัยฉบับที่ ๔๔, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี นครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖ – ๑๗.

๓. ความเคารพตนเอง
๔. มโนธรรมที่ได้รับการพัฒนาอย่างดี
๕. ความอดกลั้นต่อความคับข้องใจ
๖. ความสามารถในการต่อสู้กับอารมณ์ฝ่ายต่ำ
๗. ความสำนึกรับผิดชอบสูง
๘. ความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย
๙. การหาความพึงพอใจอย่างอื่นชดเชย
๑๐. การให้เหตุผลในการถ่วงโยงความเครียด

การควบคุมตนเองจากภายนอกเป็นพลัง ผลักดันให้เกิดการควบคุมตนเองจากภายนอก ซึ่งเป็นปัจจัยทางสังคมที่ควบคุมตัวบุคคลอย่างใกล้ชิด ได้แก่ ความยึดมั่นนารีตประเพณี ความคาดหวังในสังคม ภาระผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามปทัสถานของสถาบันและตามเป้าหมายความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย โอกาสที่จะได้รับการยอมรับ และความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ สภาพแวดล้อมดังที่กล่าวมาจะเป็นพลัง และสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในสังคม ซึ่งถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วเป็นพลังและภารกิจที่เกิดจากการอบรมบ่มนิสัยทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า การควบคุมกายภายนอกเกิดขึ้นในลักษณะที่เกิดจากความยึดมั่นผูกพันที่จะปฏิบัติตามกรอบปทัสถานของสังคมและความคาดหวังในสังคม

๒.๓.๓.๓ ควบคุมตนเองตามทฤษฎีของเอฟ อีแวน ไนย์ (F. Ivan Nye)

ในการควบคุมตนเองของบุคคล ไนย์ (Nye)^{๓๒} เห็นว่า สังคมเป็นองค์กรสำคัญในการควบคุมและสร้างสำนึกความผูกพันให้เกิดแก่สมาชิกของสังคม ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ อย่าง คือ

๑. การควบคุมภายในสังคมโดยผ่านสถาบันต่างๆ ได้อบรมบ่มนิสัยสมาชิกของสถาบัน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว พ่อแม่อบรมบ่มนิสัยลูกให้เกิดความสำนึก ยึดมั่นอยู่ในค่านิยมและปทัสถานของสังคม จนทำให้ค่านิยมและปทัสถานของสังคมฝังลึกเข้าไปอยู่ในจิตสำนึกของลูก และจิตสำนึกนี้เองที่เป็นพลังภายในที่ควบคุมไม่ให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน

๒. การควบคุมโดยตรง พ่อแม่เป็นตัวแทนสถาบันครอบครัว ตำรวจเป็นตัวแทนสถาบันปกครอง เพื่อนเป็นตัวแทนกลุ่มปฐมภูมิ เป็นผู้ห้ามปราม ไม่ให้บุคคลกระทำพฤติกรรมเบี่ยงเบนออกนอกรอบ ถือว่าเป็นการควบคุมโดยตรงจากบุคคลภายนอก

๓. การควบคุมโดยทางอ้อม การที่คนเราอยู่ในสถาบันครอบครัวมานาน ทำให้เกิดความผูกพันความรักตอบสนองพ่อแม่ซึ่งเป็นตัวแทนสถาบัน ช่วยให้บุคคลไม่ทำอะไรนอกกลุ่มนอกทางด้วยกลัวพ่อแม่จะเสียใจ นอกจากนั้นก็ยังมีความรักความผูกพันต่อบุคคลภายนอกเป็นพลังยับยั้งพฤติกรรมนอกแบบของคนเราได้อีกด้วย

^{๓๒} จรรยา สุวรรณทัต, ลาดทองใบ ภู่อภิรมย์ และกมล สุดประเสริฐ, ความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กไทยในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษา การฝึกทักษะ และการพัฒนาจิตลักษณะเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ, รายงานการวิจัย ฉบับที่ ๔๔, หน้า ๑๘.

๔. ความต้องการที่จะได้รับความพึงพอใจที่ชอบธรรมในสังคมคนเราต้องดำเนินชีวิตที่ ชอบธรรมเพื่อจะได้มาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา เช่น ความรัก ความยอมรับนับถือ และความมั่นคงในชีวิต ความต้องการดังกล่าวเป็นพลังควบคุมป้องกันไม่ให้คนเรามีพฤติกรรมเบี่ยงเบน

ในการวิจัยของไนย์ พบว่า ครอบครัวที่ขาดการให้ความรักความอบอุ่น เด็กจะขาดการ ควบคุมตนเองและกลายเป็นเด็กที่เกเรมากกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่รับผิดชอบในหน้าที่อย่าง สมบูรณ์

๒.๓.๓.๔ การควบคุมตนเองตามทฤษฎีวิทยาวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์

ตามความคิดของฟรอยด์ (Freud) กล่าวว่า^{๙๓} พฤติกรรมส่วนใหญ่ถูกกำหนดโดยแรงขับ สัญชาตญาณโดยเริ่มจากความต้องการของร่างกายบุคคลจะทำตามความต้องการของร่างกาย ฟรอยด์ เชื่อว่าสังคมจะอยู่ได้นานถ้าปล่อยให้สังคมระบายนแรงขับของสัญชาตญาณตามใจชอบ คือ ถ้าปล่อยให้ คนที่แข็งแรงกว่าเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่าสังคมจะวุ่นวายถ้าปล่อยให้คนมีเพศสัมพันธ์กันทุกครั้ง ที่ต้องการ ดังนั้นแม้คนอยากจะระบายนสัญชาตญาณทางเพศและความก้าวร้าว สังคมจะไม่ยอมและว่า เป็นเรื่องที่ถูกต้อง ตามความคิดฟรอยด์สังคมมักเคร่งครัดเกินไป ในการกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยมี การลงโทษอย่างรุนแรงต่อการละเมิด ในที่สุดคนจะยอมรับหลักการของสังคมและหาทางออกโดยการ สอนความต้องการด้วยวิธีการเหมาะสมกับความเป็นจริง โดยมีพฤติกรรมสอดคล้องกับที่สังคม ต้องการ โครงสร้างของบุคลิกภาพแบ่งออกเป็น ๓ ระบบ คือ อิด อีโก้ และซูเปอร์อีโก้ ซึ่งพลังจิตทั้ง สามเกิดจากความต้องการทางสัญชาตญาณของบุคคล

อิด (Id) ฟรอยด์ เชื่อว่า อิดเป็นระบบจิตดั้งเดิมและส่วนใหญ่ประกอบด้วยจิตที่ไร้สำนึกซึ่ง มีทั้งเพศและความก้าวร้าว สัญชาตญาณเหล่านี้จะประสานงานกันในเหตุการณ์ต่างๆ และมีผลต่อ พฤติกรรมของบุคคล ฟรอยด์เชื่อว่าแรงกระตุ้นเหล่านี้พยายามแสดงออกในโลกแห่งความเป็นจริงตัว อิดจะไร้ศีลธรรมและไม่สนใจสิ่งที่ละเอียดอ่อนและประเพณีสังคม มันทำตามหลักแสวงหาความสุข (Pleasure Principles) เป้าหมายของแรงขับนี้เพื่อแสวงหาความสุขอย่างทันทีทันใด ซึ่งมีหลักว่า บุคคลพยายามหาความสุขและลดความทุกข์อยู่เสมอ

อีโก้ (Ego) ตามทฤษฎีของฟรอยด์การควบคุมเกิดขึ้นเมื่อ อีโก้ แยกตัวออกจากอิด ในแง่นี้ อีโก้ คือ ส่วนที่ตระหนักแล้ว ของอิด เกิดขึ้นอีกระเบียบพฤติกรรมของมนุษย์มันเกิดขึ้นเพราะความต้อ กหาของคนจำเป็นต้องปรับความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ถ้าจะได้รับความพอใจที่แท้จริง ดังนั้น อีโก้ทำ ตามคำสั่งขออิด ในขณะที่เดียวกันมันเป็นตัวควบคุมแรงขับให้อยู่กับร่องรอยกว่าหาสิ่งที่ตอบสนอง ความต้องการ

ซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นระบบที่ฟรอยด์ใช้ในการอธิบายซึมซับทางสังคม บิดา มารดาเป็นการสอนค่านิยมเหล่านี้ให้ลูกโดยการสอนว่าพฤติกรรมแบบไหนเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ใน สถานการณ์ต่างๆ ดังนั้น ซูเปอร์อีโก้ คือ อุดมการณ์ชุดหนึ่งที่บุคคลเรียนรู้มา ฟรอยด์ได้กล่าวไว้ว่า ซูเปอร์อีโก้ มี ๒ ประการ คือ ความรู้สึกผิดชอบ (Conscience) และ ego-ideal ความรู้สึกผิดชอบ นั้นเกิดจากพ่อแม่ทำโทษ ส่วน ego-ideal ได้จากการได้รางวัล เมื่อคนทำผิดความรู้สึกชอบหรือ

^{๙๓} นพมาศ อึ้งพระ, ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๖ – ๒๘.

Conscience ทำให้เขารู้สึกผิด (Guilty) และเมื่อทำตามความต้องการของพ่อแม่จะทำให้ท่านเห็นชอบจะเกิดความภาคภูมิใจ หน้าที่สำคัญของซูเปอร์อีโก้ คือ ชัดขวางอดีต และชักจูงให้อิทธิพลศีลธรรมแทนหลักการเป็นจริงและมุ่งหาความสมบูรณ์แบบ

๒.๓.๓.๕ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของอัลเบิร์ต แบนดูรา

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมได้พัฒนาจากนักจิตวิทยาหลายคน โดยเฉพาะที่สำคัญ คือ แบนดูรา (Bandura)^{๙๔} ซึ่งพยายามอธิบายแนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางสังคมไว้ ดังนี้

๑. พฤติกรรมทั้งหลายทั้งสิ้นของมนุษย์ นอกจากปฏิกิริยาสะท้อนล้นเป็นผลที่ได้รับจากการเรียนรู้

๒. สิ่งที่มีมนุษย์เรียนรู้ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ โดยการเรียนรู้จากผลที่เกิดขึ้นตามมา กล่าวคือ เรียนรู้เมื่อเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นจะมีเหตุการณ์ใดตามมาหรือเมื่อเกิดพฤติกรรมใดแล้ว ผลที่ได้รับตามมากการกระทำเป็นเช่นไร อย่างแรกเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ อย่างที่สองเป็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลที่เกิดจากพฤติกรรม ความรู้ที่มนุษย์เรียนรู้จากสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะกลายเป็นความเชื่อที่มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล

๓. การเรียนรู้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้ด้วยประสบการณ์และการเรียนรู้จากการสังเกต

๔. การเรียนรู้จากต้นแบบหรือแบบอย่าง โดยเฉพาะตัวแบบมีใกล้ชิด คือ พ่อแม่และการเรียนรู้จากขบวนการสังเกต

๕. ผลจากการเรียนรู้ของมนุษย์จะกลายเป็นความเชื่อ ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมสำคัญ แต่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเชื่อดังกล่าว

๖. การควบคุมพฤติกรรมด้วยการรู้คิด การรู้คิดของบุคคลในเชิงประเมินค่าที่วางอยู่บนข้อสมมุติฐานความเชื่ออันเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นจะทำให้เขาตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งได้ และนำไปสู่การควบคุมตนเองได้ให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนได้ตั้งใจไว้

๗. มนุษย์เลือกเรียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เห็นคุณค่ามากกว่าพฤติกรรมที่ถูกลงโทษหรือไม่ได้รับรางวัลหรือแรงเสริม การเห็นผลจากการกระทำในเชิงบวก ย่อมเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลกระทำพฤติกรรมนั้นอีก ตลอดจนการคาดหวังนี้ทำให้บุคคลตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมเพื่อให้ผลเกิดขึ้นตามความต้องการ คือ ต้องการมีความควบคุมตนเองและประเมินตนเอง

๘. พฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลถูกควบคุมโดยผลที่ตามมาจากการประเมินตนเองและประเมินตนเองซึ่งจะมีทั้งทางดีและทางไม่ดี ทำให้เกิดการรับรู้ตนเองในแต่ล้นแตกต่างกันออกไป การประเมินตนเองนี้จะทำให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองให้กระทำพฤติกรรมที่เหมาะสมได้

^{๙๔} จรรยา สุวรรณทัต, ลาดทองใบ ภูภิรมย์, และกมล สุดประเสริฐ, ความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กไทยในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษา การฝึกทักษะ และการพัฒนาจิตลักษณะเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ, หน้า ๑๘ – ๒๐.

สาระสำคัญในทฤษฎีการเรียนรู้ที่ใช้ในการอธิบายการควบคุมตนเอง ถึงแม้ว่าการอธิบายความหมายและบริบทของการควบคุมตนเองตามนักทฤษฎีแต่ละท่านจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย แต่ในภาพรวมแล้ว การควบคุมตนเองเป็นกระบวนการที่บุคคลใช้อิทธิพลภายนอกและภายใน เพื่อควบคุมพฤติกรรมด้วยนักจิตวิทยา ในการสร้างแบบวัดการควบคุมตนเองในกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาที่ผู้วิจัย สร้างขึ้นแนวคิดทางเนบอมไอเตอร์ และบูน ในแต่ละองค์ประกอบที่ทำการศึกษา จึงมุ่งเน้นวัดโดยตรงที่การแสดงพฤติกรรมทั้งภายนอกและภายในของกลุ่มนักเรียนว่าสามารถควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงใด

๒.๓.๔ แนวทางการพัฒนาการควบคุมตนเอง

การควบคุมตนเอง เป็นวิธีการบุคคลใช้สามารถของตนเอง ในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ปัจจุบันให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในอนาคต โดยการเลือกแสดงพฤติกรรมบางอย่างที่พึงพอใจ และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงพอใจ และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงพอใจ ได้มีผู้ศึกษาไว้มากเกี่ยวกับเทคนิคต่างๆ ที่ใช้ในการควบคุมตนเอง คำว่า “เทคนิคการควบคุมตนเอง” มีชื่อเลือกหลายลักษณะตามลำดับ คือ เรียกว่าการเปลี่ยนตนเอง (Self - Change) การจัดการตนเอง (Self-Management) การปรับตัวเอง (Self-Modification) การกำกับตัวเอง (Self-Regulation) และการบำบัดการบริหารพฤติกรรมตนเอง (Self - Administered Behavior) ^{๙๕} มีผู้อธิบายวิธีการควบคุมตนเองไว้หลายลักษณะ ดังนี้

สกินเนอร์ (Skinner) กล่าวถึง เทคนิคการควบคุมตนเองที่ใช้ชีวิตประจำวัน

๑. ใช้ยับยั้งทางร่างกาย เช่น ปิดตาตนเองเพื่อไม่ให้เป็นอย่างที่ไม่ต้องการจะเห็นการกระทำ ดังกล่าวทำให้บุคคลหลีกเลี่ยงจากผลกรรมที่ไม่พึงพอใจ

๒. เปลี่ยนเงื่อนไขสิ่งเร้าหรือสัญญาณต่าง ๆ ที่ควบคุมพฤติกรรมที่จะต้องหลีกเลี่ยง เช่น การเปลี่ยนสถานที่ตากอากาศ เพื่อหลีกเลี่ยงสัญญาณต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เป็นต้น

๓. ยุติการกระทำ บางอย่าง เช่น งดอาหารกลางวัน เพื่อรับประทานอาหารเย็นที่อร่อย

๔. เปลี่ยนแปลงการแสดงออกทางอารมณ์ บางครั้งเราจะเห็นได้ว่าการแสดงอารมณ์ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้นอาจนำไปสู่ผลกรรมที่ไม่พอจึงต้องเปลี่ยนการตอบสนองทางอารมณ์เสียใหม่ โดยการแสดงพฤติกรรมที่ขัดกันกับพฤติกรรมที่แสดงออกเมื่อมีอารมณ์ดังกล่าว เช่น กัดฟันเพื่อให้หัวเราะ

๕. ใช้เหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจในสภาพแวดล้อม เพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เช่น การตั้งนาฬิกาปลุกเพื่อให้แน่ใจว่าเหตุการณ์ที่พึงพอใจจะเกิดขึ้น ทำงานให้ทันเวลา

๖. ใช้ยา แอลกอฮอล์ หรือสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ เพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเอง เช่น ดื่มสุราเพื่อให้ตนเองลืมความทุกข์

๗. ให้การเสริมแรงหรือการลงโทษตนเอง เช่น สัญญากับตนเองว่าถ้าอ่านหนังสือจิตวิทยาจบเล่มแล้วจะไปดูทีวี หรือพบว่าตนเองสอบได้คะแนนไม่ดีลงโทษตนเองโดยไม่ไปดูภาพยนตร์

^{๙๕} สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๒๗.

๘. ทำสิ่งอื่นแทนที่กำลังทำอยู่ โดยบุคคลจะเปลี่ยนแสดงพฤติกรรมอื่นแทน เพื่อหลีกเลี่ยงการที่ได้รับสิ่งที่ไม่พึงพอใจ เช่น การเปลี่ยนหัวข้อสนทนาเพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการโต้แย้ง^{๙๖}

เทอเซนและโมโฮนี (Thoresen & Mohoney) ^{๙๗} ได้กล่าวไว้ว่ามีกระบวนการที่สำคัญ ๒ กระบวนการ ได้แก่

๑. การควบคุมสิ่งเร้า (Stimulus Control)

๒. การควบคุมผลกรรมด้วยตนเอง (Self – Presented Consequence)

การควบคุมสิ่งเร้า (Stimulus Control) หมายถึง สภาพการณ์สิ่งเร้าที่กำหนดมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจงของบุคคล ซึ่งสภาพการณ์สิ่งเร้านั้นอาจเป็นสิ่งเร้าภายนอกและสิ่งเร้าภายในก็ได้ ได้แก่ สถานการณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ วัตถุ สิ่งของ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นหรือกับตนเองตลอดจนการเปลี่ยนแปลงกายภาพของบุคคลนั้น

การควบคุมผลกรรม (Self – Presented Consequence) หมายถึง การให้ผลกรรมตนเองหลังจากที่ได้ทำพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว การควบคุมผลกรรม ซึ่งผลกรรมนี้อาจเป็นการเสริมแรงตนเองหรือลงโทษตนเองได้ โดยการลงโทษนั้นจะเป็นสิ่งที่ไม่ปรารถนา จึงเป็นการยากที่บุคคลจะนำไปปฏิบัติต่อตนเองได้^{๙๘} และในบางครั้งการลงโทษก็เพียงแต่ช่วยระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เท่านั้น ทั้งนี้ทำให้เกิดปฏิกิริยาทางลบได้อีกด้วย ดังนั้น บุคคลจึงนิยมการเสริมแรงมากกว่าการลงโทษ^{๙๙}

โตรว์ และโตรว์ กล่าวว่า ในการพัฒนาการควบคุมตนเองของเด็กนั้น พ่อแม่ควรอบรมสั่งสอนเขา ถึงแม้ว่าในตอนต้นเด็กจะยังควบคุมตนเองไม่ได้แต่เมื่อเด็กอายุมากขึ้นเขาจะเข้าใจในบทบาททางสังคมมากขึ้น เขาจะทำให้เด็กสามารถควบคุมตนเองได้^{๑๐๐}

กลวิธีในการควบคุมตนเองสำคัญประการหนึ่ง คือ การฝึกการควบคุมตนเอง

๑. การฝึกการควบคุมตนเอง โดยการจัดประสบการณ์การควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ให้แก่บุคคลที่ประสงค์จะควบคุมพฤติกรรมของตนเอง สำหรับฝึกเพื่อให้ผู้ที่ประสงค์จะควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้นั้น ในขั้นแรกควรจะให้บุคคลนั้นมีประสบการณ์ในการถูกบุคคลอื่นควบคุมพฤติกรรมที่เขาต้องการจะควบคุมเสียก่อน และหลังจากที่ปรับพฤติกรรมนั้นออกไป แล้วได้ทดลองวิธีการปรับพฤติกรรมนั้นพร้อมทั้งหาวิธีที่จะรักษาพฤติกรรมให้คงอยู่ด้วยตนเอง

^{๙๖} ประทีป จินฉ่ำ, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๓๒๘ – ๓๒๙.

^{๙๗} ประทีป จินฉ่ำ, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๙๘} ประทีป จินฉ่ำ, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๕.

^{๙๙} ประทีป จินฉ่ำ, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, หน้า ๑๒๕.

^{๑๐๐} Crow L.D. ; & Crow, A. Child Development and Adjustment : A Study Child Psychology, New York : Macmillan, ๑๙๖๒), P. ๔๐๕.

๒. การฝึกการควบคุมตนเอง โดยการฝึกให้บุคคลอื่นที่ต้องการควบคุมตนเองสังเกตพฤติกรรมเป้าหมายจากตัวแบบและให้เลียนแบบจากตัวแบบให้ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นก่อนที่จะให้ฝึกเลียนแบบพฤติกรรมที่ต้องการเลียนแบบให้ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นก่อนที่จะให้โอกาสได้เรียนรู้พฤติกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ตลอดจนผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมนั้น ๆ เพื่อในอนาคตจะได้สามารถเลือกเลียนแบบพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม

๓. การฝึกการควบคุมตนเองโดยการสังเกตตนเอง ในกรณีนี้บุคคลที่จะต้องการจะปรับพฤติกรรมของตนเองต้องกำหนดเป้าหมายตามที่ตนเองคาดหวังและตั้งเป้าหมายไว้ก่อน ในการฝึกการควบคุมตนเองต้องฝึกให้บุคคลสังเกตการเปลี่ยนแปลงของตนเอง และเรียนรู้วิธีทางที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ตัวอย่างเรื่องการควบคุมน้ำหนักของตนเอง ถ้าบุคคลประสงค์จะมีน้ำหนักอยู่ในมาตรฐานโดยให้สอดคล้องกับความเสี่ยงและอายุของตนเอง บุคคลนั้นก็ต้องกำหนดเกณฑ์ในการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย และการพักผ่อนของตนเองทุก ๆ ระยะเวลาหรือทุกวัน และควรบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตในรูปกราฟเส้นกราฟที่ปรากฏจะเป็นข้อเตือนใจ เตือนสติ ให้ทราบว่าเรามีพัฒนาการมากน้อยเพียงใด หรือหากมีข้อบกพร่องเกิดขึ้น เขาจะได้พิจารณาตนเองว่าได้ละเลยข้อกำหนดหรือเกณฑ์การปรับพฤติกรรมของตนเองอย่างไรบ้าง

๔. การฝึกการควบคุมตนเองโดยการกำหนดเงื่อนไขให้ตนเอง เงื่อนไขของบุคคลที่ประสงค์จะปรับพฤติกรรมของตนเองให้บรรลุเป้าหมายนั้น ได้แก่ เงื่อนไขของการเสริมแรงแก่ตนเอง และเงื่อนไขของการลงโทษตนเอง และในกรณีที่บุคคลนั้นสามารถกระทำหรือมีพฤติกรรมที่สมความคาดหวังและบรรลุพฤติกรรมเป้าหมายที่ตนเองได้กำหนดไว้นั้น บุคคลนั้นจะให้แรงเสริมแก่ตนเอง และแรงเสริมที่ให้กับตนเอง มีค่าและเป็นพลังที่จะกระตุ้นให้บุคคลนั้นกระทำหรือมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ แต่หากว่าเขาไม่สามารถกระทำสิ่งใดตามเงื่อนไขนั้น ๆ ต้องไม่หลอกตัวเอง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้อย่างเหมาะสม

๕. การฝึกการควบคุมตนเองโดยการขัดพฤติกรรมบางประการที่บุคคลนั้นถูกควบคุมด้วยสิ่งเร้าหรือต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมสิ่งเร้าบางประการ ในกรณีนี้จะต้องอาศัยพลังใจที่เข้มแข็งของบุคคลที่จะต้องหาทางที่จะอดทนสิ่งเร้าต่าง ๆ แม้ว่าสิ่งเร้าออกไป เช่น การบังคับใจตนเอง การไม่ให้ความสนใจสิ่งเร้านั้นๆ แม้ว่าสิ่งเร้านั้น เป็นสิ่งเร้าที่น่าพึงประสงค์ก็ตาม แต่สิ่งเร้านั้น ๆ ก็ทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้บรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นบุคคลนั้นจึงจำเป็นต้องขัดพฤติกรรมบางประการที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมด้วยสิ่งเร้าให้หมดไป

๖. การฝึกการควบคุมตนเองโดยขัดสิ่งเร้าที่ไม่พึงประสงค์ที่เป็นผลให้บุคคลนั้นมีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงและทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถบรรลุพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้กรณีนี้แสดงว่าพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นพฤติกรรมเป้าหมายของบุคคลนั้นอาจจะยาก ไม่ชวนเชิญให้กระทำไม่สนุก เพราะฉะนั้นบุคคลนั้นจึงหลีกเลี่ยงไปทำสิ่งอื่นที่ง่ายกว่าเป็นที่พึงพอใจมากกว่าและสนุกกว่า^{๑๐๑}

^{๑๐๑} ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์, การปรับพฤติกรรมเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๑ - ๑๑๔.

สำหรับกลวิธีในการควบคุมตนเอง โดยการฝึกการควบคุมตนเองด้วยวิธีการต่างๆ ดังกล่าวนี้อจะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลนั้นได้ใช้ความพยายามที่จะไปให้ถึงมาตรฐานของตนเอง โดยการบันทึกพฤติกรรมของตนเอง ได้เห็นความก้าวหน้าหรือการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับพฤติกรรมของตนเอง และได้ประเมินผลพฤติกรรมของตนเอง ขณะเดียวกันก็มีโอกาสได้ให้แรงเสริมแก่ตัวเองอีกด้วย

๒.๓.๕ ผลจากการควบคุมตนเอง

การควบคุมตนเองมีความสำคัญต่อบุคคลหลายประการ ทั้งในฐานะที่ส่งเสริมพฤติกรรมอื่นๆให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การควบคุมตนเองช่วยให้บุคคลปรับพฤติกรรมตนเองให้เป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง กระบวนการที่สำคัญของการที่สำคัญของการควบคุมตนเอง คือบุคคลเป็นผู้ดำเนินการในการปรับพฤติกรรมด้วยตัวเองทั้งหมดไม่จำเป็นว่าการเลือกเป้าหมายตลอดจนวิธีการดำเนินการทั้งหมดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น ดังนั้นแนวคิดของการควบคุมตนเอง จึงอาจมองในแง่ของความเข้มของพฤติกรรมของบุคคลนั้น คือถ้าบุคคลใดมีทักษะในการควบคุมตนเองได้ดีสิ่งเร้าภายนอกจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้นน้อยมาก ในทางกลับกัน ถ้าบุคคลใดมีการควบคุมตนเองได้ระดับต่ำสิ่งเร้าภายนอกจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขา^{๑๐๒}

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิตกล่าวถึง ข้อดีของการควบคุมตนเอง ไว้ดังนี้

๑. การควบคุมตนเองเป็นวิธีการปรับพฤติกรรมที่บุคคลสามารถให้ผลกระทบท่อพฤติกรรมที่เหมาะสมได้อย่างสม่ำเสมอเพราะสามารถสังเกตเห็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงด้วยตนเองได้

๒. การควบคุมตนเอง ทำให้เกิดการแผ่ขยายพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นว่าการแผ่ขยายข้ามสภาพการณ์ ข้ามพฤติกรรมหรือข้ามเวลา (การคงอยู่ของพฤติกรรม)

๓. พฤติกรรมบางชนิดไม่สามารถให้บุคคลภายในนอกเป็นผู้ควบคุมให้เนื่องจากสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นมีสิ่งเร้ามากมาย และยังมีการให้การเสริมแรงและลงโทษตลอดเวลา เช่น ประพฤติการสูบบุหรี่ ดังนั้นถ้ามีการใช้วิธีการควบคุมตนเองควบคุมการไปการดำเนิน มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๔. การใช้การควบคุมตนเอง บางครั้งสามารถที่จะนำมาใช้ควบคุมพฤติกรรมที่ได้รับผลกระทบ อ่อน หมายถึง ผลการที่มีปริมาณน้อยมากหรือเกิดขึ้นซ้ำไม่มีความสำคัญต่อการรับรู้ของบุคคลอื่นซึ่งมักไม่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น โปรแกรมการลดความอ้วน

๕. บุคคลสามารถทำได้ถ้าเป็นผู้กำหนดและตัดสินใจเลือกที่จะทำ ดังนั้น การควบคุมตนเองจึงทำให้การดำเนินโปรแกรมต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๖. การควบคุมตนเองช่วยประหยัดเวลาในการดำเนินการของผู้บำบัด เนื่องจากกระบวนการปรับพฤติกรรมทั้งหมดผู้เข้ารับการบำบัดเป็นผู้จัดการ ผู้บำบัดเพียงแต่ให้คำแนะนำและชี้แนะเท่านั้น

๗. การควบคุมตนเองจัดได้ว่าเป็นเป้าหมายของการปรับพฤติกรรม คือ ฝึกให้ผู้รับการบำบัดควบคุมตนเองได้ เช่น เป้าหมายของการจัดการศึกษาในโรงเรียน คือ ต้องการให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ด้วยตัวเขาเอง โดยไม่มีใครควบคุม คือ ต้องการให้นักเรียนควบคุมตนเองได้

^{๑๐๒} ประทีป จินฉ่ำ, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, หน้า

๘. การควบคุมตนเองนั้นจะทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดมีความรู้สึกที่ดีกับตนเองด้านทัศนคติ ต่อตนเอง ความรู้สึกถึงคุณค่าของตนเองหรือความรู้สึกว่าตนเองมีความสามารถทำให้บุคคลเหล่านั้น มองโลกในแง่ดีเพราะมีความเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพราะเขาเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นเอง^{๑๐๓}

๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการสร้างพลังของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ต่อการพัฒนาชุมชน หรือแก้ไขปัญหาของชุมชน เกิดผลของการเรียนรู้ คือ พลังความรู้ การตัดสินใจ และความสามารถในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมอย่างยั่งยืน และกระทบผลประโยชน์อย่างเป็นระบบ โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง มีหลักการสำคัญ

กรมการพัฒนาชุมชนกล่าวว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การพัฒนาความคิด ความสามารถของประชาชนให้เกิดความเชื่อมั่น ช่วยเหลือตนเอง เพื่อนบ้านและชุมชน เพื่อยกระดับ คุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นโดยความร่วมมือของราษฎรและภาครัฐความหมายของการพัฒนาชุมชน ^{๑๐๔}

Dunham (ดันแฮม) กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือ การร่วมกำลังดำเนินการปรับปรุง สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้ชุมชนมีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินงานไปในแนวทางที่ตนต้องการ การทำงานพัฒนาชุมชนในขั้นแรกจะต้องอาศัยความร่วมมือกำลังของราษฎรในชุมชนนั้นในการช่วย ตนเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการ หรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ ^{๑๐๕}

จิรวัดน์ นิจนตรให้ความหมายสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึง การปรับปรุงสภาพ ต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งมาตรฐานความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เพื่อนำมาซึ่งความเจริญด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ตามแนวทำงานที่ชุมชนต้องการโดยความคิดริเริ่มการพึ่งพาตนเองและ ความร่วมมือกันของชุมชน และระหว่างรัฐกับราษฎร ถ้าจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากภายนอก ชุมชน^{๑๐๖}

จิตจำนงค์ กิติ์กรติ ได้ศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และให้ความหมายของการ พัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบของชุมชนจากสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่สภาพที่พึง

^{๑๐๓} ประทีป จินน์, เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม, หน้า ๓๕๑.

^{๑๐๔} ปรีดา เจษฎารางกุล, การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาล เมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. รายงานการวิจัย, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ๒๕๕๐.

^{๑๐๕} ศรัญญา บรมัตต์, การศึกษาบทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา เทศบาลเมืองศรีราชา จังหวัดชลบุรี. รายงานการวิจัย สาขาวิชานโยบายสาธารณะ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๕๕.

^{๑๐๖} จิรวัดน์ นิจนตร, การพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒.

ปรารถนา ด้วยการจงใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นเพื่อเปลี่ยนสภาพของส่วนประกอบของชุมชนให้
เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชนตั้งไว้^{๑๐๗}

การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งดำเนินไปด้วยความร่วมมือกำลังของราษฎรเองกับ
เจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อปรับปรุงสภาพทำเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมชุมชนนั้นๆ ให้เจริญยิ่งขึ้นและ
ผสมผสานชุมชนเหล่านั้นเข้าเป็นชีวิตของชาติและเพื่อให้ราษฎรสามารถอุทิศตนเอง เพื่อ
ความก้าวหน้าของประเทศชาติอย่างเต็มที่

๒.๔.๑ แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตรา กล่าวว่า การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดมูลฐานอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยเหลือได้ (Self - Help and Self - Help) ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตัวเองในรูปของแรงงาน วัสดุ และทรัพย์สินเพื่อพัฒนา
ท้องถิ่นของตน หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามสมควรการช่วยเหลือตนเอง
หมายถึง ราษฎรสามารถเข้าร่วมปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน สามารถแก้ไขข้อขัดข้องส่วนรวม
ของชุมชน ฉะนั้นจึงเป็นการระดมสรรพกำลังทั้งปวงของชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำลังคนหรือ
ทรัพยากรธรรมชาติเข้าสู่งานปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม สรรพกำลังดังกล่าวนี้ อาจมีข้อจำกัดอยู่บาง
ประการด้านคุณวุฒิ ประสบการณ์ ความสามารถ และกำลังงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจาก
ภายนอกจึงเป็นที่พึ่งเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ในระยะนี้โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะช่วยเหลือให้ราษฎร
สามารถช่วยตัวเองไปตลอดรอดฝั่งได้

๒. การพัฒนาชุมชน เป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ (Holistic Program) มีความหมายว่า
ปัญหาชุมชนหรือของประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง
โดยเฉพาะเท่านั้น แต่จะต้องเป็นการประสานปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการ
ประสานงานของวิธีการหลายวิธีการและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียด
จะพบว่าปัญหาของชุมชนนั้นมีต้นตอเกิดจากแหล่งต่างๆ หรือมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้อง
ดำเนินการด้วยวิธีต่างๆ ด้านต่างๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของชาวบ้านจะต้องมี
การพัฒนาทำงานด้านทักษะ การพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อย การวางแผนครอบครัวและอื่นๆ
เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยาบปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่าง
ละเอียด และต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวพันหรือกระทบกระเทือนไปอีกปัจจัยหนึ่งหรือหลาย
ปัจจัยอยู่เสมอ ฉะนั้นโครงการที่จะต่อสู้กับปัญหาจึงถูกกำหนดให้สามารถเผชิญหน้ากับปัญหาต่าง ๆ
ได้หลายปัญหาหรือปัญหาหนึ่ง อาจจะต้องมีโครงการเข้าต่อสู้หลายโครงการ

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่
สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศ (The Mainstream of National Development)
วัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายพัฒนาประเทศมิได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นผู้กำหนด
นโยบายท้องถิ่น แต่มีความหมายว่ากิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการ
สนับสนุนค้ำจุนนโยบายชาติ การสนับสนุนที่ได้รับนี้คือ การสนับสนุนจากรัฐบาลในด้านวัสดุ กำลังคน

^{๑๐๗} จิตจำนงค์ กิติกิริติ, การพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา,
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็นไปโดยเอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายชาตินิยมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร^{๑๐๘}

สนธยา พลศรี การพัฒนาชุมชนมีแนวคิดที่สำคัญ คือ

๑. คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากที่สุดของชุมชน
๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสในการได้ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบของชุมชน
๓. การช่วยเหลือตัวเอง ของชุมชนเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชน
๔. การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นการรักษาประโยชน์ของทรัพยากรภายในชุมชน
๕. การริเริ่ม ของประชาชนในชุมชนเป็นการพัฒนาชุมชนที่เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน^{๑๐๙}

ณรงค์ วารีชล สรุปการพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่จะต้องทำกันอย่างต่อเนื่องอย่างมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลา และต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง
๒. การพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการที่ใช้ความสามารถของประชาชน และความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาล ในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทำงานที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับ และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวร และประโยชน์ต่อชุมชน
๓. การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทำทัศนคติของคนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทำวัตถุ
๔. การพัฒนาชุมชนเป็นแผนงานหรือโครงการที่ได้จัดทำขึ้น ตามหลักของการพัฒนาชุมชนเพื่อนำแผนงานหรือโครงการปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน^{๑๑๐}

๒.๔.๒ กระบวนการพัฒนาชุมชน

นักสังคมวิทยาและนักพัฒนาชุมชนได้จำแนกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาชุมชนเอาไว้หลายขั้นตอนและมีความแตกต่างกันออกไป แต่อาจกล่าวได้ว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนมีขั้นตอนที่สำคัญ ๓ ประการ^{๑๑๑} ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๑๐๘} จีรพรรณ กาญจนะจิตรา, การพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๑).

^{๑๐๙} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐.

^{๑๑๐} ณรงค์ วารีชล, การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่เมืองน่าอยู่. กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ. รายงานการวิจัย สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๑๑.

^{๑๑๑} สานิตย์ บุญชู, การพัฒนาชุมชน : ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ, ๒๕๔๗: หน้า ๒๗.

๒.๔.๒.๑ การศึกษาชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็นงานที่ละเอียดอ่อน เพราะในขั้นตอนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น การพัฒนาชุมชนต้องไปทำร่วมกับประชาชน ต้องอาศัยยุทธศาสตร์และปัจจัยต่างๆ อย่างมากมาย จึงจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น ก่อนจะดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องทำการศึกษาค้นคว้าชุมชน เพื่อเตรียมข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาต่อไป การศึกษาชุมชนจึงเป็นขั้นตอนแรกของการกระบวนการพัฒนาชุมชนที่จะนำไปสู่ขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป ความหมายของการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชน หมายถึง “การสำรวจและการศึกษาวิเคราะห์หาความจริงเกี่ยวกับสถานะสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความต้องการและปัญหาในชุมชนนั้น ๆ เพื่อที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตของคนที่ย้ายอยู่ในชุมชนนั้นๆ ต่อไป”^{๑๑๒} หรือกล่าวได้ว่า “การศึกษาชุมชนคือการศึกษารวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ ของชุมชนทั้งในด้านการดำรงชีวิตประจำวันของคนในชุมชน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ประเพณี เป็นต้น ให้ละเอียดและลึกซึ้ง จนสามารถมองเห็นปัญหาหรือความต้องการของชุมชนนั้นได้ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ นั้นเอง ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางแผนและโครงการ เพื่อแก้ไขปัญหามาของชุมชนต่อไป”

การศึกษาชุมชนมีวิธีการศึกษาหลายวิธี แต่ที่นิยมใช้กันโดยทั่วไป มีดังต่อไปนี้

๑. การสังเกต (Observation) เป็นการศึกษาชุมชนเพื่อทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นโดยตรงของชุมชนด้วยการบันทึกสภาพการณ์ที่เป็นจริงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นหรือรวบรวมเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญมาบันทึกไว้เป็นข้อมูลเบื้องต้นอีกด้วย โดยใช้วิธีการสังเกตแบบง่าย ๆ โดยผู้สังเกตไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในสภาพการณ์ (Non – Participant Observation) หรือผู้สังเกตเข้าไปมีส่วนร่วมในสภาพการณ์ (Participant Observation) ก็ได้ในการสังเกตชุมชนอาจใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ช่วยในการสังเกตด้วยก็ได้ เช่น สมุดบันทึกประจำวัน ภาพถ่าย แผนที่ เป็นต้น

๒. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยวิธีการพบปะกับผู้ให้ข่าวโดยตรง ซึ่งอาจจะโดยการใช้คำพูด ท่าทาง สัญลักษณ์ และความรู้สึกที่แสดงออกก็ได้เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการศึกษาชุมชนจากเด็ก ๆ และผู้ไม่รู้หนังสือมาก โดยทั่วไปการสัมภาษณ์มี ๓ รูปแบบ คือ การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม (Individual or Grouped Interview) การสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน (Standardized or Structured Interview) ซึ่งกำหนดคำถามไว้อย่างแน่นอนล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบไม่มีคำถามที่แน่นอน (Unstructured Interview) ในการสัมภาษณ์ที่ดีนั้นผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมการล่วงหน้าทั้งความรู้ในเรื่องที่จะถาม การเลือกและเตรียมผู้ที่จะให้สัมภาษณ์ คำถามและภาษาที่ใช้ บรรยายภาคนั้นขณะที่สัมภาษณ์ เป็นต้น แต่ข้อจำกัดของการสัมภาษณ์ก็คือสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายแรงงานและเวลามาก ผู้ศึกษาต้องยากในการเตรียมการ เกิดการอคติหรือลำเอียงได้และถ้าใช้ผู้สัมภาษณ์หลายๆ คนแล้ว จะควบคุมให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกันได้ยาก

๓. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามเป็นคำถามหรือชุดคำถามซึ่งสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์เพื่อใช้รวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่ต้องการศึกษา ซึ่งผู้ซึ่งผู้ศึกษาอาจจะทำการศึกษาดำเนินการเอง ให้คนอื่นไปศึกษาแทนหรือส่งแบบสอบถามไปให้ตอบก็ได้ ดังนั้น การศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีนี้จึงใช้ได้กับคนอ่านหนังสือออกและเขียนหนังสือได้เท่านั้น อาจเป็นแบบสอบถาม

^{๑๑๒} สานิตย์ บุญชู, การพัฒนาชุมชน : ชุมชนศึกษาและวางแผนโครงการ, ๒๕๔๗), หน้า ๓๐.

แบบปลายปิด (Closed end Question) คือ ให้ตอบคำถามตามที่กำหนดคำตอบไว้ให้เลือกเท่านั้น หรืออาจจะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open end Question) คือ เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้ตอบคำถามเองโดยเสรีก็ได้ ถ้าต้องการทราบทัศนคติหรือความคิดเห็นเป็นสำคัญ^{๑๓๓} ในการใช้แบบสอบถามเพื่อการศึกษาชุมชนนั้น ข้อที่ควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่ง คือการสร้างแบบสอบถามซึ่งต้องให้ถูกต้องตามหลักวิชาการและครอบคลุมในสิ่งที่จะศึกษาทั้งหมด เนื่องจากผู้ทำการศึกษาชุมชนอาจจะไม่มีโอกาสได้พบกับกลุ่มประชากรที่ศึกษาเลยก็ได้

๔. การศึกษาจากผู้รู้และแหล่งวิชาการต่างๆ ทั้งที่เป็นบุคคล เช่น นักวิชาการ หรือผู้ที่มีความรู้ ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นๆ และจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ที่หน่วยราชการต่างๆ ได้ศึกษาไว้แล้ว เช่น รายงานผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนั้น ๆ ผลการสำรวจข้อมูลของหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นต้น

๕. การสำรวจ (Survey) เป็นการศึกษาชุมชนโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วย และอย่างมีระบบ ซึ่งอาจใช้วิธีอื่น ๆ ร่วมกัน เช่น การทำแผนที่ การถ่ายรูป การสัมภาษณ์ การบันทึก การสืบประวัติ การขุดค้นทางโบราณคดี เป็นต้น

๖. การวิจัย (Research) การวิจัยเป็นการความรู้ความจริงที่เชื่อถือได้โดยใช้วิธีการที่เป็นระบบแบบแผนทางวิทยาศาสตร์ เพื่ออธิบายความรู้ความจริงที่ทำการศึกษานั้นและนำผลที่ได้ไปสร้างกฎเกณฑ์ ทฤษฎีต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการอ้างอิงและเป็นผลทำให้สามารถทำนายและควบคุมปรากฏการณ์ต่างๆ ได้

๒.๔.๒.๒. ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

ในการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงของชุมชน มีขั้นตอนการวิเคราะห์ ๓ ขั้นตอน คือ

๑. การค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนนั้น เมื่อพบปัญหาแล้วจะต้องนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่งว่าเป็นปัญหาที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนหรือความไม่สะดวกสบายให้แก่ชุมชนหรือไม่ เพราะปัญหาที่แท้จริงจะต้องเป็นข้อเดือดร้อนที่ชุมชนส่วนรวมประสบอยู่จริง ๆ และมีความเห็นพ้องกันว่ามีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขหรือกำจัดให้หมดไปนั่นเอง สาเหตุที่ต้องค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชนการค้นหาปัญหาที่แท้จริง เนื่องจากสาเหตุสำคัญ คือ^{๑๓๔}

๑.๑ ปัญหาบางปัญหาเป็นปัญหาใหญ่สลับซับซ้อน หรือเป็นปัญหาที่หลายปัญหาแผ่รวมอยู่จำเป็นต้องทำการแยกแยะปัญหาที่แท้จริงให้ถูกต้องชัดเจน จะได้พิจารณาแก้ไขได้ง่ายขึ้น

๑.๒ ปัญหาบางปัญหาอาจจะยังคลุมเครือ ไม่รู้ว่าปัญหาที่แท้จริงเป็นอย่างไร เป็นความเดือดร้อนหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาแค่ไหนเพียงไร จึงต้องหาปัญหาที่แท้จริงให้ได้ว่าเป็น “อะไร” เพื่อจะได้พิจารณาหาแนวทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

๑.๓ ปัญหาบางปัญหาเป็นปัญหาเพื่อฝันหรือเป็นข้อเรียกร้องต้องการที่เกินกว่าขีดความสามารถที่ชุมชนจะช่วยแก้ไขได้ ถ้าหากนำมาดำเนินการแก้ไขก็จะเสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

^{๑๓๓} พัฒน์ สุจำนง, การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย, หน้า ๗๐ - ๗๑.

^{๑๓๔} จีรพรรณ กาญจนจิตรา, การพัฒนาชุมชน, หน้า ๒๔๘ - ๓๑๒

๒. การค้นหาสาเหตุของปัญหาชุมชน นอกจากการค้นหาปัญหาที่แท้จริงของชุมชนที่กล่าวมาแล้ว ในขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนยังทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนยังทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาสาเหตุของการเกิดขึ้นของปัญหาชุมชนเหล่านั้นด้วย ซึ่งการหาสาเหตุของปัญหาชุมชน อาจจะกระทำได้ดังนี้

๒.๑ การพิจารณาเป็นลำดับแรกว่าสิ่งที่เป็นปัญหาเหล่านั้นมาสภาพอย่างไรจึงทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ ขึ้นมา

๒.๒ การพยายามค้นหาสาเหตุของปัญหาให้ได้ครบถ้วนทุกแง่มุม

๒.๓ การพิจารณาเพื่อหาว่าสาเหตุต่าง ๆ ที่ค้นหามาได้นั้นอะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดปัญหาขึ้น

๓. การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา

๓.๑ การศึกษารายละเอียดต่าง ๆ ของปัญหาอย่างรอบคอบ เช่น

- สาเหตุของปัญหา
- อุปสรรคที่ขัดขวางการแก้ไขปัญหที่อาจจะเกิดขึ้น
- ควรจะเริ่มลงมือแก้ไขปัญหที่จุดใด
- สถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา เป็นต้น สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหได้อย่างไรบ้าง
- ทักษะ ความรู้ ทักษะต่างๆ ที่ชาวบ้านมีอยู่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไร
- ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่ในชุมชน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไรมากน้อยเพียงใด
- สามารถใช้การติดต่อสื่อสารให้เป็นประโยชน์ในการแก้ไขปัญหได้หรือไม่ อย่างไร
- สามารถนำพลังของชุมชนมาใช้ในการแก้ไขปัญหได้หรือไม่ อย่างไรและมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

๓.๒ นำปัญหาที่สามารถค้นหาสาเหตุที่แท้จริงได้แล้วมาพิจารณา

๓.๓ พยายามค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหจากสาเหตุที่หาได้หลายๆ วิธี

๓.๔ พิจารณาคัดเลือกวิธีการแก้ไขปัญหจากสาเหตุที่หาได้ว่าวิธีใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด

- ประหยัดมากที่สุด
- มีประโยชน์มากที่สุด
- ใช้ระยะเวลาน้อยที่สุด
- มีประสิทธิภาพมากที่สุด
- อยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านที่จะแก้ไขเองได้ ^{๑๖}

๓.๕ การเสนอปัญหาต่อชุมชนเพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาต่างๆ ในชุมชนและทราบถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น เช่น โดยการสาธิต การนำไปทัศนศึกษา การใช้โสตทัศนูปกรณ์ การอภิปรายกลุ่ม การอบรมสัมมนา การใช้สถานีวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์เผยแพร่ภาพและข่าว เป็นต้น

๓.๖ การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเองให้มากที่สุด ทั้งการร่วมพลังในการคิดการจัดแจงพฤติกรรมกระทำหรือตั้งแต่ขั้นตอนแรกสุดจนถึงขั้นตอนสุดท้าย

ในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนนั้นเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาชุมชนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการค้นหาปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

๒.๔.๒.๓ การจัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชน

เมื่อทำการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนในขั้นตอนที่ ๒ เรียบร้อยแล้ว นักพัฒนาชุมชนควรนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์แล้วนั้นมาจัดเรียงลำดับก่อนหลังตามความสำคัญของปัญหาที่มีอยู่เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนและโครงการ อันเป็นขั้นตอนต่อไปของกระบวนการพัฒนาชุมชน^{๑๑๕}

ประโยชน์ของการจัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชน การจัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชนมีประโยชน์หลายประการ ดังนี้

๑. ทำให้ทราบว่าปัญหาใดทำให้ชาวบ้านเดือดร้อนมากที่สุดและต้องดำเนินการแก้ไขก่อนปัญหา

๒. ถ้าในชุมชนมีปัญหาหลายปัญหาจนไม่สามารถแก้ไขพร้อมๆ กันได้ จำเป็นจะต้องจัดลำดับก่อนหลัง เพื่อนำไปพิจารณาหาแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อไป

๓. ทำให้ทราบปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน จะได้นำไปแก้ไขปัญหาร่วมกัน ไม่ต้องเสียเวลา

๔. ทำให้สามารถวางแผนแก้ไขปัญหาทั้งหมดของชุมชนได้อย่างถูกต้อง

ในการจัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชนนั้นปัญหาใดจะได้รับการจัดลำดับความสำคัญเป็นอันดับแรกและลดหลั่นกันไปตามลำดับนั้นให้คำนึงถึงลักษณะสำคัญ ๓ ประการคือ

๑. เป็นปัญหาที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด ถ้าปล่อยทิ้งไว้จะก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ติดตามมา

๒. เป็นปัญหาที่แก้ไขแล้วจะนำไปสู่การแก้ปัญหาคือได้ง่ายขึ้น

๓. เป็นปัญหาที่มีอยู่ในขีดความสามารถของชาวบ้านที่จะร่วมกันแก้ไขได้

แม้ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายและกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ได้มี ความสามารถช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีและองค์กรของชุมชนเข้มแข็งด้วยการพัฒนาให้กลุ่มอาชีพต่างๆ มีขีดความสามารถในการยกระดับทุนการผลิตและการตลาดให้สูงขึ้นโดยเน้นการส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนอันจะส่งผลต่อพัฒนาการของระดับชุมชนและสังคมให้มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ แต่การจะบรรลุเป้าหมายได้นั้นต้องอาศัยการผนึกกำลังของทุกฝ่าย ทุกระดับ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นโดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธวิธีและ

^{๑๑๕} กรมการพัฒนาชุมชน, คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนสำหรับพัฒนากร, ๒๕๔๖: หน้า ๑๓๑.

การนำไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมาย การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะสามารถพัฒนาให้คนในสังคมไทยเกิดกระบวนการเรียนรู้ เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ก่อให้เกิดกระบวนการของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการเลี้ยงชีพที่พัฒนาจากวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและนำไปสู่การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนสืบไป โดยมีกรอบความคิดในการวิจัยซึ่งเป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างบูรณาการอันนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากองค์กรชุมชนผู้ผลิตในชนบทซึ่งเป็นรากฐานของสังคมถึงองค์กรผู้บริโภคในเมืองอันเป็นแนวทางที่เชื่อมโยงทุกส่วนของสังคมให้เข้ามาดำเนินงานโดยได้ประโยชน์ร่วมกันโดยใช้แนวคิดในการทำวิจัยอย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การสร้างพลังชุมชนนั้นคือ การสร้างพลังทางความคิดและการสร้างพลังการกระทำของชุมชนที่จะกระทำกิจกรรมใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จและมีศักยภาพในการที่จะเผชิญปัญหาและแก้ไขปัญหาในชุมชน รวมทั้งสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ การสร้างพลังชุมชนจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องเริ่มต้นจากการมองเห็นคุณค่าในตัวเองของมนุษย์ พลังความแหว่งคิด พลังแห่งความสามารถและศักยภาพในด้านต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในตัวของผู้คนทุกคนจะมีมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละบุคคล เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นชุมชน ชุมชนจึงต้องประกอบไปด้วยพลังแห่งความคิดและความสามารถที่แตกต่างและหลากหลาย หากสามารถนำพลังในแต่ละบุคคลมารวมกันคือ การนำความรู้ ความสามารถ และมีความคิดเป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีการแสดงออกทางด้านพฤติกรรมร่วมกัน ก็จะเกิดเป็นพลังชุมชนที่ยิ่งใหญ่คือชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถขับเคลื่อนชุมชนได้ด้วยคนในชุมชนเอง ผ่านการทำประชาคม โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการติดตามผล โดยอาจจะกำหนดบทบาทหน้าที่ ทาแผนการติดตาม และกำหนดวิธีการติดตามร่วมกัน และมีการติดตามร่วมกันอย่างสม่ำเสมอตามแผนที่วางไว้ ขั้นตอนนี้จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมในเวทีประชาคม เข้าใจความสำคัญของการทำงานร่วมกันในฐานะเจ้าของประเด็นหรือปัญหา และเรียนรู้จากประสบการณ์การติดตามเพื่อนำไปเพิ่มทักษะการจัดการปัญหาของประชาชนเองในอนาคต

๒.๕ หลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา

หลักศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ บ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ก็เชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปาทานและพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลังมีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล (ศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำ) บ้าง ว่าเป็นมนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์) บ้าง ^{๑๑๖}

ศีลสังคม คือศีลที่สังคมชาวพุทธหรือแม้กระทั่งคนนับถือศาสนาอื่นรู้จักกันดี หรือจะเรียกว่าศีลประเพณีก็ได้ เพราะมีท่านผู้รู้หรือพระนักเทศน์นักปฏิบัติหลายท่านบอกว่า ศีลสังคมบ้าง ศีลประเพณีบ้าง ศีลพื้นฐานบ้าง ศีลธรรมดางบ้าง เหตุที่ต้องเรียกกันไปอย่างนี้ก็เพราะศีลดังกล่าวจะ

^{๑๑๖} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๐๗.

เป็นศิลปะที่คนส่วนมากรู้จักกันดี มีการสมานานศิลปะหรือของศิลปะจากพระกันอยู่ประจำ ในงานบุญงานประเพณีต่าง ๆ มีพระเข้าไปเกี่ยวข้องก็มักจะมีการขอศิลปะกัน จนกลายเป็นประเพณีไปแล้ว ศิลปะสังคมที่ชาวพุทธรู้จักกันดี คือ ศิลปะ ๕ ศิลปะ ๘ ศิลปะ ๑๐ และศิลปะ ๒๒๗ เพราะได้เรียนจากตำราพระพุทธศาสนาว่า อุบาสกอุบาสิกาให้ถือศิลปะ ๕ ใครจะพัฒนาจิตตนเองให้สูงขึ้นให้สมานานรักษาศิลปะ ๘ ซึ่งชาวพุทธมักจะสมานานและรักษากันเฉพาะในวันศีลวันพระเรียกว่า “ศิลปะอุบาสก” หรือ “อุบาสกศิลปะ” ศิลปะ ๑๐ เป็นศิลปะของสามเณร ซึ่งเป็นเหล้ากอของศาสนา ส่วนศิลปะ ๒๒๗ หรือศิลปะวินัยเป็นศิลปะของพระภิกษุผู้ถือบวชในพระพุทธศาสนา

ไม่ว่าจะเป็นศิลปะระดับใดของศิลปะสังคม หากเพียงแต่รู้เข้าใจสมานานกันบ่อย ๆ ขอกันไปตามประเพณี ตามสังคมที่ไม่เข้าใจจริงไม่รักษาไม่ปฏิบัติ ศิลปะนั้นก็ไม่ว่าจะมีคุณค่าไปปกป้องรักษาผู้ขอได้ โดยเฉพาะหลักศิลปะ ๕ ซึ่งเป็นบรรทัดฐานสำคัญของการเข้าถึงธรรม เข้าถึงศิลปะในระดับสูงต่อไป ผู้ประสงค์จะเข้าถึงถึงความสงบ สบาย สว่างไสว เบาว่าง จนถึงความหลุดพ้น คือพระนิพพานได้จะต้องเริ่มจากศิลปะพื้นฐานคือศิลปะ ๕ นี้ก่อน ศิลปะ ๕ จึงเปรียบเสมือนบันไดขั้นแรก ซึ่งผู้จะขึ้นไปสู่ที่สูงจะต้องเหยียบย่างก้าวข้ามไปก่อน คนส่วนมากมักจะเข้าใจว่า ศิลปะ ๕ ไม่สำคัญปฏิบัติไม่ปฏิบัติรักษาไม่รักษาก็ไม่เห็นจะมีอะไรเปลี่ยนแปลง จะฆ่าสัตว์ จะดื่มสุราเมาสุราก็ไม่เห็นเสียหายอะไร นั่นเป็นเพราะบุคคลนั้น ๆ ยังไม่รักษาศิลปะ ปฏิบัติศิลปะให้ถึงจิตใจ ยึดเอาแค่ว่า วาจา เท่านั้น หากศึกษาและปฏิบัติจนถึงจิตใจแล้วจะเห็นได้ว่า ศิลปะ ๕ นั้นมีความสำคัญ มีคุณค่ามีประโยชน์อย่างยิ่ง และมีผลต่อการเป็นชาวพุทธอย่างยอดเยี่ยม^{๑๑๗}

ศิลปะ ๕ มีปรากฏหลายแห่งในพระไตรปิฎก เช่น ในสังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค พระพุทธเจ้าตรัสถึงศิลปะ ๕ ว่าเป็นธรรมของสตรีผู้ครองเรือน มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเป็นผู้สามารถอยู่ครองเรือน ธรรม ๕ ประการ คือ มาตุคามเป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ จากการลักทรัพย์ ๑ จากการประพฤติดีกในกาม ๑ จากพุดเท็จ ๑ จากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑”^{๑๑๘}

คัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค แสดงศิลปะ ๕ ว่าเป็นหลักปฏิบัติเรียกว่า ลิกขาบท^{๑๑๙} และในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึงศิลปะ ๕ ว่าเป็นคุณธรรมซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้บังเกิดในสวรรค์ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นเหมือนถูกเชิญให้ไปอยู่ในสวรรค์ ธรรม ๕ ประการ คือ บุคคลเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ๑ เป็นผู้งดเว้นจากกามาทินาทาน ๑ เป็นผู้งดเว้นจากกาเมสุ มิจฉาจาร ๑ เป็นผู้งดเว้นจากมสสาวาท ๑ เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑”^{๑๒๐}

^{๑๑๗} สาลี รัชสุทธิ, ศิลปะ สุตยอวินัยของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔-๓๕.

^{๑๑๘} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๔๙๕/๒๘๕.

^{๑๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๗.

^{๑๒๐} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๑๓๔.

ศีล ๕ จึงมีลักษณะเป็นข้อห้ามไม่ให้ประพฤติ (วาริตศีล) ในขณะเดียวกันก็เป็นทางให้ผู้ปฏิบัติประพฤติสิ่งที่เรียกว่า ธรรม ๕ คือให้เป็นคนมีเมตตากรุณาต่อสัตว์ เป็นคนเสียสละ เป็นคนรู้จักพอดียินดีในสิ่งที่ตนได้ มีสัจจะและมีสติไปพร้อมกัน ศีล ๕ มีลักษณะเป็นธรรม และเป็นวินัยในพระพุทธศาสนา กล่าวคือสำหรับคนทั่วไปแม้ผู้ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อกระทำผิดศีลย่อมผิดจากธรรมดา คือได้เปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น การฆ่าสัตว์ สัตว์ทุกชนิดมีกำหนดอายุตามวงจรชีวิตของตัวเอง เมื่อมนุษย์ไปฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย ก็เท่ากับได้ตัดวงจรชีวิตของสัตว์นั้นลง ชื่อว่ากระทำผิดธรรมชาติ หรือผิดปกติ ศีล ๕ จึงมีลักษณะเป็นธรรม คือ เป็นข้อที่ควรประพฤติของมนุษย์ทุกคน ส่วนศีล ๕ ที่เป็นระเบียบปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา คือข้อปฏิบัติอย่างต่ำที่สุดของพุทธศาสนิกชนอย่างนี้ศีล ๕ จึงจัดเป็นวินัยของอุบาสกอุบาสิกา อยู่ในฐานะเป็นวินัย ในคัมภีร์อุบาสกขณาลังการ กล่าวว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยพระนครสาวัตถีประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร ได้ตรัสสิกขาบท ๑๐ มีปาณาติบาต เป็นต้น มีชาตรูปะเป็นที่สุด เพื่อทรงกำหนดให้เป็นสิกขาของสามเณรทั้งหลาย และได้ตรัสศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ รวมไว้ในครั้งนั้น^{๑๒๑}

ศีล ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติสากลที่วาดด้วยการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ เป็นหลักจริยธรรมพื้นฐานของสังคมที่มาแต่ดั้งเดิม ดังนั้น ข้อปฏิบัติอันมีลักษณะใกล้เคียงกันกับศีล ๕ นี้ จึงมีปรากฏในหลักคำสอนด้านสังคมของหลายศาสนาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบันเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นและประกาศพระพุทธศาสนาในโลกได้ทรงรับรองหลักปฏิบัติทั้ง ๕ นี้ เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของชาวพุทธผู้ครองเรือน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

๒.๕.๑ ความหมายของศีล

ความหมายของคำว่า ศีล ในพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในหลักธรรมคำสอนคือในพระไตรปิฎก รวมไปถึงความคำอธิบายความที่ปรากฏในคัมภีร์พระอรรถกถา ภิกขา ทั้งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงความหมายของศีลไว้หลายแห่งด้วยกัน ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ในมหานามสูตรอังคุตตรนิกาย อฏฺฐกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสศีล โดยเฉพาะศีล ๕ โดยทรงมุ่งถึงการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยเป็นคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกา ว่า “มหานามะอุบาสกงดเว้นจากปาณาติบาต งตเว้นจากอทินนาทาน งตเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร งตเว้นจากมุสาวาท งตเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อุบาสกชื่อว่าเป็นผู้มีศีลด้วยเหตุมีประมาณเท่านั้น” ^{๑๒๒}

ในกฎทนต์สูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระพุทธเจ้าตรัสศีลโดยทรงเรียกว่า “สิกขาบท” โดยให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย วาจา ว่า

“พรหมณ์ บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมათานสิกขาบททั้งหลาย คือ งตเว้นจากปาณาติบาต งตเว้นจากอทินนาทาน งตเว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร งตเว้นจาก

^{๑๒๑} ธนิต อยู่โพธิ์, **อานิสงส์ศีล ๕**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๕๖.

^{๑๒๒} อัง.อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๑๕/๑๙๕ - ๑๙๖.

มุสาวาท งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท นี่แลเป็นยัญ ซึ่งใช้ทรัพย์น้อย มีการตระเตรียมน้อย มีผลมาก”^{๑๒๓}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆสาจารย์ ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า คำว่า
“ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด,
แปลว่า เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล, แปลว่า
เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกอย่างหนึ่ง คำว่าศีลนี้ มีความหมายว่าเป็น สีสนะ กล่าวคือ
เป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีสนะ” นี้ ก็คือกิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึงความที่กรรมในทวารมี
กายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันดีอย่าง ๑ คือความเข้าปรีบไว้ หมายถึง
ความเป็นที่รองรับ โดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลายอย่าง ๑ หรืออีกนัยหนึ่งว่า

ศีล คือ เจตนา หมายถึง เจตนางดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น

ศีล คือ เจตสิก (ได้แก่กุศลธรรม คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ) ของ
บุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น

ศีล คือ การสำรวม หมายถึง ความสำรวมในปาติโมกข์ ความสำรวมอย่างมีสติ สำรวม
ด้วยความรู้ สำรวมด้วยความอดทน และสำรวมด้วยความเพียรพยายาม

ศีล คือ ความไม่ล่วงละเมิด หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย หรือด้วยวาจาของผู้ที่
สมาทานศีลแล้ว^{๑๒๔}

ในปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือ ความปกติ
ของธรรมชาติ ธรรมชาติอันสัตบุรุษพึงทรงไว้ สภาวะความสำรวม^{๑๒๕}

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้ให้ความหมายของคำว่า ศีล คือ การรักษากาย วาจาให้
เรียบร้อย^{๑๒๖}

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือข้อบัญญัติที่
กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ความประพฤติดี^{๑๒๗}

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวว่า สาระของศีล อยู่ที่เจตนา ได้แก่การไม่คิดล่วง
ละเมิด คำว่าละเมิดแห่งหนึ่งคือ ละเมิดระเบียบ ละเมิดกฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้ อีก
แห่งหนึ่งคือ ละเมิดต่อผู้อื่น หมายถึงเจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเอง ศีลจึงหมายถึงการไม่เจตนา
ละเมิดระเบียบวินัย หรือไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการหรือการกระทำ ศีลก็คือ
ความไม่ละเมิดและการไม่เบียดเบียน มองอีกด้านหนึ่ง ศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง กล่าวคือการสำรวม

^{๑๒๓} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๓๔/๙๒.

^{๑๒๔} วิสุทธิ. ๑/๘-๙.

^{๑๒๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาท, ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต,
(กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๘๓๗.

^{๑๒๖} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๙๒.

^{๑๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์
, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕๗.

ระวังคอยปิดกันหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั้นเป็นศีลและถ้ามองให้ลึกที่สุด สภาพจิตผู้ไม่คิดจะละเมิด ไม่คิดเบียดเบียนใครคือตัวศีล^{๑๒๘}

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความปกติไว้ว่า

“ศีลหมายถึงความเป็นปกติหรือปกติภาวะตามธรรมดา หมายความว่าทำทุกอย่างอยู่ตามหน้าที่ที่ควรจะทำ แต่อยู่ในภาวะปกติ คือไม่เดือดร้อนไม่กระวนกระวายไม่ระส่ำระสาย ไม่มีความสกปรกความเศร้าหมองใด ๆ เกิดขึ้น โดยเนื้อความ ศีล หมายถึงระเบียบที่ได้บัญญัติขึ้นไว้สำหรับประพฤติดุติปฏิบัติกัน เพื่อให้เกิดภาวะปกติขึ้นมาที่กายที่วาจา ศีล คือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กายที่วาจา ให้เป็นกาย วาจา ที่น่ายุ เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดี สมาธิก็มีง่าย”^{๑๒๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของศีลไว้ว่า ศีล เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวางและลึกซึ้ง มองได้หลายแง่ หลายระดับไม่ใช่หมายความว่าความประพฤติดีงาม สุจริตทางกาย และวาจาเท่านั้น แต่หมายถึงอาชีวะสุจริต สารของศีลอยู่ที่เจตนา ได้แก่ การไม่คิดล่วงละเมิด ศีล จึงหมายถึงการไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัย หรือการไม่เจตนาล่วงเกิน เบียดเบียนผู้อื่น ถ้ามองแต่อาการ ศีลก็คือความไม่ละเมิด และการไม่เบียดเบียน มองอีกด้านหนึ่งศีลอยู่ที่ความสำรวมระวัง กล่าวคือการสำรวมคอยระวังปิดกัน หลักเว้น ไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศีล หากมองให้ลึกที่สุด สภาพจิตใจของผู้ไม่คิดละเมิดไม่คิดเบียดเบียนใคร นั้นแหละคือตัวศีล^{๑๓๐}

ความหมายของคำว่า “ศีล” สรุปได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ไม่ควรงดเว้น ควรละเว้นไม่ปฏิบัติเมื่อเราไม่ประพฤติปฏิบัติก็จะทำให้เกิดความสงบ ร่มเย็นเป็นสุข มีความปกติเย็นสบายตามมา นักปราชญ์ผู้รู้ท่านจึงประมวลเอาผลอันเกิดจากการรักษาศีล ความดีที่เกิดจากการมีศีลมาเป็นข้อจำกัดความของคำว่า “ศีล” ส่วนท่านที่ให้ความหมายของศีลว่า เย็น เบาสบาย โล่ง ว่าง นั้นท่านน่าจะมีความเห็นที่ว่า คนที่มีศีลจะมีอาการไม่หนักอกหนักใจ ไม่ไหนมาไหนก็สะดวกสบาย ไม่มีความวิตกกังวล ไม่กลัวความผิด มีความสง่างาม มีความกล้าหาญชาญชัย เข้าในที่ประชุมชนอย่างองอาจ มีความกล้าในสถานที่ต่าง ๆ ไม่เหมือนกับคนผิดศีล ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ ไม่กล้าเปิดเผยตัว ไม่สบายใจ คนที่รักษาศีลได้จะเบาสบาย โล่งใจ ทุกอย่างดูจะว่างเปล่าไม่มีอะไรขัดข้องคาใจ ส่วนที่ว่า ศีล คือความเรียบร้อย ระเบียบ สงบนั้น ผู้รู้ก็ได้ให้คำชี้แจงในลักษณะความว่า ผลของการรักษาศีลนั้นจะทำให้คนนั้นมีความเรียบร้อยดูงามสง่า ไม่มีปัญหา ไปอยู่ที่ใดก็ไม่มีปัญหา หากแต่จะนำความสงบระงับ เรียบร้อยไปให้ที่นั่นมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นประกอบอาชีพอะไร อยู่ในเพศวัยใด คนที่มีศีลก็จะมี ความเรียบร้อย สงบ ระเบียบ อยู่ในที่ใดย่อมมีแต่คนรัก เคารพ นับถือ ศรัทธา

^{๑๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๖๗.

^{๑๒๙} พุทธทาสภิกขุ, ทาน ศีล ภาวนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๑๓๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๙๑๔.

นั่นคือความหมายกว้าง ๆ หรือโดยรวมของคำว่า “ศีล” ที่บรรดานักปราชญ์ผู้รู้ทางศาสนา ได้ให้ความหมายไว้ในความหมายลักษณะต่าง ๆ กัน แต่ก็อาจสรุปได้สั้น ๆ ว่า ศีล คือข้อห้ามของศาสนาพุทธ

๒.๕.๒ ระดับของศีล

ศีลนั้นเมื่อว่าโดยระดับชั้นแล้วมีอยู่ ๓ ระดับ คือ

๑. หินศีล ในชั้นนี้จะเป็นเรื่องของบุคคลที่ประพฤติดังต่อไปนี้ด้วย ฉันทะ วิริยะ วิมังสา ขึ้นต่ำ เป็นศีลของผู้ที่มีความปรารถนาในยศ เป็นศีลของพวกที่ชอบยกตนข่มท่านว่าตนมี ศีลสมบูรณ์ ผู้อื่นสู้ตนไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งในศีลระดับนี้ เป็นศีลที่มีต้นเหตุอยู่เบื้องหลัง เช่น อยากได้ทรัพย์สมบัติเป็นต้น จึงได้ปฏิบัติ

๒. มัชฌิมศีล ศีลในชั้นนี้เป็นศีลของบุคคลที่ปฏิบัติด้วยอิทธิบาทธรรมมีฉันทะเป็นต้นขึ้น ปานกลางเป็นศีลของผู้ปรารถนาบุญไม่เป็นศีลที่หมั่นหมองเป็นศีลชั้นโลกียะต้องการความหลุดพ้นเฉพาะตัว

๓. ปณีตศีล ศีลในชั้นนี้เป็นศีลของบุคคลผู้สมาทานเพราะอิสรภาพว่าศีลนี้เป็นสิ่งควรปฏิบัติเป็นศีลชั้นโลกุตตระ เป็นศีลของพระโพธิสัตว์ที่มีความต้องการให้สัตว์ทั้งหลายพ้นจากความทุกข์ด้วยกัน

ในพระไตรปิฎกยังได้กล่าวถึงศีลอีกรูปแบบหนึ่งไว้ เรียกว่า จตุปาริสุทธิศีล มีดังนี้

๑. ปาฏิโมกขสังวรศีล ได้แก่ความสำรวมระวังในศีลที่มาในพระปาฏิโมกข์ตามภูมิชั้นของตน ๆ เช่น ศีล ๕ สำหรับคฤหัสถ์ ศีล ๘ สำหรับผู้สมาทานอุโบสถ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ เป็นต้น เหมือนดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้สำรวมด้วยสังวรในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจรมีปกติมองเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย”

๒. อินทรีย์สังวรศีล คือการสำรวมระวังอินทรีย์ ๖ อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้เกิดความยินดีในร้าย เมื่อได้เห็น ได้ฟัง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ได้ถูกต้องสัมผัส ทางกาย และได้รับรู้อารมณ์ทางใจเหมือนดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุเห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ยึดถือซึ่งนิमित ไม่ยึดถือซึ่งอนุพยัญชนะ อกุศลธรรมบาปทั้งหลาย คือ อภิชฌาและโทมนัสย่อมไหลไปสู่ภิกษุนั้นผู้ไม่สำรวมซึ่งจักขุ เพราะมีจักขุนทรีย์ใดเป็นเหตุ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสังวรซึ่งจักขุนทรีย์นั้น ย่อมรักษาจักขุนทรีย์นั้นได้”

๔. ปัจจยสันนิสิตศีล คือการให้พิจารณาปัจจัยสี่ก่อนที่จะบริโภคก่อนใช้สอย กำลังบริโภค กำลังใช้สอย หรือให้พิจารณาหลังการบริโภคใช้สอยแล้ว ให้เห็นเป็นของปฏิภูลหรือให้เห็นเป็นเพียงธาตุเพื่อความไม่ติดไม่เกิดความมัวเมาในปัจจัยนี้คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น

นอกจากนี้ ศีลนั้นยังมีลักษณะที่เป็นธรรม เป็นสิกขาบท และเป็นวินัย ซึ่งเมื่อว่าโดยระดับแล้วก็จะแบ่งเป็น ๒ ระดับคือ

ระดับทั่วไป ได้แก่ ระดับธรรมหรือระดับที่เป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หรือความประพฤติที่แสดง หรือบัญญัติไปตามกฎธรรมดาแห่งความดีความชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่ว หรือรักษาศีลละเมิดศีล ย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมดาของเหตุปัจจัย หรือตามกฎแห่งกรรม

ระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวาง หรือกำหนดขึ้นไว้เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชุมชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่หรือชุมชนนั้นโดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดของหมู่ซ้อนเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง^{๑๓๑}

ศีลระดับที่เป็นธรรม ได้แก่ ศีลสำหรับสังคมมนุษย์ทั่วไป พระพุทธศาสนาจึงแนะนำสั่งสอนหรือเสนอหลักธรรมหมวดที่นิยมเรียกกันว่า ศีล ๕ ไว้เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำ หรือหลักความประพฤติอย่างน้อยที่สุดในระดับศีล เลยนั่นขึ้นไปก็มีศีลในกรรมบถ คือ กุศลกรรมบถ ๗ ข้อต้น หรือศีลที่เป็นองค์แห่งมรรค ได้แก่สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะและสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นหลักของศีลอย่างกว้าง ๆ ศีลอย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนตามฐานะที่เป็นธรรม คือ คำแนะนำหรือหลักความประพฤติซึ่งผู้ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดผลดีหรือผลร้ายไปตามกฎแห่งธรรมดา และศีล ๕ ก็เป็นศีลที่มีลักษณะเป็นสิกขาบท อันเป็นศีลที่ถูกกำหนดขึ้นเป็นเงื่อนไขสำหรับฝึกตนของผู้ต้องการเป็นชาวพุทธที่ดี ซึ่งพระพุทธศาสนากำหนดเงื่อนไขให้พุทธศาสนิกชนรับเอาข้อธรรมอย่างน้อย ๕ ข้อขึ้นไปถือปฏิบัติ เมื่อถึงตอนนี้ ธรรมชั้นศีล ๕ ข้อนั้น ก็ได้ชื่อว่าสิกขาบท ๕ แปลว่าข้อสำเหนียกหรือข้อฝึกหัดความประพฤติ ๕ อย่าง ผู้ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกามีข้อกำหนดความประพฤติอย่างต่ำเท่านี้

ศีลระดับที่เป็นวินัย ได้แก่ ศีล ๘ ศีลอุโบสถ ที่พุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติในวันอุโบสถ กล่าวคือถ้าผู้ใดมีอุตสาหะจะประพฤติปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปอีก เช่น รักษาอุโบสถมิ่งค์ ๘ ในวันอุโบสถ สิกขาบทนั้นนั่นเองที่ทำให้ศีลระดับธรรมกลายมาเป็นศีลระดับวินัยเพราะวินัยก็คือประมวลแห่งสิกขาบททั้งหลายนั่นเอง^{๑๓๒}

ดังนั้น ศีลในเชิงจริยธรรมแล้วขึ้นอยู่กับความรู้จักสำรวมระวังตามชั้นภูมิของแต่ละบุคคลตามแนวทางความเหมาะสมแก่ฐานะ โดยการให้ความเคารพเชื่อฟังกฎเกณฑ์ที่ได้วางไว้ ในจุตปาริสุทธิศีลนี้ ส่วนใหญ่จะเน้นทางด้านเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับบรรพชิต ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องการปฏิบัติที่รวมยอดเอาคุณธรรมต่าง ๆ ไว้หมดสิ้น เมื่อได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องเสมอต้นเสมอปลายแล้ว ย่อมเป็นการเพียงพอที่จะเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งคุณธรรมอื่นที่ยังไม่เกิดขึ้นมา คุณธรรมใดที่เกิดก็จะยิ่งเจริญงอกงามขึ้นไปอีก เหมือนพืชที่ถูกหว่านในเนื้อนาอันดีฉะนั้น^{๑๓๓} และศีลก็ดี สิกขาบทก็ดี วินัยก็ดี มีความใกล้เคียงกัน แต่ศีลมุ่งความสงบสุขตามปกติของธรรมชาติ คือหลักที่จะรักษาความสมดุลของธรรมชาติไว้ เช่นที่ท่านแสดงไว้ว่า คนหว่านพืชเช่นใด ก็ต้องได้รับผลจากพืชชนิดนั้น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่วย่อมได้รับผลแห่งความชั่ว ส่วนวินัยนั้น ได้แก่ ส่วนที่แยกออกมาจากศีลนั่นเองหากแต่มุ่งการกำกับความประพฤติของบุคคลในหมู่คณะ ให้ปฏิบัติสอดคล้องกับความมุ่งหมายของชุมชน หรือหมู่คณะที่ต้องการฝึกหัดตนให้พัฒนายิ่งขึ้นไปโดยวิธีนำเอาหลักธรรม

^{๑๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๑.

^{๑๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๒.

^{๑๓๓} วศิน อินทสระ, อธิบายมิลินทปัญหา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๓.

ในคตินั้นนั่นเองมากำหนดเป็นวินัยบังคับแก่พวกตน เมื่อกล่าวโดยสรุป คือคตินในระดับธรรม เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ และคตินในระดับวินัยเป็นเรื่องของสังคมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์

๒.๕.๓ ประเภทของศีล

ศีลในพระพุทธศาสนามีหลายประเภท ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้เพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลที่แตกต่างกัน เพราะมนุษย์มีระดับแห่งการพัฒนา เพื่อให้เข้าถึงธรรมที่แตกต่างกันได้ ซึ่งเมื่อกล่าวโดยย่อ ศีลแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการรักษา ๒ ประเภท ดังนี้

๑.๑ โลภียศีล คือ ศีลที่ประกอบด้วยอาสวะทุกประเภท เป็นไปเพื่อประโยชน์ในโลกียะ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ถึงความสุขอันจะถึงได้ในสังสารวัฏ เป็นศีลที่กำหนดไว้เพื่อเป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนผู้ต้องการรักษาศีลเพื่อพัฒนาตนระดับต่างๆ เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ และศีล ๓๑๑

๑.๒ โลกุตตรศีล คือ ศีลที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ เป็นไปเพื่อประโยชน์ที่เป็นโลกุตระ คือการออกจากสังสารวัฏ เป็นศีลที่รักษาโดยปราศจากอาสวะของพระอริยบุคคลตั้งแต่ชั้นโสดาบันขึ้นไป

๒. การแบ่งตามระดับของผู้ปฏิบัติ ๒ ประเภท ดังนี้

๒.๑ อากาเรียศีล คือ ศีลของผู้ครองเรือน ได้แก่ศีล ๕ และศีล ๘

๒.๒ อนากาเรียศีล คือ ศีลของผู้ไม่ครองเรือนหรือบรรพชิต ได้แก่ศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ ศีล ๑๐ ของสามเณร รวมทั้งจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล เป็นต้น

ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค ได้แบ่งประเภทของศีลไว้อีก ๔ ประเภท คือ

- สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเฉพาะภิกษุและภิกษุต้องรักษา ชื่อว่า ภิกขุศีล
- สิกขาบทที่ทรงบัญญัติปรากรมภิกษุณี และภิกษุณีต้องรักษา ชื่อว่า ภิกขุณีศีล
- ศีล ๑๐ ประการของสามเณรและสามเณรี ชื่อว่า อนุปสัมปन्नศีล
- ศีล ๕ ประการ คือ นิจศีล สิกขาบท ๑๐ สิกขาบท ๘ สำหรับอุบาสกอุบาสิกาชื่อว่า คหฬฐศีล^{๑๓๔}

ศีลแต่ละหมวดถือเป็นคุณธรรมเบื้องต้นสำหรับผู้ปฏิบัติ เพื่อดำเนินไปสู่ความบริสุทธิ์สาเหตุที่ทรงจัดไว้เป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ นั้นก็เพื่อความสะดวกเหมาะสมแก่อินทรีย์และศรัทธาของพุทธศาสนิกชนผู้ปฏิบัติดำเนินไปตามอริยมรรค กล่าวคือ ถ้าผู้ปฏิบัติเป็นพระภิกษุก็ต้องรักษาศีลของพระภิกษุ ถ้าเป็นภิกษุณีก็ต้องรักษาศีลของภิกษุณีเป็นสำคัญ ถ้าเป็นอนุปสัมปन्नก็ต้องรักษาศีล ๑๐ ถ้าเป็นฆราวาสก็ต้องรักษาศีล ๕ เป็นนิตยและรักษาศีล ๘ เป็นครั้งคราวตามความเหมาะสมต่อไป^{๑๓๕} ศีล ๕ ศีล ๘ สำหรับผู้ครองเรือนที่เรียกว่า “คหฬฐศีล” จัดเป็นศีลประเภทอากาเรียศีล เหมาะแก่การดำรงชีวิตอย่างผู้ที่ยังมีการต้องประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงชีวิตและครอบครัว ส่วนอนุปสัมปन्नศีล คือ ศีล ๑๐ ของสามเณรหรือสามเณรีก็ดี ภิกขุศีลก็ดี ภิกขุณีศีลก็ดี จัดเป็นอนากาเรียศีล คือ ศีลของผู้ที่ประสงค์จะฝึกตนเพื่อออกจากทุกขไม่ต้องการกังวลและมีการะอันเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยง

^{๑๓๔} วิสุทธิ. ๑/๒๐.

^{๑๓๕} เตือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพ ฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๖๔.

ชีวิตอย่างทุกข์ทรมาน ฉะนั้นศีลจึงพอจะสรุปได้เป็น ๒ ประเภท คือศีลสำหรับผู้ยังต้องการใช้ชีวิตอยู่ตามปกติและ ศีลสำหรับผู้ต้องการจะฝึกตนเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

๒.๕.๔ ความสำคัญของการมีศีล ๕

ศีล ๕ นั้น เมื่อมนุษย์เราประพฤติปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายแล้ว ก็จะก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันโดยปรกติสุข ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับชีวิตทรัพย์สิน อาชญากรรมทางเพศ ตลอดจนการหลอกลวงใส่ร้ายกัน ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษซึ่งล้วนแต่ป้องกันได้ด้วยศีล ๕

พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า โลกนี้จะสงบร่มเย็นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทรงชี้ให้เห็นว่า สัตว์ทุกจำพวกรักสุขเกลียดความทุกข์ ต้องการได้ยินแต่คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานกันทั้งนั้น เมื่อมนุษย์ต้องการให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติที่อ่อนน้อมแก่เรา เราก็ควรประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นแก่เขาก่อน การประพฤติปฏิบัติเพื่อมิให้ผิดศีลหรือทำให้ศีลขาด ต้องมีการสำรวมกาย วาจา โดยมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่น่าว่าเป็นตัวทำลายสติตัวฉกาจก็คือสิ่งเสพติดและของมีเมาทุกชนิด นอกจากจะไม่มีประโยชน์แล้ว ยังนำไปสู่ความประมาทอันเป็นเหตุให้เสียทรัพย์สิน หรือเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง บางครั้งอาจทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องได้รับอันตรายถึงชีวิต

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของศีล ในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เห็นบทบาทอันสำคัญของศีล ดังนี้

๑. ศีล ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูล แก่การปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงจุดหมายที่ดั่งามโดยลำดับ จนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต

๒. ศีล ทำให้สมาชิกของสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ดำรงอยู่ด้วยดี ทำภารกิจของตนอย่างราบรื่น

๓. ศีล ช่วยฝึกหัดขัดเกลาร่างกาย ทำให้กิเลสเบาบางด้วยการควบคุมยับยั้งปรับความสำรวมปรับการแสดงออกทางกาย วาจา ให้เอื้อแก่สภาพความเป็นอยู่อย่างสันติสุข ซึ่งเป็นขั้นต้นการพัฒนาชีวิตของตนเองให้พร้อมที่จะรองรับคุณธรรมทั้งหลาย เป็นพื้นฐานของสมาธิ การฝึกปรือทางจิตให้สูงขึ้นด้วยกุศลธรรมทั้งหลาย

ศีลทั้งหลายทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูล แก่การปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงจุดหมายที่ดั่งามโดยลำดับ จนถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต อีกทั้งทำให้สมาชิกของสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดำรงอยู่ด้วยดี และที่สำคัญศีลยังช่วยขัดเกลาร่างกาย ทำให้กิเลสเบาบางด้วยการควบคุมยับยั้งสำรวม ปรับการแสดงออกทางกาย วาจา ให้เอื้อแก่สภาพความเป็นอยู่อย่างสันติสุข ซึ่งเป็นขั้นต้นของการพัฒนาชีวิตของตนเองให้พร้อมที่จะรองรับคุณธรรมทั้งหลาย^{๑๓๖}

ในพระสูตรต้นตปิฎก ชีวินิกาย สีลขันธวรรค พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความสำคัญของศีล ๕ ว่า เปรียบเหมือนกันการถวายนมหาทานที่ยิ่งใหญ่ว่า

^{๑๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๔๒๐.

“ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๕ อย่างเหล่านี้ จัดเป็นมหาทาน ที่รู้กันมาว่าเลิศ รู้จักมานมนาน รู้กันมาตามวงศ์ตระกูล เป็นของเก่าแก่ ไม่มีใครรังเกียจแล้ว ไม่เคยมีใครรังเกียจอันใคร ๆ ไม่รังเกียจอยู่ จักไม่รังเกียจอันสมณะก็ดี พรหมณ์ก็ดี ผู้ที่รู้ดีไม่ดูแคลน ทาน ๕ อย่างนี้เป็นไฉนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ละปาณาติบาต เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้งดเว้นจากปาณาติบาต ชื่อว่าให้อภัย ให้ความไม่มีเวร ให้ความไม่เบียดเบียนกัน แก่สัตว์ทั้งหลายพาประมาณมิได้ ครั้นให้อภัย ให้ความไม่มีเวร ให้ความไม่เบียดเบียนกันแก่สัตว์ทั้งหลาย พาประมาณมิได้แล้ว ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอภัยแห่งความไม่เบียดเบียนกันอันหาประมาณมิได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้จัดเป็นข้อที่หนึ่งเป็นมหาทาน รู้กันมาว่าเลิศ รู้กันมานมนาน รู้กันมาตามวงศ์สกุลเป็นของเก่าแก่ ไม่มีใครรังเกียจแล้ว ไม่เคยมีใครรังเกียจ อันใคร ๆ ไม่รังเกียจอยู่ จักไม่รังเกียจ อันสมณะก็ดี พรหมณ์ก็ดี ผู้รู้ดี ไม่ดูแคลนภิกษุทั้งหลาย ก็ข้ออื่นยังมีอีก อริยสาวกละอทินนาทาน ฯลฯ ละกาเมสุมิฉฉาจาร ฯลฯ ละมุสาวาท ฯลฯ ละการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ฯลฯ ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๕ ประการ เหล่านี้แลจัดเป็นมหาทาน ที่รู้กันมาว่าเลิศ ฯลฯ ผู้รู้ ดี ดังนี้..”

จากพระพุทธพจน์ จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศยืนยันถึงความสำคัญของ ศิล ทรงตักเตือนให้ชาวพุทธยึดถือเอาศิลปะเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตแม้ก่อนพระพุทธองค์จะทรงปรินิพพานก็ทรงมอบศิลปะให้เป็นเหมือนมรดกเหมือนพินัยกรรมแก่ชาวพุทธ ในพระพุทธศาสนาว่าให้อยู่กันด้วยศิลปะ ปกครองกันด้วยศิลปะ เอาศิลปะเป็นบรรทัดฐานในการอยู่ร่วมกัน

การประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรม จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมลงได้และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างตลอดถึงสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วย ศิลชั้นสูงคือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นองค์ของมรรค ได้แก่ การพูด การกระทำ การประกอบอาชีพที่มีเจตนาปราศจากความทุจริต หรือความคิดที่เบียดเบียน ฉะนั้น เพื่อควบคุมบุคคลในสังคมให้อยู่ในกฎระเบียบที่สังคมได้กำหนดขึ้น พระพุทธศาสนาจึงมุ่งสอนไปที่ให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข ตามหลักของสาราณียธรรมคือ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น ทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่รักเป็นที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ให้วิวาทกับใคร เพราะความเห็นที่ขัดแย้งกัน พอสรุปเป็นข้อได้ ดังนี้

๑. เป็นรากฐานแห่งความสงบ คนที่มีศีลนอกจากจะไม่ทำตนเองและสังคมให้เดือดร้อนแล้วนำแต่ความสุขความเจริญมาให้แก่ตนเองและคนอื่น ๆ อีกทั้งคนมีศีลธรรมยังมีส่วนช่วยตนเองและสังคมให้อยู่อย่างสงบสุขด้วย เพราะศีลธรรมนั้นทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ ทำให้ผู้ที่นำมาประพฤติปฏิบัติเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล”^{๑๓๗}

^{๑๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๔๓.

การที่พระพุทธศาสนาเน้นให้คนมีศีลธรรม ก็เพราะศีลธรรมเป็นบ่อเกิดของความดีทั้งหลาย เป็นรากฐานของความสงบ ผู้วิจัยมีความเชื่อมั่นว่าศีลธรรม เพียงอย่างเดียวก็สามารถทำให้คนในสังคมหรือชุมชนมีความสงบร่มเย็นได้

๒. เป็นมาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน ถ้าทุกคนในสังคม เพียงแต่มีศีลธรรมกันแล้วสังคมหรือชุมชนก็จะสงบอย่างยิ่ง จะไม่มีสงคราม ไม่มีการฆ่าล้างผลาญกัน ไม่มีการขโมยแย่งชิงโกงกินกัน ไม่มีการประพฤติผิดทางกามที่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายแตกแยกขึ้นในสังคม หรือชุมชน ไม่มีการโกหกหลอกลวงใส่ความกัน ไม่มีการเสพของมีนเมาให้โทษต่าง ๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความประมาทและความหายนะต่าง ๆ ทุกคนในสังคมหรือชุมชนก็จะพบกับความสุขร่มเย็น อยู่ด้วยกันด้วยความรักใคร่ปรองดองกัน ไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายกันเหมือนในสังคมปัจจุบัน ศีลธรรมจึงมีความสำคัญมากสำหรับทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของตนเองและสังคมโดยรวมเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงถาวรขึ้นในโลก

๓. เป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ ถ้ามนุษย์ทุกคนเข้าใจความมุ่งหมายที่แท้ของศีลและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดผลสนองต่อความมุ่งหมายของศีลอย่างแท้จริงแล้ว สังคมมนุษย์จะอยู่ในภาวะปกติสุข ฉะนั้น ศีลว่าโดยเนื้อแท้ก็คือความดีงามของมนุษย์นั่นเองที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ปัจจุบันมนุษย์เรารบราฆ่าฟันกันด้วยการแบ่งแยกเผ่า เผวพรรณ ลัทธิทางศาสนาเป็นต้น ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความสงบได้ในที่สุด ดังพุทธดำรัสที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย นกกระทำได้ให้ลิงกับช้าง สมาทานศีลห้าและตนเองก็
ประพฤติดสมาทานในศีลห้า สัตว์ทั้งสามมีความเคารพยำเกรงกัน มีความ
ประพฤติ กลมเกลียวกันอยู่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ได้เข้าถึงสุคติ
โลกสวรรค์”^{๑๓๘}

เพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจว่า เราจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้อย่างไร พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมมีศีล เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้ออกาสแก่กันและกัน

๒.๕.๕ องค์ประกอบของศีล ๕

ในสังคิยสูตรได้จัดองค์ประกอบแห่งศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕^{๑๓๙} ศีล ๕ หรือสิกขาบท ๕ นี้เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการงดเว้นจากการทำชั่วโดยการรักษากาย และวาจาให้เป็นปกติ ด้วยการงดเว้นจากบาปธรรม ๕ อย่าง ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นภัยและเวร^{๑๔๐} ผู้กระทำความบาปธรรมทั้ง ๕ ดังกล่าว แม้เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าผู้ทุศีล เพราะการกระทำในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับศีล นอกจากจะเรียกผู้ประกอบกรรมทำอกุศลบาปธรรม ๕ อย่างดังกล่าวมานี้ว่าเป็น ผู้ทุศีล แล้ว ท่านเรียกว่า “ผู้สร้างเวร(เวรการโก)” คือ เป็นผู้มีเจตนาทำมาซึ่งภัยและเวรเป็นเหตุให้ได้รับทุกข์ในอบายภูมิ ในทุกติภูมิ และเมื่อเกิดในสุคติภพก็ประสบเคราะห์กรรม มีเกิดมาอายุสั้น เป็นต้น^{๑๔๑}

^{๑๓๘} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๒/๙๓.

^{๑๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๒๖.

^{๑๔๐} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๗/๒๒๘-๒๒๙.

^{๑๔๑} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสสศีล ๕, หน้า ๕๓.

ศีล ๕ แต่ละข้อมีหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่า การกระทำเช่นใดที่จะเรียกว่า ทุศีล มีการวินิจฉัยไว้หลากหลายประเด็นส่วนประโยชน์หรืออานิสงส์ของศีล ๕ เป็นอรรถประโยชน์ คือประโยชน์เฉพาะบุคคลของผู้รักษาเสียส่วนใหญ่ เมื่อคนส่วนใหญ่ในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็ส่งผลถึงสังคมโดยรวม ศีล ๕ จึงเป็นศีลสังคมที่ช่วยให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น

๒.๕.๖ สารและพฤติกรรมอันเกี่ยวกับศีล ๕

นอกจากจะต้องเข้าใจเรื่องของศีลและข้อแล้ว จำเป็นจะต้องเข้าใจสารและพฤติกรรมอันเกี่ยวกับศีล ๕ ที่บุคคลได้แสดงออกทางกาย วาจาและใจ เนื่องจากศีลนั้นต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเป็นเรื่องของกิริยาอาการ พฤติกรรมของมนุษย์หากไม่มีการกระทำไม่มีการแสดงก็ไม่เกี่ยวกับศีลองค์ประกอบที่จะทำให้เกิดการทุศีล ผิดศีลหรือศีลสมบูรณ์ได้นั้นจะต้องมีการกระทำโดยมีกาย วาจาและใจเป็นตัวกำหนดการแสดง ซึ่งพฤติกรรมตามสารของศีล ๕ หรือการกระทำอันก่อให้เกิดความผิดศีลแต่ละข้อนั้น โดยเอาพฤติกรรมที่เป็นมิจฉา ๓ สัมมา ๓ รวมเป็นพฤติกรรม ๖ แล้วจัดลงให้เห็นพฤติกรรมตามศีล ๕ ดังนี้

พฤติกรรมตามสารของศีลข้อ ๑ หมวดศีล ๕

- (๑) ทำลายชีวิตผู้อื่นด้วยเจตนา
- (๒) ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน เสื่อมเสีย ตกต่ำ
- (๓) มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำให้ชีวิต หรือร่างกายผู้อื่นเป็นอันตราย
- (๔) ลดความรุนแรง ความโหดร้าย และการเบียดเบียน
- (๕) ทำจิตใจสงบ เยือกเย็น ลดโทสะ และพยาบาท
- (๖) ให้อภัยผู้อื่น มีเมตตา

พฤติกรรมตามสารของศีลข้อ ๒ หมวดศีล ๕

- (๑) เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน
- (๒) ละเมิดสิทธิหรือถือวิสาสะในทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยเจตนา
- (๓) มีส่วนเกี่ยวข้องในการแลกเปลี่ยนที่เอากำไร หรือเอาเปรียบ
- (๔) ลดการแย่งชิง การเอารัดเอาเปรียบ ทำการงาน ขยันสร้างสรรค์
- (๕) เสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มีน้ำใจ
- (๖) ให้ทานโดยไม่หวังผลตอบแทน

พฤติกรรมตามสารของศีลข้อ ๓ หมวดศีล ๕

- (๑) ประพฤติผิด ส่ำส่อน หรือมักมากในกาม
- (๒) ใฝ่เสพกามารมณ์อันมาจากรูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อยหรือสัมผัสที่พอใจ
- (๓) มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรุงแต่งเพื่อสะสม เร่งเร้า หรือยั่วราคะ
- (๔) ลดการเร่งเร้า และการเสพสมสุขสมทางกามคุณ ๕
- (๕) มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ประหยัด เรียบง่าย เพราะลดภาระการเสพสม
- (๖) มีความสำรวมในกามารมณ์

พฤติกรรมตามสารของศีลข้อ ๔ หมวดศีล ๕

- (๑) พุดปด อำพราง หรือบิดเบือนความจริง

- (๒) พุดส่อเสียด ยุยง ให้เกิดความเข้าใจผิด
- (๓) มีส่วนเกี่ยวข้องในการพุดให้เกิดการทำความผิดศีล
- (๔) ลดวจีหุจรีต
- (๕) มีวจีสุจรีต พุดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เป็นสาระ
- (๖) มีความซื่อสัตย์มีสัญญาดีแห่งคนตรง

พฤติกรรมตามสาระของศีลข้อ ๕ หมวดศีล ๕

- (๑) ดิด ฝักใฝ่ คลุกคลี หรือมีส่วนร่วมในอบายมุข
- (๒) ระวัง ฝักใฝ่หรือคลุกคลีกับการบันเทิง เริงรมย์ มหรสพ กีฬา การละเล่นหรือพนัน
- (๓) ผลาญพรวาเวลา แรงงาน ทรัพย์สิน สุขภาพของตน หรือสังคม
- (๔) ลดความเกียจคร้าน
- (๕) ทำงานมีประโยชน์ มีคุณค่า มีแก่นสารสาระ
- (๖) มีสติสัมปชัญญะ ในการพิจารณา ดี-ชั่ว ทุกอิริยาบถ^{๑๔๒}

หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยหลักศีล ๕ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเพื่อควบคุมกาย วาจา ใจ ของมนุษย์ให้เป็นปกติสุข และไม่เบียดเบียนกันและกัน ซึ่งการหลักพระพุทธศาสนา การยึดหลักปฏิบัติตามหลักศีล ๕ จะเห็นได้ว่าศีล ๕ นี้ เป็นข้อห้ามที่เป็นพื้นฐานไม่ให้คนประกอบอาชญากรรมแบบทั้งนั้น เช่น

ตารางที่ ๒.๑ ปัญหาและสาเหตุการผิดศีล ๕

ห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์	การป้องกันไม่ให้คนฆ่ากันตาย
ห้ามลักทรัพย์	การห้ามไม่ให้คนประกอบอาชญากรรมประเภทชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ จักแฉะในทรัพย์สิน สิ่งของที่ไม่ใช่ของตน
ห้ามประพฤติดินาม	ในสังคมปัจจุบันจะเห็นว่าคดีอาชญากรรมที่เกิดจากการฆ่ากันโดยเจตนามีหลายคดีที่เกิดจากการเป็นขู้ หรือความหึงหวง
ห้ามพุดปด	คดีอาชญากรรมหลายคดีที่เริ่มต้นจากการทะเลาะวิวาทได้เกี่ยวกัน ทั้งนี้อาจเกิดจากการพุดปด กล่าวเท็จ อาจเป็นสาเหตุของความเข้าใจผิด เกิดการทะเลาะวิวาทและเป็นอาชญากร ในที่สุด
ห้ามดื่มเครื่องดองของมีนเมา (สุรา)	เพราะทำให้ขาดสติที่จะเป็นปัญหาต่อไปเนื่องจากขาดความสำรวม มีคดีอาชญากรรมหลายประเภทที่อาชญากรมักจะดื่มสุราหรือของเมาต่างๆ เพื่อสร้างความกล้าให้กับตัวเองก่อนจะทำผิด หรือเกิดบันดาลโทสะเพราะเมาสุราแล้วประกอบอาชญากรรมอีกหลายๆ ประเภทเช่น ทำร้ายผู้อื่นจนถึงแก่ชีวิต ฯลฯ

ศาสนาและศีลธรรม จึงเป็นสิ่งจรรโลงให้สมาชิกของสังคมได้มีจิตใจสะอาดปราศจากการทำสิ่งชั่วร้าย ประกอบสัมมาอาชีวะ ไม่คิดร้ายต่อกัน ศาสนาอาจช่วยลดปัญหาอาชญากรรมหรือการก่อมิฉฉาชีพได้ทางหนึ่ง เพราะทางศาสนาได้กล่อมเกลาคจิตใจให้คนประพฤดิและปฏิบัติอยู่ในขอบเขต

^{๑๔๒} สำลี รักสุทธี, ศีล สุตยอวินัยของพุทธศาสนา, หน้า ๕๓ - ๕๕.

ของศีลธรรม และนอกจากนี้ยังได้เพิ่มขั้นดีความอดทน มีชื่อเสียงสุจริตรักเกียรติ ในการที่จะไม่ประพฤติชั่ว การจะประกอบอาชีพการงานจึงถือเป็นสิ่งที่ชั่วร้าย คนที่มีศีลธรรมมีศาสนาในจิตใจจะหลีกเลี่ยงสิ่งเหล่านี้ ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีความดี ที่จะเป็เครื่องมือช่วยให้คนมีศีลธรรมและวัฒนธรรมที่ดีซึ่งจะเป็นสิ่งที่จรรโลงให้สังคมสูงขึ้น

๒.๕.๖.๑ ศีลกับเจตนารมณ์ของศีล

เมื่อกล่าวถึงหลักคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ศีล โดยเฉพาะหลักศีล ๕ จัดเป็นวินัยสำหรับปัจเจกบุคคลและสังคมเพื่อไต่เต้าไปหาความสงบสุข และความหลุดพ้นแห่งทุกข์ พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักศีล ๕ ไว้ในฐานะที่วินัยของสังคมชาวบ้าน เรากำลังแสวงหากฎหมายในอุดมคติสำหรับใช้กับสังคมชาวบ้าน ดังนั้น ศีลที่จะใช้เป็นหลักฐานของการแสวงหากฎหมายนั้น จะต้องเป็นศีลที่ใช้กับชาวบ้านด้วย มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมคือ ศีล ๕ นี้ต่างจากศีลอื่น ๆ ตรงที่ศีล ๕ จะมีฐานะเป็นทั้งวินัยส่วนบุคคลและวินัยทางสังคมในขณะที่ศีลอื่นๆ เช่น ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น จะมีลักษณะมุ่งไปที่การเป็นวินัยขัดเกลาจิตใจสำหรับบุคคลเพื่อเข้าถึงความดีงามในศาสนาเป็นหลัก มิได้มุ่งจะให้เป็นวินัยสำหรับชาวบ้าน ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า หลักศีล ๕ เป็นมาตรฐานกลาง ๆ ที่สามารถเชื่อมโลกกับธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งถ้าใช้ศีลที่สูงกว่านี้ก็จะเป็นการให้น้ำหนักธรรมมากกว่าโลก ความดีงามในศีลระดับสูงเหล่านี้เป็นความดีงามที่สอดคล้องกับเป้าหมายเฉพาะอันได้แก่การไปนิพพาน ความดีงามเช่นนั้นหากเป็นเรื่องของบุคคลและเป็นเรื่องของความสมัครใจก็ยังนับว่ามีเหตุผลอยู่ แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่เราวางมาตรฐานทางสังคมในรูปกฎหมายแล้วเกณฑ์ให้ชาวบ้านธรรมดาๆ ต้องปฏิบัติตามมาตรฐานที่สูงนั้น คำถามก็อาจมีได้ว่าเรามีเหตุผลอะไรในการบังคับเช่นนั้น กฎหมายต้องอยู่ในรูปข้อเรียกร้องขั้นต่ำสุด กฎหมายห้ามไม่ให้ทำความชั่วทุกอย่าง ความชั่วบางอย่างกฎหมายอาจไม่เอาผิด เช่น การดื่มสุรา เป็นต้น ส่วนที่กฎหมายเอาผิดนั้นคือความชั่วที่กฎหมายเห็นว่าสังคมจะอยู่ไม่ได้หากปล่อยให้ผู้คนในสังคมประพฤติชั่วแบบนี้ ดังนั้นความดีที่กฎหมายพยามยั้งไว้ จึงไม่ใช่ความดีสูงสุด แต่เป็นความดีต่ำสุดที่ถ้าปล่อยให้ต่ำลงไปกว่านี้เมื่อไร สังคมจะพังทลายลงทันที เพราะฉะนั้นการใช้หลักศีล ๕ เป็นฐานในการคิดหากฎหมายในอุดมคติของพุทธศาสนาจึงน่าจะเหมาะสมที่สุดแล้ว เพราะหลักศีล ๕ มีลักษณะเป็นข้อเรียกร้องต่ำสุดในทางศีลธรรมทั้งในแง่บุคคล และในแง่สังคม

สิ่งที่เราสังเกตได้จากเนื้อหาของศีล ๕ นี้ในเบื้องต้นคือประการแรก เนื้อหาของศีลข้อที่ ๑-๔ มีนัยพาดพิงไปหาบุคคลอื่น การฆ่าสัตว์คือการทำลายชีวิตผู้อื่น การลักทรัพย์คือการลักขโมยผู้อื่น การล่วงประเวณีหมายถึงการล่วงละเมิดทางเพศต่อคู่ครองหรือบุคคลที่แม้จะยังเป็นโสเภณีแต่ก็อยู่ในความดูแลของใครคนใดคนหนึ่ง เช่น พ่อแม่ หรือญาติพี่น้อง การล่วงประเวณีจึงมีนัยส่อไปหาบุคคลอื่นในตัว การพูดโกหกคือการพูดโกหกกับบุคคลอื่น เมื่อสรุปแล้วหลักศีล ๕ ข้อที่ ๑-๔ จะมีลักษณะสำคัญ คือ

๑. เมื่อมีการละเมิดเช่นนี้ จะมีบุคคลอื่นเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเรา
๒. แม้ในขณะที่ลงมือกระทำโดยเข้าใจว่ากำลังละเมิดผู้อื่น แต่ถ้าในความจริงปรากฏว่าไม่มีใครได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้น การละเมิดศีล ๔ ข้อนี้จะไม่เกิดขึ้น

ส่วนศีลข้อที่ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น เกี่ยวข้องกับตนนั้น ท่านอธิบายว่า ศีลข้อนี้เป็นการห้ามมิให้บุคคลสร้างความเสียหายแก่ตนเอง อรรถกถาอธิบายว่า สุราหรือที่เรียกในปัจจุบันว่าเครื่องดื่มที่มี

ส่วนผสมของแอลกอฮอล์ และสิ่งเสพติดมีนเมาต่างๆทั้งหลายเป็นสิ่งที่ทำลายผู้เสพทั้งในแง่สุขภาพ และสติปัญญา พระพุทธศาสนาถือว่า ความชั่วนั้นได้แก่การกระทำที่เบียดเบียนตนและผู้อื่น การดื่มสุราและเสพติดของมีนเมาถือว่าผิดบนพื้นฐานความคิดเรื่องการเบียดเบียนตนเองนี้เอง ซึ่งเมื่อก้าวโดยสรุปเนื้อหาของศีล ๕ จะแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งเมื่อมีการละเมิดจะมีคนอื่นเสียหาย อีกส่วนหนึ่งเมื่อมีการละเมิดผู้เสียหายจะได้แก่ผู้ละเมิดศีลนั่นเอง

๒.๕.๖.๒ หลักศีล ๕ กับการปกป้องการละเมิดตนเองและบุคคลอื่น

เนื่องจากหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเป็นทั้งจริยธรรมส่วนบุคคลและจริยธรรมทางสังคม (แต่ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ศึกษาที่เป็นนักวิชาการต่างประเทศมักมองเห็นแต่แง่ที่เป็นจริยธรรมส่วนบุคคลของศีล) การตีความเจตนารมณ์ของหลักศีล ๕ จึงสามารถตีได้ทั้งสองแง่ในที่นี้เราพิจารณาศีลในฐานะจริยธรรมทางสังคม การตีความเจตนารมณ์ของศีลจึงคล้อยตามความเป็น จริยธรรมในสังคม มีพุทธวจนะหลายแห่งในพระไตรปิฎกที่ดูเหมือนพระพุทธองค์เองทรงแสดงเจตนารมณ์ของศีลในแง่ที่เป็นศีลธรรมในทางสังคม ตัวอย่างเช่น พระพุทธองค์ตรัสว่าสัตว์ทั้งหลายย่อมสะดุ้งต่ออาชญา(การถูกทำร้าย) ย่อมหวาดกลัวต่อความตายเมื่อตนเองเปรียบเทียบกับผู้อื่น (ว่าเหมือนกันในแง่ที่ต่างก็เกรงกลัวต่อความตายและการถูกทำร้าย) บุคคลไม่ควรฆ่าเอง หรือใช้ให้บุคคลอื่นฆ่า ขอให้สังเกตดูว่าประเด็นสำคัญของการที่ทรงชี้ว่าเราไม่ควรทำร้ายผู้อื่น (ศีลข้อ ๑) อยู่ที่มีการพิจารณาข้อเท็จจริงที่ว่าสัตว์ทั้งหลายก็เหมือนเรา คือรักตัวกลัวตายไม่ต้องการให้ใครมาทำร้ายเมื่อเห็นความจริงอย่างนี้ เราจะรู้ได้เองว่าการทำร้ายคนอื่นเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ

ในส่วนของความสัมพันธ์ของศีลกับการปกป้องการละเมิดตนเองนั้น จะปรากฏได้ชัดในศีลข้อ ๕ (ห้ามดื่มสุราและสิ่งเสพติดมีนเมา) ในพระพุทธศาสนาได้อ้างถึงหลักการละเมิดไว้ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑. การกระทำหรือพฤติกรรมใดก็ตามแต่ที่กระทบถึงบุคคลอื่น ทำให้บุคคลอื่นเสียหายหรือเป็นการละเมิดบุคคลอื่นในทางใดทางหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการละเมิดชีวิต (ศีลข้อที่ ๑) ทรัพย์สิน (ศีลข้อที่ ๒) บุคคลอื่นเป็นที่รัก (ศีลข้อที่ ๓) การละเมิดด้วยวาจาอันเป็นเหตุทำให้ได้รับความเสียหาย (ศีลข้อที่ ๔) การกระทำหรือพฤติกรรมนั้นถือว่าละเมิดบุคคลอื่น

๒. การกระทำหรือพฤติกรรมใดก็ตามแต่ แม้ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวไม่กระทบถึงบุคคลอื่น หากว่าการกระทำหรือพฤติกรรมนั้น สร้างความเสียหายรุนแรงแก่บุคคลนั้นในแง่ที่ทำให้ชีวิตของเขาตกต่ำลงอย่างรุนแรง หรือบั่นทอนศักยภาพที่จะดำเนินชีวิตเยี่ยงมนุษย์ปกติธรรมดา (ศีลข้อที่ ๕) การกระทำหรือพฤติกรรมนั้นถือว่าละเมิดตนเอง

๓. การละเมิดอาจเป็นการละเมิดคนอื่นก็ได้ เป็นการละเมิดตนเองก็ได้ ซึ่งการละเมิดไม่ว่าจะเป็นการละเมิดตนเองหรือผู้อื่นสามารถใช้เป็นเหตุผลในการตรากฎหมายเพื่อป้องกันการกระทำเช่นนั้นได้

ศีล ๕ นั้นถือว่าเป็นระบบจริยธรรมที่มีขอบเขต นอกจากจะควบคุมบุคคลโดยตรงแล้ว ยังรวมไปถึงสัตว์ด้วย ในแง่ที่เป็นจริยธรรมส่วนบุคคลเนื้อหาของศีล ๕ นี้จะยังครอบคลุมตามความหมายเดิม กล่าวคือชาวพุทธที่มุ่งจะกระทำความดีเพื่อความหลุดพ้น ย่อมจะเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่นที่มีสถานะต่ำกว่าตน แต่ในแง่ที่เป็นจริยธรรมทางสังคมอันจะเป็นรากฐานการตรากฎหมาย ศีล

๕ จะครอบคลุมเฉพาะทางสังคมมนุษย์เท่านั้น แต่กระนั้นก็ยังมีการยกเว้นในบางกรณีกล่าวคือ การละเมิดสัตว์อื่นที่ไม่ใช่มนุษย์ก็สามารถมีได้ในกรณีที่การกระทำต่อสัตว์นั้นเป็นสิ่งที่ไร้เหตุผล ยกตัวอย่างเช่น การฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารถือว่าเป็นการกระทำที่มีเหตุผลเพราะโครงสร้างทางชีวภาพของเราถูกออกแบบมาโดยธรรมชาติให้ต้องบริโภคเนื้อสัตว์ แต่การทรมานหรือการทำทารุณกรรมสัตว์เพื่อความสนุกสนาน ไม่มีเหตุผลอันควรถือว่าเป็นการกระทำที่ไร้เหตุผลเพราะไม่สามารถอธิบายได้ว่ามีความจำเป็นอันใดจึงต้องกระทำเช่นนั้น เป็นต้น

ในทางจริยธรรมส่วนบุคคล การกระทำใดก็ตามที่ทำให้ตนเองมีชีวิตตกต่ำลงแม้เพียงเล็กน้อย เช่น การดื่มสุราเพียงแก้วเดียว ถือว่าเป็นการละเมิดตนเองแล้ว แต่ในทางจริยธรรมสังคมการละเมิดตนเองต้องมีปริมาณความเข้มข้นมากกว่านี้จึงจะถือว่าเป็นการละเมิด เหตุผลคือแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเห็นว่าคนเราไม่ควรทำตนให้ตกต่ำ แต่พระพุทธศาสนาทำให้เสรีภาพในการเลือกใช้ชีวิต กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พุทธศาสนาเห็นด้วยว่าในทางสังคม ปึงเจกบุคคลควรมีอาณาเขตของชีวิตส่วนหนึ่งที่เป็นเรื่องส่วนตัวที่สังคมหรือกฎหมายจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวไม่ได้ การละเมิดตนเองเล็กน้อย เช่น การดื่มสุราบ้างไม่ถึงกับทำให้เสียงานหรือเสียสติสัมปชัญญะ การเที่ยวเตร่สนุกสนานเป็นบางโอกาส เป็นต้น ควรถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ภายในอาณาเขตส่วนตัวของบุคคล สังคมหรือกฎหมายไม่มีสิทธิ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงพฤติกรรมที่เป็นความเสียหายเล็กน้อยๆ ประเภนี้ ส่วนการกระทำหรือพฤติกรรมที่จะถือว่าเป็นการละเมิดตนเองในทางสังคมต้องเป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าเป็นสิ่งสร้างความเสียหายร้ายแรงแก่ชีวิตของบุคคลนั้น ตัวอย่างเช่น การเสพยาเสพติด การเล่นเกมพนัน ความหลงเชื่ออย่างผิดๆ พฤติกรรมเหล่านี้ถือเป็นสิ่งละเมิดตนเองที่รัฐสามารถออกกฎหมายห้ามได้ เป็นต้น

พอจะสรุปได้ว่า ศิล ๕ (ในส่วนที่ตีความว่าเป็นจริยธรรมหรือวินัยทางสังคม) มีเป้าหมายหลักอยู่ที่การป้องกันการบุกรุกคนอื่นและละเมิดตนเองเป็นสิ่งสำคัญซึ่งเหตุผลดังกล่าวก็ได้กลายเป็นที่มาของกระบวนการควบคุมทางสังคมประเภทต่างๆ เช่น กฎหมาย จารีตประเพณี เป็นต้น เพื่อควบคุมพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลในสังคม ให้อยู่ในกรอบที่สถานต่าง ๆ เพื่อความสงบสุขในสังคมส่วนรวม

๒.๕.๗ วิธีการรักษาศีล

การรักษาศีลนั้นมีหลักเกณฑ์อยู่ที่เจตนา หรือความตั้งใจในการรักษาหรือการที่จะสำรวมระวัง กล่าวคือ การสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้น ไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้น โดยการงดเว้นจากบาปธรรมทั้ง ๕ มีปาณาติบาตเป็นต้นที่เรียกว่า “เวรมณี” หรือ “วิริติ” ซึ่งแปลว่า “เจตนาเป็นเครื่องงดเว้น” โดยความหมายก็คือความตั้งใจรักษาศีลนั่นเอง วิริตินั้น มี ๓ อย่าง คือ

๑) สัมปัตตวิริติ การเว้นสิ่งประจวบเฉพาะหน้า คือ งดเว้นขณะเผชิญหน้ากับเหตุการณ์นั้น ๆ อันเป็นทางที่จะก่อให้เกิดความชั่วขึ้น เช่น เมื่อมีช่องทางที่จะโกงบุคคลอื่นได้ก็ไม่โกง หมายถึง การรักษาโดยไม่สมทานสิกขาบท แต่พิจารณาฐานะทั้งหลายมีชาติวัยและการศึกษามาก เป็นต้นของตน ไม่ล่วงละเมิดศีล ในขณะที่ประจวบกับเหตุการณ์ที่จะทำให้ล่วงละเมิดศีล หมายความว่า เดิมไม่ได้ตั้งใจจะรักษาศีล ไม่ได้สมทานศีล แต่เมื่อพบกับเหตุการณ์ที่จะตนจะต้องล่วงละเมิดศีลจึงคิดงดเว้นในขณะนั้น ด้วยคิดว่า การกระทำเช่นนี้ไม่สมควรแก่เรา เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะฆ่าได้นำจะฆ่าแต่ก็คิดเว้นไม่ฆ่า เป็นต้น กล่าวคือ เพียงนึกพิจารณาขึ้นว่า สิ่งนั้นไม่สมควรกระทำแล้วงดเว้นเสียได้ไม่กระทำผิด การตั้งใจงดเว้นขณะประจวบกับเหตุการณ์อย่างนี้เรียกว่า

“สัมปตตวิริติ” ผู้งดเว้นดังกล่าวเป็นผู้มีศีล และเป็นผู้ที่รักษาศีลได้โดยการงดเว้นนั้น เมื่อกระทำบ่อยๆ เข้าก็จะงดเว้นได้จนเป็นนิสัย

๒) สมาทานวิริติ การเว้นจากการสมาทานศีล คือตั้งเจตนาไว้ก่อนโดยเปล่งวาจาขอสมาทานจากพระสงฆ์หรือผู้ทรงศีล เป็นข้อ ๆ แล้วงดเว้นตามที่ได้สมาทานนั้น กล่าวคือ เมื่อพบเหตุการณ์ที่ชักชวนให้ล่วงศีลก็ไม่ล่วงละเมิด เพราะถือว่าตนได้สมาทานศีลไว้แล้ว จะล่วงละเมิดก็รู้สึกเสียดายศีล ถ่วงศีลจะขาดการงดเว้นจากการล่วงละเมิดศีลด้วยคำนึงถึงศีลที่ตนได้สมาทานไว้ อย่างนี้เรียกว่า “สมาทานวิริติ” ซึ่งลักษณะนี้พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน

๓) สมุจเฉทวิริติ เว้นได้โดยเด็ดขาด คือการเว้นความชั่วของพระอริยบุคคลทั้งหลาย อันประกอบด้วยอริยมรรค ซึ่งขจัดกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความชั่วนั้น ๆ เสร็จสิ้นแล้วไม่เกิด แม้แต่ความคิดที่จะประกอบกรรมชั่วนั้นเลย^{๑๔๓}

บรรดาวิริติทั้ง ๓ อย่างนั้น สัมปตตวิริติ และสมาทานวิริติ แสดงอาการรักษาศีล คือถ้ามีเจตนาจะละเมิดศีลก็ใช้ความตั้งใจงดเว้น ส่วนสมุจเฉทวิรินั้น แสดงศีลของผู้ที่รักษาศีลจนใจเป็นปกติเห็นโทษของการผิดศีลจึงไม่มีทางจะผิดศีลด้วยตนเองเพราะประพฤติปฏิบัติจนเป็นปกติวิสัยผู้ใดมีวิริติ ๓ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นก็มีศีล ถ้าไม่มีวิริติ ก็หมายความว่า ผู้นั้นไม่มีศีล และเมื่อใจมีวิริติขึ้นก็มีศีลขึ้นทันทีไม่ว่าคิดตั้งใจโดยรับมาจากพระสงฆ์มาตั้งใจไว้ หรือจะตั้งใจด้วยตนเองก็ได้ เมื่อปฏิบัติด้วยการทำ พุทที่ไม่ผิดข้อห้ามที่ให้เว้นได้ จะตื่นหรือหลับอยู่ก็มีศีลอยู่ตลอดเวลา

๒.๕.๘ โทษของความเป็นผู้มีศีลวิบัติ

บุคคลที่ไม่สำรวมในศีล กล่าวคือ ละเมิดศีล ประพฤติชั่ว ไม่ดำรงตนให้สมกับมณุษย์ภาวะย่อมจะได้รับผลแห่งความประพฤติผิดศีลนั้น ในพระสูตรต้นตปิฎก ที่มกนิาย มหาวรรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของความเป็นผู้มีศีลวิบัติแก่อุบาสกชาวบ้านปาฏลิกาม ไว้ ๕ ประการ ว่า

“คหบดีทั้งหลาย โทษของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีลมี ๕ ประการ ๕ ประการเป็นไฉน

(๑) คหบดีทั้งหลาย บุคคลทุกศีลผู้ปราศจากศีลในโลกนี้ประสบความเสื่อมโทรมเป็นอันมาก เพราะมีความประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นโทษข้อที่ ๑ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล

(๒) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก กิตติศัพท์ชั่วของบุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีลก็อื้อฉาวไป นี่เป็นโทษข้อที่ ๒ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล

(๓) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีลผู้ปราศจากศีล เข้าสู่บริษัทใด ๆ คือขัตติยบริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดี คหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี เป็นผู้ไม่มั่งอาจ ขววยเงิน เข้าไป นี่เป็นโทษข้อที่ ๓ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล

(๔) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล เป็นคนหลง ทำกาละ (ตาย) นี่เป็นโทษข้อที่ ๔ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล

(๕) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลทุกศีล ผู้ปราศจากศีล ครั้นร่างกายแตกภายหลังมรณะ จะเข้าไปถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรกนี้เป็นโทษข้อที่ ๕ ของศีลวิบัติของบุคคลทุกศีล คหบดีทั้งหลาย โทษ ๕ ประการของบุคคลผู้ทุศีล ผู้ปราศจากศีล เหล่านี้แล” ^{๑๔๔}

^{๑๔๓} มงคล. ๑/๒๓๓ - ๒๓๔.

^{๑๔๔} ที.ม. (ไทย) ๒/๗๔/๒๒๓-๒๒๔.

๒.๕.๔ คุณค่าของศีล ๕

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงจำแนกแยกแยะคุณค่าของศีลธรรมไว้โดยตรง เพราะทรงประสงค์เพียงที่จะให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติมุ่งความดีงามทางศาสนาเป็นหลัก แต่เมื่อศึกษาให้ละเอียดลงไปก็จะพบว่าสามารถจำแนกคุณค่าของศีลธรรมออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๑. คุณค่าระดับปัจเจกบุคคล มีพระพุทธวจนะยืนยัน ดังนี้

๑. ผู้มีอายุทั้งหลาย คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีลในโลกนี้ย่อมประสบกองแห่งโศกะใหญ่ ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เกียรติศัพท์ที่ดั่งงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมระบือไป นี้อานิสงส์ของศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่สอง ฯ

๓. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด ๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือ สมณบริษัท เป็นผู้แก้แล้วล้าไม่เก้อเงินเข้าไปหานี้อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่ สาม ฯ

๔. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงทำกาละ นี้อานิสงส์ของศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่สี่ ฯ

๕. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมเข้า ถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก นี้อานิสงส์แห่งศีล สมบัติของคนมีศีลข้อที่ห้า^{๑๔๕}

ในอังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สีสสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสเหตุหรืออานิสงส์แห่งความถึงพร้อมด้วยมรรยาต นำความสุข ความเจริญมาสู่ตน และหมู่คณะ ไว้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ในธรรมวินัยนี้ ย่อมถึงกองโศกะทรพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ข้อ ที่ ๑ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อัน งามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมฟุ้งไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ของคน มีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล จะเข้าสู่บริษัทใด ๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมมองอาจ ไม่เก้อเงินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ของคนมีศีล เพราะความ ถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลง กระทำกาละ นี้ เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีลภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้แล ^{๑๔๖}

ดังจะเห็นได้ว่าอานิสงส์ของศีลที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการรักษาดตนเอง (หมายถึงผู้ที่รักษาศีล) เป็นสำคัญ ผู้รักษาศีลย่อมได้รับคุณค่าจากศีล

^{๑๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ /๒๔๑/๒๒๘.

^{๑๔๖} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๒๕๙.

๒. คุณค่าระดับสังคม การที่มนุษย์ในสังคมยังต้องเดือดร้อนวุ่นวายอยู่มากในสังคมปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่มนุษย์ได้พยายามที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ตาม เพราะมนุษย์เป็นจำนวนมากขาดการพัฒนาภายในคือจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งศีลธรรม ฉะนั้นบุคคลในสังคมตั้งแต่ระดับเบื้องต้นคือระดับปัจเจกบุคคลไปถึงครอบครัว ถือว่าเป็นปัญหาต่อสังคมโดยรวมเป็นอย่างมาก เพราะการขาดคุณธรรมคือศีลที่เป็นพื้นฐานดังกล่าว ในการนำเอาศีล มาประพุดิปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความผาสุกต่อตนเองและบุคคลอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องศีลไว้ เพื่อจุดประสงค์หลักคือ ความเป็นคนดีในสังคม เป็นการลดปัญหาได้อย่างดีที่สุด หากประพุดิตามโดยเคร่งครัด เมื่อศึกษาและพัฒนาตนเองแล้วย่อมนำมาบุคคลผู้ประพุดิ ปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุด (คือการขจัดกิเลสอันเป็นมูลฐานของความไม่ดีหรือที่เรียกว่าอกุศล คือความชั่ว)

๓. คุณค่าระดับโลก ศีล ๕ หรือเบญจศีลในพระพุทธศาสนา หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษยธรรม” คือธรรมะสำหรับมนุษย์ เพราะทำจิตใจของผู้มีศีลให้สูงขึ้น และทำให้ต่างจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป ในทางตรงกันข้าม คนที่ไม่มีศีล ย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคม ถ้าคนในโลกนี้มีศีล ๕ โดยทั่วกันแล้วโลกก็จะสงบยิ่งขึ้น ไม่มีการเบียดเบียน ฆ่าล้างผลาญ ไม่มีสงคราม ไม่มีการขโมยแย่งชิงโกงกินกัน ไม่มีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม ไม่มีการโกหกใส่ความกัน ไม่มีการเสพของมีนเมาให้โทษต่าง ๆ อันเป็นที่ตั้งของความประมาทและความฉิบหายต่าง ๆ โลกก็จะสงบร่มเย็น คนในสังคมจะมีความสุข มีความรักใคร่สามัคคีป้องกันเพิ่มขึ้นอย่างแน่นนอน

ศีลนั้นถ้าใครรักษาย่อมนำมาความสุขมาให้แก่ผู้นั้นอย่างแน่นนอน (ผู้ประพุดิธรรมย่อมนำความสุขมาให้) ศีลเป็นเครื่องวัดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต่างไปจากสัตว์เดรัจฉานในด้านคุณธรรมทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

การรักษาศีลเป็นการทำความดีทำให้ผู้รักษาศีลมีคุณสมบัติสามารถช่วยตนเองและส่งเสริมชุมชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความมีระเบียบตามบัญญัติของสังคมก่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่มนุษยชาติ ผู้รักษาศีลเองก็ได้รับอานิสงส์ ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นตามศีล ๕ แต่ละข้อซึ่งเป็นประโยชน์หรือสิ่งที่จะได้รับเมื่อรักษาศีล ๕ ไม่ต่างพร้อย ในส่วนของอานิสงส์ของการรักษาศีลโดยรวมนั้นก็จะสามารถส่งผลดีให้เกิดความเป็นอยู่ที่สงบเรียบร้อยมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ดังที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ ๕ ประการ ดังนี้

“คหบดีทั้งหลาย อานิสงส์ของความถึงพร้อมด้วยศีลของผู้มีศีลมี ๕ ประการ เป็นไฉน

(๑) คหบดีทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลในโลกนี้ได้ประสบโภคะกองใหญ่ เพราะมีความไม่ประมาทเป็นเหตุนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ ของความถึงพร้อมด้วยศีล ของบุคคลผู้มีศีล

(๒) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล กระฉ่อนไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ของความถึงพร้อมด้วยศีลของบุคคลผู้มีศีล

(๓) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เข้าสู่บริษัทใด ๆ คือ ขัตติยบริษัทก็ดี พราหมณบริษัทก็ดีคหบดีบริษัทก็ดี สมณบริษัทก็ดี เป็นผู้องอาจไม่ขวยเขินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ ข้อที่ ๓ ของความถึงพร้อมด้วยศีล ของบุคคลผู้มีศีล

(๔) คหบดีทั้งหลาย และยังมีข้ออื่นอีก บุคคลผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาละ (ตาย) นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ของความถึงพร้อมด้วยศีล ของบุคคลผู้มีศีล

(๕) คหบดีทั้งหลายและยังมีข้ออื่นอีก บุคคลผู้มีศีลผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ครั้นร่างกายแตก ภายหลังมรณะ จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ ของความถึงพร้อมด้วยศีลของบุคคลผู้มีศีล

คหบดีทั้งหลาย อานิสงส์ ๕ ประการของความถึงพร้อมด้วยศีลของบุคคลผู้มีศีลเหล่านี้^{๑๔๗}

ในอังกุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต กล่าวถึงอานิสงส์แห่งศีลในฐานะที่เป็นมูลเหตุแห่งการบรรลुरुธรรมชั้นสูงขึ้นไป โดยพระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์ว่า ศีลที่เป็นกุศลมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“...ศีลที่เป็นกุศล มีวิปปฏิสารเป็นผล มีวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์...วิปปฏิสารมีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ ...วิปปฏิสารมีปราโมทย์เป็นผล มีปราโมทย์เป็นอานิสงส์ ...ปราโมทย์มีปิติเป็นผล เป็นอานิสงส์ ...ปิติมิปปัสสัทธิเป็นผล ...เป็นอานิสงส์...ปัสสัทธิมีสุขเป็นผล เป็นอานิสงส์...สุขมีสมาธิเป็นผล เป็นอานิสงส์ ...สมาธิมีญาณทัสสนะเป็นผล เป็นอานิสงส์ ...ญาณทัสสนะมีนิพพิทาวีราคะเป็นผล เป็นอานิสงส์ ...นิพพิทาวีราคะมีวิมุตติญาณทัสสนะเป็นผล เป็นอานิสงส์ ...” ^{๑๔๘}

ศีล ซึ่งโดยเฉพาะศีล ๕ มีประโยชน์สำหรับผู้ปฏิบัติ และมีผลต่อสังคมดังกล่าว พอสรุปได้คือผู้มีศีลย่อมแสวงหาโกะตระพัยได้ ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากคนทั่วไป ได้รับการยอมรับจากชุมชนต่าง ๆ ไม่หวาดหวั่นต่อความตาย เมื่อตายไปก็ไม่ต้องเดือดร้อนใจ และเป็นมูลเหตุให้บรรลुरुธรรมชั้นสูงขึ้นไปด้วย ผลของการปฏิบัติตามศีลอย่างแนบแน่นซึ่งปรากฏตามคำบาลีที่พระพุทธเจ้าให้ศีลจะกล่าวทุกครั้งเมื่อให้ศีลจบลง ดังนี้

ศีเลน สุกตึ ยนติ	บุคคลเข้าถึงคติที่ดีด้วยศีล
ศีเลน โภคสมปทา	บุคคลได้โภคสมบัติด้วยศีล
ศีเลน นิพพุติ ยนติ	บุคคลถึงความดับทุกข์ได้กับด้วยศีล

อานิสงส์ของศีลทั้ง ๓ อย่างนี้ เกี่ยวข้องโยงกันอย่างมีเหตุผล กล่าวคือ เมื่อได้สุกตคือมีฐานะที่ดีแล้ว จิตใจสงบไม่เดือดร้อน เมื่อใจสงบก็คิดอ่านทำมาหากินได้ผลดี เป็นโภคสมปทา เมื่อทำมาหากินได้ผลดีแล้วก็เป็นเหตุเป็นผลให้เกิดการปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาความสุขความสงบทางใจ เป็นบันไดแห่งการบรรลुरुธรรมชั้นสูงขึ้นไปจนถึงการดับความทุกข์คือดับกิเลสทั้งมวล อันหมายถึงมีพระนิพพานเป็นเบื้องหน้านั่นเอง

ดังนั้น การรักษาศีล ๕ เป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ทุกคนเพื่อ

๑. เพื่อประโยชน์ของตนเอง คือการได้ฝึกฝนอบรมตนเอง มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต การงานและสติปัญญา มีคุณธรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งมีความประพฤติที่ดีทั้งภายนอกและภายใน

๒. เพื่อประโยชน์ของสังคม คือเป็นผู้ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความช่วยเหลือเกื้อกูลหรือมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมทั้งเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของผู้อื่น

ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองและก่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวรขึ้นในโลก

^{๑๔๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๐/๒๒๔-๒๒๕.

^{๑๔๘} อ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๒/๓.

๒.๖ แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามหลักเบญจศีลและเบญจธรรม

การวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในบพนี้ ผู้วิจัยพูดถึงหลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นต้น จนถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุด การพัฒนามนุษย์นั้น เราอาจองค์ประกอบที่ดีซึ่งเป็นกุศโลบายเสริมเข้าในชีวิตของมนุษย์ เมื่อมนุษย์เป็นผู้ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ และเป็นมนุษย์ที่ต้องฝึกเพื่อให้ประพฤติกุศลกรรมอันดีให้เกิดขึ้นสูงสุด จึงควรที่จะยึดเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ ในบพนี้ผู้วิจัยจะนำหลักธรรมที่สำคัญในการพัฒนาชีวิตมาเสนอไว้ ๓ หลัก ได้แก่ หลักการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ใน ขั้นต้น (เบญจศีลเบญจธรรม) หลักการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นกลาง (กุศลกรรมบถ ๑๐) และหลักการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นสูง (มรรคมีองค์ ๘) มีรายละเอียด ดังนี้

หลักการปฏิบัติเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นต้นนี้ พูดถึงการประพฤติปฏิบัติอันเป็นขั้นต้นแห่งการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้สมบูรณ์ในขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่ประมาทคือการไม่คิด ไม่พูด ไม่กระทำอะไร ๆ ที่จะเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ขั้นพื้นฐาน คือการรักษาศีลสำหรับใช้ดำเนินชีวิตมนุษย์ในสังคม เป็นคุณธรรมเพื่อความสงบสุข ได้แก่ เบญจศีลและเบญจธรรม นั่นเอง ซึ่งการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในที่นี้ต้องเป็นผู้มีปกติศีล คือมีศีล ๕ เป็นปกติ จึงจะได้ชื่อว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒.๖.๑ เบญจศีล

เบญจศีล หมายถึง เจตนาหรือความตั้งใจประพฤติดเว้นจากความชั่วทางกายและทางวาจา เรียกโดยทั่วไปว่า “ศีล ๕” เรียกตามบทบัญญัติว่า “สิกขาบท ๕” ซึ่งประกอบด้วยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ การงดเว้นจากการประพฤติดผิดในกามการงดเว้นจากการพูดเท็จ และการงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เบญจศีลนี้ เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ผู้นั้นมีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์หรือไม่ โดยเรียกว่า ชื่อว่าเป็น “มนุษย์ธรรม” หมายถึงธรรมที่เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ของคนทั้งนี้ เพราะศีลแต่ละข้อนั้น ท่านวางไว้ก็เพื่อประโยชน์แก่มวลมนุษย์ในแต่ละทาง ดังต่อไปนี้

๑. เว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทารุณร่างกายคนและสัตว์ แล้วมีจิตใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีและสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สัตว์อื่น

๒. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการแห่งขโมยหรือโจร อันได้แก่ ลัก ฉก ชิง รังราว ชูกรรโชก ชูเชิญ ปล้น จี้ ตู ฉ้อโกง หลอก ลวง ปลอม ตระบัด เบียดบัง สับเปลี่ยน ลักลอบ ยักยอก และรับสินบน แล้วเป็นผู้ที่มีความขยันประกอบสัมมาชีพบริจจาคทาน และเคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๓. เว้นจากการประพฤติดผิดในกาม บุคคลต้องห้ามสำหรับฝ่ายชาย คือ (๑) ภรรยาคนอื่น (๒) ผู้หญิงที่ยังอยู่ในความอุปการะของผู้อื่น (ต้องพึงพาอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่) (๓) ผู้หญิงที่จาริตต้องห้าม (แม่ ย่า ยาย พี่สาว น้องสาว ลูกสาว พี่หญิงผู้เยาว์) บุคคลต้องห้ามสำหรับฝ่ายหญิง คือ (๑) สามีคนอื่น (๒) ชายจาริตต้องห้าม (พ่อ ปู่ ตา พี่ชาย น้องชาย ลูกชาย พระภิกษุสามเณร ชายผู้เยาว์) ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไม่ใช่เฉพาะห้ามแต่ร่วมสังวาสเท่านั้น แม้แต่การเคล้าคลึง การพูดเกี้ยวพาราสี หรือการแสดงอาการปฏิพัทธ์ แม้แต่ด้วยสายตาเนตรสบเนตร เป็นต้น ก็ถือว่าละเมิดศีลข้อนี้แล้ว เมื่อไม่

ล่วงละเมิดศีลข้อนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้มีความสรวมในกาม (กามสังวร) ยินดีแต่ในภรรยาของตน (สทาร์สันโดษ) จงรักภักดีแต่ในสามีของตน (ปฏิวัตติ) ถ้ายังไม่ได้แต่งงานก็ต้องมีกามสังวรตั้งตนอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามมีวัฒนธรรมอันดีชนิดที่ “เข้าตามตรอกออกตามประตู”

๔. เว้นจากการพูดเท็จอันได้แก่ คาบด ทวนสาบาน ทาเลห์ กระเท่ห์ มารยาทเลส เสริมความ อากวม พูดเสียดแทง สับปลับ ผิดสัญญา เสียสัตย์ และคินคา แล้วเป็นผู้มีสัจจะ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดีมุ่งหวังดีต่อผู้ฟัง

๕. เว้นจากการดื่มน้ำขำอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อันได้แก่ น้ำสุรา เมรัยเครื่องดื่มมีนเมาอื่นๆ และการเสพยาเสพติดอื่น ๆ เช่น ฝิ่น เฮโรอีน กัญชา หรือแม้แต่บุหรี่ แล้วเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะในการประกอบกิจการทั้งปวงและเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต ในการงาน ในวัย ในเพศความมุ่งหมายของเบญจศีล ๕ ข้อนี้ คือ

เบญจศีลข้อที่ ๑

- (๑) เพื่อให้มีเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียน
- (๒) เพื่อให้ชีวิตมีความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดระแวงกันและกัน
- (๓) เพื่อให้ประกอบกิจการงานและประพฤติดุธรรมได้โดยสะดวก
- (๔) เพื่อเป็นพื้นฐานให้สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ต่อไป
- (๕) เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข
- (๖) เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

เบญจศีลข้อที่ ๒

- (๑) เพื่อให้ประกอบอาชีพโดยซื่อสัตย์สุจริต
- (๒) เพื่อให้รักและเคารพเกียรติของตน
- (๓) เพื่อให้เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น
- (๔) เพื่อให้เกิดความมั่นใจในทรัพย์สินของตัวไม่ต้องวิตกกังวล
- (๕) เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
- (๖) เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

เบญจศีลข้อที่ ๓

- (๑) เพื่อให้เกิดความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้
- (๒) เพื่อให้เคารพในสิทธิความเป็นสามีเป็นภรรยาของกันและกัน
- (๓) เพื่อป้องกันการหย่าร้าง การแตกร้างภายในครอบครัว
- (๔) เพื่อสร้างความมั่นคงและความอบอุ่นภายในครอบครัว
- (๕) เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
- (๖) เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งปัจจุบันและอนาคต

เบญจศีลข้อที่ ๔

- (๑) เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจและไว้วางใจกันได้
- (๒) เพื่อสร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ
- (๓) เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของกันและกันไว้
- (๔) เพื่อให้ใช้วาจาประสานประโยชน์ของกันและกันไม่ทำลายกันด้วยคำพูด

(๕) เพื่อให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

(๖) เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

เบญจศีลข้อที่ ๕

(๑) เพื่อสนับสนุนการรักษาศีล ๔ ข้อข้างต้นให้เกิดมีขึ้น

(๒) เพื่อให้มีสติรอบคอบสามารถควบคุมใจตัวเองได้

(๓) เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทะเลาะวิวาทและทาร้ายกัน

(๔) เพื่อป้องกันสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตมิให้เสื่อม

(๕) เพื่อป้องกันอาชญากรรม มิจฉาชีพและการกระทำทุจริตต่าง ๆ

(๖) เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

(๗) เพื่อกำจัดเวรภัยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนให้พุทธบริษัทได้นำไปใช้อบรมสั่งสอนตนเองและบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้งดเว้นจากอกุศลกรรมและให้ประกอบกุศลกรรมอันจะทำให้มนุษย์ในโลกนี้เป็นคนเต็มคนที่เรียกว่า มนุษย์ยิ่งขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีความแก่กล้าในสถานที่ทั้งปวง ดังพุทธพจน์ที่ว่า อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้แก่กล้า ธรรม ๕ ประการอะไรบ้าง คือ (๑) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ (๓) เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม (๔) เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ (๕) เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้แก่กล้า^{๑๔๙}

๒.๖.๒ เบญจธรรม

เบญจธรรม หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่อง สนับสนุน คอยประคับประคอง หรือคอย กระตุ้นเตือนใจของมนุษย์ให้งดเว้นภัยนั้น ๆ ผู้มีธรรมข้อนั้น ๆ ประจำใจแล้ว จะสามารถรักษาเบญจ ศีลอยู่ตลอดเวลา เรียกว่า “เบญจธรรม” หรือ “เบญจกัลยาณธรรม” คือ คุณธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เมตตากรุณา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดี ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ คู่กับศีลข้อที่ ๑

๒. สัมมาอาชีวะ คือ การประกอบอาชีพสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒

๓. กามสัณญะ คือ การสำรวมในกาม ไม่ประพฤติดินในกาม คู่กับศีลข้อที่ ๓

๔. สัจจวาจา คือ มีความจริงใจซื่อตรง ไม่พูดเท็จ คู่กับศีลข้อที่ ๔

๕. สัมมาสติ คือ มีสติปัญญาดีรู้รอบ คู่กับศีลข้อที่ ๕^{๑๕๐}

คุณธรรมทั้ง ๕ ข้อนี้ ช่วยสนับสนุนให้ปฏิบัติศีล ๕ ให้สมบูรณ์ ให้สังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขยิ่งขึ้น ถ้าทุก ๆ คนปฏิบัติตามศีล ๕ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็จะราบรื่นร่มเย็น เป็นสุข

เบญจศีลดังกล่าวมาแล้วนั้น จะบริสุทธิ์อยู่ได้หรือมนุษย์จะสามารถปฏิบัติตามได้ ก็ด้วยมี ธรรมบางประการคอยสนับสนุน คอยประคับประคอง หรือคอยกระตุ้นเตือนใจของมนุษย์ให้งดเว้นภัย นั้น ๆ ผู้มีธรรมข้อนั้น ๆ ประจำใจแล้ว จะสามารถรักษาเบญจศีลอยู่ตลอดเวลา ธรรมดังกล่าวมานี้ เรียกว่า “เบญจธรรม ” หรือ “เบญจกัลยาณธรรม” ได้แก่ธรรมอันดีงาม ๕ ประการ คือ

^{๑๔๙} อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๒๘๗ – ๒๘๘.

^{๑๕๐} ดูรายละเอียดใน ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา นักบริหาร นักปกครองและประชาชนทั่วไป, หน้า ๑๑๔.

๑. เมตตากรุณา เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่หนึ่ง เมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น สัตว์อื่น ต้องการให้เขาอยู่เป็นสุขและเมื่อเห็นเขาประสบความทุกข์เดือดร้อนก็พลอยห่วงใยไปด้วย คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ตลอดเวลา ธรรมข้อนี้จะทำให้มนุษย์เลิกอาฆาตพยาบาทจองเวรและล้างผลาญชีวิตกันได้ เป็นเหตุให้เบียดเบียนกันไม่ลง การฆ่ากัน การทรมานกันก็จะไม่มีเกิดขึ้น เพราะจิตใจมีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน

๒. สัมมาอาชีวะ เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สอง สัมมาอาชีวะ หมายถึง ความพากเพียรพยายามเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ ความมีอาชีพสุจริต ความขยันเป็นเหตุให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามละเว้นมิฉ้อฉล ความสะดวกง่ายและมักได้เสีย โดยมากคำนึงถึงคุณภาพความเป็นคนของคน สามารถขจัดความบีบคั้นทางใจอันเกิดจากความยากจนลงได้ เมื่อมีอาชีพสุจริตชอบธรรมแล้วก็สามารถควบคุมจิตใจมักได้ของตนได้ เมื่อมีอาชีพสุจริตชอบธรรมแล้ว ก็สามารถควบคุมจิตใจมักได้ของตนได้ เช่น ทำให้เกิดโจรกรรม ลักขโมย ปล้น เบียดเบียนทรัพย์สินผู้อื่นไม่ลง

๓. กามสังวร เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สาม กามสังวร หมายถึง ความสำรวมในกามคุณจนเกินขอบเขต ธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ไม่หมกมุ่นอยู่ในกามคุณจนถึงทาลายน้ำใจผู้อื่น เป็นเหตุให้คู่ครองมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ต่อภรรยาของตน ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตัวเองได้

๔. สัจจะ เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่สี่ สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรง ความสัตย์ภักดีที่ประพฤติหรือพฤติกรรมที่แสดงออกทางกาย วาจาเป็นคนตรง ธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์มีความเที่ยงธรรม ซื่อตรง มีความจริงใจต่อผู้อื่น มีความจงรักภักดีในเจ้านายของตน ต่อผู้มีอุปการะ เช่น บิดา – มารดา ครู – อาจารย์ อันจะเป็นเหตุให้ไม่โกหกมดเท็จ ไม่หลอกลวงไม่ทาลายประโยชน์ของบุคคลอื่น แต่เป็นคนตรงไปตรงมา รักความยุติธรรม

๕. สติสัมปชัญญะ เป็นธรรมสำหรับสนับสนุนศีลข้อที่ห้า สติสัมปชัญญะนั้นหมายถึง การมีสติคอยตรวจตราไม่เลินเล่อเผลอตัว ทั้งก่อนและกำลังทำ พูด คิด พฤติกรรมของผู้มีสติสัมปชัญญะประจำตัวเองจนกลายเป็นนิสัย เช่น พิจารณาด้วยปัญญาแล้วบริโภคอาหารรู้จักประมาณ รู้จักคุณค่าของอาหารที่จะบริโภค ไม่เผลอเผลอในการทำงาน มีความรอบคอบระวังหน้าระวังหลัง มีสติกำกับในการทำกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น เป็นเหตุให้มนุษย์พิจารณาสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะสิ่งเสพติดให้โทษด้วยความรอบคอบ สามารถมองเห็นคุณและโทษที่จะพึงเกิดขึ้นแก่ตัวเอง แก่การงานและแก่ทรัพย์สินจากสิ่งเสพติดเหล่านั้น อันเป็นเหตุให้มนุษย์งดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยได้

เบญจศีลเบญจธรรม นี้มีคุณค่าต่อโลกอย่างมหาศาลและต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้มีความสุข สามารถทำให้มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐตามหลักพุทธศาสนาที่ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องประกอบด้วยเบญจศีลและเบญจธรรม กล่าวคือ การจะเกิดเป็นมนุษย์ได้นั้นจะต้องประกอบด้วย ศีลและธรรมอันเป็นเหตุทำให้เกิด ตรงกันข้าม หากใครมีเบญจศีลและเบญจธรรมไม่ครบ การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นก็ลดน้อยถอยลงตามลำดับ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีคุณธรรมของมนุษย์ในตนชื่อว่า มนุสสภูโต หมายความว่า เป็นมนุษย์แท้ที่ประกอบสมาทานประพฤตินิสัย ๕ อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ จึงได้รับขนานนามว่าเป็นมนุษย์แท้^{๑๕๑}

^{๑๕๑} พระมหาอภัย ฐิติเมธี, (ชะกิจ), ศึกษาคุณค่าของการเกิดเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนา, หน้า ๘๔.

คุณ โทซันธ ได้กล่าวไว้ในหนังสือพระพุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน ว่า เบญจศีลเบญจธรรม^{๑๕๒} เป็นหลักทาคนให้เต็มคน ในการดาเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้น คนแต่ละคนจะต้องทาตนให้เป็นคนเต็มคนหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นมนุษย์ ผู้ที่จะเป็นคนเต็มคนหรือมนุษย์นั้น จะต้องมืหลักการดาเนินชีวิตประจำวันดังนี้

๑. เว้นจากการเบียดเบียนสัตว์อื่น
๒. เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการแห่งขโมยหรือโจร
๓. เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม
๔. เว้นจากการพูดเท็จ
๕. เว้นจากการดื่มน้ำขั่วอันเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

วิธีการปฏิบัติตาม เบญจศีลเบญจธรรม ในที่นี้ พุดถึง การประพฤติดิปฏิบัติอันเป็นขั้นต้นแห่งการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ให้สมบูรณ์ หลักเบญจศีลเบญจธรรม เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของทุกคนเพื่อใช้ควบคุมกาย วาจา และใจให้เป็นปกติในความเป็นมนุษย์ ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีเมตตากรุณาปราณีต่อกัน ซึ่งผู้ ที่เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นควร มีศีล ๕ เป็นหลักธรรมประจําใจ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ด้วยคามมีสติสัมปชัญญะครบถ้วนบริบูรณ์นอกจากนั้นยังเป็นธรรมที่มีอุปการะต่อโลกในการดาเนินชีวิตประจำวันของทุกๆ คน เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข คนแต่ละคนจะต้องทาตนให้เป็นคนเต็มคน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นมนุษย์ ผู้ที่จะเป็นคนเต็มคนหรือมนุษย์ต้องมีหลักการดาเนินชีวิตประจำวันต้องประกอบด้วยเบญจศีล ๕ ข้อ ที่เป็นหลักทาคนให้เต็มคน^{๑๕๓}

จากผลวิเคราะห์ทั้งหมดนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเพื่อวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติตามเบญจศีลเบญจธรรมก็สามารถสรุปได้ว่า การที่จะปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมนี้ได้ดีที่สุดจะต้องปฏิบัติตามวิธีใด ซึ่งเป็นเจตนางดเว้นจากความขั่ว ๓ ประการ คือ สัมปัตตวิธี สมหาทวนวิธี และสมุจเฉทวิธี ตามที่กล่าวมาแล้วนี้จะเห็นได้ว่า เบญจศีลเบญจธรรมนี้มีความสำคัญยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ หากคนในสังคมตั้งมั่นอยู่ในเบญจศีลเบญจธรรมโดยทั่วถึงกันแล้ว สังคมก็จะมีคามมั่นคง มีความสงบสุขอย่างแน่นอน ผู้ใดมีเบญจศีลเบญจธรรม ผู้นั้นย่อมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม จะทาอะไร จะติดต่อกับใคร ประสานงานกับใคร จะขอความร่วมมือจากใคร ก็ย่อมจะได้รับคามร่วมมือเป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้ เบญจศีล – เบญจธรรม จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเป็นส่วนย่อยของสังคมให้มีความมั่นคงในการดาเนินชีวิต และเมื่อมนุษย์คนใดที่มีการปฏิบัติตามเบญจศีลและเบญจธรรมแล้ว ย่อมจะทำให้มีความสมบูรณ์ขึ้นมาในระดับหนึ่งที่สมบูรณ์ตามหลักพุทธปรัชญาที่เรียกว่า มนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นต้น แต่ถึงกระนั้น หากมนุษย์มีความต้องการที่จะเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ขึ้นไปยังกว่านี้อีก จะต้องปฏิบัติตามหลักการปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นกลาง

จากพระบาลีและความหมายเบื้องต้นนั้น ทำให้ได้รู้ว่า ธรรมทั้งหลายที่มนุษย์จะพูดจะทานั้นล้วนแล้วแต่มีใจเป็นเบื้องต้นที่สำเร็จด้วยการคิดก่อนเท่านั้น และใจนั้นก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดเพราะใจนั้นเป็นธรรมชาติที่เร็วสามารถจะคิดอะไรได้เร็ว และใจนี้ก็สามารถที่จะคิดดีหรือคิดชั่วได้เร็วเช่นกัน ดังนั้นหากบุคคลมีใจที่ประกอบด้วยทุจริตสามอย่างอันได้แก่ กายทุจริตวจีทุจริต และ

^{๑๕๒} คุณ โทซันธ, พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน, หน้า ๒๙.

^{๑๕๓} ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษานักบริหาร นักปกครอง และประชาชนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา , ๒๕๔๒), หน้า ๒๙

มโนทุจริตแล้วกล่าววาทะอยู่หรือกระทำการงานอยู่ ทุกข์ก็ย่อมไปตามบุคคลที่มีใจประกอบด้วยทุจริต สามอย่างนั้นเหมือนดังล้อเกวียนที่วิ่งตามโคที่เทียมด้วยเกวียนไป สำหรับหลักพุทธปรัชญาที่จะยึดถือ ปฏิบัติแล้วทำให้นุชนมีจิตใจสูงขึ้น และมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นซึ่งให้มีความเป็นไปตามพระ คาสถาข้างต้นที่ว่า “มีใจเป็นใหญ่” พุทธปรัชญาก็ได้มีหลักธรรมที่เป็นแนวทางที่จะทำให้นุชนที่มีใจ เป็นใหญ่นี้สามารถฝึกฝนและพัฒนาตนเองให้มีจิตใจสูงขึ้น ดังกล่าวที่ว่า “เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะ ใจสูง” นั้น หลักธรรมเหล่านั้น คือ เบญจศีลเบญจธรรมกุศลกรรมบถ และมรรค

เบญจศีลเบญจธรรม หมายถึง ข้อห้ามที่มีเจตนาให้งดเว้น และธรรมที่เป็นข้อควรปฏิบัติที่ สนับสนุนให้ละความชั่ว การงดเว้นนี้เป็นการงดเว้นจากการทำความชั่วที่เป็นอกุศลทั้งทางกาย วาจา และใจ แล้วหันมาทำความดีที่เป็นกุศลให้ยิ่งขึ้นจนเป็นผู้ที่มีการฝึกดีแล้ว ทั้งทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ เบญจศีลเบญจธรรมจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำหรับบุคคลทั่วไป ให้ยึดมั่นเพื่อใช้ในการทำ ความดี ละเว้นความชั่ว และหาจิตใจให้บริสุทธิ์ได้^{๑๕๔}

กุศลกรรมบถ หมายถึง การกระทำที่เป็นกุศล การกระทำที่เป็นความดี มี ๑ ประการ คือ การทำความดีทางกาย ๓ การทำความดีทางวาจา ๔ และการทำความดีทางใจ ๓ ซึ่งการปฏิบัติตนให้ เป็นผู้ที่มีความสรวมทางกาย สรวมทางวาจา และสรวมทางใจแล้วก็ย่อมเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้เช่นกัน กุศลกรรมบถเป็นทางแห่งกรรมดี ทางทำดี ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ (Wholesome Course of Action) เป็นธรรม ส่วนสุจริต ๑ ประการ จึงเรียกชื่อว่า กุศลกรรมบถ คำว่า กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม คือ การ กระทำที่เข้าทางเป็นกรรมหรือที่นับว่าเป็นกรรม หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม คือ การกระทำที่นับว่า เป็นความดีมรรค ^{๑๕๕} หมายถึง วิธีการ หรือแนวทางในการปฏิบัติตามทางสายกลาง ซึ่งเป็นทางที่นำ มนุษย์ผู้ที่มีจิตใจสูงให้เดินไปสู่หนทางที่เจริญจนถึงขั้นสูงสุดที่เรียกว่า เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในขั้นสูง จนเป็นผู้เข้าถึงกระแสแห่งพระนิพพานได้ มรรค คือ หนทาง ในที่นี้คือหนทางที่ดี ที่จะนำพาผู้ปฏิบัติ ไปสู่ความไม่มีทุกข์ (นิพพาน) ดับทุกข์ทั้งปวง เข้าสู่นิพพาน

การที่จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในความหมาย พุทธปรัชญา ในที่นี้จึงเน้นในเรื่องของการนา เอาหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญในการดำเนินชีวิตมาพัฒนา มนุษย์ให้ยกระดับ จิตใจให้สูงขึ้นเพื่อการเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข มีการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง และเข้ากับสังคมได้ เป็นอย่างดี

๒.๗ มิติของศีล ๕ เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยหลักศีล ๕ อันประกอบด้วย การไม่ฆ่าสัตว์ หรือเบียดเบียนผู้อื่น เป็นต้น จัดเป็นหลักจริยธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนาที่ประชาชนในสังคมไทย ได้ถือเป็นแนวทางปฏิบัติมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ ประเทศไทยเรานับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา ประจำชาติมีประชาชนนับถือพระพุทธศาสนาประมาณ ๙๕ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งหลักหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะหลักศีล ๕ จะถือว่า การกระทำสิ่งใดก็ตามถ้าเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นหรือสัตว์ อื่น หรือแม้แต่เบียดเบียนตนเอง ก่อให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ตนเองและคนอื่น จัดเป็น

^{๑๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๒.

^{๑๕๕} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๓๗/๔๑.

ความชั่ว ความเสียหาย ไม่ควรทำอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนจะต้องมีความไม่เห็นแก่ตัว รู้จักควบคุมตัวเอง หรือข่มใจตัวเอง หลีกเว้นจากการฆ่าสัตว์ การประทุษร้าย การโกหก การลักขโมย การล่วงประเวณี และการสำรวมจากการดื่มน้ำเมา เป็นต้น หรือแม้กระทั่งหลักคำสอนด้านจริยธรรมในศาสนา อื่นๆ ด้วย เช่น จริยธรรมของศาสนาฮินดู ซึ่งคุณธรรมที่จะพบบ่อยในวรรณคดีฮินดู ก็คือคุณธรรมของพระมนูมี ๑๐ ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความมีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์ การรู้จักควบคุมตนเอง การรู้จักข่มจิตใจในกามคุณต่าง ๆ การเคารพต่อทรัพย์สมบัติผู้อื่น (ไม่ลักขโมย) มีปัญญา มีความรู้แจ้งในปรมาตมมัน ไม่โกรธ การรู้จักให้อภัย หรือระงับความชั่วด้วยความดี และความสันโดษ ความรู้สึกละเลียด และอีกมากมาย เช่น

“เราไม่อยากให้เขาทำต่อตนเองอย่างไร ก็ไม่ควรทำแก่คนอื่นเช่นนั้น เพราะความเจ็บปวดใคร ๆ ก็ไม่ปรารถนา ถ้าเราปรารถนาเช่นไร จงทำกับผู้อื่นเช่นนั้น ชีวิตที่มีอุดมการณ์จึงหมายถึงการมีสิ่งเหล่านี้ บุตรมีคุณธรรม ภรรยาเป็นที่รัก ได้นายมีเมตตาธรรม มีเพื่อนที่ซื่อสัตย์ มีญาติมิตรที่น่ารัก จิตใจเป็นสมาธิ มีบุคลิกลักษณะสวยงาม ร่ำรวยตลอดชีพ และมีปัญญาสมบูรณ์” ^{๑๕๖}

เมื่อพิจารณาตามกฎศีลธรรมของศาสนาฮินดูที่มีอยู่แก่คนทั่วไปแล้วมีความคล้ายคลึงกับหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนา เช่น เว้นจากการพูดเท็จ จากการลักขโมย การฆ่าสัตว์ การประทุษร้าย การล่วงละเมิดในกามารมณ์ การกล่าวร้าย เล่นการพนัน และการดื่มน้ำเมา สำคัญคือ การรู้จักควบคุมตนเองและการรู้จักประมาณ ปรัชญาเมธีฮินดูส่วนมากเห็นด้วยกับการเอาชนะตนเองคือไม่เห็นแก่ตน เพราะเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้รู้แจ้งในตัวตนที่แท้จริง^{๑๕๗} เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว ก็คือหลักศีล ๕ ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง

หลักจริยธรรมของพุทธศาสนาเราสามารถจำแนก ออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. จริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือเบญจศีล ได้แก่ ศีล ๕ และเบญจธรรม ได้แก่ ธรรม ๕ เป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีล และธรรมที่จูนเจือกัน เป็นข้อปฏิบัติและขอบเขตให้เกิดความสุขทางกาย และวาทะนั้น อันจะนำไปสู่สังคมมีความสุขและเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติในขั้นอื่น

๒. จริยธรรมชั้นกลาง ได้แก่หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นหลักปฏิบัติทางกาย วาจา และใจ เป็นข้อปฏิบัติทางใจ ในขั้นนี้ได้จำแนกให้ละเอียดพิสดารกว่าขั้นพื้นฐาน อันเป็นฐานของการปฏิบัติขั้นต่อไป

๓. หลักจริยธรรมชั้นสูง คือข้อปฏิบัติสำหรับบรรลุมรรคผลนิพพานโดยตรง ข้อปฏิบัติในขั้นนี้ เรียกว่า อริยมรรค แปลว่าทางอันประเสริฐ หรือทางที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้ประเสริฐ มีองค์ประกอบ ๘ ข้อ

จริยธรรมขั้นพื้นฐานซึ่งก็คือหลักเบญจศีลเบญจธรรมเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติในขั้นสูง อาจกล่าวได้ว่าจริยธรรมในขั้นนี้เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมในขั้นสูงขึ้นไป เช่นเดียวกับการลงเสาเข็มไว้เป็นอย่างดี ย่อมสามารถรับน้ำหนักของอาคารสูงใหญ่หลายชั้นได้ การที่เราจะดูพื้นฐานหรือความมั่นคงของบุคคลในสังคมนั้นๆ เราสามารถดูได้จากหลักเบญจศีลนั่นเอง ว่ามี

^{๑๕๖} Harold H. Titus, *Ethics for Today*, (Ohio : Denison University, ๑๙๖๖), P. ๕๐๕ - ๕๐๖.

^{๑๕๗} บุญมี แท่นแก้ว, *จริยศาสตร์*, หน้า ๑๖๘.

ครบถ้วนสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด เพราะศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดความสงบทางกาย วาจา ผลที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลเท่านั้น ยังทำให้สังคมมีความสันติสุขอีกด้วยศีล ๕ หรือเบญจศีล ถือว่าเป็นจริยศาสตร์หรือจริยธรรมขั้นต้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นข้อห้ามสำหรับพุทธศาสนิกชน^{๑๕๘} อย่างไรก็ตาม จริยธรรมในชั้นกลางและชั้นสูงจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้ามนุษย์ไม่มีศีล ๕ เป็นเครื่องยอมรับ รับ ศีล ๕ จึงเปรียบเหมือนบันไดขั้นแรกที่ส่งให้มนุษย์สามารถก้าวสูงต่อไปในชั้นกลาง และชั้นสูงต่อไปนั่นเองดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเทียบเคียงประเด็นชีวิตความมั่นคงของมนุษย์กับศีล ๕ ดังนี้

๒.๗.๑ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิต

ปาณาติบาต เวมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ คือการงดเว้นจากการทำสัตว์นั้นให้ตายก่อนจะถึงกำหนดอายุของตน หมายถึง ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย สิกขาบทนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้มนุษย์มีเมตตา กรุณาต่อกัน ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่า

- การฆ่า หมายถึง การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตายลงไม่ว่าคนหรือสัตว์ล้วนผิดทั้งสิ้น ไม่ว่าการทำให้ตายด้วยตนเอง หรือใช้ผู้อื่นทำ หรือทำร่วมกับผู้อื่น
- การทำร้าย หมายถึง การทำให้สัตว์นั้นเจ็บปวดทุกข์ยาก หรือพิการ
- ทรมาน หมายถึง การทำให้สัตว์นั้นทุกข์ยากลำบาก เช่น การกักขัง การใช้งานสัตว์ เลี้ยงโดยปราศจากความเมตตากรุณาหรือนำสัตว์นั้นไปโดยวิธีทรมาน เช่น มัดขา เอาหัวลง เป็นต้น^{๑๕๙}

ในส่วนของการฆ่านั้น การฆ่าโดยปราศจากเมตตาจิตเป็นบาปทุกประการแต่ในทางเป็นกรรมจะมีโทษหนัก หรือเบา ลดหลั่นกันลงไปตามวัตถุ เจตนา ส่วนการทำร้ายร่างกาย แม้ไม่ถึงกับเสียชีวิต แต่ก็ทำให้ผู้ถูกทำร้ายเกิดความทุกข์ทรมานในการราชอาณาจักรก็มีการกำหนดโทษสำหรับผู้กระทำผิดไว้ ในพระพุทธศาสนาก็ถือเป็นความผิดโดยเป็นบุรพประโยคของการฆ่า ว่าโดยกรรมก็มีโทษหนักเบาตามเจตนา และวัตถุที่ละเมิด การทรมาน จัดเป็นการเบียดเบียนมีโทษานุโทษตามการฆ่านั่นเอง

๒.๗.๑.๑ หลักการวินิจฉัยปาณาติบาต

ในอรรถกถาอัฐสาลินีแสดงการกระทำที่เป็นองค์ของการล่วงศีลข้อนี้ไว้ ๕ ประการ คือ

ปาโณ	คนหรือสัตว์นั้นมีชีวิต
ปาณสณฺณิตา	(ผู้ฆ่า)รู้อยู่ว่าคนหรือสัตว์นั้นมีชีวิต
วจกจิตฺตํ	มีความตั้งใจจะฆ่า

^{๑๕๘} ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, (ขอนแก่น, คลังน่านวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙.

^{๑๕๙} ปิ่น มุทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า

อุปถัมภ์ กระทำความพยายามในการฆ่า

เตน มรณ คนหรือสัตว์มีชีวิตตายด้วยความพยายามนั้น^{๑๖๐}

ตามนัยนี้ถือว่า ปาณาติบาตจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อครบองค์ประกอบทั้ง ๕ นี้ บุคคลจะกระทำด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำสัลดมจะขาดเหมือนกัน แต่ถ้าไม่ครบสัลดมเพียงแต่ต่างพร้อยส่วน จะมีโทษหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับสัตว์ที่ถูกฆ่า และความพยายามของผู้ฆ่าที่เรียกว่า ปโยคะ คือความพยายามในการกระทำปาณาติบาต เป็นองค์ประกอบสำหรับตัดสินว่าการกระทำนั้นมีโทษมากหรือมีโทษน้อย

๒.๗.๑.๒ หลักการปรับโทษและโทษของปาณาติบาต

หลักการปรับโทษของปาณาติบาตนั้น จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้

(๑) ความใหญ่หรือเล็กของสัตว์ที่ถูกฆ่า

(๒) ความมีคุณมากหรือน้อยของสัตว์ที่ถูกฆ่า

(๓) ความพยายามในการฆ่า

นอกจากนี้ ผู้ทำปาณาติบาตเนื่อง ๆ กระทำเป็นอาชญาจะต้องประสบกับโทษอีกหลายอย่าง เช่น

(๑) ทำตนให้เป็นที่หวาดหวั่นของคนอื่น สัตว์อื่น ไม่เป็นที่เอ็นใจแก่ผู้เข้าใกล้

(๒) สัมมอภิสัทธรรมหมักหมมด้วยอาสวะ^{๑๖๑}

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโทษการล่วงละเมิดปาณาติบาตไว้ในสัพพหุสสูตร มีใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาตอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ได้เป็นไปในนรก ในกำเนิดของสัตว์เดรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุดย่อมยังความเป็นผู้มีอายุน้อยให้เป็นไปแก่ผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์”^{๑๖๒}

ในธรรมปริยายสูตร ตรัสโทษของการฆ่าสัตว์ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ หยิบฆ่า มีมือชุ่มด้วยโลหิต ตั้งอยู่ในการฆ่า และการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์ที่มีชีวิตทั้งปวง บุคคลนั้นย่อมกระเสือกกระสนด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ การกรรมของเขาคด วจกรรมของเขาคด มโนกรรมของเขาคด คติของเขาก็คด อุบัติของเขาก็คด ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวคติ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ นรกอันมีทุกข์โดยส่วนเดียว หรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉานอันมีปกติกระเสือกกระสนของบุคคลผู้มีคติคด”^{๑๖๓}

แนวคิดด้านหลักประกันความมั่นคงของชีวิต คือ การไม่ให้ละเมิดสิทธิ์ชีวิตของกันและกัน ทั้งนี้ด้วยความตระหนักรู้เป็นอย่างดีว่า ทั้งตัวเราเองและผู้อื่น สัตว์อื่น ต่างก็รักตัวกลัวตาย รักสุขเกลียดทุกข์เช่นเดียวกัน เรารักตัวเองเหมือนกัน เพื่อให้ชีวิตของข้าพเจ้าเป็นชีวิตที่ไม่เบียดเบียนทำ

^{๑๖๐} มงคล. ๑/๒๐๒.

^{๑๖๑} วิคิน อินทสระ, **หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๖๑ - ๑๖๒.

^{๑๖๒} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๓๐/๒๑๑.

^{๑๖๓} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๓/๓๐๐.

ร้ายใคร ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยมีฐานคิดว่า มนุษย์มีความเป็นอยู่ที่ติดอยู่แล้ว แต่เมื่อมีการคุกคามทำให้มนุษย์ผู้นั้นขาดความมั่นคง อาทิเช่น การค้ามนุษย์ การกดขี่แรงงานย่อมถือว่าเป็นการทำลายศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การถูกทำร้าย การถูกทรมาน การทำให้เสียชีวิต ดังตาราง

ตารางที่ ๒.๒ หลักประกันความมั่นคงของชีวิต

ขอบข่ายความหมาย	ตัวชี้วัด	มาตรฐาน	
		คุณภาพมนุษย์	ภัยคุกคาม
การไม่ละเมิดสิทธิและชีวิตของกันและกัน	ความปลอดภัยของชีวิตเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ กัลยาณมิตรเพิ่ม		

การกระทำความผิดหรือเบียดเบียนต่อร่างกายและชีวิตอื่น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการล่วงละเมิดศีลข้อที่ ๑ ในทางกฎหมายเองก็ถือว่าเป็นความผิดทางอาญา ซึ่งการฆ่านั้นตามพระคัมภีร์ของหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาและหลักกฎหมายก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันที่ว่า เจตนาเป็นสำคัญ การฆ่านั้นเราจะฆ่าเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า หรือยุยงให้ผู้อื่นฆ่าโดยเจตนา ก็ถือว่ามีผลเท่ากัน นอกจากการฆ่าโดยตรงแล้ว การทำร้าย การทรมานสัตว์ให้ได้รับความลำบาก ซึ่งเรียกว่าอนุโลมการฆ่า อันเป็นการทำให้สัตว์หรือบุคคลสูญเสียอิสรภาพนั้นก็จัดว่าอยู่ในข้อที่ทำศีลให้บกพร่อง เช่น การทำร้ายร่างกาย การทำให้เสียโฉม ทำให้ลำบาก ทูพพลภาพ หรือการทำให้เกิดความเจ็บปวด การทรมาน เป็นต้น ก็จัดเป็นความผิดฐานละเมิดศีลข้อ ๑ และความผิดทางกฎหมายเช่นกัน

๒.๗.๒ มิติของการพิจารณาค่าหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน

อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ คือ การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาตหรือไม่ได้ให้ ลักขบพนี้มีความมุ่งหมายเพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์ของกันและกัน ให้ทุกคนตั้งหน้าทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต หรือความประพฤติการดำเนินชีวิตโดยปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ มีคำอธิบายลักษณะการกระทำผิดศีลข้อนี้ไว้ว่า โจรกรรม อนุโลมกรรม และฉายาโจรกรรม^{๑๖๔} ทั้ง ๓ อย่างนั้นสามารถจำแนกให้เห็นความแตกต่างกันดังนี้

โจรกรรม ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการเป็นโจรมิ ๑๔ อย่าง คือ

ลัก ถือเอาทรัพย์เมื่อเจ้าของไม่เห็น ที่เรียกว่า ขโมย และตัดช่องย่องเบา

ฉก ชิงเอาทรัพย์ต่อหน้าเจ้าของ ที่เรียกว่า ตีชิง วิ่งราว

กรรโชก รวมหัวกันหลายคน มีศาสตราอาวุธเข้าแย่งทรัพย์

ตุ๋ อ้างหลักฐานพยานเท็จ หักล้างกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น เช่น ที่ดิน เป็นต้น ซึ่งไม่อยู่ในเขตปกครองของตน

^{๑๖๔} ปิ่น มุทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์, หน้า ๑๘๗.

ฉ้อ โกงเอาทรัพย์สินของผู้คนที่ตนปกครอง เช่น โกงของฝากโงงที่ดินที่ตนอยู่อาศัย เป็นต้น
 หลอก บั่นเรื่องให้เขาเชื่อแล้วให้ทรัพย์สิน
 ลวง ให้เล่ห์เอาทรัพย์สินด้วยเครื่องมือลวง เช่น โกงตาชั่ง เป็นต้น
 ปลอม ทำหรือใช้ของปลอม เช่น ธนบัตรปลอม ยาปลอม เป็นต้น
 ตระบัด ยืมของคนอื่นมาใช้แล้ว ยึดเอาเสีย กู้หนี้แล้วไม่ใช้ดอกและต้น
 เบียดบัง กินเศษกินเลย เช่น เลี้ยงสัตว์ กินค่าอาหารสัตว์ เป็นต้น
 สับเปลี่ยน แอบสลับเอาของผู้อื่น ซึ่งมีค่าสูงกว่า
 ลักลอบ หลบหนีภาษีของหลวงหรือลอบนำสิ่งที่จะต้องห้ามเข้ามาในประเทศ
 ยักยอก ยักเอาทรัพย์สินของคนที่ถูกรับไว้ ยักยอกภาษี ยักยอกทรัพย์สินที่ถูกฟ้องล้มละลายไว้
 ผู้ที่กระทำโจรกรรม ๑๔ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ หรือ
 ทำร่วมกับคนอื่นเป็นอันศีลขาด

อนุโลมโจรกรรม ได้แก่ กิริยาที่ไม่ทำให้โจรกรรม ๑๔ อย่าง แต่ทำงานคล้ายโจรกรรมพอ
 อนุโลมเข้ากับโจรกรรมได้ เรียกว่า อนุโลมโจรกรรม มี ๓ อย่าง คือ
 สมโจร สนับสนุนโจร เช่น ให้ที่พักและอาหารและรับซื้อของโจร เป็นต้น
 ปอกลอก คบเขาเพื่อปอกลอกเอาทรัพย์สิน
 รับสินบน รับสินจ้างแล้วทำผิดหน้าที่ เพราะเกรงใจเขา
 ทั้ง ๓ อย่างนี้ ศีลไม่ขาด แต่ต่างพร้อย เฉพาะการรับสินบนนี้ ถ้าผู้รับมีเจตนาร่วมกับผู้ให้
 ในการทำกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ก็เป็นการร่วมโจรกรรมโดยตรง ศีลก็เป็นอันขาดเหมือนกัน
 ฉายาโจรกรรม คือ การกระทำที่ไม่ทำอนุโลมโจรกรรม แต่ทำพัสดของผู้อื่นให้สูญเสีย
 และเป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน เรียกว่า ฉายาโจรกรรม มี ๒ อย่าง คือ
 ผลาญ ทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นให้เสียหาย เช่น เผาบ้านเรือน เป็นต้น
 หยิบฉวย ถือนิวาสะเกินขอบเขต เช่น ลูกหลานเอาของพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย โดยไม่ได้รับ
 อนุญาต หรือถือเอาของญาติมิตรมากกว่าที่เขาอนุญาตให้ เอาโดยไม่ต้องซื้อขอทั้ง ๒ อย่างนี้ ศีลไม่
 ขาดแต่พร้อย ^{๑๖๕}

๒.๗.๒.๑ หลักการวินิจฉัยอทินนาทาน

ในอรรถกถาอัฐสาลินี แสดงการกระทำที่จัดว่าเป็นอทินนาทาน ต้องประกอบด้วยองค์
 ๕ คือ

ปรปริศหิต	ของนั้นมีเจ้าของครอบครองหวงแหน
ปรปริศหิตสญญิตา	รู้ว่าเป็นของมีผู้ครอบครองหวงแหน
เถยยจิตต	มีความตั้งใจลักขโมย
อุปุกโกโม	กระทำความพยายาม
เตน หรือ	นำเอามาได้ด้วยความพยายามนั้น ^{๑๖๖}

^{๑๖๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **เบญจศีลและเบญจธรรม**, (กรุงเทพฯ ฯ : โรง
 พิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗.

^{๑๖๖} มงคล. ๑/๒๐๓.

๒.๗.๒.๒ หลักการปรับโทษและโทษของอทินนาทาน

อทินนาทานนี้บุคคลจะกระทำด้วยตนเอง หรือใช้ให้ผู้อื่นทำ เมื่อครบทั้ง ๕ ขั้นตอนดังกล่าว ศีลจึงขาด แต่ถ้าไม่ครบศีลก็เพียงแต่ต่างพริ้ว ส่วนจะมีโทษหรือไม่ ขึ้นอยู่กับทรัพย์สินของที่ลักขโมย และเจ้าของทรัพย์สินนั้น ซึ่งต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

เมื่อว่าโดยราคา ถ้าทรัพย์สินของที่ลักขโมยนั้นมีราคามากก็มีโทษมาก (มหาสาวิชชะ) ถ้าทรัพย์สินของที่ลักขโมยนั้นมีราคาน้อยก็มีโทษน้อย (อัปสาวิชชะ) เมื่อว่าโดยเจ้าของทรัพย์สิน ถ้าเจ้าของเป็นผู้มีศีลธรรม ผู้ลักขโมยนั้นก็โทษมาก ถ้าเจ้าของเป็นผู้ไม่มีศีลธรรม ผู้ลักขโมยนั้นก็โทษน้อย เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว อทินนาทานนั้นจะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ คือ

ของเล็กหรือใหญ่มีค่าน้อยหรือมาก

เจ้าของเป็นบุคคลมีคุณมาก

ความพยายามในการลักมีมากหรือน้อย

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสโทษของอทินนาทาน ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อทินนาทานอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุด ย่อมยังความพินาศแห่งโกศะให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์” ^{๑๖๗}

บุคคลผู้ประกอบอทินนาทานเนื่อง ๆ เมื่อสิ้นชีพแล้วหากเกิดเป็นมนุษย์อีกในภายหลังทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินอยู่เนื่อง ๆ ^{๑๖๘}

แนวคิดด้านหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน คือการไม่ละเมิดต่อทรัพย์สิน และกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น ด้วยตัวเอง และไม่ใช้ให้ใครละเมิดโดยมีฐานคิดว่า อาทิ เช่น การเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ทั้งยังช่วยเหลือดูแลทรัพย์สินและผลประโยชน์ส่วนรวม

ตารางที่ ๒.๓ หลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน

ขอบข่ายความหมาย	ตัวชี้วัด	มาตรฐาน	
		คุณภาพมนุษย์	ภัยคุกคาม
ความปลอดภัยทางทรัพย์สิน และภัยคุกคามจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายในตนเองที่มีต่อบุคคล	ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สัตว์เพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ		

คำว่า ทรัพย์สิน ก็คือวัตถุมีรูปร่างหรือวัตถุที่ไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาได้และถือเอาได้ ^{๑๖๙} ปกติคนเราจะต้องไม่ขโมยทรัพย์สินสมบัติของกันและกันเพราะใครๆ ก็รักและหวงแหนในทรัพย์สินของตนไม่ประสงค์จะให้ใครมาเบียดเบียนและล่วงเกินทรัพย์สินของตน คนที่ขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นจึงชื่อว่าผิดปกติของคน การลักทรัพย์ของผู้อื่นสามารถกระทำได้โดยหลากหลายวิธีการได้แก่ ลัก

^{๑๖๗} อก.สตุตถก. (ไทย) ๑๒/๑๓๐/๔๔๕.

^{๑๖๘} วิคิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๖.

^{๑๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘๖.

ทรัพย์ วังราวทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ยักยอกทรัพย์ ฉ้อโกงทรัพย์ รับของโจร บุกรุก ทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้น ตามหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำทั้งหมดนี้เป็นการละเมิดศีลข้อที่ ๒ และทางกฎหมายก็ถือว่าการกระทำเหล่านี้เป็นความผิดซึ่งผู้กระทำได้รับโทษซึ่งบัญญัติไว้สูงสุดตามแต่กรณี

๒.๗.๓ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว

กาเมสุ มิจฉาจารา เวมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องดเว้นจากการประพฤติดีกาม คืองดเว้นจากการประพฤติดีกามในการเสพเมถุน สิกขาบทนี้มีความมุ่งหมายอยู่ที่การสร้างความเป็นปึกแผ่น ปลุกสามัคคี และป้องกันการแตกร้างในหมู่มนุษย์^{๑๗๐} มีขอบเขตหรือข้อห้ามของสิกขาบทนี้ทั้งหญิงและชายย่อมประพฤติดีกามด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ในอรรถกถาสาลินีได้แบ่งประเภทของชายและหญิง ดังนี้

- ก. หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี ๓ จำพวก คือ
- หญิงมีสามี โดยที่สุดแม้แต่ภรรยาเข้าชั่วคราวก็ถือว่ามิใช่เจ้าของ
 - หญิงมีผู้พิทักษ์รักษา เช่น บิดามารดา หรือญาติ เป็นต้น รักษา
 - หญิงที่จารีตห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน เหลน ภิกษุณี ฯลฯ

หญิงทั้ง ๓ ประเภทนี้ เมื่อชายประพฤติล่วงเกิน จะโดยเขายินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตามศีลย่อมขาด

- ข. ชายที่ต้องห้ามสำหรับหญิงมี ๒ จำพวก คือ
- ชายอื่นทุกคน นอกจากสามีของตน สำหรับหญิงที่มีสามีแล้ว
 - ชายที่จารีตห้าม เช่น ภิกษุ สามเณร และนักบวชต่างศาสนา

สำหรับหญิงทุกประเภท ชาย ๒ ประเภทนี้เป็นวัตถุแห่งกาเมสุมิจฉาจารของหญิง คือ ผิดศีล เว้นไว้แต่ถูกข่มขืนโดยไม่เต็มใจ ส่วนการเคล้าคลึงหรือพุดเกี้ยว แม้ศีลจะไม่ขาด ย่อมทำให้ศีลต่างพร้อยได้^{๑๗๑}

กาเมสุมิจฉาจาร เป็นความประพฤติดันชั่วร้าย มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ในทางโลกมีกฎหมายสำหรับลงโทษผู้ประพฤติล่วงประเวณีในหญิงที่มีใจภักดีตน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นบาปแก่ผู้กระทำ

๒.๗.๓.๑ หลักการวินิจฉัยกาเมสุมิจฉาจาร

ในอรรถกถาสาลินี ได้แสดงการกระทำที่จัดว่าเป็นกาเมสุ มิจฉาจาร ว่าต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ คือ

- อคมนียวัตถุ	สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรล่วงละเมิด
- ตสุมี เสวนจิตต์	มีความตั้งใจที่จะเสพในสตรีหรือบุรุษนั้น
- เสวนปโปโยโค	กระทำความพยายามในการเสพ

^{๑๗๐} ปิ่น มุทุกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์, หน้า ๓๒๑.

^{๑๗๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๒๕.

- มคเคน มคคปฏิปัตติอริยาสนิ ยินตีในการปฏิบัติมรรคให้ถึงกันด้วยมรรค^{๑๗๒}

กาเมสุ มิฉฉาจาร นี้เมื่อบุคคลกระทำครบทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ ศีลจึงขาด แต่ถ้าไม่ครบศีลก็เพียงแต่ต่างพร้อย ส่วนจะมีโทษหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับคุณธรรมและความสมัครใจของผู้ล่วงละเมิดและผู้ถูกล่วงละเมิด ซึ่งต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณาดังนี้

เหตุที่ห้ามไม่ให้ประพฤติก่อล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ ก็เพราะว่าการแสดงออกทางเพศไม่ควรเกิดขึ้นโดยปราศจากความรัก และความสัมพันธ์กันอย่างเคารพกันและกัน อย่างไม่เอาเปรียบกัน ให้คำนึงไว้เสมอว่า ถ้าทำผิดต่อกันในด้านการล่วงประเวณี จะมีผลให้อีกฝ่ายได้รับความทุกข์ ควรที่จะรักษาความสุขของตนและผู้อื่นด้วยการเคารพสิทธิ์และจริงใจต่อกันและกัน ผู้รักษาศีลข้อนี้จะต้องตระหนักถึงความทุกข์อันเกิดแต่การประพฤติดิฉิตในกาม มีความรับผิดชอบและเรียนรู้วิถีทางที่จะปกป้องความปลอดภัยและความซื่อสัตย์มั่นคงของปัจเจกชน คู่สามีและภรรยา ครอบครัว และสังคม ไม่ข้องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ฉันทุสสาวโดยปราศจากความรัก และความผูกพันอันยาวนาน เพื่อรักษาความสุขของตนเองและผู้อื่น พร้อมกันนั้นก็ควรกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในหน้าที่เพื่อปกป้องเด็ก ๆ จากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ปกป้องคู่สมรสและครอบครัวมิให้แตกแยกจากการประพฤติดิฉิตในกาม

๒.๗.๓.๒ หลักการปรับโทษและโทษของกาเมสุมิฉฉาจาร

เมื่อพิจารณาในส่วนของกรรมก็มีโทษของการล่วงละเมิดของศีลข้อนี้ ก็มีการพิจารณาปรับโทษหนักเบา ลดหลั่นลงไปตามวัตถุ เจตนา และประโยชน์ ดังนี้

การปรับโทษโดยวัตถุ ถ้าการกระทำชั่วทำอันตรายต่อครอบครัวให้แตกแยกกัน หรือข่มขืนผู้มีคุณธรรม จัดว่ามีโทษหนัก

การปรับโดยเจตนา ถ้าเป็นไปด้วยอำนาจกำลังราคะกล้า เช่น หญิงผู้มีความสมัครใจร่วมสังวาสกับชายผู้ไม่ใช่สามีตน มีโทษมาก ถ้าไปด้วยอำนาจความกลัว เช่น หญิงที่ไม่เต็มใจแต่ถูกบังคับจึงยอมร่วมสังวาสกับชายเพราะความกลัวจะถูกทำร้าย มีโทษน้อย

การปรับโทษโดยประโยชน์ คือ ความพยายาม ถ้าเป็นไปโดยพลการ คือ ความพยายามฝ่ายเดียวมีโทษมาก หรือถ้าถึงขั้นร่วมประเวณี มีโทษมาก ถ้าไม่ถึงขั้นร่วมประเวณีมีโทษน้อย

ในอรรถกถาอัฐสาสนิได้แสดงลักษณะของของกาเมสุ มิฉฉาจารว่ามีโทษมากหรือน้อยไว้ต่าง ๆ กันพอจะประมวลได้เป็น ๔ ประการ ดังนี้

ถ้าเป็นการล่วงเกินแก่ผู้มีศีลธรรมโดยผู้ถูกล่วงละเมิดมิได้ยินยอมพร้อมใจด้วย ผู้ล่วงละเมิดนั้นมิโทษหนัก

ถ้าเป็นการล่วงละเมิดแก่ผู้ไม่มีศีลธรรม โดยผู้ถูกล่วงเกินมิได้ยินยอมพร้อมใจด้วย ผู้ล่วงละเมิดนั้นมิโทษเบา

ถ้าเป็นการล่วงละเมิดโดยเบียดเบียนข่มขืนทำร้ายร่างกาย แม้ถูกล่วงละเมิดนั้นจะเป็นผู้ไม่มีคุณธรรมก็ตาม ผู้ล่วงละเมิดนั้นก็ย่อมมีโทษหนัก

ถ้าทั้งสองฝ่ายยินยอมพร้อมใจกันย่อมมิโทษเบา

การประพุดิผิตศีลข้อนี้ จะมีโทษมากหรือน้อยนั้น ย่อมจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังกล่าว ซึ่งจะทำให้ผู้ล่วงละเมิดได้รับโทษอันแห่งการประพุดิ ดังนี้

- ๑) นำผู้ประพุดิไปสู่อบายภูมิ
- ๒) ถูกบัณฑิตติเตียน
- ๓) สังคมไม่ไว้วางใจ
- ๔) นำมาซึ่งความประทุษร้ายชีวิต ^{๑๗๓}

อนึ่ง ในอังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระพุทธเจ้าตรัสโทษของกาเมสุ มิจฉาจาร ไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย กาเมสุมิจฉาจารอันบุคคลเสพแล้วเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมยังศัตรูและเวรให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์” ^{๑๗๔}

แนวคิดหลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว คือการไม่ละเมิดต่อจริยธรรมทางเพศของคู่ควง คู่รัก คู่ครองโดยปราศจากสติและความรับผิดชอบ นำมาซึ่งความทุกข์อย่างใหญ่หลวงทั้งต่อตัวผู้ถูกละเมิด และต่อครอบครัวของเขาหรือของเธอ กล่าวคือ การประพุดิผิตในกามไมประทุษร้ายต่อของรักของหวงอันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจตลอดจนวงศ์ตระกูลให้เสื่อมเสียจนกระทบต่อการดำรงชีวิตดังตาราง

ตารางที่ ๒.๔ หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว

ขอบข่ายความหมาย	ตัวชี้วัด	มาตรฐาน	
		คุณภาพมนุษย์	ภัยคุกคาม
การมีสิทธิในการตัดสินใจเลือกคู่ และเลือกมีทายาทด้วยความพึงพอใจร่วมกัน ทั้งนี้ต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่อันเหมาะสมที่พึงปฏิบัติต่อกัน	คนในครอบครัวมีเวลาให้มากขึ้น คนในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกัน มีโอกาสอยู่ใกล้กันเมื่อต้องการ คนในชุมชนร่วมกันคิดช่วยกันทำแก้ปัญหาได้ คนในชุมชนมีกิจกรรมรักและเอื้ออาทรต่อกัน		

คนเราโดยทั่วไปจะต้องไม่ล่วงละเมิดประเวณีของกันและกัน เพราะภรรยาใคร สามีใคร ลูกใครเขาก็หวง ไม่ประสงค์จะให้ใครมารังแกข่มเหงน้ำใจ ในปัจจุบันมีปัญหาในสังคมต่างๆมากมาย ปรากฏให้เห็นอยู่เป็นประจำทางหน้าหนังสือพิมพ์และวารสารต่าง ๆ เกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศ ไม่ว่าจะเป็น การโทรมหญิง การข่มขืนกระทำชำเรา การหลอกลวงหญิงสาวไปค้าประเวณี การข่มขืนแล้วฆ่า ซึ่งเป็นการกระทำให้เกิดความเสื่อมเสียในทางเพศแก่ผู้อื่น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเด็กสาวหรือหญิงสาว แต่บางความผิดอาจจะเป็นผู้ชายหรือคนชราก็ได้ ซึ่งการกระทำต่าง ๆ เหล่านี้ก็ล้วนจัดเป็นความผิดทางกฎหมายและจารีตประเพณีในสังคมไทย ในทางศีลธรรมก็ถือว่าเป็นการละเมิดศีลข้อ ๓

^{๑๗๓} วศิน อินทสระ, หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๗.

^{๑๗๔} อัง.สตตก. (ไทย) ๑๒/๑๓๐/๔๙๕.

ส่วนในทางกฎหมายก็ได้บัญญัติโทษไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงการกระทำชำเรา ทำอนาจารต่อเพศตรงข้ามโดยจำแนกความผิดตามแต่อายุ เช่น เด็กหญิงอายุยังไม่เกินสิบห้าปี ซึ่งมีใช้ภรรยาของตน โดยเด็กหญิงนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม เป็นต้น ด้วยการขู่เชิญหรือใช้กำลังประทุษร้ายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ก็ถือเป็นความผิดทางอาญาเช่นกัน ยิ่งโดยเฉพาะการกระทำดังกล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้อื่นรับอันตรายสาหัส ถึงแก่ความตาย ผู้กระทำถึงกับจะต้องระวางโทษประหารชีวิตหรือจำคุกตลอดชีวิตเลยทีเดียว

๒.๗.๔ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

มุสวาทา เวมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องดเว้นจากการพูดเท็จ สิกขาบทนี้มีความมุ่งหมายเพื่อที่จะป้องกันการทำลายประโยชน์ของตนและผู้อื่น ด้วยการพูดเท็จ และให้รู้จักรักษาวาจของตนให้เป็นที่เชื่อถือได้ มีข้อห้ามและขอบเขตทั้งโดยตรงและโดยอ้อมซึ่งผู้รักษาศีลจะต้องเว้นเพื่อความบริสุทธิ์ คือ

มุสวาท ๗ วิธี การแสดงเท็จ หรือลักษณะของมุสวาท ท่านประมวลไว้ ๗ วิธี คือ
ปิดได้แก่ การโกหกขัด ๆ เช่น ไม่รู้ว่ารู้ ไม่เห็นว่าเห็น ไม่มีว่ามี เป็นต้น

ทนสาบาน คือ ทนสาบานเพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อว่าตนไม่ได้เป็นเช่นนั้นจะเป็นด้วยวิธีแข่งตัวเองหรือด้วยวิธีนึ่งนึ่ง เมื่อถูกถามก็จัดเป็นทนสาบาน

ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ การอวดอ้างความศักดิ์สิทธิ์เกินความจริง เช่น อวดวิเศษเรื่องใบหยว โดยไม่รู้จริงเห็นจริง เป็นต้น

มายา ได้แก่ การแสดงอาการหลอกคนอื่น เช่น ไม่เจ็บ ทำเป็นเจ็บ เจ็บน้อยทำเป็นเจ็บมาก เป็นต้น

ทำเลศ คือ ใจอยากจะพูดเท็จแต่พูดเล่นสำนวน พูดคลุมเครือให้ผู้ฟังคิดผิดไปเอง
เสริมความ คือ เรื่องเล็ก แต่พูดให้คนอื่นฟังเห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่

อำความ ตรงกันข้ามกับเสริมความ คือเรื่องใหญ่ แต่พูดให้เป็นเรื่องเล็ก หรือปิดบังอำพรางไว้ไม่รายงานต่อผู้มีหน้าที่รับทราบ

มุสวาทแสดงได้ทั้ง ๒ ทาง คือ ทางกายและทางวาจา ทางวาจา คือพูดคำเท็จออกมาทางกาย คือแสดงเท็จออกมาทางกาย เช่น การเขียนจดหมายโกหก รายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม ตีพิมพ์ข่าวเท็จเผยแพร่ ทำเครื่องหมายให้คนอื่นหลงเชื่อตลอดจนการใช้ใบให้คนอื่นเข้าใจผิด เช่น การสั่นศีรษะ หรือโบกมือปฏิเสธในเรื่องที่ควรรับ หรือพยักหน้ารับในเรื่องที่ควรปฏิเสธ เป็นต้น

อนุโลมมุสา คือ การไม่แสดงเรื่องเท็จทั้ง ๗ อย่าง แต่พูดเรื่องไม่จริง ซึ่งไม่มีเจตนาจะกล่าวเท็จแต่เจตนาจะให้เขาเจ็บใจหรือแตกร้างกัน เป็นต้น เรียกว่า อนุโลมมุสา เช่น

พูดเสียดแทง กระแทกกระแทก แดกดัน

พูดประชด ยกให้เกินความเป็นจริง

พูดด่า กดให้ต่ำกว่าความเป็นจริง

พูดสับปรัดด้วยความคะนองวาจา แต่ไม่ตั้งใจให้เข้าใจผิด

พูดคำหยาบคาย คำตำหนิ

ทั้งหมดนี้ไม่จัดเป็นมุสาวาท
 ปฏิสสวะ ได้แก่ การรับคำของคนอื่นด้วยเจตนาบริสุทธิ์ แต่ภายหลังกลับใจไม่ทำตามที่ได้รับคำนั้นโดยที่ตนยังพอทำตามคำนั้นได้อยู่ มี ๓ อย่าง คือ
 ผิดสัญญา สัญญาว่าจะทำด้วยความสุจริตใจ แต่กลับไม่ทำภายหลัง
 เสียสัตย์ ให้สัตย์ปฏิญาณไว้แล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตาม
 คินคำ รับปากว่าจะไป แต่กลับใจภายหลังไม่ไป
 ทั้ง ๓ อย่างนี้ไม่เป็นมุสาวาท ศีลไม่ขาด แต่ทำให้ศีลต่างพร้อยได้^{๑๗๕}

๒.๗.๔.๑ หลักการวินิจฉัยมุสาวาท

ในอรรถกถาอัฐสาสนีได้แสดงการกระทำที่จัดว่าเป็นมุสาวาท ว่าต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

อญญ วตถุ	เรื่องไม่จริง
วิสวาทนจิตตัม	ตั้งใจพูดให้ผิด
ตชฺช วายาโม	มีความพยายามเกิดจากความตั้งใจนั้น
ปรสส ตทถวิชานนํ	คนอื่นรู้เนื้อความนั้น ^{๑๗๖}

จากหลักการวินิจฉัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการกระทำที่จะจัดเป็นมุสาวาทเป็นสมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๔ กล่าวคือผู้พูดประสงค์จะให้ผู้อื่นทราบเรื่องที่ไม่จริง มีความตั้งใจที่จะให้ผู้อื่นทราบเรื่องเท็จนั้น ๆ ต่อมาก็มีความพยายามคือพูดให้ผู้อื่นหลงผิดเข้าใจในเรื่องที่ไม่จริงหรือเรื่องเท็จนั้น ๆ และสุดท้ายผู้อื่นทราบเรื่องนั้นและมีความเข้าใจหลงผิดว่าเรื่องนั้นเป็นเรื่องจริง เมื่อครบองค์ทั้ง ๔ นี้แล้ว ก็จัดเป็นมุสาวาท ศีลเป็นอันขาด

นอกจากสิกขาบทนี้ จะห้ามพูดเท็จแล้วยังรวมไปถึงวจีทุจริตอีก ๓ อย่างเข้าไปอีกด้วย คือ ห้ามการขยายข่าวลือ ซึ่งไม่แน่ใจว่าเป็นความจริง การติหรือกล่าวโทษในสิ่งที่ไม่เชื่อมั่นว่าผิด การกล่าวคำอันจะก่อให้เกิดความแตกร้างและโกรธเคือง อันจะทำให้ชีวิต ครอบครัวและชุมชน ต้องร้าวฉานหรือถูกทำลายลง ควรใช้วาจาเพื่อประโยชน์ให้ทุก ๆ ฝ่ายได้หันหน้าเข้าสมาคมไมตรีต่อกัน ต้องตระหนักถึงความทุกข์อันเกิดแต่คำพูดที่ขาดสติ และการที่ไม่สามารถรับฟังผู้อื่นได้ หมั่นพูดคำอันเป็นปิยวาจา และรับฟังอย่างลึกซึ้ง เพื่อจักได้นำความแช่มชื่นบานและความสุขมาสู่ผู้อื่นและผ่อนคลายผู้อื่นจากความทุกข์

๒.๗.๔.๒ หลักการปรับโทษและโทษของมุสาวาท

มุสาวาทนี้บุคคลจะกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ เมื่อครบทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ ถ้าทำความเสียหายให้เกิดแก่ผู้หลงเชื่อศีลจึงขาด แต่ถ้าไม่ทำความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่นที่หลงเชื่อศีลก็ไม่ขาด และถ้าไม่ครบองค์ทั้ง ๔ ศีลก็เพียงแต่ต่างพร้อย ส่วนจะมีโทษหรือไม่ขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการมุสาวาท จึงต้องอาศัยหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

^{๑๗๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีล-เบญจธรรม, หน้า ๓๑-๓๓.

^{๑๗๖} มงคล. ๑/๒๐๘.

มุสาวาทที่ทำให้ผู้หลงเชื่อเกิดความเสียหายนั้นถ้าผู้หลงเชื่อนั้นได้รับความเสียหายมาก มุสาวาทนั้นก็มิโทษมาก แต่ถ้าผู้หลงเชื่อได้รับความเสียหายน้อย มุสาวาทนั้นก็มิโทษน้อย เช่น ผู้ที่เป็นพยานเท็จทำให้ผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับโทษ ประหารชีวิต จำคุก หรือได้รับความเสียหายในทรัพย์สิน มีโทษมาก หรือผู้ได้รับแจกเงินจำนวนมาก ถูกผู้อื่นถามถึงจำนวนเงินที่ได้รับแจก แกล้งตอบว่าได้รับมาจำนวนน้อย เช่นนี้จัดว่ามีโทษน้อย เป็นต้น

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตพระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษของผู้ล่วงละเมิดศีลข้อนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มุสาวาทอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมยังการกล่าวด้วยคำไม่เป็นจริงให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย ผรุสวาจาอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมยังเสียงที่ไม่น่าพอใจให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์” ๑๗๗

วิบากกรรมแห่งมุสาวาทตั้งพระพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ละเมิดศีลข้อนี้ นอกจากจะต้องมีนรก กำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานและเปรตวิสัย เป็นเบื้องต้นแล้ว ผลแห่งวิบากกรรมยังจะตามมาถึงบุคคลนั้นๆ ก็มาบังเกิดเป็นมนุษย์อีก เช่น ได้รับฟังคำเท็จ ถูกหลอกลวง ได้รับฟังคำหยาบอยู่เป็นนิจ เป็นต้น ทำให้บุคคลนั้น ๆ ขาดความน่าเชื่อถือ ได้รับความหมิ่นเหยียดหยามจากคนอื่น เป็นคนขลาดและทำให้เป็นคนไร้เกียรติ เป็นต้น

แนวคิดด้านหลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารคือการไม่กล่าววาจาที่ปราศจากสติอันเป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม แก่ประเทศ และแก่มวลมนุษยชาติ และทุกครั้งที่พูด ข้าพเจ้าจะพยายามหลีกเลี่ยงการกล่าวคำพูดที่เป็นคำโกหก คำหยาบคาย คำเพ้อเจ้อ คำส่อเสียด คำยุให้แตกความสามัคคี โอกาสทางสังคมที่มนุษย์คนหนึ่งพึงได้รับในฐานะของพลเมืองของประเทศนั้นถูกกีดกันหรือไม่ เช่น พูดเท็จโกหกหลอกลวงไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา ทั้งยังพูดด้วยความปรารถนาดีและจริงใจ ดังตาราง

ตารางที่ ๒.๕ ด้านหลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ขอบข่ายความหมาย	ตัวชี้วัด	มาตรฐาน	
		คุณภาพมนุษย์	ภัยคุกคาม
การที่มนุษย์สามารถดำรงอยู่ในกลุ่มคนซึ่งมีการติดต่อกันต่อเนื่องและมีสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้วยข้อมูลที่เป็นจริงและสันติวิธี	มีอิสระที่จะคิด พูด ทำ โดยไม่กระทบตนเองและผู้อื่น		

ความผิดเกี่ยวกับการประพาศิสุสาวาพนั้น ตามทรรศนะทางพระพุทศศาสนา เป็นการกระทำความชั่วมาก^{๑๗๘} มีโทษมากขึ้นอยู่กับประโยชน์ คุณของบุคคลและเจตนาที่เข้าไปกระทำว่ามีมากหรือน้อย หากไม่มีประโยชน์ไม่มีคุณ ไม่มีเจตนาที่ไม่มีโทษเลย ส่วนในทางกฎหมายก็มีการลงโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดศีลข้อสุสาวาพ ซึ่งเป็นการลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ อันว่าโทษฐานการแจ้งความเท็จ การเบิกความเท็จ การฟ้องร้องเท็จ ทำพยานหลักฐานเท็จ แสดงพยานหลักฐานเท็จในการพิจารณาคดี การปลอมแปลงเงินตรา ปลอมแปลงเอกสารต่าง ๆ เพื่อหลอกลวงผู้อื่นให้หลงเชื่อว่าเป็นจริงตามนั้น เป็นต้น การกระทำการทั้งหมดนี้ถือเป็นความผิดทั้งทางกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งในทางกฎหมายก็ได้บัญญัติโทษต่าง ๆ ไว้

กฎหมายและหลักศีล ๕ มีความเกี่ยวพันกัน ความผิดอาญาที่ร้ายแรงเช่น ฆ่าคน ซึ่งทรัพย์ล้วนแต่ผิดศีล ๕ ดังกล่าวนั้น อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า มีหลายกรณีที่ไม่ถือว่าผิดศีลธรรมแต่ไม่ผิดกฎหมายอาญา เช่น การพูดโกหก (เว้นแต่จะแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงาน เป็นต้น) การดื่มสุรา (เว้นแต่จะเมาจนครองสติไม่อยู่ ส่งเสียงแอะอะไว้อยู่ในที่สาธารณะและเมาแล้วขับชื้อยานพาหนะ) การทำชู้เห็นได้ชัดว่าผิดหลักศีล ๕ แต่ในประเทศไทย ไม่ถือว่าผิดกฎหมายอาญา ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหลักศีล ๕ และกฎหมายนั้นไม่ได้สอดคล้องกันทุกกรณี เสมอไปเช่นกัน ซึ่งประเด็นต่างๆเหล่านี้เป็นการกระทำที่ผิดศีลแท้ๆ หรือที่เรียกว่า Moral Offenses โดยเฉพาะการดื่มสุราถือเป็นการละเมิดหลักศีล ๕ แต่กลับไม่มีความผิดทางกฎหมาย และสุราก็ได้สร้างความเสียหายแก่สังคมเป็นอย่างมากในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะต้องพิจารณาวิเคราะห์ความที่น่าจะเป็นต่อไป ในขณะที่สังคมไทยในปัจจุบันได้พยายามควบคุมปัญหาดังกล่าวโดยการออกกฎระเบียบต่างๆมากมาย

๒.๗.๕ มิติของการพิจารณาค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ

สุราเมรยมชขปมาทฎฐานา เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท สิกขาบทนี้มีความมุ่งหมายเพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนเองให้สมบูรณ์^{๑๗๙} มีข้อห้ามหรือขอบเขตทั้งโดยตรงและโดยอ้อมดังนี้

โดยตรง คือ น้ำเมา ได้แก่

สุรา น้ำเมาที่กลั่นที่เรียกกันว่าเหล้า

เมรัย น้ำเมาที่ยังไม่ได้กลั่น ได้แก่ เบียร์ สาโท น้ำตาลเมา กระเช่ ฯลฯ

โดยอ้อม หมายถึง ยาเสพติดให้โทษทุกชนิด เช่น ฝิ่น กัญชา ไอระเหย เป็นต้นเป็นอันห้ามไว้ในศีลข้อนี้ กิริยาที่ทำไม่เฉพาะการดื่มอย่างเดียว แต่หมายถึง สูบและการฉีดด้วย^{๑๘๐}

๒.๗.๕.๑ หลักการวินิจฉัยสุราเมรยมชขปมาทฎฐาน

อรรถกถาอัฐฐสาลินีแสดงการทำที่จัดว่าเป็นสุราเมรยมชขมาทฎฐาน ต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

^{๑๗๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๑๕.

^{๑๗๙} ปิ่น มุฑกันต์, คำบรรยายพุทธศาสตร์, หน้า ๓๙๓.

^{๑๘๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีล-เบญจธรรม, หน้า ๓๑-๓๓ .

มชชภาโว	เป็นของมีนเมา
ปาตุกมยตาจิตต์	มีความตั้งใจปรารถนาจะดื่ม
ตชโซ วายาโม	มีความพยายามอันเกิดจากความตั้งใจ
อชโณหรณั	ดื่มกลืนเข้าไป ^{๑๘๑}

การกระทำที่จัดว่าเป็นสุราเมรัยมีชขปมาทัฏฐานนี้ เมื่อบุคคลจะกระทำครบทั้ง ๔ ขั้นตอนดังกล่าวนี้ ศีลจึงขาด ถ้าไม่ครบศีลก็เพียงแต่ต่างพร้อย และถ้าผู้ดื่ม ๆ จนเกิดความมีนเมา ขาดสติก็จะสามารถกระทำทุจริตอื่น ๆ ได้

๒.๗.๕.๒ หลักการปรับโทษและโทษของสุราเมรัยมีชขปมาทัฏฐาน

ในบรรดาศีล ๕ ข้อนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญและความดี พึงงดเว้นเสียจากสุราเมรัยอันเป็นสิ่งเสพติดต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่น ๆ ได้ เนื่องจากขาดสติ ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงโทษการละเมิดศีลข้อนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ถูกแล้ว แม้เราไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยินข้อที่ว่า บุรุษละเว้นเหตุแห่งความประมาทคือ (การดื่ม) น้ำเมาและเมรัย และถูกพระราชอาญาจับฆ่า หรือจองจำ เนรเทศหรือลงโทษอย่างอื่น ตามสมควรแก่ เพราะเหตุมีเจตนา เว้นจากที่ตั้งแห่งความประมาท คือ (การดื่ม) น้ำเมา คือสุราและเมรัย โดยที่แก้กรรมชั่วของบุรุษนี้ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งที่ตั้งแห่งความประมาท (การดื่ม) น้ำเมา คือ สุราเมรัย จึงฆ่าหญิงบ้าง ชายบ้าง จึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จากบ้านบ้าง จากป่าบ้าง ด้วยอาการแห่งขโมย จึงก้าวล่วงภรรยาบุคคลอื่น บุตรของบุคคลอื่น จึงให้ทานประโยชน์ของคฤหัสถ์บ้าง บุตรของคฤหัสถ์บ้าง ด้วยการพุดบด เขาย่อมถูกพระราชอาญาจับ ฆ่าหรือจองจำ เนรเทศหรือลงโทษอย่างอื่นตามสมควรแก่เหตุเพราะเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท คือการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย”^{๑๘๒}

ในอังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตพระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษของผู้ล่วงละเมิดศีลข้อนี้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด ย่อมยังความเป็นบ้าให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์”^{๑๘๓}

นอกจากนี้ การละเมิดศีลข้อนี้ยังเป็นเหตุให้ผู้ละเมิดต้องประสบกับสิ่งเลวร้ายคือ

- (๑) ทำให้เสียทรัพย์
- (๒) เป็นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท
- (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
- (๔) เสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง
- (๕) ทำให้ไม่รู้จักอาย
- (๖) ทอนกำลังสติปัญญา^{๑๘๔}

^{๑๘๑} มงคล. ๑/๑๓๖-๑๓๗.

^{๑๘๒} อัง.ปญจก. ๒๒/๑๗๘/๒๓๒.

^{๑๘๓} อัง.สตตก. (ไทย) ๑๒/๑๓๐/๔๙๕.

^{๑๘๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๘/๑๙๖.

ผู้รักษาศีลข้อนี้ควรตระหนักอยู่เสมอถึงความทุกข์อันเกิดแต่การบริโภคอย่างไม่มีสติ ดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อตัวเองและสังคม ด้วยการฝึกการกิน การดื่ม และการบริโภคอย่างมีสติ รับแต่สิ่งที่จะช่วยผดุงความสงบสุข ความเป็นอยู่ดี และความเบิกบานในร่างกายและจิตใจของตน ครอบครัว และสังคม งดเว้นไม่ใช้แอลกอฮอล์หรือของมีเมาอย่างอื่น พิจารณาการบริโภคสื่อต่าง ๆ อันเป็นพิษ เช่น รายการทีวี วารสาร หนังสือ ภาพยนตร์ และการพูดคุย ที่มีการโฆษณาสิ่งมีเมาต่าง ๆ โดยตระหนักว่าการทำร้ายร่างกายหรือจิตใจด้วยพิษเหล่านี้ เป็นการทรยศต่อบรรพบุรุษพ่อแม่ สังคม และอนุชนในอนาคตด้วย

แนวคิดหลักประกันความมั่นคงของสุขภาพและวิถีชีวิตที่มั่นคง คือการไม่ดื่มสุรา และเครื่องดื่มที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ หรือสิ่งเสพติดทุกชนิด ที่จะทำให้ประมาทขาดสติ อันเป็นการสูญเสียปกติภาพแห่งความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะตระหนักเป็นอย่างดีว่า การดื่มสุรา หรือเครื่องดื่มที่ประทุษร้ายต่อสติสัมปชัญญะใด ๆ และการเสพสิ่งเสพติดทุกชนิดนั้น เป็นประทุแห่งความเสื่อมสุขภาพ อาทิเช่น เครื่องดองของเมา สิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทหวั่นเมา ก่อความเสียหาย ผิดพลาดเพราะขาดสติ รวมทั้งรณรงค์ชักชวนผู้อื่นให้ละเว้นด้วย ดังตาราง

ตารางที่ ๒.๖ หลักประกันความมั่นคงของสุขภาพและวิถีชีวิตที่มั่นคง

ขอบข่ายความหมาย	ตัวชี้วัด	มาตรฐาน	
		คุณภาพมนุษย์	ภัยคุกคาม
สิ่งที่มีมนุษย์จำเป็นต้องบริโภค (ดื่มกิน) อย่างมีสติเพื่อการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง	ลด ละ เลิกการสูบบุหรี่ได้ ลด ละ เลิกการดื่มเหล้าได้ ลด ละ เลิกอบายมุขได้ กินอิ่ม นอนหลับ ลดการนอนรักษาตัวในโรงพยาบาล		

๒.๘ ความสัมพันธ์ระหว่างหลักศีลธรรมกับกฎหมาย

คำว่า กฎหมาย ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง “บทบัญญัติซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดในประเทศได้ตราขึ้น เพื่อในการบริหารบ้านเมือง และบังคับบุคคลในความสัมพันธ์ระหว่างกัน ผู้ใดฝ่าฝืนต้องได้รับโทษ หรือต้องถูกบังคับให้ปฏิบัติตาม”^{๑๘๕} กฎหมาย ถือเป็นบรรทัดฐานให้บุคคลในสังคมปฏิบัติเพื่อความเรียบร้อย ใช้สิทธิเสรีภาพของตนให้อยู่ในขอบเขต อย่าให้ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น^{๑๘๖} เพราะทุกคนมีภาวะความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกันแม้จะเกิดในตระกูลใด เช่น ในสังคมไทยประมวลกฎหมายอาญา แพ่งและพาณิชย์หรือไม่ว่าจะเป็น พ.ร.บ ต่างๆ ซึ่งได้ประกาศใช้บังคับแก่ประชาชนทั่วไป ไม่เลือกชนชั้นวรรณะเพศ หรือ ยากดีมีจนอย่างใดทั้งสิ้น นับแต่วินาทีแรกที่ลืมตาดูโลก เมื่อบุคคลมีลมหายใจ เขาจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับ

^{๑๘๕} อำนวย จินณอม, รวมกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ แ่ง อาญา และ ๑๓ พระราชบัญญัติ, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๑๘๖} บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, หน้า ๖๒.

กฎหมาย โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง อาทิเช่น ต้องแจ้งเกิดภายใน ๑๕ วัน ต้องทำบัตรประชาชน เป็นต้น^{๑๘๗} ฉะนั้นคงไม่มีผู้ใดมีความเห็นโต้แย้งหรือคัดค้านเป็นอย่างอื่นว่า กฎหมายไม่เป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการปกครองประเทศ เพราะกฎหมายจะทำให้ทุกอย่างดำเนินไปได้ด้วยดี ช่วยขจัดกวาดล้างความวุ่นวายไร้ระเบียบของสังคมให้หมดสิ้นไป ในทางสังคมวิทยาเองก็ถือว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็นและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในกระบวนการควบคุมทางสังคม

กฎหมายเป็นเรื่องของรัฐที่รัฐต้องมี เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในรัฐนั้นสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบ สันติและมีความสุข ส่วนศีลธรรมเป็นเรื่องของปัจเจกชนแต่ละคนที่จะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีและนำตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในแง่มุมหนึ่งดูเหมือนว่าศีลธรรมเป็นคนละเรื่องกับกฎหมาย แต่อันที่จริงแล้วศีลธรรมกับกฎหมายมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ศีลธรรมเป็นรากเหง้าของกฎหมาย กฎหมายเป็นกลไกสำคัญที่สนับสนุนให้ศีลธรรมมีผลบังคับได้อย่างจริงจัง ในขณะที่กฎหมายมีแรงบีบและผลักดันให้คนปฏิบัติตามและทำให้คนมีศีลธรรมไม่เสียเปรียบใคร ศีลธรรม แต่คนที่มุ่งพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีศีลธรรมจะมีความสุขกับการปฏิบัติตามกฎหมาย จึงเห็นได้ชัดว่าศีลธรรมและกฎหมายนั้นสามารถส่งเสริมกันอย่างสร้างสรรค์ ดังมีผู้กล่าวไว้ว่า “ถ้ารัฐใดเอาศีลธรรมเป็นเรื่องของรัฐและเอาเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องของปัจเจกชน แทนที่ศีลธรรมและกฎหมายสิทธิมนุษยชนจะก่อผลดีให้แก่ประชาชนของรัฐนั้น กลับจะก่อผลร้ายเสียมากกว่า ปัจเจกชนในอุดมการณ์”

ศีลธรรม ในที่นี้หมายถึง ศีลอย่างหนึ่งและธรรมอย่างหนึ่ง ศีล หมายถึงข้อห้าม เช่น ศีล ๕ ก็คือข้อห้าม ๕ ประการ ตั้งแต่ห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ฯลฯ ศีลเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนกับปัจเจกชน เพื่อให้ปัจเจกชนอยู่ด้วยกันได้อย่างสงบ ปัจเจกชนแต่ละคนต้องยึดมั่นในศีลหรือข้อห้าม ซึ่งมีหัวใจหลักอยู่ที่ว่าอย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน เรื่องของศีลจึงล้วนเป็นแต่เรื่องห้ามกระทำการต่างๆ อันจะทำให้คนอื่นเดือดร้อนหรือกระทบต่อความมั่นคงของการอยู่ร่วมกันหรือของสังคม ศีลโดยเฉพาะหลักศีล ๕ เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ปัจเจกชนทุกคนในสังคมต้องมี มิฉะนั้นแล้วปัจเจกชนไม่อาจจะอยู่ร่วมกันได้สงบ ปัจเจกชนแต่ละคนต้องยึดมั่นในศีลหรือข้อห้าม ซึ่งมีหัวใจหลักอยู่ที่ว่า “อย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน” เรื่องของศีลจึงล้วนเป็นแต่เรื่องห้ามกระทำต่าง ๆ อันจะทำให้คนอื่นเดือดร้อนหรือกระทบต่อความมั่นคงของสังคม

ศีลนั้นเป็นเรื่องที่ปัจเจกชนแต่ละคนสามารถรู้ได้โดยไม่ต้องมีใครสอน ปัจเจกชนแต่ละคนรู้ว่าศีลมีอยู่อย่างไรได้เอง ทั้งนี้เนื่องจากปัจเจกชนถูกสร้างมาให้มีสติปัญญา ให้รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือรู้ว่าอะไรเหมือนกับอะไร รู้ว่าคนอื่นก็มีจิตใจเหมือนกับตน และยังรู้ต่อไปอีกว่าสิ่งที่เหมือนกันต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเดียวกันมิฉะนั้นแล้วจะถือว่าไม่เป็นธรรม ไครมาขโมยของเราไป เราไม่ชอบ และรู้สึกว่ามันไม่เป็นธรรม เราไปเอาของคนอื่น คนอื่นไม่ชอบและรู้สึกว่ามันไม่เป็นธรรมเช่นเดียวกัน ปัจเจกชนทุกคนจึงรู้ว่าการลักทรัพย์เป็นสิ่งที่ต้องห้ามเป็นศีลข้อหนึ่ง ศีลข้อนี้มีในทุกชนชาติ ทุกศาสนา ชุมชนใดปัจเจกชนไม่มีศีลข้อนี้ ชุมชนนั้นจะอยู่ด้วยความสงบไม่ได้ ศีลเป็นสิ่งที่ปัจเจกชนแต่ละคนต้องพัฒนาตนเองให้มี ถ้าปัจเจกชน คนใดไม่มีศีลแล้ว การจะพัฒนาตนเองไปในขั้นสมาธิ ปัญญานั้นเป็นเรื่องที่ยากและเป็นไปไม่ได้ เพราะศีลโดยเฉพาะหลักศีล ๕ ถือเป็นจริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เพราะ

^{๑๘๗} อำนวย จินณอม, รวมกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ พ่วง อาญา และ ๑๓ พระราชบัญญัติ, หน้า

ถือว่าเป็นการกระทำที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน^{๑๘๘} ปัจเจกชนที่ไม่มีศิลปะเป็นคนที่ไม่สมบูรณ์ไม่ได้ เรื่องของศิลปะเป็นเรื่องของปัจเจกชนที่แต่ละคนพึงฝึกฝนพัฒนาให้ตนเองมีให้ได้ การฝึกศิลปะเป็นเรื่องที่ชั่วผู้กระทำการฝึกศิลปะต้องได้รับการตำหนิ การฝึกศิลปะเป็นเรื่องที่ปัจเจกชนจะได้รับกรรมตอบสนองไม่ใช่เป็นเรื่องที่ติดคุกติดตะราง หรือพูดอีกอย่างศิลปะมีอำนาจบังคับภายใน อันเกิดจากปัจเจกชนนั้น ให้มีหิริโอตตะปะ^{๑๘๙} อันเรียกว่าเป็นการควบคุมหรือการขัดเกลาภายในตนเองของปัจเจกชนนั้นๆ

แต่ในโลกของความเป็นจริง ปัจเจกชนทุกคนไม่สามารถฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีศิลปะให้ได้หมดทุกคน ปัจเจกชนบางคนก็มีศิลปะ บางคนก็ไม่มีศิลปะ ปัจเจกชนที่ไร้ศิลปะแข็งแรงกว่า หรือฉลาดกว่า มักเอาเปรียบคนที่มีความรู้ มีศิลปะ มักใช้กำลังเอาเปรียบคนที่มีความรู้ คนที่มีความรู้ทนไม่ได้ก็เกิดการต่อสู้กันขึ้น ความสงบสุขในสังคมจึงไม่มี ปัจเจกชนแต่ละคนต้องเดือดร้อนและอยู่ด้วยความหวาดกลัว สังคมใดคนที่มีความรู้เป็นคนที่เข้มแข็งและฉลาดสามารถใช้กำลังปราบปรามผู้ที่ไร้ศิลปะไม่ให้กระทำการให้คนอื่นเดือดร้อน ตั้งตัวเองเป็นผู้ปกครองชุมชน ชุมชนนั้นก็อยู่ได้ด้วยความสะดวก การจะปราบปรามคนไร้ศิลปะ ผู้นำของชุมชนต้องกำหนดวิธีการลงโทษแก่ผู้ที่ทำผิดศิลปะ โดยเฉพาะศิลปะที่สำคัญและเป็นหลักพื้นฐาน เช่น ห้ามฆ่าคน ห้ามลักทรัพย์ เป็นต้น ถ้ามีการฝ่าฝืนคนในชุมชนจะอยู่ด้วยกันอย่างสงบไม่ได้ เมื่อมีการฝ่าฝืนศิลปะที่มีบทลงโทษ ก็มีคนของผู้นำชุมชนไปจับกุมมาพิจารณา และลงโทษ ศิลปะที่มีบทลงโทษที่มีการจัดการได้เป็นไปตามศิลปะนั้นอย่างเป็นกิจจะลักษณะ ศิลปะนั้นก็คือกฎหมาย กฎหมายจึงต่างจากศิลปะ ตรงที่กฎหมายมีอำนาจบังคับภายนอกใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษ คนหน้าด้านสันดานชั่วทำผิดศิลปะอาจไม่รู้สึกว่าตนต้องเสียอะไร แต่ทำผิดกฎหมายต้องได้รับความเดือดร้อนจากการลงโทษ อาจถูกจับกุม ถูกกักขัง ถูกประหารชีวิต เป็นต้น บุคคลเหล่านี้จึงเกรงขามไม่กล้าทำผิดกฎหมาย ผู้นำของรัฐสามารถทำให้กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ได้มากเท่าไร ก็สามารถยับยั้งให้คนไร้ศิลปะไม่กล้าทำผิดกฎหมายมากเท่านั้น กฎหมายจึงไม่ใช่เรื่องของปัจเจกชนแต่ละคน แต่กฎหมายเป็นเรื่องของรัฐหรือสังคม รัฐใดต้องการให้ประชาชนที่อยู่ในรัฐของตนสามารถอยู่ได้อย่างสงบสันติตามอุดมการณ์ของรัฐที่สมบูรณ์แล้ว รัฐนั้นต้องมีกระบวนการยุติธรรมที่จะเอาคนที่ไร้ศิลปะกระทำผิดกฎหมายไปลงโทษ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ศิลปะและกฎหมายนั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างสร้างสรรค์ ศิลปะเป็นรากเหง้าของกฎหมาย กฎหมายคอยจัดการคนไร้ศิลปะไม่ให้เอาเปรียบคนมีศิลปะ แต่กฎหมายไม่อาจยับยั้งไม่ให้คนไร้ศิลปะไม่ทำผิดกฎหมายได้อยู่ตลอดเวลา คนไร้ศิลปะคงต้องหาโอกาสทำผิดกฎหมายเป็นระยะ ๆ ในทุกครั้งที่รู้ว่าทำผิดแล้วจะไม่ถูกลงโทษก็จะทำ ทางที่ดีจึงต้องส่งเสริม สนับสนุนให้คนไร้ศิลปะสามารถพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีศิลปะให้ได้ เมื่อปัจเจกชนทุกคนมีศิลปะก็ย่อมไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนอย่างถาวร กฎหมายจึงเป็นเรื่องที่ทุกรัฐต้องมีเพื่อไม่ให้คนไร้ศิลปะเอาเปรียบคนมีศิลปะ และผลักดันให้คนไร้ศิลปะกลายเป็นคนมีศิลปะอย่างจำใจ การสนับสนุนให้ปัจเจกชนแต่ละคนฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นคนมีศิลปะก็จำเป็นต้องมี เพื่อให้คนไร้ศิลปะกลายมาเป็นคนที่มีศิลปะด้วยความเต็มใจ และมีความสุขอยู่กับการกระทำเช่นนั้น กลายเป็นคนมีศิลปะที่ถาวร ประเทศใดกฎหมายศักดิ์สิทธิ์และปัจเจกชนเป็นคนมีศิลปะถ้วนหน้า ปัจเจกชนที่อยู่ในประเทศนั้นย่อมอยู่ด้วยกันอย่างสงบและสันติอย่างถาวร

ศีลธรรมมีคำว่า “ศีล” อย่างหนึ่งและ “ธรรม” อีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น คำว่า “ธรรม” ในที่นี้จึงมีความหมายอย่างแคบ หมายถึง คุณธรรม คุณงามความดี ซึ่งเป็นมาตรฐานที่สูงกว่าศิลปะ ศิลปะเป็น

^{๑๘๘} อด.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๒๙-๑๓๐/๒๓๐ - ๒๓๑.

^{๑๘๙} อด.ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๖๑.

หลักปฏิบัติระหว่างปัจเจกชนกับปัจเจกชน เพื่อให้อยู่กันอย่างสงบ ส่วนธรรมนั้นเป็นหลักปฏิบัติระหว่างปัจเจกชนกับปัจเจกชน เพื่อให้ปัจเจกชนสามารถอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข เช่น ธรรมที่ปัจเจกชนพึงมีเพื่อให้มีความสัมพันธ์กับคนอื่นอย่างมีความสุข ตามปรัชญาศาสนาพุทธ คือ พรหมวิหาร ๔ อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เมตตา^{๑๙๐} ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ปัจเจกชนพึงปฏิบัติกันในภาวะปกติ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่า “ธรรม” เป็นเรื่องของปัจเจกชนโดยแท้ เป็นเรื่องที่ปัจเจกชนแต่ละคนต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มี ถ้าต้องการให้จิตได้รับการพัฒนาให้เป็นจิตที่มีคุณภาพ และมีความสุข อันจะนำไปสู่ความเป็นคนที่สมบูรณ์ต่อไป ธรรม ในความหมายอย่างแคบนี้จะนำไปบัญญัติเป็นกฎหมายเหมือน อย่างกรณีของศีลนั้นไม่ได้ รัฐจะออกกฎหมายมาให้ทุกคนมี พรหมวิหาร ๔ ถ้าไม่มีจะต้องนำไปติดคุก ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะมีความยุ่งยากที่จะบังคับให้เป็นไปตามนั้น และยังขัดต่อหลักเหตุผล ที่ยอมรับกันว่าการทำความดีเป็นอิสรภาพของแต่ละบุคคลที่จะกระทำก็ได้หรือไม่ทำก็ได้ แต่การทำให้คนอื่นเดือดร้อนหรือผิดศีลนั้น กระทำไม่ได้เช่นกัน จึงมีหลักของนักกฎหมายที่พูดกันอยู่เสมอว่า “ปัจเจกชนแต่ละคนมีสิทธิเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ เว้นแต่อย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน”

ตารางที่ ๒.๗ องค์ประกอบและตัวชี้วัดความสุข^{๑๙๑}

องค์ประกอบดัชนี	ตัวชี้วัด
๑. หลักประกันในชีวิต	๑. อาการปลอดภัยเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ๒. ต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ๓. เงินออมเพิ่ม ๔. กัลยาณมิตรเพิ่ม ๕. ภูมิปัญญาเพิ่ม
๒. ร่างกาย และจิตใจแข็งแรง	๖. ลด ละ เลิกการสูบบุหรี่ได้ ๗. ลด ละ เลิกการดื่มเหล้าได้ ๘. ลด ละ เลิกอบายมุขได้ ๙. กินอิ่ม นอนหลับ ๑๐. ลดการนอนรักษาตัวในโรงพยาบาล
๓. ครอบครัวอบอุ่น	๑๑. คนในครอบครัวมีเวลาให้มากขึ้น ๑๒ คนในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกัน ๑๓. มีโอกาสอยู่ใกล้กันเมื่อต้องการ
๔. ชุมชนเข้มแข็ง	๑๔. คนในชุมชนร่วมกันคิดช่วยกันทำแก้ปัญหาได้ ๑๕. คนในชุมชนมีกิจกรรมรักและเอื้ออาทรต่อกัน
๕. สิ่งแวดล้อมดี	๑๖. ดินดีขึ้น ๑๗. น้ำอุดมสมบูรณ์ขึ้น

^{๑๙๐} อก.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๑๖๐/๒๘๖ - ๒๘๘.

^{๑๙๑} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, หน้า ๑๒, ๗๖ - ๗๗.

	๑๘. สัตว์เพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ๑๙. ต้นไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ ๒๐. มลภาวะลดลง
๖. ความภาคภูมิใจ	๒๑. ครอบครัวและชุมชนมีความสำเร็จในการดับทุกข์สร้างสุขเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ๒๒. เกิดความภาคภูมิใจที่ สสส. ช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้จนได้คิด และคิดได้ ได้ทำจนทำได้ และเลิกสนับสนุนก็จะทำ ต่อไป
๗. มีอิสรภาพ	๒๓. ปลอดหนี้สิน ๒๔. มีอิสระที่จะคิด พูด ทำ ได้ตั้งใจ โดยไม่กระทบผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม
๘. การอยู่ร่วมกัน อย่างสมดุล	๒๕. ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ๒๖. ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

หลักศีล ๕ มีความเกี่ยวข้องหรือปฏิสัมพันธ์กันในด้านใดบ้าง ซึ่งพอจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของศีลธรรมโดยเฉพาะหลักศีล ๕ ที่หล่อหลอมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตและการดำรงชีวิตของประชาชนในยุคต่างๆ ของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการควบคุมทางสังคมคือกฎหมาย รวมไปถึงจารีตประเพณีและระเบียบข้อบังคับในสังคม

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (๑) แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ (๒) กระบวนการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ และ (๓) การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ โดยมีหัวข้อระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” ใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research Method) ที่ประกอบด้วยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาการวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๑. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ศึกษาอย่างครบถ้วน โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง แล้วสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๒. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ทราบกระบวนการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ แล้วนำมาวิเคราะห์ จากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) ศึกษาและคัดเลือกกลุ่มประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คัดเลือกพื้นที่การวิจัยจังหวัดชัยภูมิ จากเครือข่ายชุมชนต้นแบบหมู่บ้านศีล ๕ จำนวน ๔ แห่ง เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ตามคุณสมบัติประชากร ซึ่งจะให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) มีรายละเอียดพอที่จะนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย คือ พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

๓) วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ออกมาเป็นรูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นกรสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวិจัยมาเผยแพร่

๓.๒ วิธีการดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำหนังสือจากมหาวิทยาลัยเพื่อประสานงานในพื้นที่การวิจัย นัดหมายหัวหน้าส่วนราชการ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง เครือข่าย ชุมชนรวมทั้งองค์กรเอกชน พระสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ศึกษาจากข้อมูลเอกสาร (documentary research) เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลงานทางวิชาการ เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือราชการที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารจากองค์กรเครือข่ายที่เป็นกรณีศึกษาที่เห็นว่าเกี่ยวข้องและเหมาะสมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี และแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่า

๒. ศึกษาจากข้อมูลภาคสนาม (field research) โดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เครือข่ายป่าของพระสงฆ์ เครือข่ายป่าชุมชน และเครือข่ายป่าแบบผสมผสาน เพื่อให้เห็นแนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นกระบวนการพัฒนารูปแบบการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในมิติต่าง ๆ จากองค์กรชาวบ้านที่วิจัย

๓. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้และเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสร้างสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติของเครือข่ายป่าชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๔. การสังเกตการณ์ (observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายป่าชุมชนที่วิจัย โดยผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนโดยการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชาวบ้าน สมาชิกองค์กร และผู้นำองค์กร เครือข่ายป่าชุมชน

ข้อมูลที่สำคัญ (key informant interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จะเน้นการวิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสาร งานวิจัย รายงานประชุมที่เกี่ยวข้องกับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล เน้นวิธีการแสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นในการวิจัย โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๑. การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interviews) สำหรับหน่วยงานของรัฐ เครือข่ายที่เกี่ยวข้องทั้งสิ้น ๑๐๐ คน โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนามาจากเอกสาร รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในมิติต่าง ๆ

๒. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Discussion) ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เครือข่าย เพื่อให้เห็นแนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในมิติต่าง ๆ

๓. วิเคราะห์กระบวนการและการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในมิติต่าง ๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา จึงประกอบด้วยแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview Guideline) สำหรับหน่วยงานของรัฐ และเครือข่ายชุมชนต้นแบบผสมผสาน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการการดำเนินการวิจัย เป็นเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) รวมทั้งความมุ่งหมายที่เป็นแก่นของการศึกษาที่ต้องการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การรวมตัวขององค์กรชุมชน เครือข่ายป่าชุมชน มีวิธีดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญ ที่ศึกษาอย่างครบถ้วน โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ แล้วสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา และรูปแบบการสร้าง ความสมดุลและการรักษาต้นทุนทางธรรมชาติเชิงพุทธ

ขั้นตอนที่ ๒ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและเครือข่าย โดยเก็บรวบรวมข้อมูลกับข้าราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน แกนนำหรือเครือข่ายการจัดการป่าชุมชน จำนวน ๒๐๐ คน จากชุดคำถามแบบสัมภาษณ์ โดยเก็บข้อมูลด้านบริบทชุมชน ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลด้านการจัดการเครือข่าย และการมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดหมวดหมู่และจัดเชื่อมโยงตามขั้นตอนและลำดับเวลา วิเคราะห์เนื้อหา

(Content analysis) และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ขั้นตอนที่ ๓ การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ใน ๔ ประเด็น คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล

ขั้นตอนที่ ๔ การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย จะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาพรรณนากรณีศึกษาในเชิงลึก รวมทั้งการนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดอย่างเป็นระบบ เป็นผลผลิตสุดท้าย (ultimate outcome) ของการวิจัย แล้วสรุปและเสนอแนะทั้งเชิงวิชาการและการวิจัยในอนาคต

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยทั้งเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการศึกษาวเคราะห์โดยสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็น ดังนี้

๑. วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและแนวคิดของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ

๒. วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๓. การนำเสนอผลวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๔. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาวิเคราะห์ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ในมิติต่างๆ

๕. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว เพื่อให้ได้ชุดความรู้ กระบวนการ และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในมิติต่าง ๆ เพื่อนำประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาเชิงคุณภาพ มีเป้าหมายเพื่อจัดระบบข้อมูล ศึกษาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และเชื่อมโยงเพื่อหาข้อสรุป อธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาในการศึกษาครั้งนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาจากการตีความ สร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ เทียบเคียงกับแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวเคราะห์ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากทั้งสองกรณีศึกษามาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เชื่อมโยงหาข้อสรุป โดยการวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมๆ กัน ในระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อช่วยให้ผลการวิเคราะห์อยู่ในกรอบและแนวทางที่ถูกต้อง แล้วจึงนำไปเขียนรายงานผลการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (descriptive presentation) ประกอบการบรรยายกับรูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ และข้อเสนอแนะจากการศึกษาวิจัยเพื่อนำประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ มีระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (key informant interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และอาศัยการสังเกตการณ์ (observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมควบคู่ การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้การพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาจากการตีความสังเคราะห์ เชื่อมโยง หาข้อสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างลึกซึ้ง และเสนอแนะทั้งวิชาการและการวิจัยในอนาคต

บทที่ ๔

กระบวนการสร้างคุณค่าและพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ในบทนี้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ เรื่อง กระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ภายใต้แนวความคิดการดำเนินการโครงการธรรมปฏิบัติจิตใจตนเองจังหวัดชัยภูมิ พัฒนาจากกิจวัตร ที่สามารถนำไปสู่การขยายผลสู่ประชาชนทั่วไป ที่เข้าร่วมโครงการเพื่อสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้นเพื่อให้ก่อเกิดสภาวะแบบองค์รวมครอบคลุมทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านการจิต ปัญญา และสังคม ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร จัดโครงการขับเคลื่อนกระบวนการสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน โดยใช้ศีล ๕ ของจังหวัดชัยภูมิ โดยมุ่งเน้นเพื่อที่จะยกระดับการทำงานเครือข่าย โดยวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม นำเข้าสู่กระบวนการถอดองค์ความรู้ได้นำเสนอผลการดำเนินงานตามประเด็น ดังต่อไปนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ

๔.๒ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และชุมชนคุณธรรมจังหวัดชัยภูมิ

๔.๓ บทบาทและหน้าที่ของคณะสงฆ์ หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

๔.๔ การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๔.๕ เป้าหมายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระยะที่ ๓ จังหวัดชัยภูมิ

๔.๖ บริบทการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๔.๗ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบจังหวัดชัยภูมิ

๔.๘ ผลการดำเนินการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๔.๙ แนวทางการยกระดับกระบวนการสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕

การขับเคลื่อนนโยบายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ นั้นมีการดำเนินการไปพร้อมๆ กันทั้งประเทศ แต่ความสำเร็จของนโยบายมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัยแต่ละพื้นที่ กล่าวเฉพาะจังหวัดชัยภูมิ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดชัยภูมิ เป็นจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงได้เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองประเทศใหม่จัดเมืองต่าง ๆ เป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน โดยรวมเอา ๕ เมืองที่ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมาในอดีต ได้แก่ เมืองชัยภูมิ เมืองสีมูม (จัตุรัส) เมืองภูเขียว (ผักปิ้ง) เมืองเกษตร

สมบูรณ์ (บ้านยาง) และเมืองบำเหน็จณรงค์ (บ้านชวน) โดยเลือกเอาเมืองชัยภูมิ ซึ่งอยู่ตรงกลางระหว่างสองเมืองใหญ่คือเมืองสัหมม (จัตุรัส) และเมืองภูเขียว (ผักปัง) ยกฐานะเป็นศูนย์กลางของจังหวัด และเปลี่ยนเป็นอำเภอเมืองชัยภูมิ ยุบเมืองทั้ง ๔ เป็นอำเภอ ได้แก่ อำเภอจัตุรัส อำเภอภูเขียว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ และอำเภอบำเหน็จณรงค์ ต่อมาได้มีการยุบอำเภอบำเหน็จณรงค์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอจัตุรัส และยุบอำเภอเกษตรสมบูรณ์ให้อยู่ในการปกครองของอำเภอภูเขียว เนื่องจากอำเภอทั้ง ๒ นั้นอยู่ไม่ไกลกัน จังหวัดชัยภูมิจึงมี ๓ อำเภอที่สำคัญ ได้แก่ อำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอจัตุรัส และอำเภอภูเขียว ร่วมก่อตั้งจังหวัดชัยภูมิขึ้นมา และเจริญมาตามลำดับ ปัจจุบันจังหวัดชัยภูมิแบ่งการปกครองทั้งหมด ๑๖ อำเภอ เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๓ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และอันดับ ๗ ของประเทศ โดยมีเนื้อที่ประมาณ ๑๒,๗๗๘.๓ ตารางกิโลเมตร เป็นที่ตั้งของแหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่นับตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยขอม กระทั่งสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรล้านช้างจังหวัดชัยภูมิมีเขตติดต่อกับจังหวัดเพื่อนบ้านหลายจังหวัด ได้แก่ ทิศเหนือ ติดกับเพชรบูรณ์และขอนแก่น ทิศตะวันออกติดกับขอนแก่นและนครราชสีมา ทิศตะวันตกติดกับเพชรบูรณ์และจังหวัดลพบุรี และทิศใต้ติดกับจังหวัดนครราชสีมา

ประวัติศาสตร์

สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองชัยภูมิปรากฏในทำเนียบแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชว่าเป็นเมืองขึ้นกับเมืองนครราชสีมา แต่ต่อมาผู้คนได้อพยพออกไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากินที่อื่น และเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๐ "นายแล" ข้าราชการสำนักเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ได้อพยพครอบครัวและบริวารเดินทางข้ามลำน้ำโขงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านหนองน้ำขุ่น (หนองอีจาน) ซึ่งอยู่ในบริเวณท้องที่อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๓๖๒ เมื่อมีคนอพยพเข้ามาอยู่มาก นายแลก็ได้ย้ายชุมชนมาตั้งใหม่ที่บ้านโนนน้ำอ้อม บ้านสีลอง ห่างจากตัวเมืองชัยภูมิ ๖ กิโลเมตร นายแลได้เก็บส่วยผ้าขาวส่งไปบรรณาการเจ้าอนุวงศ์จนได้รับบำเหน็จความชอบแต่งตั้งเป็น "ขุนภักดีชุมพล" ในปี พ.ศ. ๒๓๖๕ นายแลได้ย้ายชุมชนอีกครั้งหนึ่งเนื่องจากที่เดิมกันดารน้ำ มาตั้งใหม่ที่บริเวณบ้านหลวงซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหนองปลาเฒ่ากับหนองหลอด (เขตอำเภอเมืองชัยภูมิปัจจุบัน) และได้หันมาขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมา และส่งส่วยทองคำถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ยอมขึ้นต่อเจ้าอนุวงศ์อีกต่อไป พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้ายกบ้านหลวงขึ้นเป็น เมืองชัยภูมิ และแต่งตั้งขุนภักดีชุมพล (แล) เป็น "พระยาภักดีชุมพล" เจ้าเมืองคนแรก ต่อมาเจ้าอนุวงศ์ได้ก่อการกบฏ ยกทัพเข้ามาหมายจะตีกรุงเทพมหานคร โดยหลอกหัวเมืองต่าง ๆ ที่เดินทัพมาว่าจะมาช่วยกรุงเทพมหานครรบกับอังกฤษ จนกระทั่งเจ้าอนุวงศ์สามารถยึดเมืองนครราชสีมาได้เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๙ ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นต่อมาเมื่อความแตก เจ้าอนุวงศ์ได้กวาดต้อนชาวเมืองนครราชสีมาเพื่อนำไปยังเมืองเวียงจันทน์ เมื่อไปถึงทุ่งสัมฤทธิ์ หญิงชายชาวเมืองที่ถูกจับโดยการนำของคุณหญิงโม ภรรยาเจ้าเมืองนครราชสีมา ได้ลุกฮือขึ้นต่อสู้ พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิ พร้อมด้วยเจ้าเมืองใกล้เคียงได้ยก

ทัพออกไปสมทบกับคุณหญิงโม ตีกระหนาบทัพเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์จนแตกพ่ายไป ฝ่ายกองทัพลาวส่วนหนึ่งล่าถอยจากเมืองนครราชสีมาเข้ายึดเมืองชัยภูมิไว้และเกลี้ยกล่อมให้พระยาภักดีชุมพลเข้าร่วมเป็นกบฏด้วย แต่พระยาภักดีชุมพลไม่ยอม เจ้าอนุวงศ์เกิดความแค้นจึงจับตัวพระยาภักดีชุมพลมาประหารชีวิตที่บริเวณใต้ต้นมะขามใหญ่ริมหนองปลาเฒ่า ซึ่งต่อมาชาวชัยภูมิได้ระลึกถึงคุณความดีที่ท่านมีความซื่อสัตย์และเสียสละต่อแผ่นดิน จึงได้พร้อมใจกันสร้างศาลขึ้น ณ บริเวณนั้น ปัจจุบันทางราชการได้สร้างศาลขึ้นใหม่เป็นศาลาทรงไทยชื่อว่า "ศาลาพระยาภักดีชุมพล (แล)" มีรูปหล่อของท่านอยู่ภายใน เป็นที่เคารพกราบไหว้และถือเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของจังหวัด ตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดชัยภูมิประมาณ ๓ กิโลเมตร

ตราประจำจังหวัดชัยภูมิ

สัญลักษณ์ : เป็นรูปธงสามชาย หมายถึง ถึงธงแห่งชัยชนะ

ความหมาย : รูปธงสามชาย หมายถึงถึงธงแห่งชัยชนะสงครามเดิมผู้ครองนครได้เลือกภูมิประเทศเพื่อตั้งเป็นเมืองพบว่าตรงจังหวัดนี้มีพื้นที่อุดมสมบูรณ์ ทำเลเหมาะการสู้รบป้องกันตัว จึงตั้งเมืองขึ้นและให้สัญลักษณ์เป็นรูปธงสามแฉก อักษรย่อจังหวัด : ชย

ดอกกระเจียวดอกไม้ประจำจังหวัดชัยภูมิ

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปประกอบด้วยป่าไม้และภูเขาร้อยละ ๕๐ ของพื้นที่จังหวัด นอกนั้นเป็นที่ราบสูง บริเวณตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบ มีพื้นที่ป่าไม้และเทือกเขาตั้งเรียงรายจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ประกอบด้วยเทือกเขาสำคัญ ได้แก่ ภูอิเฒ่า ภูแลนคา และภูพังเหย มีลักษณะและจำนวนพื้นที่ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดชัยภูมิ

ที่	ลักษณะภูมิประเทศ	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
๑	ภูเขาและป่าไม้	๔,๐๒๖,๖๑๖	๕๐.๔๒
๒	ที่ราบลุ่ม	๓,๖๐๒,๙๙๔	๔๕.๑๓
๓	ที่ราบสูงนอกเขตป่าไม้	๒๕๒,๔๑๓	๓.๑๖
๔	พื้นน้ำ	๖๓,๔๓๑	๐.๗๙
๕	เนื้อที่ดินดาน ดินเลนใช้ประโยชน์ไม่ได้	๓๙,๙๗๕	๐.๕๐
	รวมเนื้อที่ทั้งหมด	๗,๙๘๖,๔๒๙	๑๐๐.๐๐

จังหวัดชัยภูมิ สามารถแบ่งภูมิประเทศของจังหวัดออกได้เป็น ๓ ลักษณะคือ พื้นที่ราบในฝั่งแม่น้ำมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๐ - ๓๐๐ เมตร ได้แก่บริเวณพื้นที่ราบเรียบ ความลาดเอียงของพื้นที่อยู่ระหว่างร้อยละ ๐ - ๒ ซึ่งมีพื้นที่ประมาณร้อยละ ๑๓ ได้แก่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำชีในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอกอนสวรรค์ อำเภอบ้านเขว้า อำเภอบำเหน็จณรงค์ อำเภอจัตุรัส อำเภอเนินสง่า บริเวณนี้จะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงพื้นที่ลุ่มก้นลอนต่ำ อยู่ตอนกลางของพื้นที่จังหวัด เป็นแนวยาวตามทิศเหนือ-ใต้ ตามแนวเทือกเขาตงพญาเย็น มีความสูงประมาณ ๓๐๐ - ๕๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางได้แก่ พื้นที่บางส่วนในเขตอำเภอเมืองชัยภูมิ อำเภอหนองบัวระเหว อำเภอบ้านเขว้า อำเภอแก้งคร้อ อำเภอเทพสถิต อำเภอบำเหน็จณรงค์ อำเภอเกษตรสมบูรณ์และอำเภอบ้านแท่น พื้นที่สูงและภูเขา สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลอนลึกและภูเขา ในเขตเทือกเขาตงพญาเย็น มีความสูงตั้งแต่ ๕๐๐ มากกว่า ๑,๐๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของอำเภอหนองบัวระเหว อำเภอเทพสถิต อำเภอกอนสาร อำเภอเกษตรสมบูรณ์ อำเภอหนองบัวแดง อำเภอภูเขียว อำเภอแก้งคร้อ อำเภอภักดีชุมพล อำเภอซับใหญ่ และพื้นที่ทางตอนเหนือของอำเภอเมืองชัยภูมิ

สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดชัยภูมิมีลักษณะอากาศร้อนชื้น อยู่ในภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนมีฤดู ๓ ฤดู โดยระยะเวลาในแต่ละฤดูอาจคลาดเคลื่อนไปตามสภาพดินฟ้าอากาศของแต่ละปี มีอากาศหนาวจัด ในฤดูหนาว ร้อนจัดในฤดูร้อน และช่วงฝนสลับกับช่วงแห้งแล้งแตกต่างกันอย่างชัดเจนตามห้วงเวลาตามฤดูกาลดังนี้

ฤดูหนาว	ประมาณเดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์
ฤดูร้อน	ประมาณเดือน มีนาคม - พฤษภาคม

ฤดูฝน ประมาณเดือน มิถุนายน - ตุลาคม

ประชากรและโครงสร้างประชากร

จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนราษฎรทั้งสิ้น ๑,๑๒๗,๔๒๓ คน เป็นอันดับ ๑๖ ของประเทศ และเป็นอันดับ ๙ ของภาค ราษฎรชาย ๕๖๑,๑๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๘๒ ราษฎรหญิง ๕๖๖,๒๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๑๘ ของทั้งจังหวัด และมีประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ๑๕๓,๐๐๖ คน หรือร้อยละ ๑๓.๖๓ ส่วนที่เหลือ ๙๖๙,๖๔๑ คน หรือร้อยละ ๘๖.๓๗ อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล โดยมีจำนวนบ้านทั้งสิ้น ๓๓๙,๖๘๖ หลังคาเรือน และความหนาแน่นของประชากรโดยเฉลี่ยทั้งจังหวัด ๘๗.๖๘ คนต่อตารางกิโลเมตร รายละเอียดตามอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองชัยภูมิ ๑๘๔,๔๓๑ คน รองลงมาอำเภอภูเขียว ๑๒๔,๒๙๗ คน และอำเภอที่มีประชากรน้อยที่สุดอำเภอซับใหญ่ ๑๔,๑๙๓ คน อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองชัยภูมิ ๑๕๖ คนต่อตารางกิโลเมตร ดังตารางแสดงจำนวนประชากรแยกเป็นรายอำเภอ

ตารางที่ ๔.๒ จำนวนหมู่บ้าน ตำบล ครุฑเรือน และประชาชน

อำเภอ	ระยะทาง	จำนวน			ประชาชน		
	(ก.ม.)	หมู่บ้าน	ตำบล	ครุฑเรือน	ชาย	หญิง	รวม
เมืองชัยภูมิ	๑	๒๒๑	๑๘	๒๙,๔๔๐	๖,๐๔๘	๖๕,๒๑๕	๑๒๕,๖๙๒
คอนสวรรค์	๓๘	๑๐๓	๙	๑๒,๓๒๐	๑๒,๓๒๐	๒๓,๙๐๘	๔๘,๖๒๐
แก้งคร้อ	๔๕	๑๒๖	๑๐	๑๖,๔๓๘	๑๕,๔๓๘	๓๓,๔๗๘	๖๘,๔๔๐
หนองบัวแดง	๔๙	๑๒๓	๘	๑๘,๘๘๐	๑๘,๘๘๐	๓๕,๔๑๕	๗๑,๒๐๙
ภักดีชุมพล	๘๕	๔๗	๔	๖,๕๔๗	๖,๕๔๗	๙,๙๑๘	๑๙,๗๖๖
ภูเขียว	๗๘	๑๕๑	๑๑	๒๕,๘๐๓	๔๙,๐๗๕	๕๑,๐๔๘	๑๐๐,๑๒๓
เกษตรสมบูรณ์	๑๐๒	๑๔๐	๑๑	๒๓,๙๑๔	๔๔,๖๓๑	๔๕,๔๔๐	๙๐,๐๗๗
บ้านแท่น	๙๒	๖๒	๕	๙,๐๖๖	๑๗,๓๕๖	๑๘,๑๓๕	๓๕,๔๙๑
คอนสาร	๑๒๕	๘๓	๘	๑๓,๙๑๐	๒๖,๔๔๘	๒๖,๕๔๐	๕๒,๙๘๘
จัตุรัส	๓๘	๑๑๙	๙	๑๘,๕๑๗	๒๙,๕๖๓	๓๑,๑๑๑	๖๐,๖๗๔
บ้านเขว้า	๑๓	๘๘	๖	๑๕,๔๔๕	๑๘,๕๓๙	๑๙,๖๓๕	๓๘,๑๗๑
บำเหน็จณรงค์	๕๘	๙๐	๗	๑๐,๔๕๘	๒๒,๐๔๘	๒๒,๘๖๘	๔๔,๙๑๖
เทพสถิต	๑๐๕	๙๒	๕	๑๕,๘๒๐	๒๕,๐๔๒	๒๔,๔๔๒	๔๙,๔๘๔
หนองบัวระเหว	๓๓	๔๙	๔	๗,๗๑๐	๑๔,๗๑๔	๑๓,๙๓๑	๒๗,๙๗๒
เนินสง่า	๓๐	๔๘	๔	๖,๖๘๓	๑๐,๓๖๒	๑๐,๗๐๖	๒๑,๐๖๘
ซับใหญ่	๕๕	๓๗	๓	๓,๘๓๓	๕,๘๕๒	๕,๗๓๗	๑๑,๕๘๙
รวม	-	๑,๕๗๗	๑๒๒	๒๓๐,๑๑๔	๔๒,๖๑๕	๔๔๐,๑๒๙	๘๖๖,๒๔๕

ที่มา: ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาชุมชน ประจำปี ๒๕๕๘

ด้านสังคม

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลศูนย์ ๑ แห่ง และโรงพยาบาลชุมชน ๑๕ แห่ง นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หมู่บ้าน สถานพยาบาลของเอกชนและร้านขายยา การให้บริการสาธารณสุขยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ป่วยภายในจังหวัดโดยเฉพาะท้องถิ่นชนบททั่วไปจังหวัดมีแพทย์ จำนวน ๓๘๗ คน พยาบาล ๑,๔๘๒ คน สัตว์ส่วน แพทย์ต่อประชากร

การศึกษา จัดการศึกษาทั้งสองรูปแบบคือการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ตั้งแต่ก่อนประถมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา จากข้อมูลปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จังหวัดชัยภูมิมีสถานศึกษาตั้งอยู่ในจังหวัดทุกสังกัดจำนวน ๗๕๙ แห่ง มีครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ๘,๖๔๙ คน มีนักเรียนนักศึกษาทั้งสิ้น ๑๓๖,๐๖๔ คน คุณภาพการศึกษาตามการประเมินของ สมศ. ผ่านการรับรองร้อยละ ๗๗ ไม่ผ่านการประเมินร้อยละ ๒๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖

การปกครองคณะสงฆ์ แบ่งเป็น ๒ นิการ ประกอบด้วยคณะสงฆ์มหานิกาย พระเทพภาวนาวิกรม เป็นเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ และคณะสงฆ์ธรรมยุติ พระสุวิริยาณ เป็นเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ แบ่งการปกครองสงฆ์เป็น ๑๖ อำเภอ มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) จำนวน ๑๐๑ แห่ง

ตารางที่ ๔.๓ ข้อมูลทะเบียนวัด/พระภิกษุ/สามเณร ในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ

ที่	อำเภอ	มหานิกาย (วัด)	ธรรมยุต (วัด)	รวม	จำนวนพระภิกษุ (รูป)		จำนวนสามเณร (รูป)	
					มหานิกาย	ธรรมยุติ	มหานิกาย	ธรรมยุติ
๑	เมืองชัยภูมิ	๑๓๙	๑๑	๑๕๐	๙๒๒	๗๓	๓๐๙	๘
๒	เนินสง่า	๑๘	๐	๑๘	๑๖๑	๓	๙	๑
๓	จัตุรัส	๖๓	๕	๖๘	๔๗๐	๓๖	๓๓	-
๔	บำเหน็จณรงค์	๔๘	๕	๕๓	๓๒๘	๔๐	๑๕	๖
๕	เทพสถิต	๘๐	๓	๘๓	๓๖๘	๗๙	๕	๑๒
๖	หนองบัวระเหว	๔๔	๓	๔๗	๒๓๐	๖๕	๒๔	๒
๗	ซับใหญ่	๑๕	๑	๑๖	๑๒๕	๕	๕	-
๘	บ้านเขว้า	๔๖	๔	๕๐	๒๙๔	๔๐	๖	๑
๙	หนองบัวแดง	๗๘	๑	๗๙	๓๑๖	๕๒	๑๑๘	๓
๑๐	ภักดีชุมพล	๑๓	๐	๑๓	๒๑๔	๒๒	๙	๓

๑๑	คอนสวรรค์	๔๖	๘	๕๔	๒๕๑	๕๘	๖	-
๑๒	แก้งคร้อ	๘๔	๑๐	๙๔	๔๓๒	๗๒	๑๘	๘
๑๓	ภูเขียว	๘๖	๘	๙๔	๕๐๐	-	๑๘๗	-
๑๔	บ้านแพน	๓๖	๑๘	๕๔	๙๘	๖๕	๑๑	๑
๑๕	เกษตรสมบูรณ์	๖๖	๖	๗๒	๓๑๘	๖๕	๘	๘
๑๖	คอนสาร	๔๓	๔	๔๗	๒๖๓	๘๘	๑๐	๑๒
	รวม	๙๐๕	๘๗	๙๙๒	๕,๒๙๐	๗๖๓	๗๗๓	๖๕

ด้านศาสนา ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนศาสนาอื่นมีบ้างเล็กน้อยจำนวนไม่มากนัก สำหรับความเชื่อถือประเพณีสมัยก่อนยังคงมีอยู่ตามชนบทและมีอิทธิพลทางจิตใจ ของประชาชนในแถบนั้น ๆ เช่น การแห่นางแมวขอฝน บุญพระเวส บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี่ เป็นต้น

๔.๒ โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และชุมชนคุณธรรมจังหวัดชัยภูมิ

จากนโยบายสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชที่ต้องการให้ประชาชนมีความสามัคคี ปองดอง สมานฉันท์ ไม่ทะเลาะวิวาทกัน ไม่ติดยาเสพติด ไม่ลุ่มหลงในอบายมุขต่างๆ โดยการรณรงค์ให้ปวงประชาชนคนไทยทุกพื้นที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักนโยบายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ซึ่งจังหวัดชัยภูมิเป็นอีกหนึ่งจังหวัดที่ตอบสนองความต้องการท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชในการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อเป็นเกราะป้องกันชีวิตประชาชนในจังหวัดชัยภูมิให้อยู่อย่างปกติสุข โดยทางสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิได้สนองตอบในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และแบ่งระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐ โดยมีขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ กำหนด “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เป็นนโยบายของจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๒ การเสนอขออนุมัติโครงการ

ขั้นตอนที่ ๓ จัดทำคู่มือ

ขั้นตอนที่ ๔ จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนและลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมมือ (MOU)

ขั้นตอนที่ ๕ จัดกิจกรรมเสวนาเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการฯ

ขั้นตอนที่ ๖ การสรรหา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ต้นแบบ

ขั้นตอนที่ ๗ การติดตามและประเมินผลโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕”

ขั้นตอนที่ ๘ การสรุปและประกาศผลการประเมินหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ต้นแบบ

ขั้นตอนที่ ๙ การมอบโล่รางวัล เกียรติบัตร และป้ายหมู่บ้าน หน่วยงาน/สถานศึกษารักษาศีล

จังหวัดชัยภูมิถือว่าเป็นจังหวัดที่ได้ส่งเสริมและปฏิบัติตามแนวทางของทางมติมหาเถรสมาคมในการนำหลักหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้เล็งเห็นความสำคัญในการเผยแผ่หลักพุทธศาสนาทางพระพุทธศาสนาและสุขภาพของผู้นำทางด้านจิตวิญญาณคือพระสงฆ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นแกนนำหลักในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่บุคคล สังคม ชุมชนและประเทศชาติ โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ประการ คือ (๑) ส่งเสริมนโยบายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (๒) การส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ (๓) การตอบสนองความต้องการของคณะสงฆ์ในพื้นที่นั้นๆ

ในส่วนของจังหวัดชัยภูมินั้นได้มีแนวคิด “การดำเนินการโครงการธรรมปฏิบัติจิตใจตนเอง จังหวัดชัยภูมิ” โดยการยกระดับโครงการจากที่เคยปฏิบัติในวัดเฉพาะพระสงฆ์ขึ้นมาเป็นโครงการของจังหวัด จะมีกิจกรรมทำวัตร สวดมนต์ เจริญจิตภาวนาที่ทำได้ทุกเย็น วันหยุดราชการ หรือในวันธรรมสวนะ สามารถทำได้ ซึ่งลักษณะกิจกรรมหลักประกอบด้วยกรรมมัสการพระรัตนตรัย สมาทานรักษาศีล ๕ ทำวัตร สวดมนต์ ฟังเทศน์ สนทนาธรรม และการบำเพ็ญจิตภาวนา แผ่เมตตา เป็นต้น วัดในจังหวัดชัยภูมิได้ดำเนินการนำโครงการนี้ไปขยายผลในเชิงคุณภาพ จากนโยบายของมติของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ โดยให้วัดที่มีความพร้อม นำไปปฏิบัติต่อไปนี้จะต้องมีเสียงสวดมนต์ทุกวัด ทุกเย็นวันอาทิตย์ หรือเย็นวันพระ ญาติโยม ไม่ต้องเน้นปริมาณ โดยเน้นที่คนรอบวัดเป็นอันดับแรก เพราะถือว่าคนรอบวัดสำคัญที่สุด^๑

เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมอันเป็นแนวทางการตอบสนองทั้งนโยบายของมหาเถรสมาคมและการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ ปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะต้องศึกษาคือยุทธศาสตร์เพื่อให้เข้าใจและมองเห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรคและโอกาสในการพัฒนาถึงกระบวนการ วิธีการที่จะดำเนินไปให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาบริบทอันเป็นจุดเด่น จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคที่มีผลต่อการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และการเสริมสร้างสุขภาพของพระสงฆ์ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

๔.๒.๑ ประวัติความเป็นมาของการดำเนินงานหมู่บ้านรักษาศีล ๕

จากสถานการณ์บ้านเมืองในช่วงเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหามากมาย ประกอบด้วย การกระทำผิดกฎหมาย ปัญหาอาชญากรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การระบาดของสิ่งเสพติดและอบายมุข การแตกแยกทางความคิด การเห็นประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวมและการจางจืดหืนสถาบันหลักของชาติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดสติ จิตสำนึก ศีลธรรมและคุณธรรมจริยธรรมอันจะส่งผลให้สังคมเกิดความขัดแย้ง

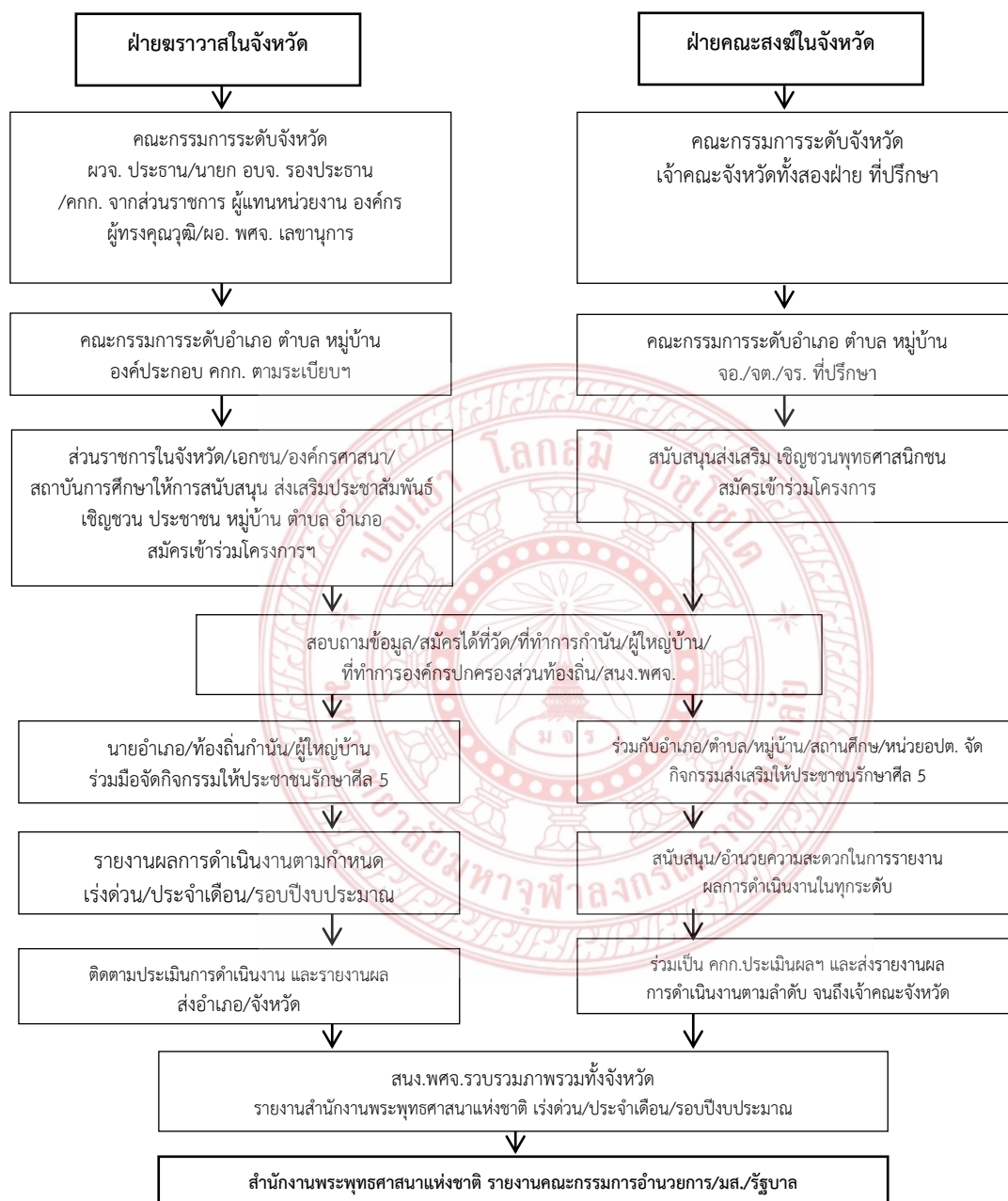
^๑ สัมภาษณ์ พระเทพภาวนาวิกรม เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

คณะสงฆ์โดยเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดปากน้ำภาษีเจริญ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช จึงมีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน และนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของประเทศ ตามดำริเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช ได้ให้โอวาทไว้ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๖ ความว่า

“...อันว่าศีล ๕ เป็นการสำคัญของมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล ๕ ด้วยกัน สังคมนั้นๆ คือ ประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า หมู่บ้านรักษาศีล...๕”

คณะสงฆ์ทุกจังหวัดจึงร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินโครงการสนองนโยบายของท่านเจ้าประคุณฯ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองและเกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนที่ยึดมั่นตามคำสอนของพระพุทธศาสนา อันจะส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความสงบร่มเย็นต่อประเทศชาติ และยังถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเนื่องในวโรกาสมหามงคลเจริญพระชนมพรรษา ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ร่วมกับจังหวัดต่างๆ เปิดโครงการนำร่อง และขับเคลื่อนการดำเนินงานในหลายพื้นที่ โดยมีเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และองค์กรเครือข่ายต่างๆ ในพื้นที่ ร่วมขับเคลื่อนโครงการไปพร้อมกัน ตามแผนภูมิดังต่อไปนี้

โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล

แผนภาพที่ ๔.๑ โครงสร้างการทำงานของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕^๒

^๒ ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๖๑.

การดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนโครงการ ในลักษณะการบูรณาการร่วมกับจังหวัด คณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และหน่วยงานทุกภาคส่วนในพื้นที่ โดยเป็นการขยายผลการดำเนินงานต่อยอดจากภารกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ซึ่งเป็นภารกิจที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการร่วมกับคณะสงฆ์ ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๔๖ ประกอบกับคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) มีเจตนารมณ์ที่จะแก้ไขปัญหา ด้วยการให้ทุกภาคส่วนในประเทศร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และทำให้ประชาชนมีความรักความสามัคคี เกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากครอบครัวหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด อันจะนำพาประเทศให้ก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่มุ่งเน้นให้ประเทศชาติเกิดความร่มเย็นเป็นสุข โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ นี้ จึงถูกกำหนดเป็นนโยบายเร่งด่วนให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ร่วมกับคณะสงฆ์ และภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ขยายผลดำเนินการลงไปสู่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อมุ่งหวังให้ประชาชนในชาติ มีความรักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเสริมสร้างความสามัคคีปรองดองของประชาชนในชาติ โดยใช้กลไกทางพระพุทธศาสนาให้เกิดผลลัพธ์เป็นรูปธรรม

นอกจากแนวทางของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (คสช.) แล้ว นโยบายของคณะรัฐมนตรี ที่มีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี ยังสอดคล้องกับนโยบายของโครงการหมู่บ้านศีล ๕ อีกด้วย โดยพิจารณาจากคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี โดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ ในข้อ ๔.๗ ว่า “ทะนุบำรุงและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ สนับสนุนให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างสันติสุขและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมตามความพร้อม”^๓

ทั้งนี้ จากคำแถลงนโยบายดังกล่าวเห็นได้ชัดว่า คณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงในการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การส่งเสริมความสามัคคีและความปรองดองสมานฉันท์ในขณะนี้ มีแนวทางการดำเนินนโยบายที่สอดคล้องไปในทางเดียวกับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อที่จะน้อมนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้สำหรับการแก้ปัญหาสังคม โดยมีกระบวนการ ดังนี้

^๓ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ วันศุกร์ที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๗.

๔.๒.๒ วิธีดำเนินการโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

เพื่อให้การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มีกลไกการทำงานที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงถูกกำหนดให้มีวิธีการดำเนินโครงการอย่างเป็นรูปธรรม ที่สามารถวัดและประเมินผลประสิทธิภาพการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ให้วัด กำหนด ผู้นำหมู่บ้านหรือประธานชุมชนเปิดรับสมัครประชาชนเข้าร่วมโครงการฯ หากมีประชาชนเข้าร่วมโครงการฯ ตั้งแต่ ๕๐ เปอร์เซนต์ขึ้นไป ให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๒. หมู่บ้านที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว สามารถขอรับแผ่นป้ายไม้หมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อติดตั้ง ณ หมู่บ้านของตน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ

๓. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้จัดสรรงบประมาณประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนทั้งประเทศเข้าร่วมโครงการ โดยได้จัดทำป้ายไวนิลประชาสัมพันธ์ส่งไปยังวัดทุกวัดทั่วประเทศ

๔. ขณะเดียวกันก็มีสถานศึกษา โรงเรียนต่างๆ ขอเข้าร่วมโครงการด้วย ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับสำนักงานกลางโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (วัดปากน้ำ) ก็ได้จัดทำป้ายไวนิลให้โรงเรียนที่ขอมาทั่วประเทศเช่นกัน

๕. สำหรับหมู่บ้านที่ดำเนินการไปแล้ว มีประชาชนเข้าร่วมโครงการมากกว่าร้อยละ ๘๐ ให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทราบ เพื่อทางส่วนกลางจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปประเมิน และจัดทำโล่ประกาศเกียรติคุณ เพื่อมอบให้หมู่บ้านนั้นต่อไป

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาตั้งแต่ต้น ยังเป็นเครื่องชี้ชัดว่าการวางแผนขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นระบบ กลไก และมีความชัดเจนในการนำแผนงานนี้ลงสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ได้วางไว้ทั้งกระบวนการ สามารถสนับสนุนหน่วยงานที่อยู่ในระดับปฏิบัติการกับชุมชน ใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานได้อย่างเป็นรูปธรรม ยังพบอีกว่า ขั้นตอนการทำงานที่ถูกออกแบบมาจากส่วนกลาง และมีการสั่งการมาตามลำดับนั้น ในบางแห่งไม่สามารถนำนโยบายและวิธีการดำเนินการลงสู่การปฏิบัติได้ รายงานผลตามกรอบเวลาซึ่งมีสาเหตุหลายประการด้วยกัน เช่น แต่ละองค์กร ชุมชนมีความแตกต่างกัน ทางด้านเชื้อชาติและศาสนา มีความพร้อมและปัจจัยสนับสนุนต่างกัน ในประเด็นสำคัญแต่ละชุมชนประชาชนมีต้นทุน คุณธรรมและจริยธรรมต่างกัน แต่อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบจากการศึกษาในครั้งนี้ได้ พบว่า ยังมีความพยายามที่พัฒนาให้โครงการนี้สามารถเดินหน้าไปได้ เพราะต่างให้ข้อคิดเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เป็นโครงการที่เป็นการปลูกฝังสำนึกดีให้แก่ประชาชน โดยไม่ประมาทในการใช้ชีวิต ส่งเสริมให้ครอบครัว องค์กร ชุมชน เกิดสุขได้จริงตามลำดับ

๔.๒.๓ เป้าหมายการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ

ในทางพระพุทธศาสนานั้น หลักศีล ๕ ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียนทั้งกาย ทางวาจา หรือจิตใจ ทำให้สังคมมีความสุข ประกอบกิจกรรม

การงานได้อย่างเสรี ไม่ต้องมีความกังวลใจใดๆ เพราะมีกฎเกณฑ์กติกาที่กำหนดให้ทุกคนนั้นเคารพในสิทธิความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ในงานเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุเรื่อง หน้าทีของมนุษย์ กล่าวไว้ว่า มนุษย์ที่จะเต็มไปด้วยความเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์นั้น ก็มาจากการรักษาศีล ๕ นั้นเอง คือไม่มีปัญหา มีความเยือกเย็น ทั้งในแง่ของวัตถุ ร่างกายหรือจิตใจ มีการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หากว่าเห็นแก่ประโยชน์ของตน ไม่คำนึงถึงประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้ว ไม่อาจเรียกว่าเป็นมนุษย์ได้อย่างเต็มที่^๔ การรักษาศีล ๕ จึงเป็นสิ่งจำเป็นของมนุษย์ในการดำรงอยู่สังคมร่วมกับผู้อื่น หากพิจารณาถึงโดยธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์นั้นถือว่าเป็นสัตว์สังคม การที่ต้องมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคมทำให้โครงสร้างความสัมพันธ์มีความซับซ้อนมากขึ้น และนำมาสู่ปัญหาสังคมตามมา เมื่อเกิดปัญหาขึ้นบ่อยครั้ง จึงจำเป็นที่จะต้องมีการบัญญัติหรือข้อตกลงในการอยู่ร่วมกันขึ้นมา เพื่อให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติตามร่วมกัน หากทุกคนปฏิบัติตาม สังคมก็จะเป็นระเบียบ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งหลักศีล ๕ เป็นเสมือนข้อตกลงหรือบทบัญญัติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่จำเป็นในการอยู่ร่วมกันโดยปกติสุขในสังคม หากมีการละเมิดศีล ๕ นั้น อาจจะไปสู่การเกิดเป็นอาชญากรรมได้ ฉะนั้นการประพฤติตนไม่ให้ละเมิดศีล ๕ จะทำให้เกิดความสงบสุขเรียบร้อยในตัวบุคคล ซึ่งเมื่อทุกคนมีศีล ๕ ที่เสมอกัน คือมีความเสมอภาคในเรื่องศีล ก็จะเป็นการปรับสถานะให้บุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จึงเป็นโครงการที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์ขึ้นในสังคมไทย ด้วยการอาศัยหลักธรรมศีล ๕ ข้อ ซึ่งเป็นธรรมพื้นฐานของการดำรงชีวิต เป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความสามัคคีเกิดขึ้นในชุมชน การส่งเสริมให้ผู้คนรักษาศีล ๕ ข้อ นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความสมานฉันท์แล้ว ยังจะช่วยแก้ไขปัญหที่ส่งสมมายาวนานที่เกิดจากความขัดแย้งของคนในชาติ อันเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้า และยังช่วยสร้างบรรยากาศความสงบสุขเรียบร้อยเพื่อนำพาประเทศชาติกลับคืนสู่สภาวะปกติสุขอย่างยั่งยืน

การเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคี โดยให้พุทธศาสนิกชนได้ยึดมั่นตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา กล่าวคือการน้อมนำหลักศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ฉะนั้นทางคณะสงฆ์ได้มีโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติตามร่วมกัน หากทุกคนปฏิบัติตาม สังคมก็จะเป็นระเบียบ อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔.๒.๔ แนวทางการยกระดับกิจกรรม ตัวชี้วัด และเกณฑ์การประเมินโครงการ

เมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ที่วัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม มีการประชุมขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" ในระยะที่ ๓ โดยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ) ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานเปิดการประชุม พร้อมทั้งกล่าวเปิดการประชุมว่า โครงการนี้เป็นการดำเนินการของคณะสงฆ์ โดย

^๔ พุทธทาสภิกขุ, หน้าทีของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๖๒.

มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่สนองการดำเนินงาน ทั้งยังได้รับความร่วมมือจากสื่อต่างๆ และนักร้องชื่อดังอย่าง ยืนยง โอภากุล หรือแอ๊ด คาราบาว และครูสลา คุณวุฒิ มาช่วยแต่งเพลงประชาสัมพันธ์โครงการนี้ด้วย หลังจากช่วงที่ผ่านมา มีการมอบป้ายให้กับหมู่บ้านที่มีประชาชนเข้าร่วมโครงการร้อยละ ๕๐ แต่หากจังหวัดใดสามารถดำเนินการได้ร้อยละ ๘๐ จะมีการมอบโล่เงินให้ หากได้ร้อยละ ๑๐๐ จะมีการมอบโล่ทองให้ ซึ่งขณะนี้จังหวัดที่ผ่านเกณฑ์ ร้อยละ ๘๐ แล้ว ๒๙ จังหวัด

รูปภาพที่ ๓.๑ การประชุมขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕"^๕

พระพรหมเสนาบดี เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา เจ้าคณะภาค ๗ ในฐานะประธานคณะกรรมการโครงการฯ กล่าวว่า ผลการดำเนินการทั้ง ๒ ระยะที่ผ่านมา มีประชาชนเข้าร่วมโครงการร้อยละ ๖๑ ของประชาชนทั่วประเทศ ส่วนการดำเนินการระยะที่ ๓ นี้ จะเน้นที่เชิงคุณภาพ ทั้งมุ่งให้ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการต้องกล่าวอาราธนาศีล ๕ ได้ และจะมีการประเมินในแต่ละพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการว่าประชาชนมีการประพฤติตามหลักศีล ๕ มากน้อยเพียงใด โดยจะใช้จำนวนสถิติการก่อคดีอาชญากรรมเป็นตัวชี้วัดเบื้องต้น พร้อมกันนี้เจ้าคณะผู้ปกครองก็จะมีการลงพื้นที่เพื่อประเมินในแต่ละพื้นที่ด้วยว่ายังมีประชาชนติမ်းเหล้า รวมไปถึงการพูดกล่าวเท็จทำให้เกิดความขัดแย้งอยู่หรือไม่ และเจ้าคณะผู้ปกครองจะต้องมี รายงานมายังคณะกรรมการโครงการฯ ทุกวันที่ ๒๐ ของทุกเดือน ทั้งนี้จะมีการเริ่มประเมินตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นไป

^๕ การประชุมขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" <http://www.dailynews.co.th/education/๑๕๘๑๑๔>

รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ที่กำกับดูแล พศ. ในขณะนั้น กล่าวว่า หลักธรรมของพระพุทธศาสนาสามารถน้อมนำจิตใจให้เกิดความปรองดองกันได้ และการดำเนินการโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ถือเป็นกลไกหนึ่งของรัฐบาลในการนำมาสร้างความปรองดอง ซึ่งในการดำเนินการโครงการในระยะที่ ๓ นี้ ยอยากให้นั้นเชิงคุณภาพ เพื่อให้ประชาชนนำหลักศีล ๕ ไปประพฤติปฏิบัติได้ด้วย และเห็นว่าในระยะที่ ๓ นี้ ควรแบ่งการดำเนินการเป็น ๒ ระยะ เพื่อจะได้สามารถปรับปรุงการดำเนินงานได้ และควรแต่งตั้งอาสาสมัครในการเก็บข้อมูลของแต่ละพื้นที่ด้วย ตนหวังว่าในช่วงรัฐบาลนี้ พระสงฆ์จะช่วยเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยใช้หลักศีล ๕ เป็นกลไกสำคัญ

โดยภาพรวมสรุปได้ว่า ระยะยาวนั้นได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล ๕ การดำเนินงานตามโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐ โดยมีความคาดหวังเพื่อให้วัดมีความสะอาดร่มรื่น เป็นที่พึ่งของชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของชุมชนพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ให้มีวัตรปฏิบัติที่งดงามประชาชนมีความรัก ความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มีจุดมุ่งเน้นส่งเสริมการจัดกิจกรรม ๓ ด้าน คือ

๑) กิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕

มีแนวทางการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มีบทสรุปอย่างลงตัวแก่การประเมินของคณะกรรมการหมู่บ้าน/ชุมชน สะดวกในการคัดกรองและกำหนดกิจกรรมเป็นสัดส่วน คัมภีรศีลแต่ละข้อและเป็นหลักประกันอันก่อให้เกิดความสงบ ความร่มเย็นเป็นสุข ความปรองดองสมานฉันท์และความปลอดภัยในด้านต่างๆดังที่กล่าวว่า

- ศีลข้อที่ ๑ เป็นหลักประกันชีวิต
- ศีลข้อที่ ๒ เป็นหลักประกันทรัพย์สิน
- ศีลข้อที่ ๓ เป็นหลักประกันครอบครัว
- ศีลข้อที่ ๔ เป็นหลักประกันสังคม
- ศีลข้อที่ ๕ เป็นหลักประกันสุขภาพ

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อสร้างหลักประกันให้บังเกิดความสุขสงบและปลอดภัยในการดำเนินชีวิตยิ่งขึ้นนั้น หากทุกภาคส่วนได้มีการร่วมทำกิจกรรมและมีส่วนร่วมด้วยกันก็ยิ่งทำให้การพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ ประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑.๑ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีลข้อที่ ๑

- ๑) กิจกรรมคุ้มครองสิทธิเด็กและสตรี (สาเหตุจากการถูกทารุณกรรม ทำร้าย ข่มขืน ฆ่า)
- ๒) กิจกรรมการปล่อยนก ปลา ไถ่ชีวิตโค กระบือ ตัดตั้งเขตอภัยทาน
- ๓) กิจกรรมการรณรงค์ คุณธรรม ๔ ประการ (ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

๔) กิจกรรมการรณรงค์ ค่านิยม ๑๒ ประการ (ของ คสช.)

๕) กิจกรรมการกำหนดพื้นที่เป็นเขตอภัยทาน

๑.๒ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีลข้อที่ ๒

๑) กิจกรรมการจัดตั้งตำรวจบ้านดูแลทรัพย์สินและป้องกันโจรภัย

๒) กิจกรรมการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน

๓) กิจกรรมการอบรม การเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายบัญชีครัวเรือน

๔) กิจกรรมสวัสดิการชุมชน ฅาปนกิจสงเคราะห์ การสหกรณ์กองทุนสงฆ์จะออมทรัพย์

๕) กิจกรรมยกย่องสรรเสริญคนดี

๑.๓ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีลข้อที่ ๓

๑) กิจกรรมการคุ้มครองสถาบันครอบครัว

๒) กิจกรรมการอบรม เยาวชนวัยเจริญพันธุ์

๓) กิจกรรมสุขอนามัยของชุมชน

๔) กิจกรรมให้ความรู้เรื่องเอดส์

๕) กิจกรรมปฏิบัติธรรมตามห้วงเวลา

๑.๔ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีลข้อที่ ๔

๑) กิจกรรมการอบรมเรื่อง เคารพต่อระเบียบของชุมชน เช่น กฎจราจรฯ

๒) กิจกรรมปฏิญาณตนเป็นคนดีของสังคม

๓) กิจกรรมรักษามารยาทในชุมชน เช่น การพูด การบรรยาย เป็นต้น

๔) กิจกรรมการปฏิบัติธรรม ตามห้วงเวลา

๕) กิจกรรมอบรมสนับสนุน ส่งเสริม ประกวด และแข่งขันทางทักษะการพูด เช่น การกล่าวสุนทรพจน์ การอภิปราย การโต้ว่าที่ การยอว่าที่ การบรรยาย การปาฐกถา การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ การร้องเพลงธรรมะ การร้องเพลงปลุกใจรักชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๑.๕ จัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีลข้อที่ ๕

๑) กิจกรรมการเดิน-วิ่ง ปันจักรยานเฉลิมพระเกียรติ

๒) กิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข และยาเสพติด

๓) กิจกรรมการอบรม การรณรงค์ต่อต้านสิ่งเสพติดให้โทษ

๔) กิจกรรมจัดตั้งกลุ่มออกกำลังกายและการแข่งขันกีฬาพื้นบ้านและกีฬาประเภทต่างๆ

๕) กิจกรรมรดน้ำเข้าพรรษา กิจกรรมเลิกบุหรี่เพื่อภรรยาเลิกสุราเพื่อลูกรัก

๒) แนวทางการจัดกิจกรรมตามวิถีชีวิตชาวพุทธ

ในกิจกรรมนี้ได้เน้นนำหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านานจนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทยกลายเป็นรากฐานชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมไทย และศีลธรรมตลอดจนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

๒.๑ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

- ๑) วันมาฆบูชา
- ๒) วันวิสาขบูชา
- ๓) วันอาสาฬหบูชา
- ๔) วันเข้าพรรษา/ออกพรรษา
- ๕) วันเทโวโรหณะ

๒.๒ กิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย

- ๑) วันขึ้นปีใหม่
- ๒) วันตรุษ
- ๓) วันสงกรานต์
- ๔) วันครอบครัว
- ๕) วันผู้สูงอายุ
- ๖) วันสารท
- ๗) วันลอยกระทง
- ๘) การสวดมนต์ข้ามปี

๒.๓ กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์

- ๑) วันพ่อแห่งชาติ
- ๒) วันแม่แห่งชาติ
- ๓) วันพระราชสมภพสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
- ๔) วันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ๕) วันมหาเจษฎาบดินทร์
- ๖) วันจักรี
- ๗) วันฉัตรมงคล
- ๘) วันปิยมหาราช

๒.๔ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและทำนุบำรุงพระศาสนา

- ๑) การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
- ๒) การบวชเนกขัมมะ
- ๓) การบรรพชาอุปสมบทเฉลิมพระเกียรติ
- ๔) การอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน
- ๕) การจัดกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตร

๒.๕ กิจกรรมรณรงค์การลด ละ เลิก อบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษ

- ๑) การจัดนิทรรศการ
- ๒) การเผยแพร่

- ๓) การอบรม
- ๔) การเดินธรรงค์
- ๕) มาตรการป้องกันและปราบปราม
- ๒.๖ การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำวัน/สังฆกรรมสวณะ/ทำบุญกลางบ้าน
 - ๑) การเชิญชวน/ประชาสัมพันธ์/ธรรงค์
 - ๒) การบันทึกสถิติการเข้าร่วมกิจกรรม
- ๒.๗ การจัดกิจกรรมส่งเสริมความปรองดองสมานฉันท์
 - ๑) การจัดนิทรรศการ
 - ๒) การเผยแพร่
 - ๓) การอบรม
 - ๔) การรณรงค์
- ๒.๘ การจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ
 - ๑) รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 - ๒) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน
 - ๓) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
 - ๔) ใฝ่หาความรู้หมั่นศึกษาเล่าเรียน
 - ๕) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย
 - ๖) มีศีลธรรม มีน้ำใจ และแบ่งปัน
 - ๗) เข้าใจ เรียนรู้ การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 - ๘) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย เคารพผู้ใหญ่
 - ๙) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ
 - ๑๐) รู้จักใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - ๑๑) เข้มแข็งทั้งกายและใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจใฝ่ต่ำ
 - ๑๒) คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน
- ๒.๙ การจัดกิจกรรม วันเสาร์-อาทิตย์ ไกล่ชิดพระพุทธศาสนา
 - ๑) การไหว้พระ รับศีล
 - ๒) การฟังธรรมะ
 - ๓) การปฏิบัติธรรม
 - ๔) การสวดมนต์
 - ๕) การพัฒนาศาสนสถาน
- ๒.๑๐ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น
 - ๑) การอบรม แนะนำ และชี้แจงทำความเข้าใจให้เห็นความสำคัญในงานศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒) การรณรงค์และเชิญชวนให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมฯ

๓) การประกวดแข่งขันและมอบรางวัลให้กับสมาชิกที่มีผลงานรักษาศิลปะขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ทำการยกย่องและประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏชัด และกว้างขวาง

๔) จัดการแสดงและเผยแพร่ศิลปะขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างต่อเนื่อง

๒.๑๑ กิจกรรมจัดกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนของหมู่บ้าน (OTOP)

๒.๑๒ กิจกรรมส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๑๓ กิจกรรมมัคคุเทศก์ ทางวัฒนธรรมประจำหมู่บ้านและกิจกรรมส่งเสริมมัคคุเทศก์น้อย

๒.๑๔ กิจกรรมประกวดบ้าน/ครอบครัวดีเด่นประจำหมู่บ้าน

๒.๑๕ กิจกรรมพัฒนาวัด บ้าน โรงเรียน และสถานที่สำคัญตามวงรอบ

๓) แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อช่วยประชาชนให้สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ตามสมควรในด้าน ต่างๆ ตามกรอบการดำเนินงานที่กำหนดไว้ ๘ ด้าน คือ

๑) ศีลธรรมและวัฒนธรรม

๒) สุขภาพอนามัย

๓) สัมมาชีพ

๔) สันติสุข

๕) ศึกษาสงเคราะห์

๖) สาธารณสงเคราะห์

๗) กตัญญูกตเวทิตาธรรม

๘) สามัคคีธรรม

โดยมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ร่วมกับคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและองค์กรเครือข่ายชาว พุทธ ได้ขับเคลื่อนโครงการเพื่อสนับสนุนนโยบายดังกล่าวโดยกำหนดเป้าหมาย ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทุก ตำบลทั่วประเทศ พร้อมทั้งตั้งเป้าตัวชี้วัด ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลอย่างเป็นรูปธรรม ภายใน ๔ ปี (ปี๒๕๕๗- ๒๕๖๐) ดังนี้

๓.๑ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม

๑) การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ศีลธรรมและวัฒนธรรมผ่านสื่อต่างๆ

๒) โครงการลานบุญลานปัญญา

๓) โครงการค่ายคุณธรรมสัญจร

๔) การสอนศาสนาพิธี พิธีกรรมพิธีกรรม แก่ชาวพุทธ

๕) ห้องสมุดธรรมะ

๖) การประกวดสวดมนต์ การบรรยายธรรม

๓.๒ ด้านสุขภาพอนามัย

๑) จัดสถานที่ออกกำลังกายเพื่อชุมชน

๒) แหล่งเรียนรู้สมุนไพร

๓) ธนาคารขยะ

๔) พัฒนาทำความสะอาดวัด

๕) กิจกรรมหอยกระเจียวขาว เพื่อประชาสัมพันธ์สุขภาพประชาชน

๖) จัดตั้งตู้ยาสามัญประจำ

๓.๓ ด้านสัมมาชีพ

๑) จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

๒) อบรม ประกอบอาชีพที่สุจริต

๓) จัดตั้งกองทุนส่งเสริมอาชีพในชุมชน

๔) จัดสถานีให้ประชาชนมาจำหน่ายสินค้า OTOP

๕) อบรมประชาชนเพื่อเป็นแนวทางการประกอบสัมมาอาชีพ ในการดำเนินชีวิต

๓.๔ ด้านสันติสุข

๑) จัดทำหวัข้อคติสอนใจ

๒) จัดทำศูนย์ประสานงานแก้ไขปัญหา ข้อยุติ ข้อร้องเรียนต่าง ๆ ในชุมชน

๓) โครงการสรรหาคนดีศรีพระพุทธศาสนา

๓.๕ ด้านศึกษาสงเคราะห์ คือ การจัดตั้งกองทุนและส่งเสริมการศึกษา ส่งเสริมให้มีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน และส่งเสริมให้วัดใช้สถานที่จัดกิจกรรมในชุมชน

๓.๖ ด้านสาธารณสงเคราะห์

๑) จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัยในวัด

๒) จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ผู้ยากไร้

๓) จัดตั้งกองทุนการศึกษา

๓.๗ ด้านกตัญญูกตเวทีตาธรรม

๑) จัดตั้งกิจกรรมยกย่องลูกกตัญญู

๒) จัดตั้งกลุ่มจิตอาสา

๓) จัดกิจกรรมมุทิตาปราชนุชาชาวบ้าน,ผู้ทรงคุณค่าในท้องถิ่น

๓.๘ ด้านสามัคคีธรรม

๑) จัดกิจกรรมเสวนาธรรม

๒) บวชป่าชุมชน

๓) ส่งเสริมการสืบสานประเพณีลงแขก

สรุปได้ว่า แรกเริ่มกิจกรรมภายใต้โครงการขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อตอบสนองโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ภายใต้การทำงานของวัด หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ปัจจุบันสำคัญในด้านทำงานนั้น มีผลมาจากการรับนโยบายสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีลักษณะเป็นการทำงานตามแนวคิด บวร มีเป้าหมายไปในทิศทางเดียวกัน ด้านการวางแผนการทำงานของคณะสงฆ์ ส่วนราชการ และภาคประชาชนค่อนข้างมีความชัดเจนในด้านกระบวนการทำงาน หลังจากที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดสรรงบประมาณ ได้ดำเนินการให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องประชาสัมพันธ์โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และรับสมัครประชาชนเข้าร่วมโครงการ เมื่อประกาศเป็นนโยบายได้วางแผนการทำงานออกเป็นขั้นตอน โดยสรุปดังนี้ ขออนุมัติโครงการ แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการ จัดทำเอกสารประกอบการดำเนินโครงการ จัดประชุมคณะกรรมการดำเนินโครงการ ประชาสัมพันธ์ แนะนำชักชวนให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการนำสู่การปฏิบัติตามแนวทางที่กำหนดในเอกสารประกอบการดำเนินการติดตามประเมินผล รายงานผลการดำเนินงานต่อเจ้าคณะจังหวัด และสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัด

ระยะที่ ๒ สำหรับหมู่บ้าน ชุมชน ประสานความร่วมมือกับส่วนงานราชการ ปฏิบัติงานตามโครงสร้างหน้าที่ ซึ่งมีนายอำเภอ มอบหมายให้ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือประธานชุมชน เปิดรับสมัครประชาชนเข้าร่วมโครงการฯ ซึ่งเป็นการทำงานคู่ขนานกับคณะสงฆ์ที่มีวัดเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อน หากมีประชาชนเข้าร่วมโครงการฯ ตั้งแต่ ๕๐ เปอร์เซนต์ขึ้นไป ให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จะเห็นได้ว่าการดำเนินโครงการในระยะนี้ก็ไม่ต่างจาก หมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งส่วนราชการ และองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก มีขั้นตอนการดำเนินงาน คือ ดำเนินการประชาสัมพันธ์ รณรงค์เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนสมัครเข้าร่วมโครงการรับสมัครอาสาสมัคร ปกป้องวัดและหมู่บ้านประกาศยกย่องวัด และหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ตามที่กำหนดติดตามประเมินผล และรายงานผลต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในระยะที่ ๓ หมู่บ้านสามารถที่จะร่วมกันกำหนดแนวทางการดำเนินงานจัดกิจกรรมส่งเสริมการรักษาศีล ๕ การดำเนินงานตามโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ในระยะยาว ปีพุทธศักราช ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐ โดยมีความคาดหวังเพื่อให้วัดมีความสะอาดร่มรื่น เป็นที่พึ่งของชาวบ้านเป็นศูนย์กลางของชุมชนพัฒนาบุคลากรทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์ให้มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม ประชาชนมีความรัก ความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อีกทั้งเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ มีจุดมุ่งเน้นส่งเสริมการจัดกิจกรรม ๓ ด้าน ประกอบด้วย กิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ แนวทางการจัดกิจกรรมตามวิถีชีวิตชาวพุทธและแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น

๔.๒.๕ สรุปตัวชี้วัดผลสำเร็จและเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

ในประเด็นเรื่อง ตัวชี้วัดผลสำเร็จ และเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ผู้วิจัยได้เจาะจงไปที่ การขับเคลื่อนโครงการในระดับชุมชน หมู่บ้าน โดยเฉพาะการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมในตัวบุคคล ครอบครัว และชุมชน นอกจากนั้นได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดผลสำเร็จและเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อประโยชน์ในการสร้างมุมมอง และนำไปเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ให้ครอบคลุมทุกมิติ โดยผู้วิจัยได้สรุปจากคู่มือแนวทางการดำเนินงาน ตามโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ระยะที่ ๓ (ระยะยาว) ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔ สรุปตัวชี้วัดผลสำเร็จและเกณฑ์การประเมินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

ที่	หัวข้อการประเมิน	ตัวชี้วัดผลสำเร็จระดับหมู่บ้านในระยะยาว (KPIs) ๔๐ ตัวชี้วัด
๑	ด้านยุทธศาสตร์การขับเคลื่อน มี ๕ ตัวชี้วัด	๑.๑ จัดทำแผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการ ๑.๒ มีการกำหนดตัวชี้วัดการดำเนินงานที่ชัดเจนและสามารถวัดผลการดำเนินงานได้ ๑.๓ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ในแผนยุทธศาสตร์ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๑.๔ การสรุปและการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรม ๑.๕ มีการวิเคราะห์และปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์
๒	ด้านกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ มี ๑๒ ตัวชี้วัด	๒.๑ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลข้อที่ ๑ ๒.๒ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลข้อที่ ๒ ๒.๓ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลข้อที่ ๓ ๒.๔ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลข้อที่ ๔ ๒.๕ การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนรักษาศีลข้อที่ ๕ ๒.๖ ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีคดีทำร้ายร่างกายและ/หรือคดีฆ่ากันตาย ๒.๗ ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีคดีเกี่ยวกับการละเมิดทรัพย์สิน ๒.๘ ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีคดีเกี่ยวกับพฤติกรรมผิดทางเพศ ๒.๙ ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีคดีการหลอกลวง ดุหมิ่น ๒.๑๐ ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีคดีเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษ ๒.๑๑ การรณรงค์ให้สมาชิกในครอบครัวของหมู่บ้านสมัครเป็นครอบครัวรักษาศีล ๕ ๒.๑๒ มีการจัดตั้งหมู่บ้านฯ และจัดทำป้ายหมู่บ้านรักษาศีล ๕
๓	ด้านกิจกรรมตามวิถีชีวิตชาวพุทธ มี ๑๕ ตัวชี้วัด	๓.๑ กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๓.๒ กิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย ๓.๓ กิจกรรมเฉลิมพระเกียรติสถาบันพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ๓.๔ การจัดกิจกรรมส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ที่	หัวข้อการประเมิน	ตัวชี้วัดผลสำเร็จระดับหมู่บ้านในระยะยาว (KPIs) ๔๐ ตัวชี้วัด
		๓.๕ กิจกรรมรณรงค์การลด ละ เลิก อบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษ ๓.๖ การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำวัน/สัณกรรมสวณะ/ทำบุญกลางบ้าน ๓.๗ การจัดกิจกรรมส่งเสริมความปรองดองสมานฉันท์ ๓.๘ การจัดกิจกรรมส่งเสริมค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ ๓.๙ การจัดกิจกรรม วันเสาร์-อาทิตย์ ไกล่ชิดพระพุทธศาสนา ๓.๑๐ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น ๓.๑๑ กิจกรรมจัดกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนของหมู่บ้าน (OTOP) ๓.๑๒ กิจกรรมส่งเสริมการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๓.๑๓ กิจกรรมมีศุภเหตส์ ทางวัฒนธรรมประจำหมู่บ้านและกิจกรรมส่งเสริมมีคณายน้อย ๓.๑๔ กิจกรรมประกวดบ้าน/ครอบครัวดีเด่นประจำหมู่บ้าน ๓.๑๕ กิจกรรมพัฒนาวัด บ้าน โรงเรียน และสถานที่สำคัญตามวงรอบ
๔	ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ทั้ง ๘ ด้าน มี ๘ ตัวชี้วัด	๔.๑ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ๔.๒ ด้านสุขภาพอนามัย ๔.๓ ด้านสัมมาชีพ ๔.๔ ด้านสันติสุข ๔.๕ ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๔.๖ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ๔.๗ ด้านกตัญญูกตเวทีตาธรรม ๔.๘ ด้านสามัคคีธรรม

๔.๓ บทบาทและหน้าที่คณะสงฆ์ หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินการโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เป็นกระบวนการดำเนินการที่เป็นระบบเปิดที่ให้องคาวพทุกส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม และเน้นประชาชน หมู่บ้าน วัด โรงเรียน เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา โดยให้ประชาชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคม มีโอกาสได้เข้าร่วมรับรู้ เรียนรู้ ทาความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอแนะ ร่วมคิดแนวทาง ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาสังคมในฐานะหุ้นส่วนของการพัฒนา ซึ่งย่อม ที่จะส่งผลให้การขับเคลื่อนประสบผลสำเร็จ บรรลุเป้าหมายการพัฒนาทุกภาคส่วนของสังคมอย่างยั่งยืน

โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จึงให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม อันเป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ กับองค์กร ภาคีเครือข่ายอื่นๆ ในสังคม ให้มีโอกาสดำเนินการมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในฐานะเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน และร่วมรับประโยชน์อันเกิดจาก ผลของโครงการนี้ ซึ่งทุกภาคส่วนในประเทศมีบทบาทหน้าที่ต่อการขับเคลื่อนโครงการ ดังนี้

๑. คณะสงฆ์ คือ กลไกสำคัญในการเป็นผู้นำการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการ ตั้งแต่ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือมหาเถรสมาคม เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับ ตลอดจนพระภิกษุสามเณรทุกรูป ควรมีบทบาทและหน้าที่ในส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงาน ดังนี้

๑) ดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ส่วนราชการ ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานภาคีเครือข่าย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์

๒) ส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรและทรัพยากรที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงาน ตามมติมหาเถรสมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๓) ประสาน อำนวยความสะดวกในการใช้สถานที่ของวัด หรือสถานที่ที่ได้รับการจัดตั้งเป็นศูนย์ประสานงานการดำเนินโครงการ รวมถึงการอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ ตามสมควร

๔) ประชาสัมพันธ์ ธรรมะ และเชิญชวนพุทธศาสนิกชน ให้เห็นความสำคัญของการรักษาศีล ๕ ตามรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

๕) ให้คำปรึกษา แนะนำแก่คณะกรรมการโครงการ หรือพิจารณาดำเนินการอื่นๆ ตามสมควร

๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ขับเคลื่อนดำเนินการในภาพรวมของจังหวัด ดังนี้

๑) แต่งตั้งคณะกรรมการในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามโครงสร้างที่กำหนด

๒) เป็นเลขานุการจัดประชุมคณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด เพื่อวางแผนในการสร้างความเข้าใจในการขับเคลื่อนโครงการ ธรรมะเชิญชวนประชาชนให้เข้าร่วมโครงการ และติดตามความคืบหน้าในการดำเนินงานของในภาพรวมของจังหวัด

๓) ประสานงานกับคณะกรรมการทุกระดับ เพื่อร่วมมือในการดำเนินงานตามโครงการทุกขั้นตอน

๔) จัดประชุมชี้แจงหรือประสานงานให้มีการชี้แจงคณะสงฆ์ หน่วยงาน กลุ่มบุคคล และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ในจังหวัด เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนโครงการกิจกรรม

๕) ขอความอนุเคราะห์ให้หน่วยงาน กลุ่มบุคคล และบุคคลที่ร่วมดำเนินงาน ให้จัดทำรายงานผลการดำเนินงาน ส่งให้จังหวัดตามขั้นตอนและกรอบระยะเวลา

๖) สนับสนุนส่งเสริม และรณรงค์ให้มีการจัดกิจกรรม การศึกษาอบรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องอันเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตและสังคม เพื่อสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้กับประชาชนในชาติ อย่างต่อเนื่อง

๗) ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีการประกาศยกย่อง โดยการมอบใบประกาศเกียรติบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน ผู้นำชุมชน สถานศึกษา ส่วนราชการ และหน่วยงานเอกชน ที่มีผลการดำเนินงานผ่านเกณฑ์

๘) สนับสนุนหน่วยงานอื่นที่มีส่วนร่วมดำเนินการ และให้คอยดูแลช่วยเหลือแก่หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอที่เข้าร่วมโครงการฯ เพื่อให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างยั่งยืน

๙) ติดตามประเมินผลและรวบรวมผลการดำเนินงานในทุกระดับภายในจังหวัด รายงานเป็นรายปักษ์ รายเดือน และรายปี ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาทราบ ตามแบบรายงาน

๑๐) ประชาสัมพันธ์รณรงค์เชิญชวนให้ภาคส่วนต่างๆ ในจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการ

๑๑) ประสานงานกับสื่อต่างๆ ภายในจังหวัด เช่น ประชาสัมพันธ์จังหวัด สถานีวิทยุกระจายเสียงของจังหวัด วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว เสียงตามสาย หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เพื่อทำการประชาสัมพันธ์ให้คนในจังหวัดได้รับทราบอย่างกว้างขวาง

๑๒) เผยแพร่ข่าวสารโครงการกิจกรรมสู่สาธารณชน เช่น จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลโครงการทางเว็บไซต์ของจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และเครือข่ายต่างๆ

๓. แนวทางการมีส่วนร่วมของสถานศึกษา

๑) สถาบันการศึกษาร่วมสนับสนุนการ จัดทำข้อมูลสารสนเทศและฐานข้อมูลให้กับหมู่บ้าน ชุมชน หรือหน่วยงานที่ร่วมดำเนินงานโครงการที่ประสานขอความร่วมมือ ให้เป็นระบบ ถูกต้อง เป็นหมวดหมู่

๒) ร่วมรณรงค์ ประชาสัมพันธ์โครงการดังกล่าว ผ่านการเรียนรู้โดยประยุกต์ใช้กับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่แล้ว เช่น กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์หน้าเสาธงหลังเคารพธงชาติทุกวัน เพื่อเชิญชวนนักเรียนให้สมัครเป็นสมาชิกผู้รักษาศีล ๕ กิจกรรมอบรมธรรมะโดยพระวิทยากรในสถานศึกษา กิจกรรมการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือกิจกรรมอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร

๓) ร่วมสนับสนุนการดำเนินโครงการ ด้วยการเผยแพร่ข้อมูลโครงการผ่านเว็บไซต์ของสถานศึกษา จัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงานกิจกรรมโรงเรียนรักษาศีล ๕ ในโอกาสต่างๆ ตามความเหมาะสม

๔) เชิญชวนผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาให้เข้าร่วมโครงการ โดยใช้นักเรียน นักศึกษา เป็นสื่อในการรณรงค์เชิญชวน และขยายผลไปยังภาคส่วนต่างๆ

๕) อำนวยความสะดวกให้กับหมู่บ้าน ชุมชน ที่อยู่ในเขตบริการสถานศึกษาที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการ เช่น ออกแบบแผ่นพับ ออกแบบป้ายประชาสัมพันธ์โครงการฯ ตามความประสงค์ของวัด ชุมชน หรือหมู่บ้าน

๖) จัดกิจกรรมเดินรณรงค์ ประชาสัมพันธ์รอบชุมชน หมู่บ้าน เพื่อเผยแพร่โครงการฯ และเชิญชวนประชาชน เข้าร่วมโครงการ

๔. แนวทางการมีส่วนร่วมของหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๑) ส่งเสริม สนับสนุนโครงการ โดยร่วมเป็นคณะกรรมการโครงการ ตามที่ได้รับการประสานจากจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือหมู่บ้าน และร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดโครงการกิจกรรม เพื่อรณรงค์ สร้างกระแส และอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๒) ส่งเสริม สนับสนุนกำลังคน เจ้าหน้าที่ บุคลากร หรืออนุญาตให้เจ้าหน้าที่จัดกลุ่มรวมเป็นหมู่คณะ ไปร่วมเป็นจิตอาสาช่วยวัด ชุมชน หรือหมู่บ้านจัดกิจกรรมรณรงค์

๓) ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายให้เข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม

๔) รณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนข้าราชการในสังกัดทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เข้าร่วมในโครงการอย่างต่อเนื่อง

๕) ในฐานะกระทรวง กรม ขอความร่วมมือให้กำชับส่วนราชการในสังกัดที่อยู่ในส่วนภูมิภาค ให้การสนับสนุนส่งเสริมในทุกกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบ ตามอำนาจหน้าที่ โดยในส่วนภูมิภาค ให้ประสานงานติดต่อ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือวัดทุกแห่ง เพื่อสอบถามข้อมูลรายละเอียดโครงการ

๖) สอดแทรกสาระความรู้เกี่ยวกับหลักการของศีล ๕ ในกิจกรรมต่างๆ ของหน่วยงาน ผ่านช่องทางของหน่วยงาน เช่น การประชุมผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค การประชุมสัมมนาของบุคลากรในหน่วยงาน เป็นต้น

๗) ร่วมสนับสนุนในการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการฯ โดยดำเนินการหรือร่วมกับหน่วยงานเครือข่าย พร้อมทั้งนำไปติดตั้งไว้ในสถานที่ที่เหมาะสม

๘) ร่วมรณรงค์ ประชาสัมพันธ์โครงการดังกล่าวผ่านสื่อต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจของกระทรวง กรม และหน่วยงาน เช่น วารสาร รายการวิทยุ รายการทีวี

๕. แนวทางการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง

๑) ส่งเสริม สนับสนุนโครงการ โดยร่วมเป็นคณะกรรมการโครงการ ตามที่ได้รับการประสานจากจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือหมู่บ้าน และร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดโครงการกิจกรรม เพื่อรณรงค์ สร้างกระแส และอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๒) อนุญาตและเปิดโอกาสให้พนักงาน คนงาน ลูกจ้างในหน่วยงานของตน ได้จัดตั้งกลุ่มหรือรวมเป็น หมู่คณะ ไปร่วมเป็นจิตอาสาช่วยวัด ชุมชน หรือหมู่บ้านจัดกิจกรรมรณรงค์

๓) รณรงค์ ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้พนักงานในหน่วยงานได้รับทราบ และเข้าร่วมโครงการ โดยผ่านช่องทางสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ กิจกรรมฝึกอบรมพนักงาน หรือดำเนินการอื่นๆ ตามที่เห็นสมควร

๔) จัดกิจกรรมด้านการพัฒนาจิต โดยการนิมนต์พระวิทยากรมาให้ข้อธรรมะในโอกาสสำคัญ

๖. หมู่บ้าน/ชุมชน

๑) ประสานงานกับวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการฯ ประจาหมู่บ้าน เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงาน และรายงาน ผลการแต่งตั้งให้อำเภอและสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทราบ

๒) จัดประชุมคณะกรรมการประจาหมู่บ้าน เพื่อกำหนดกิจกรรม และการรณรงค์เผยแพร่ให้ ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเห็นคุณค่าของการรักษาศีล ๕ และการนาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในชีวิต และสังคม เพื่อสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้กับประชาชนในชุมชนหมู่บ้าน อย่าง ต่อเนื่อง โดยประสาน การดำเนินงานกับวัดหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด

๓) เชิญชวนคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม และสนับสนุนการจัดกิจกรรมรณรงค์ของวัด หมู่บ้าน ชุมชน เพื่อดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อย เช่น ร่วมสนับสนุนอาหาร น้ำดื่ม และการ บริการต่างๆ เป็นต้น

๔) ตรวจสอบติดตามการดำเนินการโครงการฯ ของหมู่บ้านที่รับผิดชอบ โดยใช้รูปแบบที่หมู่บ้าน หรือชุมชนร่วมกันกำหนด เช่น ประชาคมหมู่บ้าน เป็นต้น

๕) ให้วัดที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือศาลาประชาคมหมู่บ้าน ชุมชน เป็นศูนย์กลางในการ ประสานงานหรือรับใบสมัครของชาวบ้านที่สมัครเข้าร่วมโครงการ และแจ้งรายงานผลการดำเนินงานรอบ ๑๕ วัน และรอบ ๑ เดือน ให้นายอำเภอ หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดทราบ

๖) ประสานงานกับสื่อต่างๆ ภายในหมู่บ้าน เช่น สถานีวิทยุวิทยุชุมชน หอกระจายข่าว เสียง ตามสาย หรือ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เพื่อทาการประชาสัมพันธ์โครงการให้คนในหมู่บ้านหรือชุมชนได้ รับทราบ อย่างต่อเนื่อง

๗) จัดทำแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์รณรงค์เชิญชวนประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน เข้าร่วม โครงการ ณ บริเวณหน้าวัด หรือหน้าที่ทาการผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน หรือศาลาประชาคมหมู่บ้าน

๘) เผยแพร่โครงการฯ ให้เครือข่าย สถานศึกษา หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือผ่าน เครือข่ายสื่อมวลชน ในหมู่บ้านหรือชุมชนได้รับทราบ และเชิญชวนให้ไปเข้าโครงการ

๙) ส่งเสริมและสนับสนุนบุคลากรและทรัพยากรที่จำเป็นในการขับเคลื่อนงาน ตามมติมหาเถร สมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๑๐) ประสาน อำนาจความสะดวกในการใช้สถานที่ของวัด หรือสถานที่ที่ได้รับการจัดตั้งเป็น ศูนย์ประสานงานการดำเนินโครงการ รวมถึงการอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ ตามสมควร

๑๑) ประชาสัมพันธ์ รณรงค์ และเชิญชวนพุทธศาสนิกชน ให้เห็นความสำคัญของการรักษาศีล ๕ ตามรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม

๑๒) ให้คำปรึกษา แนะนำแก่คณะกรรมการโครงการ หรือพิจารณาดำเนินการอื่นๆ ตาม สมควร

๗. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขับเคลื่อนดำเนินการในภาพรวมของประเทศ ดังนี้

๑) จัดทำคู่มือและแนวทางการดำเนินโครงการ ออกแบบตัวอย่างเอกสารใบสมัคร แบบรายงานผลการดำเนินงาน ส่งต่อให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องใช้ประกอบดำเนินการ

๒) จัดทำคำรับรอง ประชุมชี้แจงเจ้าคณะจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จัดให้มีการแถลงข่าวเปิดตัวโครงการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิต “หมู่บ้านรักษาศีล ๕”

๔.๔ การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เป็นการดำเนินงานเชิงคุณภาพ โดยการบูรณาการความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กร สมาคม มูลนิธิและส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนต่างๆ ตลอดจนองค์กรเครือข่ายความร่วมมือทางพระพุทธศาสนาทุกภาคส่วน เพื่อให้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการฯ และนำหลักธรรมไปใช้ในการดำรงชีวิต รวมถึงการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยเน้นการรณรงค์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ชุมชนรักษาศีล ๕ โรงเรียนรักษาศีล ๕ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง สร้างความมั่นคง และความปลอดภัยในชีวิต ทำให้สังคมสงบสุข ร่มเย็นและเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืนโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

๔.๔.๑ ระยะเร่งด่วน

๑. จัดประชุมชี้แจงโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ต่อพระสังฆาธิการและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

๒. จัดทำข้อตกลงความร่วมมือขับเคลื่อนการดำเนินงาน หรือแนวทางอื่นๆ ในระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน สถานศึกษา หน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ

๓. ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างความปรองดองสมานฉันท์

๔. ติดตามประเมินผลและรายงานผลหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้ปฏิบัติงานตามแผนงานปกติ ดังนี้

๑) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด นำเสนอข้อมูลโครงการและประสานให้ผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการฯ ระดับจังหวัด โดยมีองค์ประกอบของคณะกรรมการตามที่กำหนด

๒) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการโครงการฯ ระดับจังหวัด เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ แผนงาน วิธีการและรูปแบบในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน พร้อมทั้งรายงานผลการดำเนินงานให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทราบ ตามกรอบระยะเวลาในปฏิทินรายงาน

๓) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ประสานส่วนราชการและหน่วยงานระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เสนอแต่งตั้งคณะกรรมการโครงการฯ โดยมีองค์ประกอบของคณะกรรมการตามที่กำหนด

๔) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร่วมกับคณะสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชี้แจง สร้างความเข้าใจในนโยบายและแนวทางการดำเนินงานโครงการ ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

๕) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดประสานคณะสงฆ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขับเคลื่อนโครงการ โดยส่งเสริม สนับสนุน หนุนเสริม สร้างกระแส และประชาสัมพันธ์การดำเนินโครงการ พร้อมทั้งติดตาม ประเมินผล ความสำเร็จของโครงการ และรายงานผลให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ทราบ ตามกรอบระยะเวลา

๖) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร่วมกับคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ องค์กรภาคีรัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม จัดกิจกรรมยกย่องประกาศเกียรติคุณบุคคล คณะบุคคล และพื้นที่ ที่มีการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายในทุกระดับ พร้อมทั้งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ตามความเหมาะสม

๔.๔.๒ ระยะปานกลาง

การทำงานของคณะสงฆ์ มีการขยายผลนโยบายของเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิที่ว่า สู่การปฏิบัติ โดยมีวิธีการดำเนินการให้วัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือประธานชุมชนเปิดรับสมัครประชาชนเข้าร่วมโครงการ หากมีประชาชนเข้าร่วมโครงการ ตั้งแต่ร้อยละ ๕๐ ขึ้นไป ให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หมู่บ้านที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว สามารถขอรับแผ่นป้ายไม้หมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อติดตั้ง ณ หมู่บ้านของตน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ จัดสรรงบประมาณประชาสัมพันธ์ เชิญชวนประชาชนทั่วประเทศเข้าร่วมโครงการ โดยได้จัดทำป้ายไวนิลประชาสัมพันธ์ส่งไปยังวัดทุกวัดที่เข้าร่วมโครงการ ทัวจังหวัดชัยภูมิเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ขณะเดียวกัน มีสถานศึกษา โรงเรียนต่างๆ ขอเข้าร่วมโครงการด้วย

๔.๔.๓ ระยะยาว

ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนเชิงคุณภาพ จังหวัดชัยภูมิ ตระหนักถึงความสำคัญของโครงการดังกล่าว จึงได้นำมาขับเคลื่อนโดยความร่วมมือจากคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ และประชาชนในจังหวัด ทั้ง ๑๑ อำเภอ เป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จำนวน ๑๓๘ หมู่บ้าน ประเภทสถานศึกษาในจังหวัดชัยภูมิ จำนวน ๑๐ แห่ง ประเภทหน่วยงานจำนวน ๒ หน่วยงาน ประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับสำนักงานกลางโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ได้จัดทำป้ายไวนิลให้โรงเรียนที่ขอมาทั่วจังหวัดชัยภูมิเช่นกัน สำหรับหมู่บ้านที่ดำเนินการไปแล้ว มีประชาชนเข้าร่วมโครงการมากกว่าร้อยละ ๘๐ ให้แจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทราบ เพื่อทางส่วนกลางจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปประเมิน และจัดทำโล่ประกาศเกียรติคุณ เพื่อมอบให้หมู่บ้านนั้นต่อไป

แนวทางการดำเนินงานโครงการ

ในการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นโครงการในดำริของเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นโครงการหนึ่งที่จะสร้างให้เกิดสังคมแห่งปัญญา สังคมรักษาศีล ๕ สังคมสงบสุข ซึ่งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนชาวชัยภูมิและคนไทยทั้งประเทศอย่างยั่งยืน การดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การแต่งตั้งคณะกรรมการ

๑.๑ การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับจังหวัด ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิเป็นผู้แต่งตั้งเพื่อบริหารงานสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จังหวัดชัยภูมิ คณะกรรมการบริหารงานระดับจังหวัด ประกอบด้วย ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด (มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย) เป็นที่ปรึกษา ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นประธานกรรมการ ปลัดจังหวัดเป็นรองประธานกรรมการ มีหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ในจังหวัด ไม่เกิน ๙ ท่าน(ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สาธารณสุขจังหวัด เกษตรจังหวัด ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา พัฒนาชุมชนจังหวัด ท้องเที่ยวและกีฬาจังหวัด ฯลฯ) ผู้แทน เจ้าคณะจังหวัด ๒ นิกาย ผู้แทนเครือข่ายทางศาสนา (พุทธสมาคม ยุวพุทธิกสมาคม ฯลฯ) เป็นกรรมการ และผู้ทรงคุณวุฒิตามที่จังหวัดเห็นสมควร (ผู้นำตามธรรมชาติ/ปราชญ์ท้องถิ่น ฯลฯ) ไม่เกิน ๓ คน ร่วมเป็นกรรมการ และสำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นกรรมการและเลขานุการ

ขั้นตอนที่ ๒ การดำเนินงานโครงการ

๑. การดำเนินงานในส่วนกลาง

๑) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำรายละเอียดคู่มือการดำเนินงาน ร่างมติมหาเถรสมาคม ตัวอย่างเอกสารใบสมัคร ประสานงานการเขียนโปรแกรมเพื่อบันทึกข้อมูลสมาชิก ครอบครัวรักษาศีล ๕ และหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (ส่งต่อให้จังหวัดดำเนินการ)

๒) จัดทำคำรับรองการปฏิบัติราชการ ระหว่างผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กับวัฒนธรรมจังหวัด

๓) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ขอความเห็นชอบขออนุมัติโครงการ “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” เพื่อขออนุมัติงบประมาณ/ แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการโครงการฯ/กำหนดกิจกรรม และรายงานมหาเถรสมาคมทราบ

๔) จัดทำแผนงานโครงการ/ประชาสัมพันธ์โครงการฯ

- ๕) แจ้างแผนงานโครงการฯ/ชี้แจงรายละเอียดการดำเนินงานต่อที่ประชุมผู้บริหารสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ/กระทรวงวัฒนธรรมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
- ๖) ออกหนังสือแจ้งมติมหาเถรสมาคมกาเจ้าคณะจังหวัดทุกจังหวัดทั้ง ๒ นิการ
- ๗.) ออกหนังสือแจ้งสำนักงานพระพุทธศาสนาทุกจังหวัดดำเนินการ
- ๘) จัดประชุมเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการ

๒. การดำเนินงานในส่วนภูมิภาค

ในส่วนของจังหวัดชัยภูมิได้ดำเนินการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามโครงการฯ เป็น ๓ ระยะ คือ ระยะเร่งด่วน ระหว่างเดือนมิถุนายน – เดือนกันยายน ๒๕๕๗ ระยะประชาสัมพันธ์ สมัครเข้าร่วมโครงการ ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๕๗ – กันยายน ๒๕๕๘ ระยะที่ ๓ (คุณภาพ) ระหว่าง ตุลาคม ๒๕๕๘ – กันยายน ๒๕๕๙ ได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ และแผนการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จังหวัดชัยภูมิ

วิสัยทัศน์ เป็นโครงการหลักที่ขับเคลื่อนเครือข่ายทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมธรรมะทั้งจังหวัด สร้างความสมานฉันท์ คัดดีสู่สังคมโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พันธกิจ

๑. ส่งเสริมการนำหลักศีล ๕ มาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต
๒. สร้างปรองดองสมานฉันท์ ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม สร้างความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินให้กับประชาชน
๓. ปลุกฝังจิตสำนึกและสร้างความตระหนัก รักษาเชิดชูสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน

๑. ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของภาครัฐ คณะสงฆ์ องค์กรทางศาสนา ในการนำมิติศาสนา มาแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติ
๒. พัฒนากลไกกระบวนการขับเคลื่อน นำมิติ ทางศาสนาสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย
๓. การสร้างค่านิยมและปลูกจิตสำนึกให้คนไทยปรองดองสมานฉันท์ โดยยึดมั่นสถาบันหลักของชาติ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เชิดชูวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป้าหมาย

๑. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และนำไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

๒. เกิดความปรองดองสมานฉันท์ ลดปัญหาความขัดแย้งในสังคม สร้างความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน สังคมดี และมีความสุขอย่างยั่งยืน ครอบคลุมทั้ง ๑๖ อำเภอ ๑๒๔ ตำบล ของจังหวัดชัยภูมิ
๓. พุทธศาสนิกชนในจังหวัดชัยภูมิ สมัครเป็นสมาชิกโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐

โครงการ/กิจกรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของภาครัฐ คณะสงฆ์ องค์การทางศาสนา ในการนำมิติศาสนามาแก้ไขปัญหาวิกฤติของชาติ

๑. โครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรมเฉลิมพระเกียรติ
๒. โครงการหนึ่งใจให้ธรรมะ
๓. โครงการศาสนธรรมสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด เทิดพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
๔. โครงการงานบุญ งานศรั้า ปลอดภัย ปลอดภัย บำรุงสุข
๕. โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน
๖. โครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา(กิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ)
๗. โครงการสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในวิสาขบูชา เช่น กิจกรรมตอบปัญหาธรรมะ การบรรยายธรรม เล่นเกมส์ธรรมะ สวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ
๘. กิจกรรมรักษาศีล และปฏิบัติธรรมทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาทุกหมู่บ้าน
๙. กิจกรรมประชาสัมพันธ์งานด้านพระพุทธศาสนาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (เว็บไซต์สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ เฟสบุ๊ก)
๑๐. เชิญชวนเจ้าหน้าที่ บุคลากรของหน่วยงานทุกคน สมัครเข้าเป็นสมาชิกครอบครัวรักษาศีล ๕ ให้ยึดมั่นในคุณธรรมความดี

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนากลไกกระบวนการขับเคลื่อน นำมิติ ทางศาสนาสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทย

๑. กิจกรรมจัดทำข้อตกลง(MOU)ความร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ
๒. โครงการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขจังหวัดชัยภูมิ กิจกรรมจัดนิทรรศการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ / เล่นเกมส์ตอบปัญหาธรรมะ แจกแผ่นพับ
๓. โครงการค่ายเยาวชนสมานฉันท์ต่อต้านยาเสพติด
๔. โครงการอาสาสมัครพิทักษ์พระพุทธศาสนา
๕. กิจกรรมประกวด“หมู่บ้านรักษาศีล ๕” จังหวัดชัยภูมิ ๑ อำเภอ ๑ วัด ๑ หมู่บ้าน

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างค่านิยมและปลูกจิตสำนึกให้คนไทยปรองดองสมานฉันท์ โดยยึด
มั่นสถาบันหลักของชาติ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เชิดชูวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑. โครงการเผยแผ่คุณูปการด้านพระพุทธศาสนาเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพ
รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ

๒. โครงการนุ่งซิ่นไม่นุ่งสั้นทุกวันพระ

๓. โครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ในโอกาสฉลองพระชนมายุ ๕ รอบ

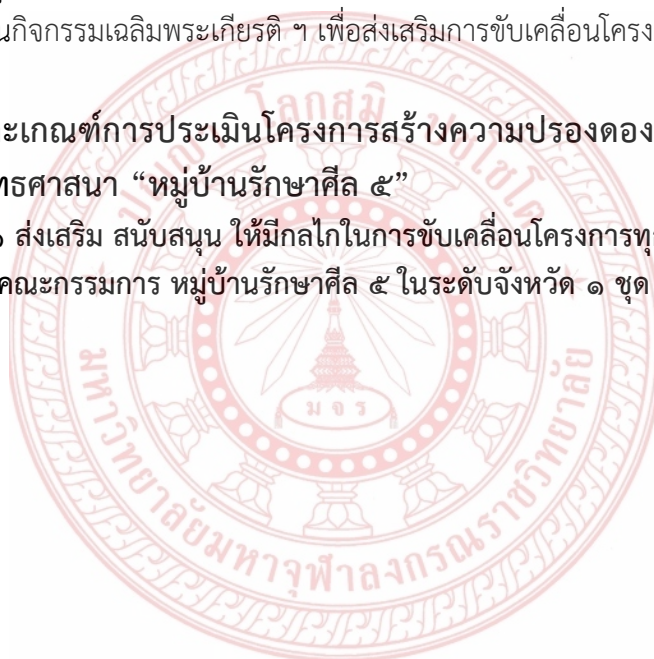
๔. กิจกรรมตักบาตรทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาบริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดชัยภูมิ
และทุกวัด ในจังหวัดชัยภูมิ

๕. สนับสนุนกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ฯ เพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล

กิจกรรม ตัวชี้วัด และเกณฑ์การประเมินโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล ๕”

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ส่งเสริม สนับสนุน ให้มีกลไกในการขับเคลื่อนโครงการทุกระดับ

๑. การแต่งตั้งคณะกรรมการ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในระดับจังหวัด ๑ ชุด

คำสั่งคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ

ที่ ๑/ ๒๕๖๑

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการยกระดับตามแผนยุทธศาสตร์โครงการ "หมู่บ้านรักษาศีล ๕"

เพื่อ เป็นการยกระดับตามแผนยุทธศาสตร์โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๕) ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ จึงแต่งตั้งคณะกรรมการฯ ดำเนินงานประกอบด้วย

๑. พระเทพภาวนาวิกรม	เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ	ประธานที่ปรึกษา
๒. พระราชชัยสิทธิสุนทร	รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ	ประธานกรรมการ
๓. พระศรีสังฆาณมณี	รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ	รองประธานกรรมการ
๔. พระครูสิริวัชรการ	เจ้าคณะอำเภอบ้านแท่น	รองประธานกรรมการ
๕. พระราชชัยสิทธิสุนทร	รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ	ประธานด้านการเผยแผ่
๖. พระปริยัติกิจวิธาน	เจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ	กรรมการ
๗. พระครูจันทโพธิ์วัตร	เจ้าคณะอำเภोजัดไร่	กรรมการ
๘. พระครูสุนทรธรรมานุวัตร	เจ้าคณะอำเภอกอนสวรรค์	กรรมการ
๙. พระครูสุตชัยคุณ	เจ้าคณะอำเภอแก้งคร้อ	กรรมการ
๑๐. พระครูสิริเมตตาธรรม	เจ้าคณะอำเภอภูเขียว	กรรมการ
๑๑. พระครูชยานันทคุณ	เจ้าคณะอำเภอเกษตรสมบูรณ์	กรรมการ
๑๒. พระครูบันทเจติยาภิรักษ์	เจ้าคณะอำเภอกอนสาร	กรรมการ
๑๓. พระครูสุเมธพุทธิสาร	เจ้าคณะอำเภอบ้านเขว้า	กรรมการ
๑๔. พระครูพิณสมณวัตร	เจ้าคณะอำเภอป่าเมี่ยงณรงค์	กรรมการ
๑๕. พระครูบรรพตวิหารการ	เจ้าคณะอำเภอเทพสถิต	กรรมการ
๑๖. พระครูสุวรรณจันทรังษี	เจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง	กรรมการ
๑๗. พระครูกลียาณกิจจานุกูล	เจ้าคณะอำเภอกักศิณพล	กรรมการ
๑๘. พระครูอนุรักษชัยคุณ	เจ้าคณะอำเภอหนองบัวระเหว	กรรมการ
๑๙. พระครูอรธธรรมโกศล	เจ้าคณะอำเภอเนินสง่า	กรรมการ
๒๐. พระครูวิบูลคุณากร	เจ้าคณะอำเภอซับใหญ่	กรรมการ
๒๑. รองเจ้าคณะอำเภอทุกอำเภอ		กรรมการ
๒๒. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ		กรรมการ
๒๓. วัดมรรณจังหวัดชัยภูมิ		กรรมการ
๒๔. นายกพุทธสมาคมจังหวัดชัยภูมิ		กรรมการ
๒๕. พระมหาโยธิน โยธโก ป.ธ.๔ เลข.รอง		กรรมการและเลขานุการ
๒๖. พระครูปลัดพิระพันธ์ ธมฺมกฺโข เลข.รอง		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๗. นายคมสันต์ อิงชัยภูมิ นักวิชาการศาสนา		กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

๑. พัฒนาระบบการขับเคลื่อนโครงการของคณะสงฆ์และภาคีที่เกี่ยวข้องในทุกระดับ เพื่อให้เกิดการประสานงาน การดำเนินการ การพัฒนากิจกรรมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การติดตาม ประเมินผล และการสรุปผลการดำเนินการในระดับจังหวัด

๒. จัดตั้งศูนย์ประสานงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์สมานฉันท์โดยใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" ในระดับจังหวัด ๑ ศูนย์ เพื่อทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล กิจกรรมการดำเนินการตามโครงการฯ

๓. จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับบุคคล หมู่บ้าน และชุมชนตามโครงการสร้างความ ปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" ในระดับจังหวัด

๔. การส่งเสริมการอำนวยความสะดวกให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานตาม โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" ในระดับ จังหวัด

๕. ส่งระบบข้อมูล กลไกการขับเคลื่อนโครงการให้กับสำนักงานโครงการสร้างความ ปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "หมู่บ้านรักษาศีล ๕" ในระดับภาคและประเทศ

๖. จัดประชุม/ปรึกษา/วางแผนทาง ตามจะเห็นสมควร

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ เดือน มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๑

(พระเทพภาวนาวิกรม)

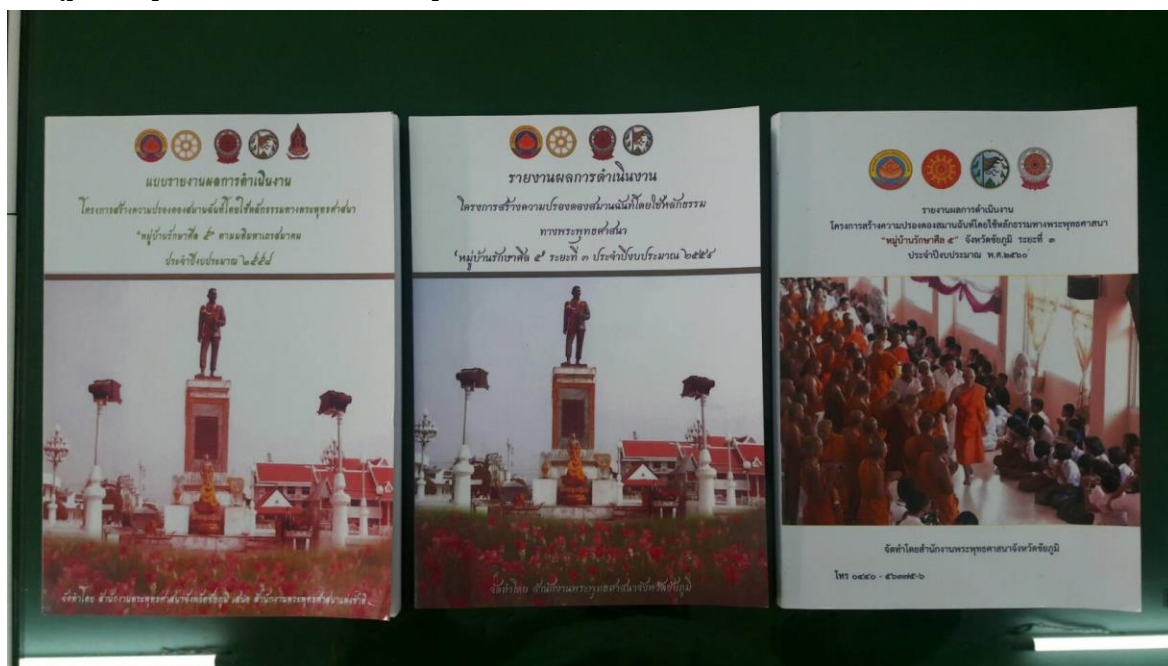
เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ

ประธานที่ปรึกษาฯ

๒. มีศูนย์ประสานงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จำนวน ๑ แห่ง

๓. ฐานข้อมูลสารสนเทศโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับจังหวัด

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ พัฒนาบุคลากร หมู่บ้านและชุมชนในการสนับสนุนการเผยแผ่หลักศีล ๕ อย่างพอเพียง

๑. มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากรในการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักศีล ๕

โครงการเพิ่มศักยภาพพระสงฆ์เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอจตุรัส
มีโครงการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และบุคลากรในการสนับสนุนการปฏิบัติตามหลักศีล ๕

โครงการเพิ่มศักยภาพพระสงฆ์เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอจตุรัส

๒. ดำเนินการตรวจเยี่ยมให้กำลังใจ หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ต้นแบบ

ตรวจเยี่ยมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ต้นแบบระดับอำเภอในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอภูเขียว

๓. มอบรางวัลให้พระสงฆ์ วัด สถาบันการศึกษา และหมู่บ้านรักษาศีล ๕

พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ รักษาศีล ๕ และมอบธงฉัพพรรณรังสีแก่หมู่บ้านรักษาศีล ๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักศีล ๕ ด้วยรูปแบบและวิธีการ ที่หลากหลายในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

๑. การพัฒนากิจกรรมการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ (ครบทั้ง ๕ ข้อ)

โครงการอบรมคุณธรรม/จริยธรรม เด็ก เยาวชน ตามหลักศีล ๕

๒. จัดกิจกรรมการรักษาศีล ๕ ในหมู่บ้านต้นแบบในระดับจังหวัด

พิธีเปิดป้าย ปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๕ พื้นที่หมู่บ้านต้นแบบอำเภอภูเขียว

พิธีเปิดป้าย ปฏิบัติธรรมรักษาศีล ๕ พื้นที่หมู่บ้านต้นแบบอำเภอเกษตรสมบูรณ์
 ๓. การพัฒนาส่งเสริมกิจกรรมหลัก ๘ ประการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล

๓.๑ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม

โครงการค่ายคุณธรรมสัจจะ เด็กเยาวชนโรงเรียนบ้านนามน อำเภอกอนสวรรค์

วิทยากร การปฏิบัติศาสนพิธี

๓.๒ ด้านสุขภาพอนามัย

๓.๓ ด้านสัมมาชีพ

กิจกรรมอบรมประชาชน การประกอบสัมมาชีพสุจริต ในการดำเนินชีวิต

๓.๔ ด้านสันติสุข

สหราชอาณาจักรพระพุทธรศาสนา มอบทุนการศึกษา

๓.๕ ด้านศึกษาสงเคราะห์

จัดตั้งศูนย์ช่วยเหลือ พร้อมส่งมอบสิ่งของ และงบประมาณช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติ

๓.๗ ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม

๓.๘ ด้านสามัคคีธรรม

กิจกรรมสร้างน้ำ สร้างฝายมีชีวิต คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ตามโครงการอนุรักษ์น้ำไหลใหญ่

กิจกรรมปลูกป่าล้อมสถูปเขา ตามโครงการอนุรักษ์น้ำโสใหญ่ชัยภูมิ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ส่งเสริม สนับสนุน และสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนการรักษาศิลป
๕ และวิถีเชิงพุทธ

๑. มีการเสริมสร้างความร่วมมือภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๒. มีการส่งเสริมการดำเนินงานของเครือข่าย ตามโครงการฯ หมู่บ้านรักษาศีล ๕

ส่งเสริมกิจกรรมแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ร่วมกับภาครัฐการ ภาคประชาสังคมในพื้นที่

ตารางที่ ๔.๕ จำนวนประชากรจังหวัดชัยภูมิที่สมัครเข้าร่วมโครงการหมู่บ้านศีล ๕

ที่	อำเภอ	จำนวนสมาชิก	ร้อยละ %	จำนวนประชากร	หมายเหตุ
๑	เมืองชัยภูมิ	๑๒๕,๑๔๖	๖๘ %	๑๘๔,๑๐๖	
๒	ภูเขียว	๑๐๐,๒๕๑	๘๐%	๑๒๔,๖๙๐	
๓	เกษตรสมบูรณ์	๙๐,๖๗๓	๘๑ %	๑๑๑,๙๒๕	
๔	หนองบัวแดง	๘๑,๗๔๔	๘๑%	๑๐๑,๒๓๙	
๕	แก้งคร้อ	๖๗,๗๘๘	๗๒%	๙๓,๗๒๐	
๖	จัตุรัส	๕๘,๒๐๓	๗๗%	๗๕,๗๒๐	
๗	เทพสถิต	๕๕,๖๖๓	๘๐%	๖๙,๕๙๘	
๘	คอนสาร	๕๐,๓๒๘	๘๑%	๖๑,๙๕๖	
๙	คอนสวรรค์	๔๗,๑๒๗	๘๗%	๕๔,๑๒๓	
๑๐	บำเหน็จณรงค์	๔๕,๑๑๗	๘๔%	๕๓,๙๙๘	
๑๑	บ้านเขว้า	๔๐,๘๗๘	๘๐%	๕๑,๑๓๖	
๑๒	หนองบัวระเหว	๓๗,๙๙๙	๙๙%	๓๘,๒๖๔	
๑๓	บ้านแท่น	๓๓,๘๘๕	๗๔%	๔๕,๖๙๕	
๑๔	ภักดีชุมพล	๒๒,๙๖๙	๗๔%	๓๐,๙๓๘	
๑๕	เนินสง่า	๑๙,๓๐๑	๗๔%	๒๖,๐๓๐	
๑๖	ซับใหญ่	๑๒,๒๒๐	๘๑%	๑๕,๑๑๔	
	รวม	๘๙๙,๖๕๒	๗๙%	๑,๑๓๘,๒๕๒	

ข้อมูล ณ วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐ เวลา ๑๖.๔๘ น.

ข้อมูลจาก <https://www.sila5.com>

๔.๕ เป้าหมายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (ระยะที่ ๓ จังหวัดชัยภูมิ)

เป้าหมายและยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ (ระยะที่ ๓ จังหวัดชัยภูมิ) มีรายละเอียดดังนี้

๔.๕.๑ เป้าหมายโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๑.๑ ระดับประเทศ

เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ปรองดอง ประโยชน์สุขของประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และเพื่อความสงบร่มเย็นของประเทศชาติและสังคมโลก

๑.๒ ระดับหมู่บ้าน

เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติศีล ๕ โดยเฉพาะในเรื่องอบายมุขและสิ่งเสพติด เนื่องจากเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การประทุพผิตศีลข้ออื่น ๆ โดยยึดนโยบายของจังหวัด นุ่งซิ่น ไม่นุ่งสั้น ทุกวันพระ และวันศุกร์ และงานบุญงานศรั้า ปลอดเหล้า ปลอดอบายมุข

๑.๓ ระดับองค์กร (ภาครัฐ/เอกชน)

เพื่อให้องค์กรเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโดยยึดหลักการการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance)

- หลักนิติธรรม
- หลักคุณธรรม
- หลักความโปร่งใส
- หลักความมีส่วนร่วม
- หลักความรับผิดชอบ
- หลักความคุ้มค่า

๑.๔ ระดับสถานศึกษา

- เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา ได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ตามลักษณะอันพึงประสงค์ ของ พรบการศึกษาแห่งชาติ เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณธรรม จริยธรรม
- เพื่อให้บุคลากรในสถานศึกษาเกิดความรักความสามัคคี โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- เพื่อให้ผู้บริหาร ครู นักเรียน เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนและสังคม

๔.๕.๒ ยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

๒.๑ ยุทธศาสตร์ด้านการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

พัฒนากระบวนการการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

เป้าประสงค์

๑. การบูรณาการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน คณะสงฆ์ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ภาคเอกชน อย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ทุกภาคส่วนสมัครเข้าร่วมโครงการเพิ่มมากขึ้น

กลยุทธ์

๑. เกิดการบูรณาการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนโดยพัฒนาให้ความรู้ ชี้แจง วัตถุประสงค์ แนวทางของโครงการให้ทุกภาคส่วนเกิดเข้าใจตรงกัน

๒. ประสานความร่วมมือและพัฒนาองค์กรหลัก “บวร” ให้เป็นหนึ่งเดียวและสมัครเข้าร่วมโครงการ ร้อยละ ๑๐๐

แผนงาน/กิจกรรม/โครงการ

ประชุม ชี้แจง ทำความเข้าใจ “บวร” บ้าน วัด ราชการ และสถานศึกษา และบันทึกลงนามความร่วมมือการขับเคลื่อนโครงการ ฯ ระดับอำเภอทุกอำเภอ

๒.๒ ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕

ส่งเสริมให้มีการ ลด ละ เลิก อบายมุขและสิ่งเสพติด ปฏิบัติศีล ๕ ดำรงตนแบบพอเพียง สร้างครอบครัวอบอุ่น

เป้าประสงค์

๑. ประชาชน ลด ละ เลิก อบายมุข ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

๒. ประชาชนดำรงตนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๓. ชุมชน สังคม มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

กลยุทธ์

๑. พัฒนาสังคม และคุณภาพชีวิต

๑.๑ เพิ่มศักยภาพและส่งเสริมให้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมมีบทบาทนำในการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมแก่ประชาชน รวมทั้งครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา

๑.๒ ส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มี คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

๑.๓ ส่งเสริมโรงเรียนพระปริยัติธรรม ผลิตและพัฒนา ให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษา และมีคุณธรรมจริยธรรม

๒. การรักษาความสงบและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

๒.๑ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมหมู่บ้าน/ชุมชนในการควบคุม สุรา ยาเสพติด ชุมชนเฝ้าระวัง การกระทำความผิดและฝ่าฝืนกฎหมาย

๒.๒ ส่งเสริมสมรรถนะเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำชุมชน ให้มีบทบาทและอำนาจในการ ดำเนินการแก้ไขกรณีพิพาทระหว่างพระสงฆ์และชุมชน พร้อมกับส่งเสริมให้ชุมชนดำเนินการไกล่เกลี่ยโดย ชุมชนเอง

แผนงาน/กิจกรรม/โครงการ

๑. “ครูพระสัญญา สอนศรี ๕” เจ้าคณะตำบล/จร.หน่วย อ.ป.ต./จร. หรือครูพระสอน ศีลธรรมในโรงเรียน สอนหลักศีล ๕ ในทุกแห่ง และทุกระดับ

๒. “โรงเรียนดี ศรีศีล ๕” ส่งเสริมให้โรงเรียนจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อรักษา ศีล ๕ และคัดเลือกโรงเรียนต้นแบบระดับอำเภอ ทุกระดับ

๓. “หมู่บ้านดี ศรีศีล ๕” ส่งเสริมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และคัดเลือกหมู่บ้านต้นแบบ ระดับตำบลทุกตำบล

๒.๓ ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมกิจกรรมวิถีพุทธ

ส่งเสริมนโยบาย/โครงการ/กิจกรรม ของจังหวัด โดยให้คณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางในการ ดำเนินงานโครงการของจังหวัด และกิจกรรม/โครงการของวัดที่ดำเนินการอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพ เพิ่มขึ้น

เป้าประสงค์

๑. ให้เกิดกิจกรรมที่ตอบสนองและสอดคล้องกับนโยบายของจังหวัด ที่ส่งเสริมกิจกรรม ทางพระพุทธศาสนา

๒. สังคม ชุมชน ประชาชนทั่วไป ปฏิบัติตามแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเชิงนโยบาย ระดับจังหวัด

กลยุทธ์

๑. ส่งเสริมอัตลักษณ์ที่ดีงาม และพึงปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนและเยาวชนทั่วไป

๒. ส่งเสริมให้หมู่บ้าน/ชุมชน/วัด จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

แผนงาน/กิจกรรม/โครงการ

๑. ส่งเสริมกิจกรรม นุ่งซิ่น ไม่นุ่งสั้น ทุกวันพระและวันศุกร์ ทุกภาคส่วน “บวร”

๒. ส่งเสริมกิจกรรม ชัยภูมิ งานบุญ งานศรั้า ปลอดภัยและอบายมุข

๓. งดเหล้าเข้าพรรษา พาครอบครัวเป็นสุข

๔. กฐินปลอดภัย

๕. ตักบาตรทุกวันพระระดับจังหวัด

๖. เจริญพระพุทธมนต์เฉลิมพระเกียรติ ฯ ในวันพระสัญญาทุกอำเภอ เดือนละ ๑ ครั้ง

๒.๔ ยุทธศาสตร์ด้านการจัดกิจกรรมรักษาศีล ๕ ส่งเสริมหน่วย อ.ป.ต.

พัฒนาหน่วย อ.ป.ต. ให้เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมและส่งเสริมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับตำบล

เป้าประสงค์

๑. เพิ่มจำนวนหน่วย อ.ป.ต.ให้ครบทุกตำบล ตามเขตปกครองคณะสงฆ์ทั้งจังหวัด
๒. เพิ่มจำนวนพระวิทยากร และส่งเสริมให้วิทยากรเกิดความรู้ ความเข้าใจ แนวทางขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕
๓. ประชาชน พุทธศาสนิกชนทั่วไปและเยาวชน นักเรียน นักศึกษา สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวให้ดำรงชีวิตตามหลัก ๘ ด้าน

กลยุทธ์

๑. ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วย อ.ป.ต.ให้ครอบคลุมทั้งจังหวัด
๒. ส่งเสริมให้เจ้าอาวาส หน่วย อ.ป.ต. ได้รับความรู้ความเข้าใจ แนวทางการดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และบทบาทหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต.
๓. ประสานความร่วมมือองค์กรภาครัฐ อำเภอ อปท. สถานศึกษาให้เห็นความสำคัญ บทบาทหน้าที่ของหน่วย อ.ป.ต. และส่งเสริมสนับสนุนให้หน่วย อ.ป.ต.เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

แผนงาน/กิจกรรม/โครงการ

๑. จัดตั้งและพัฒนาหน่วย อ.ป.ต. ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เหมาะสมเป็นศูนย์กลางการขับเคลื่อนโครงการ ฯ ระดับตำบล
๒. อบรม พัฒนาศักยภาพ จต.และ จร.หน่วย อ.ป.ต. ให้เป็นวิทยากร สอนศีล ๕
๓. จูงลูก จูงหลาน เข้าวัด ทำบุญตักบาตร สอนศีล ๕ ทุกวันพระ โดยให้หน่วย อ.ป.ต. เป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม

อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือและกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคม เพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกให้อยู่ภายใต้กติกาสังคม อย่างมีเหตุและผล นำไปสู่ยอมรับและถือปฏิบัติ ที่มุ่งเสริมสร้างหลักประกันคุณภาพชีวิต ดังนี้

๑. หลักประกันความมั่นคงของชีวิต คือ ไม่มุงร้ายทำลายผู้อื่น
๒. หลักประกันความมั่นคงของทรัพย์สิน คือ ไม่ทุจริตคิดโกง ไม่มัวเมา ไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินผู้อื่น
๓. หลักประกันความมั่นคงของสถาบันครอบครัว ไม่ละเมิดต่อจริยธรรมทางเพศ
๔. หลักประกันความมั่นคงของสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร คือ ไม่กล่าวถ้อยคำที่ปราศจากสติและขาดความรับผิดชอบ อันเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความแตกแยกทางสังคม
๕. หลักประกันความมั่นคงของสุขภาพ คือ การไม่ดื่ม ไม่เสพสิ่งของมีเมาและสิ่งเสพติด

๔.๖ บริบทการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕

บริบทการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของพระสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในช่วงระยะที่มีการณรงค์ส่งเสริมให้เกิดการรักษาศีล ๕ ตามโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อให้แต่ละบุคคลอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขที่มุ่งเน้นให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทั้งสุขทางกายและสุขทางใจ

พระราชชัยสิทธิสุนทร ให้สัมภาษณ์ว่า “บทบาทพระสงฆ์กับการขับเคลื่อนศีล ๕ เพื่อเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้อง สร้างความเจริญสุขแก่สังคม การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมินั้น จุดแข็ง คือ การขับเคลื่อนเป็นไปตามนโยบายของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ แต่การปฏิบัติงานนั้นควรมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยการควรให้ความรู้ เพื่อสร้างความรู้และเข้าใจแก่ชุมชน สังคม เพราะทุกวันนี้ พุทธศาสนิกชนยังไม่เข้าใจถึงแนวทางการประพฤติปฏิบัติตนอย่างแท้จริง”

พระครูสิริวิชิรากร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ อาศัยศรัทธาอันเป็นพื้นฐานเดิมของชุมชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่เคารพ นับถือและศรัทธาในพุทธศาสนา แต่พุทธศาสนิกชนไม่ให้ความสนใจและใส่ใจในความรู้ทางพระพุทธศาสนาและหลักศีล ๕ แม้จะมีศรัทธาเป็นเบื้องต้นก็ตาม แม้จะมีโครงการในการขับเคลื่อนศีล ๕ ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีของพุทธศาสนิกชน และเป็นวิธีการเพิ่มความศรัทธาแก่ชาวพุทธให้มากยิ่งขึ้นไป แต่เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันมีมาก ตอบสนองความต้องการของมนุษย์คือความอยากได้อย่างมาก ทำให้คนส่วนมากไม่ค่อยสนใจในการปฏิบัติธรรม แต่พระสงฆ์จะปฏิบัติศาสนกิจที่ดีเพื่อให้ศีลเป็นการสร้างความสันติสุข ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่ตนเองและสังคมก็ตาม”

พระมหาธนรัตน์ คุณตวโส ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การรักษาศีล ๕ เป็นการสร้างความรู้รักสามัคคีในหมู่คณะศรัทธาชาวบ้านและพระสงฆ์ แต่ยังประสบปัญหาคือการให้ความรู้ในการอบรมน้อย ส่งผลต่อโอกาสพระสงฆ์จะเข้าร่วมในการอบรมน้อยมาก เพราะพระสงฆ์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยศรัทธาประชาชนในการปฏิบัติศาสนกิจ”

พระครูสิริเมตตาธรรม ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “การทำงานที่ดีมีของคณะสงฆ์และได้รับความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการทำงาน แต่ยังขาดการบริการทางด้านข้อมูล และชี้ถึงจุดเข้มแข็งอันหรือคุณค่าของการมีศีลและการรักษาศีลของสมาชิกในสังคม แม้ว่าโอกาส คือการมีการให้ข้อมูลข่าวสารการประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง แต่พระสงฆ์อาจจะที่ไม่เข้าใจถึงแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕”

^๖ สัมภาษณ์พระราชชัยสิทธิสุนทร รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๘ เมษายน ๒๕๕๙.

^๗ สัมภาษณ์พระครูสิริวิชิรากร เจ้าคณะอำเภอบ้านแท่น, ๘ เมษายน ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์พระมหาธนรัตน์ คุณตวโส, ๘ เมษายน ๒๕๕๙.

^๙ สัมภาษณ์พระครูสิริเมตตาธรรม เจ้าคณะอำเภอกุฉินารายณ์, ๘ เมษายน ๒๕๕๙.

พระครูพิทักษ์ชยานุกิจ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ศิลปะเป็นการสร้างความสามัคคีของคณะสงฆ์ แต่อย่างไรก็ตามการทำงานของพระสงฆ์เองก็ขาดประสบการณ์ แม้จะมีโครงการดังกล่าวในการขับเคลื่อนแต่ก็หาโอกาสในการทำงานไม่ได้เพราะเวลาไม่เอื้ออำนวยต่อการทำงาน”^{๑๐}

จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการในจังหวัดชัยภูมิเพื่อให้รู้ถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ดังข้างต้น แม้จะมีฐานแห่งความศรัทธาในพระสงฆ์และความเชื่อมั่นว่าศิลปะเป็นการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมในสังคม ทำให้สังคมมีความสุข แต่ยังพบว่าขาดการทำงานในการขับเคลื่อนเรื่องศิลปะ ทำให้ประชาชนไม่เข้าใจ ทำให้คนส่วนมากไม่เข้าวัดปฏิบัติวัฏมาแต่การทำมาหากิน จนทำให้ชุมชนอ่อนแอ แม้ว่าจะจะมีหน่วยงานต่างๆ เช่น พระสงฆ์จะให้การอบรมในกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของภาครัฐและเอกชน แต่ยังพบว่าการทำงานขับเคลื่อนยังไม่มีความต่อเนื่อง ขาดงบประมาณ ไม่มีแกนนำหรือผู้นำไปสู่การปฏิบัติ ประชาชนไม่ตระหนักถึงคุณค่าการรักษาศีล ชุมชนไม่ได้ส่งเสริมกิจกรรมในการสร้างหลักประกันชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น

จากสถานการณ์ของจังหวัดชัยภูมิในการดำเนินงานการทำงานขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ อันเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนทั่วไป แม้ว่ามีพื้นฐานความศรัทธาและความเชื่อที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ยังมีปัจจัยที่ทำให้ประชาชน ชุมชนและสังคมไม่เข้าใจแนวทางการปฏิบัติตามหลักศีลที่แท้จริง ส่วนมากเป็นเพียงแค่การปฏิบัติหรือสมานานเป็นจารีตประเพณีตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าใจถึงการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ตามนโยบายของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าที่เล็งเห็นถึงการสร้างหลักประกันต่อชีวิต สร้างความสุขทางกาย คือ การรู้จักหลักพุทธธรรมในการกิน การฉัน การบริโภคอย่างถูกต้อง เพื่อเพิ่มพูนความสุขทางด้านจิตใจ ที่ปราศจากเครื่องเศร้าหมอง เมื่อร่างกายปราศจากโรคภัย จิตใจหมัดจด สุขสงบก็จะบังเกิดแก่มนุษย์ทุกคน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงกิจกรรมและแนวทางการพัฒนาของคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด รวมถึงแนวทางและกิจกรรมในการขับเคลื่อนเรื่องศิลปะเพื่อสร้างความสุขอันเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

^{๑๐} สัมภาษณ์พระครูพิทักษ์ชยานุกิจ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๘ เมษายน ๒๕๕๙.

๔.๗ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบจังหวัดชัยภูมิ

การวิเคราะห์กระบวนการทำงานของชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๔.๗.๑ บ้านเลี้ยวน้อย (วัดสมศรี)

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวัดสมศรี บ้านเลี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๙ มีราษฎรชาวบ้านเลี้ยวใหญ่ซึ่งอยู่ติดกับหมู่บ้านเลี้ยวน้อยทางด้านทิศใต้ และอยู่ห่างกันประมาณ ๒ กิโลเมตรได้อพยพมาอยู่ตามหัวไร่ปลายนาที่บริเวณบ้านเลี้ยวน้อยปัจจุบัน โดยการนำของพ่อขุนสะท้าน พ่อชื่น พ่อทะเข แม่วันดี มาทำนา ทำสวน ทำไร่และเลี้ยงสัตว์และมีที่ไว้สำหรับพักสัตว์ที่นำมาเลี้ยงเวลากลางคืนเรียกว่า “คอกวัว” ปัจจุบันคือที่สาธารณะคอกวัว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน สาเหตุที่ราษฎรบ้านเลี้ยวใหญ่อพยพอยู่ตามหัวไร่ปลายนาเนื่องจากมาทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ การคมนาคมไม่สะดวกเดินทางไป-กลับลำบาก ถึงฤดูฝนน้ำท่วมทางสัญจรไป-มา ต่อมาราษฎรบ้านเลี้ยวใหญ่ได้มีการอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆจึงได้ตั้งเป็นหมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านปกครองและมีการตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่เลียนแบบชื่อหมู่บ้านเดิม(หมู่บ้านเลี้ยวใหญ่) “บ้านเลี้ยวน้อย” มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านปกครองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจำนวน ๑๓ คน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ ร่วมกับชุมชนบ้านเลี้ยวน้อย หมู่ที่ ๑ จัดกิจกรรมโครงการจำนวน ๓ กิจกรรม ณ บ้านวัดสมศรี บ้านเลี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนบ้านเลี้ยวน้อย (วัดสมศรี)

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
๑.การส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม				
๑.โครงการทำบุญวัน พระ และวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา ตลอดปี	๑.เพื่อส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมแก่ เด็ก เยาวชน ประชาชน ให้เกิด ความรักและศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน นำหลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ให้ เกิดความสุขใน	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	เชิงปริมาณ มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๑,๐๐๐ คน เชิงคุณภาพ ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
๒.กิจกรรมวันสำคัญ เกี่ยวกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ และ วันสำคัญของชาติ	สังคม ๑. เพื่อเป็นการ เทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์ ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน มี ความรักความสามัคคี	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้แสดงออกถึงความ จงรักภักดีต่อสถาบัน พระมหากษัตริย์
๓.กิจกรรมเข้า ปรีวาสนกรรม /และ ปฏิบัติธรรม	๑.เพื่อส่งเสริมให้ พุทธศาสนิกชน ได้นำ หลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ให้ เกิดความสงบสุขใน สังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ธันวาคม	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๑๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๔.กิจกรรมสวดมนต์ ข้ามปี	๑. เพื่อเป็นการ อนุรักษ์ สืบทอดหลัก คำสอนทาง พระพุทธศาสนาให้คง อยู่ต่อไป ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ได้มีโอกาสได้ใช้เวลา ว่าง ในการปฏิบัติ ธรรม ฝึกจิตภาวนา เพื่อความเป็นมงคล ต่อชีวิต และ	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ธันวาคม	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๒๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
	ครอบครัว			
๒. การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต				
๕. กิจกรรมน้อมนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้ใน การดำรงชีวิต	๑. เพื่อนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน ๒. เพื่อเป็นการ ส่งเสริมให้ประชาชน ได้มีการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้ ครอบครัว ชุมชน และสังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๓. การสืบสานวิถีวัฒนธรรม ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่งดงาม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน				

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
๖.กิจกรรมปิดทอง สักการะ หลวงปู่คำ	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะบุคคลสำคัญ ที่มีคุณงามความดี ที่ มีประวัติศาสตร์คู่ บ้าน เมือง ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะ	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๗.กิจกรรมส่งเสริม และสืบสานประเพณี สงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร ผู้สูงอายุ	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะญาติผู้ใหญ่ บุคคลสำคัญเคารพ ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะ รดน้ำขอพร เพื่อ ความเป็นสิริมงคล	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรม ได้นำหลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรม ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบท พระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน	ส่งเสริมให้คนในชุมชนปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา		ม.ค. - ก.ย. ๖๑.	เชิงปริมาณ ๓๐๐ คน เชิงคุณภาพ คนในชุมชนปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา

๑. กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน

๒. กิจกรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต โครงการสืบทอดภูมิปัญญา ก้าวหน้าเศรษฐกิจพอเพียง ความยากจน (การส่งเสริมวิถีชีวิต (โหนดลมเก็บหมาก การละเล่นพื้นบ้านต่างๆ

๓. กิจกรรมส่งเสริมและสืบสานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

การขยายผลและความต่อเนื่องของโครงการ

๑. ประชาสัมพันธ์เชิญชวนเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในพื้นที่นอกพื้นที่ร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนคุณธรรมสร้างสังคมคุณธรรมที่ยั่งยืน

๒. ขยายเครือข่ายชุมชนคุณธรรมไปยังชุมชนคุณธรรมที่มีความพร้อม

ตารางที่ ๔.๗ การขยายผลและความต่อเนื่อง

ด้านสินค้าและบริการ	ประเพณีกิจกรรม	การมีส่วนร่วม		การรวมกลุ่มในชุมชน	
		ชื่อสถานศึกษา/หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกิจกรรมที่หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมของกลุ่ม
๑.ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม และผ้าฝ้ายมัดหมี่	๑. ประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร	๑. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโนนแดง	๑. กิจกรรมวิถีไทยสรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ	๑. กลุ่มจิตอาสาทำความดีด้วยหัวใจ	๑ ร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสา ทำประโยชน์เพื่อสาธารณะ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ๒. ร่วมกัน
๒. ผลิตภัณฑ์				๒. กลุ่ม	

ข้าวซ้อมมือ ๓.ผลิตภัณฑ์ เครื่องจักร สานจากไม้ไผ่ เช่น ตะกร้า กระติบข้าว และอื่นๆ	ผู้สูงอายุ / เดือนเมษายน ของทุกปี ๒.ประเพณีปิด ทองสักการะ หลวงปู่คำวัด วัดดอนไผ่	๒. โรงเรียนบ้าน โนนแดง ๓. ชุมชนในเขต ตำบลโนนแดง		แม่บ้านทอผ้า มัดหมี่ ๓. กลุ่ม ทำ การเกษตร ด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ๔. กลุ่ม ผู้สูงอายุตำบล โนนแดง	ผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่ จาก ผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ๓. ทำการเกษตรด้วยปุ๋ย อินทรีย์โดยไม่ใช้สารเคมี๕. ดำเนินการส่งเสริม และ สืบสานกิจกรรมทาง ศาสนา ศิลปะ และ วัฒนธรรมในชุมชน

ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ ๔.๘ ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วัดสมศรี บ้านเสี้ยวน้อย ตำบลบ้านเล่า อำเภอมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ

ด้านสินค้า และบริการ	ประเพณี กิจกรรม	การมีส่วนร่วม		การรวมกลุ่มในชุมชน	
		ชื่อสถานศึกษา/ หน่วยงาน ร่วมบูรณาการ	ชื่อกิจกรรม ที่หน่วยงาน ร่วมบูรณา การ	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมของกลุ่ม
๑. ผลผลิต ทาง การเกษตร เช่น ผัก ไฮโดรโป นิคส์ ไก่ดำ ปลา ดุก ไข่ไก่ ไข่ เป็ด กบ ปลาตุ๊ก เป็นต้น ๒.ด้านสินค้า ได้แก่ ผ้า ไหม ผ้าฝ้ายทอ มือ	๑.ทำบุญ ตักบาตร ทุกวันพระ ๒.ทำบุญ เทศน์ มหาชาติ ๓.บุญข้าว สาก ๔. ประเพณี สงกรานต์ รดน้ำดำ หัว ผู้สูงอายุ ๕. พิธี บายศรีสู่	๑. องค์การ บริหาร ส่วนตำบลบ้าน เล่า ๒. โรงเรียนบ้าน เสี้ยวน้อย ๓.สำนักงาน อุตสาหกรรม จังหวัดชัยภูมิ ๔. สำนักงาน พระพุทธศาสนา จังหวัดชัยภูมิ ๕. สำนักงาน พัฒนาชุมชน จังหวัดชัยภูมิ ๖ สำนักงาน	๑. กิจกรรม ปฏิบัติธรรม และ สวด มนต์ข้ามปี ๒. โครงการ บรรพชา อุปสมบท พระภิกษุ และสามเณร ภาคฤดูร้อน ๓. โครงการ หนุ่มสาวนุ่ง ขาวเข้าวัด ปฏิบัติธรรม ๔. โครงการ ผู้ให้ อยู่เล่า	๑. กลุ่มสตรี ทอผ้าไหม / โพร. ๐๘๗ ๒๕๓ ๕๒๘๔ ๒.กลุ่มปลูก ข้าวพันธุ์ดี	๑ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อนำ ความรู้ภูมิปัญญาการปลูก หม่อน เลี้ยงไหม การทอผ้า มา ทำเป็นอาชีพเสริม เพื่อให้เกิด รายได้แก่ครอบครัวและชุมชน ๒. มีการรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม พัฒนาอาชีพการปลูก ข้าว เพื่อให้ได้ข้าวพันธุ์ดี ๓.การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม พัฒนาอาชีพการเพาะเห็ด เพื่อ เป็นอาหารและเพิ่มรายได้ ๔. การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม พัฒนาอาชีพการเลี้ยงสุกรเพื่อ

			ตำบล บ้านเล่า	๘.กลุ่มเลี้ยง ปลา ดูกใน โอ่งซีเมนต์ ๙.กลุ่มเลี้ยง ไก่ดำ	

กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต โครงการสืบทอด ภูมิปัญญา ก้าวหน้าเศรษฐกิจ พิชิต ความยากจน (การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การจักสาน การทำน้ำหมักชีวภาพ) และกิจกรรมส่งเสริมและสืบสานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

การขยายผลและความต่อเนื่องของโครงการ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เชิญเครือข่ายชุมชนไปศึกษาดูงาน การประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับรู้ผลการ ผลสำเร็จของการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เมื่อผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปขยายผลในการนำไปประพจน์ปฏิบัติตนในการดำรงชีวิต และนำแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันตลอดจนการจัดแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จัดกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมสืบสานสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ดงามให้คงอยู่ และพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น กลุ่มเป้าหมายสามารถนำไปขยายผลให้กับชุมชนใกล้เคียงและผู้สนใจนำไปประยุกต์ และปฏิบัติตามได้อย่างต่อเนื่อง

๔.๗.๒ ชุมชนบ้านนาเขิน (วัดเจติย)

วัดเจติย ตั้งอยู่ที่บ้านนาเขิน หมู่ ๑ ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ เป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดที่ชาวคอนสารให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก ซึ่งสันนิษฐานกันว่า สร้างขึ้นเมื่อสมัยสุโขทัย มีโบราณวัตถุที่สำคัญคือหลวงพ่อพระประธาน (พระพุทธรูปปางมารวิชัย) ศิลปะสมัยสุโขทัยตอนต้น องค์พระเป็นเนื้อศิลาแลง มีอายุถึง ๗๐๐ ปี และยังมี เจติยอุโมงค์ไม้สิบสอง ศิลปะแบบสิบสองปันนาอารยธรรมจีน ต้นศรีมหาโพธิ์ที่มีอายุถึง ๓๐๐ ปี รวมไปถึงจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถ ต่อมาสำนักงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ได้ขึ้นทะเบียน พระพุทธรูป เป็นโบราณวัตถุ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๓ ตอนที่ ๒๔ ลงวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๗๙ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๒๕

“หลวงพ่อบุญธรรม” สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาจากหลักฐาน อายุ ๗๐๐ กว่าปี หรือ “พระพุทธรูปชัยสารมณี” ศิลปะขอม ผสมทราวดีและอยุธยา ปางมารวิชัย เนื้อศิลาแดง เจดีย์มุ่มไม้สิบสองศิลปะสิบสองปันนาอารยธรรมจีน ชาวบ้านต่างเคารพศรัทธา เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ พระคู่บ้านคอนสาร มีลักษณะพิเศษเป็นพระพุทธรูปปากแดง หันหน้าไปทางทิศตะวันตก องค์พระสร้างด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ ส่วนต้นศรีมหาโพธิ์ อายุราว ๓๐๐ กว่าปี วัดเจดีย์ ทุกวันขึ้น ๑๓ ถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกปี โดยวันขึ้น ๑๓ ค่ำจะเป็นการถวายเครื่องสักการะแก่หลวงพ่อบุญธรรม ที่วัดจะมีงานปิดทองหลวงพ่อบุญธรรม พร้อมกับบวงสรวงอนุสาวรีย์หลวงพิชิตสงคราม หรือปูหมื่นอร่ามกำแพง วันขึ้น ๑๔ ค่ำมีการแห่ข้าวพันก้อน วันขึ้น ๑๕ ค่ำจะมีการฉลองพระบวชใหม่ ด้วยการจัดไม้คานหามและประดับประดาอย่างสวยงาม ปัจจุบันมีพระครูนนทเจติยาภิรักษ์ เป็นเจ้าอาวาสวัดเจดีย์ เจ้าคณะอำเภอกอนสาร

สถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรม

ตารางที่ ๔.๙ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนวัดเจดีย์ บ้านนาเขิน ตำบลคอนสาร อำเภอกอนสาร จังหวัดชัยภูมิ และชุมชนหมู่

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๑. การส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม				
๑. กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนาปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมอบรมบวชนกขัมมะ และปฏิบัติธรรม	๑. เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ เด็ก เยาวชน ประชาชน ให้เกิดความรักและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน นำหลักธรรมไปยึดถือปฏิบัติและปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ให้เกิดความสงบสุขในสังคม	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม – กันยายน	เชิงปริมาณ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน เชิงคุณภาพ ผู้ร่วมกิจกรรมได้นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๒. กิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี	๑. เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ เด็ก เยาวชน ประชาชน ให้เกิดความรักและ	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม – กันยายน	เชิงปริมาณ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๓. กิจกรรมอบรม คุณธรรมและ จริยธรรมแก่เยาวชน	ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อสืบทอด สืบสาน พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป	ชัยภูมิ		<u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
	๑. เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบ ทอดหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนาให้คงอยู่ต่อไป ๒. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ได้มีโอกาสได้ใช้ เวลาว่าง ในการปฏิบัติธรรม ฝึกจิตภาวนา เพื่อความเป็น มงคลต่อชีวิต และครอบครัว	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัด ชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๒๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๒. การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต				
๓. กิจกรรมน้อมนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้ใน การดำรงชีวิต	๑. เพื่อนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน ๒. เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ ประชาชน ได้มีการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้ครอบครัว ชุมชน และสังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัด ชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๓. การสืบสานวิถีวัฒนธรรม ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และพัฒนาต่อยอดภูมิ				

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
ปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน				
๔. กิจกรรมส่งเสริม และสืบสานประเพณี สงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร ผู้สูงอายุ	๑. เพื่อเป็นการส่งเสริม สืบ สาน วัฒนธรรมประเพณีที่ดี งาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการสักการะญาติ ผู้ใหญ่ บุคคลสำคัญเคารพให้ ลูกหลานได้เคารพสักการะรด น้ำขอพรเพื่อความเป็นสิริ มงคล	สำนักงาน วัฒนธรรม จ ง ห วั ด ชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้ร่วมสืบ สาน วัฒน ธรรม ประเพณี และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น

ด้านการท่องเที่ยว			ด้านสินค้า การบริการ		ประเพณี กิจกรรมที่โดดเด่น
สถานที่ท่องเที่ยว	ศิลปะ	ประเพณี	ชื่อสถานศึกษา/ หน่วยงานร่วม บูรณาการ	กิ จ ก ร ร ม หน่วยงานที่ ร่วมบูรณาการ	ชื่อกลุ่ม
- พระประธาน อุโบสถวัดเจติย อายุ ๗๐๐ ปี - อนุสาวรีย์หมื่น อรัญ กำแหง เจ้าเมืองคอนสาร - สะพานไม้หมาก - วิถีชีวิตไทคอน สาร	- เสื้อผ้าไท คอนสาร - ผ้าไหม ท า ง กระรอก - ผ้าฝ้าย - อาหาร ประจำพื้น ถิ่น - การละเล่น สะบ้า - กีฬาโหน ล ม เกื บ หมาก	- ประเพณี บุญ เดือน สาม เดือน ม กร ร าค ม ของทุกปี - ประเพณี บุญเดือน สี่ เดื อ น มีนาคมของ ทุกปี	- ร.ร.คอนสาร วิทยาคม - ร.ร.บ้านคอน สาร - ร.ร.บ้านดงบัง - ร.ร.เทศบาล ผายดินสอ	- ทต.คอนสาร - อบท. ในพื้นที่ - ป ก ค ร อ ง อำเภอ - หน่ ว ย ง า น ราชการในพื้นที่ - ผู้นำชุมชน - องค์กรเอกชน -	- กลุ่มพัฒนาสตรี - กลุ่มจิตอาสา พระราชทาน - กลุ่มอาสาสมัคร สาธารณสุข - กลุ่มรักษ์ไทคอน สาร - กลุ่มอาสาสมัคร ป้องกันสาธารณสุข

การขยายผลและความต่อเนื่องของโครงการ

การดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เมื่อผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกิจกรรมเรียบร้อยแล้ว สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปขยายผลในการนำไปประพฤติปฏิบัติตนในการดำรงชีวิต และนำแนวทางหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันตลอดจนการจัดแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จัดกลุ่มส่งเสริมอาชีพ ส่งเสริมสืบสานสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ และพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น กลุ่มเป้าหมายสามารถนำไปขยายผลให้กับชุมชนใกล้เคียงและผู้สนใจนำไปประยุกต์และปฏิบัติตามได้อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ ๔.๑๐ การขยายผลและความต่อเนื่อง

โครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์โครงการ	ระยะเวลาดำเนินการ	เป้าหมายเชิงปริมาณ/เชิงคุณภาพ
ค่ายคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน นักศึกษา	อบรมและฝึกปฏิบัติให้นักเรียน นักศึกษา และเยาวชนได้มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม และนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม	ระหว่างเดือนพฤษภาคม / มิถุนายน ของทุกปี	- เชิงปริมาณ ผู้เข้าค่ายไม่น้อยกว่า ๓๕๐ คน -เชิงคุณภาพ ผู้ผ่านการอบรมระบบค่ายได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม
สวดมนต์ข้ามปีส่งท้ายปีเก่าวิถีไทย ต้อนรับปีใหม่วิถีธรรม	ให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมกันเข้าวัดสวดมนต์และทำบุญตักบาตรเนื่องในเทศกาลสำคัญ	ธันวาคม - มกราคม ของทุกปี	-เชิงปริมาณ ผู้ร่วมกิจกรรม จำนวน ๑,๐๐๐ คน -เชิงคุณภาพ ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถท่องบทสวดมนต์ได้ถูกต้อง
วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	-ให้พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าได้ประกอบกิจกรรมและพิธีการทางพระพุทธศาสนา	-วันมาฆบูชา -วันวิสาขบูชา -วันอาสาฬหบูชา -วันธรรมสวนะ	- เชิงปริมาณ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมตลอดปีไม่น้อยกว่า ๑๐,๐๐๐ คน -เชิงคุณภาพ พุทธศาสนิกชนได้ฝึกและปฏิบัติตามวิถีของชาวพุทธ
โครงการงานบุญงานศรัทธาปลอดเหล้าและอบายมุข	-ลดค่าใช้จ่ายในการงานประเพณีการทำบุญ และงานศพ -สร้างค่านิยมที่ดีและถูกต้องแก่คนในชุมชน -ลดข้อพิพาท ทะเลาะวิวาทในชุมชน	วัดเจติย/ชุมชนบ้านนาเงินและเทศบาลตำบลคอนสาร	เชิงปริมาณ -ทุกครัวเรือนในชุมชนวัดเจติยเข้าร่วมโครงการ เชิงคุณภาพ ลดค่าใช้จ่ายในการจัดงานในชุมชนได้ ลดปัญหาสังคม ของคนในชุมชนได้ -คนในชุมชนมีค่านิยมที่ดีและถูกต้อง

- จัดงานประจำปี ประเพณีบุญเดือนสาม กิจกรรมประกอบด้วย - สักการะและปิดทองพระประธาน ๗๐๐ ปี - บวงสรวงอนุสาวรีย์ปู่หมื่นอรัญคามหาเจ้าเมืองคนแรกของคนสาร - บวชชีพรหมณ์ปฏิบัติธรรม - เทศน์มหาชาติ ๑๓ กัณฑ์ - ขบวนแห่พระด้วยไม้คานหาม(โบราณ) - จัดแสดงสินค้าของชุมชน - การแสดงทางศิลปวัฒนธรรมไทคอนสาร - พิธีทำบุญตักบาตร	-อนุรักษ์ สืบสานประเพณีอันดีงามของชุมชนและของชาติ - ให้พุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่าได้ร่วมกันทำบุญและปฏิบัติธรรม - ส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น - สร้างความรัก ความเข้าใจ และความสามัคคีของคนในชุมชน - จัดแสดงสินค้า วิถีชีวิต อันเป็นเอกลักษณ์ของไทคอนสาร - ประชาสัมพันธ์อำเภอคอนสารให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น	ระหว่างเดือนมกราคม / กุมภาพันธ์ของทุกปี	- เชิงปริมาณ : ผู้ร่วมกิจกรรม ๔๐,๐๐๐ คน เชิงคุณภาพ : - คนในชุมชนเกิดความรักชาติ รักถิ่น มีความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ - สร้างรายได้จากการท่องเที่ยวการจำหน่ายสินค้าและบริการ - ร่วมส่งเสริม อนุรักษ์ สืบสานประเพณี วัฒนธรรม อันดีงามของชาติและชุมชน

การขยายผล/พัฒนาต่อยอดเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชนในชุมชน

๑. นำวิถีชีวิต อัตลักษณ์ของชุมชนและประเพณี วัฒนธรรมที่มีในชุมชนเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จัก
๒. วัดเป็นศูนย์กลางการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในหลายๆ ด้านของคนชุมชนมากขึ้น
๓. คนในชุมชนสามารถนำหลักคำสอนทางศาสนาไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๔.๗.๓ บ้านหนองแขว (วัดดอนไผ่)

หมู่บ้านชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวัดดอนไผ่ ที่อยู่บ้านหนองแขว หมู่ที่ ๕ ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ

บ้านหนองแขว หมู่ที่ ๕ ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ชื่อหมู่บ้านหนองแขวมาจากหมู่บ้านมีหนองน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งชื่อว่า “หนองแขว” จัดตั้งเมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ซึ่งแยกออกมาจากบ้านโนนแดง หมู่ที่ ๗ ตำบลบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า ในสมัยนั้นเป็นบ้านหมู่ที่ ๑๖ ตำบลบ้านเขว้า อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้แยกออกมาจากตำบลบ้านเขว้า มาเป็นตำบลโนนแดง ซึ่งแบ่งการปกครองออกเป็น ๘ หมู่บ้าน จากเดิมบ้านหนองแขวเป็นหมู่ที่ ๑๖ ตำบลบ้านเขว้า มาเป็นบ้านหนองแขว หมู่ที่ ๕ ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านเขว้า ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของบ้านโนนแดง เดิม มาจนถึงปัจจุบัน โดยมีหนองน้ำขนาดใหญ่ชื่อว่าหนองแขว” เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดชัยภูมิ เป็นระยะทาง ๑๔ กิโลเมตร และมีหมู่บ้าน จำนวน ๔ หมู่บ้านที่เข้าร่วมชุมชนคุณธรรมวัดดอนไผ่ ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา และกิจกรรมอื่นๆ คือบ้านโนนแดง หมู่ที่ ๒, บ้านเจริญผล หมู่ที่ ๔, บ้านหนองแขว หมู่ที่ ๕, และบ้านเจริญทรัพย์ หมู่ที่ ๙ ผู้นำชุมชนระดับตำบลปัจจุบัน ชื่อนางฉวี ปิตะบุตร ตำแหน่ง กำนันตำบลโนนแดง โทรศัพท์ ๐๙๑ - ๘๒๘๙๖๔๐

พระครูจันทวรารักษ์ เป็นเจ้าอาวาสวัดดอนไผ่ โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๖๔๘๐๙๙ มีพระภิกษุสงฆ์ในวัด จำนวน ๖ รูป และตำบลโนนแดง มีชุมชนคุณธรรมต้นแบบ จำนวน ๑ แห่ง มีความพร้อมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป

สถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรม

ตารางที่ ๔.๑๑ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนวัดดอนไผ่ ตำบลโนนแดง อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ และชุมชนทั้ง ๔ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๒ บ้านโนนแดง หมู่ที่ ๔ บ้านเจริญผล หมู่ที่ ๕ บ้านหนองแขว หมู่ที่ ๙ บ้านเจริญทรัพย์

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิง คุณภาพ
๑.การส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม				
๑.โครงการทำบุญวัน พระ และวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา ตลอดปี	๑.เพื่อส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมแก่ เด็ก เยาวชน ประชาชน ให้เกิด ความรักและศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม - กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๑,๐๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ป ร ั บ ใ ช้ ใน

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิง คุณภาพ
	เยาวชน ประชาชน นำหลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ให้ เกิดความสุขใน สังคม			ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๒.กิจกรรมวันสำคัญ เกี่ยวกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ และ วันสำคัญของชาติ	๑. เพื่อเป็นการ เทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์ ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน มี ความรักความสามัคคี	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้แสดงออก ถึงความจงรักภักดีต่อ สถาบัน พระมหากษัตริย์
๓.กิจกรรมเข้า ปฐมนิเทศ /และ ปฏิบัติธรรม	๑.เพื่อส่งเสริมให้ พุทธศาสนิกชนได้นำ หลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ให้ เกิดความสุขใน สังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ธันวาคม ๒๕๖๑	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๑๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๔.กิจกรรมสวดมนต์ ข้ามปี	๑. เพื่อเป็นการ อนุรักษ์ สืบทอดหลัก	สำนักงาน วัฒนธรรม	ธันวาคม ๒๕๖๑	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิง คุณภาพ
	คําสอนทาง พระพุทธศาสนาให้คง อยู่ต่อไป ๒.เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ได้มีโอกาสได้ใช้เวลา ว่าง ในการปฏิบัติ ธรรม ฝึกจิตภาวนา เพื่อความเป็นมงคล ต่อชีวิต และ ครอบครัว	จังหวัดชัยภูมิ		๒๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๒. การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต				
๕.กิจกรรมน้อมนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้ใน การดำรงชีวิต	๑. เพื่อนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ๒. เพื่อเป็นการ ส่งเสริมให้ประชาชน ได้มีการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้ ครอบครัว ชุมชน และสังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุลาคม ๒๕๖๑ – กันยายน ๒๕๖๑	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ปรับใช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๓. การสืบสานวิถีวัฒนธรรม ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดั้งเดิม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และพัฒนาต่อยอด ภูมิปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน				

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย เชิงปริมาณ/เชิง คุณภาพ
๖.กิจกรรมปิดทอง สักการะ หลวงปู่คำ	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะบุคคลสำคัญ ที่มีคุณงามความดี ที่ มีประวัติศาสตร์คู่ บ้านเมือง ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะ	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม ๒ ๕ ๖ ๑ – กั น ย า ย น ๒๕๖๑	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ป รั บ ใ ช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น
๗.กิจกรรมส่งเสริม และสืบสานประเพณี สงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร ผู้สูงอายุ	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะญาติผู้ใหญ่ บุคคลสำคัญเคารพ ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะ รดน้ำขอพร เพื่อ ความเป็นสิริมงคล	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม ๒ ๕ ๖ ๑ – กั น ย า ย น ๒๕๖๑	<u>เชิงปริมาณ</u> มี ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วม กิจกรรมได้นำ หลักธรรม คำสอนไป ป รั บ ใ ช้ ใน ชีวิตประจำวัน และ เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี ขึ้น สังคมสงบสุขขึ้น

๑. กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และทำบุญวัน
สำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน

๒. กิจกรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต โครงการสืบทอด
ภูมิปัญญา ก้าวหน้าเศรษฐกิจพิชิต ความยากจน (การแสดงวิถีชีวิต (โหนดมเก็บหมาก การละเล่นพื้นบ้าน
ต่างๆ

๓. กิจกรรมส่งเสริมและสืบสานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

การขยายผล และความต่อเนื่องของโครงการ

๑. ประชาสัมพันธ์เชิญชวนเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในพื้นที่นอกพื้นที่ร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนคุณธรรมสร้างสังคมคุณธรรมที่ยั่งยืน

๒. ขยายเครือข่ายชุมชนคุณธรรมไปยังชุมชนคุณธรรมที่มีความพร้อม

ตารางที่ ๔.๑๒ การขยายผลและความต่อเนื่อง

ด้านสินค้าและบริการ	ประเพณีกิจกรรม	การมีส่วนร่วม		การรวมกลุ่มในชุมชน	
		ชื่อสถานศึกษา/หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกิจกรรมที่หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมของกลุ่ม
๑.ผลิตภัณฑ์ผ้าไหม และผ้าฝ้ายมัดหมี่ ๒.ผลิตภัณฑ์ข้าวซ้อมมือ ๓.ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานจากไม้ไผ่ เช่น ตะกร้า กระติบข้าว และอื่นๆ	๑. ประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ / เดือนเมษายนของทุกปี ๒.ประเพณีปิดทองสักการะหลวงพ่อคำวัดวัดดอนไผ่	๑. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลโนนแดง ๒. โรงเรียนบ้านโนนแดง ๓. ชุมชนในเขตตำบลโนนแดง	๑. กิจกรรมวิถีไทยสรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ	๑. กลุ่มจิตอาสาทำความดีด้วยหัวใจ ๒. กลุ่มแม่บ้านทอผ้ามัดหมี่ ๓. กลุ่มทำการเกษตรด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ๔. กลุ่มผู้สูงอายุตำบลโนนแดง	๑ ร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสา ทำประโยชน์เพื่อสาธารณะ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ๒. ร่วมกันผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่จากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ๓. ทำการเกษตรด้วยปุ๋ยอินทรีย์โดยไม่ใช้สารเคมี ๔. ดำเนินการส่งเสริมและสืบสานกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในชุมชน

การขยายผล/พัฒนาต่อยอดเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่ประชาชนในชุมชน

๑. ส่งเสริมและพัฒนาสร้างจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม

๒. ส่งเสริมและเพิ่มทักษะอาชีพให้ครัวเรือนและเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มอาชีพ

๓. ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

๔. ส่งเสริมและพัฒนาด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนกับองค์กรทุกภาคส่วน

๔.๗.๔ บ้านกุดน้ำใส (วัดราษี)

วัดราษี เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของอำเภोजัตุรัส ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่า ได้รับอนุญาตตั้งวัดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๐ ได้มีอดีตเจ้าอาวาสปกครองติดต่อกันมาหลายรูปที่พอจะมีหลักฐานแน่ชัด เช่น พระครูจัตุรัสศีลคุณ อดีตเจ้าคณะอำเภोजัตุรัส พระครูพินิจสมณวัตร อดีตเจ้าคณะอำเภอบำเหน็จณรงค์ พระครูจิตวิทยาคุณ อดีตเจ้าคณะตำบลกุดน้ำใส พระครูจัตุรัสศีลคุณเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสที่วัดราษี ได้เปิดสำนักเรียนขึ้นที่วัดราษีเป็นแห่งแรกของอำเภोजัตุรัส และได้ร่วมพัฒนาหมู่บ้าน วัด โรงเรียน ให้เจริญรุ่งเรืองมาตามลำดับ

เมื่อหมู่บ้านกุดน้ำใส บ้านเหนือ เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ แล้วได้มีการประชุมชี้แจงให้ชาวบ้านได้รับทราบและมีการตั้งคณะกรรมการดำเนินงานตามโครงการ ในที่ประชุมมีมติถือปฏิบัติร่วมกัน ตั้งแต่วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘ เป็นต้นมาว่าชาวบ้านกุดน้ำใส บ้านเหนือ จะร่วมกันรณรงค์ใช้ศีลห้าข้อยึดเป็นหลัก ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ผิดประเวณี ไม่เบียดเบียนสัตว์ จะอยู่ร่วมกันโดยไม่ใช้ความรุนแรง ไม่ก่อการทะเลาะวิวาทในหมู่บ้าน ประชาชนจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยกันรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติไว้ มีการประกอบสัมมาอาชีพที่สุจริต ไม่มีการลักขโมย ไม่ประพฤติผิดในกามเมียคนอื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่พูดโกหกหลอกลวง มีการลดละเลิกอบายมุข โดยเฉพาะงานศพ จะไม่มีเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งหมู่บ้านกุดน้ำใสได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สสส.ในโครงการนี้ ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

บ้านกุดน้ำใส หมู่ที่ ๓ ปัจจุบันมีนายสุรเชษฐ์ ชัยสอน เป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านเหนือ หมู่ที่ ๑๐ มีนายไพฑูรย์ พิพิฑกุล เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีนายประสิทธิ์ โมงใส ข้าราชการบำนาญ เป็นประธานกรรมการที่ปรึกษา มีพระครูจันทโพธารณวัตร เจ้าอาวาสราษี บ้านกุดน้ำใส มีพระภิกษุสงฆ์ในวัด จำนวน ๑๐ รูป มีชุมชนคุณธรรมต้นแบบ จำนวน ๑ แห่ง ซึ่งมีความพร้อมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป

สถานที่ดำเนินการจัดกิจกรรม

ตารางที่ ๔.๑๓ กระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของวัดราษี ตำบลกุดน้ำใส อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ และชุมชนทั้ง ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๓, ๑๐ บ้านกุดน้ำใส มีการดำเนินการจัดกิจกรรม ดังนี้

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๑.การส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม				
๑. โครงการทำบุญวัน พระ และวันสำคัญทาง	๑ .เพื่ อ ส่ ง เส ริ ม คุณธรรมจริยธรรมแก่	สำนักงาน วัฒน ธรรม	ตุ ล า ค ม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๑,๐๐๐ คน

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
พระพุทธศาสนา ตลอดปี	เด็ก เยาวชน ประชาชน ให้เกิด ความรักและศรัทธา ในพระพุทธศาสนา ๒. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน นำหลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ให้ เกิดความสุขใน สังคม	จ ัง ห วั ด ชัยภูมิ		<u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น
๒. กิจกรรมวันสำคัญ เกี่ยวกับสถาบัน พระมหากษัตริย์ และ วันสำคัญของชาติ	๑. เพื่อเป็นการ เทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์ ๒. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน มี ความรักความสามัคคี	สำนักงาน วัฒนธรรม จ ัง ห วั ด ชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ แสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อ สถาบันพระมหากษัตริย์
๓. กิจกรรมปฏิบัติธรรม	๑. เพื่อส่งเสริมให้ พุทธศาสนิกชน ได้นำ หลักธรรมไปยึดถือ ปฏิบัติและปรับใช้ใน ชีวิตประจำวันให้เกิด ความสุขในสังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จ ัง ห วั ด ชัยภูมิ	ธันวาคม	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๑๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๔.กิจกรรมสวดมนต์ ข้ามปี	๑. เพื่อเป็นการ อนุรักษ์ สืบทอดหลัก คำ สอน ทาง พระพุทธศาสนาให้คง อยู่ต่อไป ๒. เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชน ได้มีโอกาสได้ใช้เวลา ว่าง ในการปฏิบัติ ธรรม ฝึกจิตภาวนา เพื่อความเป็นมงคล ต่อ ชี วิ ต และ ครอบครัว	สำนักงาน วัฒนธรรม จัง ห วั ต ชัยภูมิ	ธันวาคม	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๒๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น
๒. การน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต				
๕.กิจกรรมน้อมนำ หลักปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงมาปรับใช้ใน การดำรงชีวิต	๑. เพื่อนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน ๒. เพื่อเป็นการ ส่งเสริมให้ประชาชน ได้มีการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้ ครอบครัว ชุมชน และสังคม	สำนักงาน วัฒนธรรม จัง ห วั ต ชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น
๓. การสืบสานวิถีวัฒนธรรม ประเพณีวัฒนธรรมไทยที่ดีงาม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และพัฒนาต่อยอดภูมิ ปัญญาเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงเศรษฐกิจให้แก่ชุมชน				

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๖.กิจกรรมนมัสการ พระธาตุ ๓ พระครู เพื่อเป็นการเชิดชูบูชา คุณงามความดีของ พระครูทั้ง ๓ รูป จัด มาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๙๕	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะบุคคลสำคัญ ที่มีคุณงามความดี ที่ มีประวัติศาสตร์คู่ บ้านเมือง ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะ	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัด ชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น
๗.กิจกรรมส่งเสริม และสืบสานประเพณี สงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพร ผู้สูงอายุ	๑. เพื่อเป็นการ ส่งเสริม สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีที่ ดีงาม ของชุมชน ๒. เพื่อเป็นการ สักการะญาติผู้ใหญ่ บุคคลสำคัญเคารพ ให้ ลูกหลานได้เคารพ สักการะรดน้ำขอพร เพื่อความเป็นสิริ มงคล	สำนักงาน วัฒนธรรม จังหวัด ชัยภูมิ	ตุ ล า ค ม – กันยายน	<u>เชิงปริมาณ</u> มีผู้เข้าร่วม กิจกรรม ๕๐๐ คน <u>เชิงคุณภาพ</u> ผู้ร่วมกิจกรรมได้ นำหลักธรรม คำสอนไปปรับใช้ ในชีวิตประจำวัน และเกิด คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคมสงบ สุขขึ้น
๘. งานบุญเดือนห้า เทศกาลมหาสงกรานต์ มีการประกวด ก่อพระ เจดีย์ทราย และจัด งานวันกตัญญูในวันที่				

โครงการ/กิจกรรม ที่ดำเนินการ	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	ผู้รับ ผิดชอบ โครงการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	เป้าหมาย
				เชิงปริมาณ
				เชิงคุณภาพ
๑๔ เมษายน ของทุกปี เพื่อรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ และมอบเกียรติบัตรให้กับลูกที่มีความกตัญญูต่อบุพการี การทำบุญในเดือน ๖ เป็นการทำบุญตักบาตรกลางบ้าน เป็นอีกประเพณีหนึ่งที่ชาวบ้านกุดน้ำใสได้รักษามาจนถึงทุกวันนี้ และจะมีการแห่รูปปั้นปู่หลวงพลปู่หลวงอภัยรอบหมู่บ้านเพื่อจะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่หมู่บ้าน				

๑. กิจกรรมทำบุญตักบาตร ฟังเทศนา ปฏิบัติธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) และทำบุญวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน

๒. กิจกรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิต โครงการสืบทอดภูมิปัญญา ก้าวหน้าเศรษฐกิจพิชิต ความยากจน (การประกวดวิถีชีวิต (โหนดลมเก็บหมาก การละเล่นพื้นบ้านต่างๆ

๓. กิจกรรมส่งเสริมและสืบสานประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ

การขยายผล และความต่อเนื่องของโครงการ

๑. ประชาสัมพันธ์เชิญชวนเครือข่ายหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ในพื้นที่นอกพื้นที่ ร่วมเป็นเครือข่ายชุมชนคุณธรรมสร้างสังคมคุณธรรมที่ยั่งยืน

๒. ขยายเครือข่ายชุมชนคุณธรรมไปยังชุมชนคุณธรรมที่มีความพร้อม

ตารางที่ ๔.๑๔ การขยายผลและความต่อเนื่อง

ด้านสินค้าและบริการ	ประเพณีกิจกรรม	การมีส่วนร่วม		การรวมกลุ่มในชุมชน	
		ชื่อสถานศึกษา/หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกิจกรรมที่หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมของกลุ่ม
๑. กลุ่มทำขนมนางเล็ด ๒. กลุ่มทำหมอนปักทอง ๓. กลุ่มทำหมอนปักทอง ๔. กลุ่มจักสาน มีการจักสานไม้ไผ่	๑. ประเพณีสงกรานต์ สรงน้ำพระ และรดน้ำ ข อ พ ร ผู้ สูง อ า ย / เดือนเมษายน ของทุกปี ๒. ประเพณีปิดทองสักการะหลวงพ่อพระธาตุ ๓ องค์	๑. สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลกุดน้ำใส ๒. โรงเรียนบ้านกุดน้ำใส ๓. ชุมชนในเขตตำบลกุดน้ำใส	๑. กิจกรรมวิถีไทย สรงน้ำพระ และรดน้ำ ข อ พ ร ผู้ สูง อ า ย ๒. กิจกรรมวิถีไทย สรงน้ำพระ และรดน้ำ ข อ พ ร ผู้ สูง อ า ย	๑. กลุ่มจิตอาสาทำความดีด้วยหัวใจ ๒. กลุ่มแม่บ้านทอผ้ามัดหมี่ ๓. กลุ่มทำ การเกษตรด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ๔. กลุ่มผู้สูงอายุตำบลโนนแดง	๑ ร่วมกันทำกิจกรรมจิตอาสา ทำประโยชน์ เพื่อสาธารณะ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ๒. ร่วมกันผลิตผ้าฝ้ายมัดหมี่ จากผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ๓. ทำการเกษตรด้วยปุ๋ยอินทรีย์โดยไม่ใช้สารเคมี ๕. ดำเนินการส่งเสริมและสืบสานกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมในชุมชน

กลุ่มสัมมาอาชีพเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น และในชุมชนยังมีอีกหลากหลายอาชีพ ที่จะส่งเสริมให้ประชาชนชาวบ้านมีรายได้และอยู่อย่างพอเพียง และในบ้านกุดน้ำใส ได้มีการตั้งโรงผลิตน้ำดื่มที่สะอาด โดยได้งบประมาณจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชน ผลิตน้ำดื่มที่สะอาดถูกหลักอนามัย ซึ่งใช้พื้นที่ที่วัดราษี เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน

ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตารางที่ ๔.๑๕ ความโดดเด่นของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมกลุ่มอาชีพในชุมชน บ้านกุดน้ำใส บ้านเหนือ อำเภोजัตุรัส จังหวัดชัยภูมิ มีการส่งเสริมกลุ่มอาชีพในชุมชน หลากหลายอาชีพอาทิเช่น

ด้านสินค้าและบริการ	ประเพณีกิจกรรม	การมีส่วนร่วม		การรวมกลุ่มในชุมชน	
		ชื่อสถานศึกษา/หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกิจกรรมที่หน่วยงานร่วมบูรณาการ	ชื่อกลุ่ม	กิจกรรมของกลุ่ม
๑. กลุ่มทำขนมนางเล็ด มีคุณพ่อจำปา คุณแม่ละคร ดิน้อย เป็นประธาน กลุ่มมีการผลิตขนมนางเล็ดที่สะอาดถูกหลักอนามัย เป็นสินค้าโอท็อปของหมู่บ้าน ที่ส่งออกไปจำหน่ายทั่วประเทศ	๑.ทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ๒.ทำบุญเทศน์ ๓.ทำบุญเข้าสาก ๔. ประเพณีสงกรานต์รดน้ำดำหัว ผู้สูงอายุ ๕. พิธีบายศรีสู่ขวัญ ๖. ประเพณีบุญเดือนสารท ๗. ประเพณี	๑. องค์การบริหารส่วนตำบลกุดน้ำใส ๒. โรงเรียนบ้านกุดน้ำใส ๓. สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดชัยภูมิ ๔. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ ๕. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดชัยภูมิ ๖. สำนักงานเกษตรจังหวัดชัยภูมิ ๗. ศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติจังหวัดชัยภูมิ ๘. สำนักงาน	๑. กิจกรรมปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ข้ามปี ๒. โครงการบรรพชาอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน ๓. โครงการหนุ่มสาวนุ่งขาวเข้าวัดปฏิบัติธรรม ๔. โครงการผู้ใหญ่เล่าผู้เยาว์เขียน(บันทึกประวัติหมู่บ้านประเพณีวิถีชีวิต) ๕. โครงการสืบทอดภูมิ	๑. กลุ่มสตรีทอผ้าไหม / ๒. กลุ่มปลูกข้าวพันธุ์ดี ๓. กลุ่มเพาะเห็ด	๑ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อนำความรู้ภูมิปัญญาการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การทอผ้า มาทำเป็นอาชีพเสริม เพื่อให้เกิดรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน ๒. มีการรวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริม พัฒนาอาชีพการปลูกข้าว เพื่อให้ได้ข้าวพันธุ์ดี ๓. การรวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริม พัฒนาอาชีพการเพาะเห็ด เพื่อเป็นอาหารและเพิ่มรายได้ ๔. การรวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริม พัฒนาอาชีพการเลี้ยงสุกรเพื่อเป็นอาหารและเพิ่มรายได้ ๕. การรวมกลุ่มกันเพื่อ

มีหลายขนาด จะให้เป็นของ ฝาก หรือเป็น ของชำร่วยก็ได้ สามารถสร้าง รายได้ให้แก่ สมาชิกได้เป็น อย่างดี	บุญเดือน หก ๘ . ประเพณี วันลอย กระทง ๙ . ประเพณี ทำบุญ เข้าพรรษา ๑๐ . ประเพณี ทำบุญออก พรรษา ๑๑ . พิธี กรรมการ สะเดาะ เคราะห์	พัฒนาสังคม และความมั่นคง ของมนุษย์ จังหวัดชัยภูมิ ๙. โรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพ ตำบล กุดน้ำใส	ปี บุญ ก้าวหน้า เศรษฐกิจ พืชิตความ ยากจน ๖. โครงการ รดน้ำดำหัว ผู้สูงอายุ ๗.โครงการ เรียนรู้สู่วิถิต ๘. โครงการ หมู่บ้านรักษา ศีล ๕ ชาว ประชาเป็นสุข ๙. โครงการ งดเหล้า เข้าพรรษา ๑๐.โครงการ ส่งเสริมคนดี ศรีชุมชน	๔.กลุ่มเลี้ยง หมู ๕.กลุ่มเตา ถ่าน ประหยัด พลังงาน ๖.กลุ่ม พลังงาน ทดแทน ๗.กลุ่มน้ำ หมักชีวภาพ ๘.กลุ่มเลี้ยง ปลาดุกใน โอ่งซีเมนต์ ๙.กลุ่มเลี้ยง ไก่ดำ	ส่งเสริม การใช้เตาถ่าน ประหยัดพลังงานในภาค ครัวเรือน ๖. การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม การใช้พลังงาน ทดแทน โดยใช้แก๊สชีว มวล ๗. การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม การนำเศษอาหาร มาทำเป็นน้ำหมักชีวภาพ เพื่อใช้ในการเกษตร ๘. การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม พัฒนาอาชีพการ เลี้ยงปลาดุก เป็นอาหาร และเพิ่มรายได้ ๙. การรวมกลุ่มกันเพื่อ ส่งเสริม พัฒนาอาชีพการ เลี้ยงไก่ดำ เป็นอาหาร และเพิ่มรายได้

ไว้ได้นาน ๔ . กลุ่มจักสาน มี การจักสานไม้ ไผ่ มีพอบุญ เหลือ คำบุญ เรื่อง เป็น ประธานกลุ่ม การจักสานด้วย ไม้ไผ่ถือว่าเป็น ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ที่ได้รับ การถ่ายทอดมา จากบรรพบุรุษ ไม้ไผ่สามารถ จักสานเป็นของ ใช้เช่น ตะกร้า หวด ไซ แข่ง กระโด่ง สุ่ม ทำ ำ เป็น เครื่องมือดักจับ สัตว์ เช่น ไซ ลอบ อั้ง การ สานแหก็เป็น เครื่องมือจับ ปลาและการทอ เสื่อมีคุณ แม่ สั่งกา เชื่อจำรูญ เป็นประธาน กลุ่ม เป็นการ ทอเสื่อไว้ใช้ใน บ้านเรือน					

ผลสำเร็จในการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ชุมชนแห่งนี้ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่การอยู่ร่วมกันโดยใช้กลไกโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ที่มีลักษณะเกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชนเอง ก่อนที่จะมีการสั่งการจากนโยบายระดับจังหวัดทั้งสองส่วนที่ประกอบด้วย ส่วนงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการทำงาน มีระบบและกลไกการทำงานดังต่อไปนี้

๑. เนื่องจากการทำงานของคณะสงฆ์ ซึ่งต้องยอมรับว่า ส่วนที่สำคัญคือวัดเองมีต้นทุนทางสังคมที่สูง เมื่อกำหนดกิจกรรมโครงการจึงทำให้มีผู้สนใจที่จะเข้าร่วม มีการทำงานที่ขยายตัวขึ้นจากกิจกรรมที่เป็นกิจวัตรของพระสงฆ์แต่เดิมแล้ว และได้นำมาพัฒนาเป็นวิธีการทำงานให้อยู่ภายใต้การขับเคลื่อนตามกรอบของ “บวร” คือ บ้าน วัด และส่วนราชการเป็นส่วนฐาน

๒. มีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนโดยประสงค์ให้สถาบันครอบครัวในการเข้าร่วมกิจกรรม/โครงการ โดยเริ่มจากระดับบุคคลและพร้อมที่จะรอการขยายผลไปสู่ระดับครอบครัวและระดับชุมชนตามลำดับ

๓. มีวิธีการดำเนินโครงการที่แบ่งออกได้เป็น ๓ ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ ๑ เรียกว่าขั้นความร่วมมือ คือ การประสานความร่วมมือตามตัวแบบนี้จะพบว่า จะประกอบด้วยผู้เข้าร่วมโครงการซึ่งเป็นตัวแทนมาจากบ้าน วัด และส่วนราชการ แต่กลับพบว่าแท้จริงแล้วมาในนามตัวแทนของประชาชนมากกว่า ซึ่งหมายความว่ามิได้เข้าร่วมโครงการที่เกิดจากนโยบายของส่วนราชการหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่อย่างใด ผู้ที่เข้าร่วมโครงการส่วนให้เข้าร่วมโครงการด้วยความศรัทธาต่อปฏิปทาของพระสงฆ์ในขั้นตอนที่ ๒ เรียกว่าขั้นตอนในการสอดแทรกศีล ๕ ที่เป็นการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม เมื่อมวลชนเกิดความศรัทธา และตัวศรัทธานี้ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเมื่อประกอบด้วยศรัทธาแล้วประชาชนก็จะยอมเปิดใจรับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการสอดแทรกศีล ๕ ผ่านกิจกรรมดังกล่าวให้ประชาชนมีความเข้าใจถึงหลักการและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม เป็นขั้นตอนแห่งการก่อให้เกิดวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน ยอมรับความแตกต่างจากสิ่งที่ตนเองคิดและปฏิบัติ พร้อมทั้งยอมรับในกฎกติกาของสังคมมากขึ้น

๔. เมื่อประชาชนมีศีล ซึ่งหมายถึงมีความเข้าใจในหลักการของศีล ๕ อย่างถ่องแท้แล้วสามารถที่จะทำให้มีภูมิคุ้มกันทางกาย และวาจา ซึ่งเกิดจากอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕

๕. การวางขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นระบบจนทำงานส่งผลให้ชุมชน สังคมเกิดสันติสุขเจตนาที่จะควบคุมกาย วาจาให้เป็นปกติ เว้นจากการทำความชั่ว รู้จักควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความดีไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น และประพฤติดชอบทางกาย วาจา คือ ไม่ทำบาปโดยการละเว้น ๕ ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักขโมย ละเว้นจากการประพฤติดผิดในกาม ละเว้นจากการพูดโกหก ละเว้นจากการเสพสุราทำให้อยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นพื้นฐานของทุกชีวิตชาวพุทธที่ต้องการความสุขที่แท้จริง และยังเป็นการสร้างความผูกพันอันดีระหว่างคนในชาติก่อให้เกิดความปรองดองสมานฉันท์สามัคคีและความมั่นคงของประเทศชาติได้

๔.๘ ผลการดำเนินงานการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ชุมชนต้นแบบหรือชุมชนคุณธรรมเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประเพณี วิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงามและนำไปปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในปัจจุบัน โดยใช้วัด ศาสนสถาน ชุมชน และสถานศึกษา เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป มีเด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมกิจกรรมได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและนำหลักธรรมทางศาสนา มาปรับใช้ในการพัฒนาจิตใจอย่างมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิและคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ เป็นศูนย์ประสานงานเครือข่ายชุมชนต้นแบบ ได้ร่วมมือกับคณะสงฆ์ หน่วยงาน และประชาชนจังหวัดชัยภูมิ ในการดำเนินงาน ได้กำหนดชุมชนพื้นที่ชุมชนนำร่องในกระบวนการทำงานรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระดับจังหวัดสู่การเรียนรู้ระดับชุมชน ซึ่งการคัดเลือกพื้นที่ชุมชนนำร่อง เกิดจากมติคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิที่ได้ให้ความสำคัญกับชุมชนเหล่านั้น คัดเลือกอำเภอละ ๑ ชุมชน จำนวน ๑๖ อำเภอ ในจังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

บ้านกุดน้ำใส ดำเนินจัดกิจกรรมธรรมสัจจรถพัฒนาจิตใจ กิจกรรมออกเยี่ยมผู้ป่วยในโรงพยาบาล กิจกรรมปฏิบัติธรรมตอนเย็นที่วัด ซึ่งได้ขอความร่วมมือกับพระสงฆ์แต่ละวัดในชุมชน ที่ได้จัดกิจกรรมแนวทางเดียวกัน และให้ความสำคัญต่อผู้ที่มีปัญหาด้านสุขภาพ โดยออกเยี่ยมและให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตอย่างเข้มแข็ง การดำเนินงานในชุมชนจึงเป็นการประสานพลังของบ้าน วัด และโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

๑. บ้านเสี้ยวน้อย วัดสมศรี เป็นชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมชวนคนนอนวัด กิจกรรมอมบุญ กิจกรรมสานต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับผู้สูงอายุ ชุมชนนี้นับเป็นชุมชนหนึ่งที่พยายามให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการเป็นจิตอาสาด้านสุขภาพ โดยให้แกนนำชุมชนได้ตรวจสอบ ทบทวน สถานการณ์ชุมชน อาทิ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาสุขภาพ ปัญหาด้านผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยคณะสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตใจ ทำให้ชุมชนมีผู้สูงอายุจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนตระหนักถึงการส่งเสริมสุขภาพะเชิงพุทธ ซึ่งให้แกนพระสงฆ์ได้ดำเนินกิจกรรมมาโดยตลอด

๒. บ้านนาเขิน วัดเจติย เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ ประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งได้ดำเนินกิจกรรม“พบพระชำระใจ ห่างไกลอบายมุข สร้างสุขให้ชุมชน” โครงการถือศีลกินเจในวันธรรมสวนะ และกิจกรรมออกกำลังกาย การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ให้ความสำคัญของศีลธรรมเป็นหลัก โดยใช้ระบบแนวคิดของพระสงฆ์แกนนำ ดำเนินกิจกรรมยวจิตอาสา กิจกรรมชวนคนนอนวัด กิจกรรมสานพลังภูมิปัญญาท้องถิ่น และกิจกรรมพัฒนาจิตใจ การดำเนินงานได้รับความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชนได้เป็นอย่างดี สถานการณ์การดำเนินงานชุมชนทำให้ไม่มีการฆ่าตัวตาย ภาวะซึมเศร้า

นับเป็นการนำหลักพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต จึงทำให้ชุมชนนี้ได้ขับเคลื่อนกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

๓. บ้านหนองแขว วัดดอนไผ่ เป็นชุมชนที่ได้ขับเคลื่อน ซึ่งได้จัดกิจกรรมออกกำลังกายในชุมชน กิจกรรมรดน้ำ กิจกรรมหยอดก่อนกินและธนาการชยะ โลกสี่เขียว ภายใต้การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์กรมพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนปลอดเหล้าร้อยละ ๘๐ คนในชุมชนมีสุขภาพกายและใจที่ดีขึ้น กิจกรรมร่วว่ายย้อนยุค และค่ายคุณธรรมเยาวชนทุกวันศุกร์ ชุมชนนี้ประสบปัญหาโรคทางใจ คือโรคซึมเศร้า ซึ่งสถานการณ์ชุมชนที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขปัญหา เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยต่าง ๆ ในชุมชน คณะสงฆ์และชุมชนจึงเกิดความร่วมมือในการเสริมสร้างสุขภาวะ จึงได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีขึ้น และทำให้เครือข่ายในตำบลได้ให้ความร่วมมือ เช่น กลุ่ม อสม. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพที่ได้ดำเนินการออกตรวจสุขภาพเป็นประจำ ทำให้เป็นตัวชี้วัดในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพการทำงานของพระสงฆ์และชุมชนมีความเข้มแข็ง

๔. บ้านกุดน้ำใส วัดราช เป็นชุมชนที่ได้ดำเนินกิจกรรมร่วว่ายย้อนยุค กิจกรรมธรรมสัญจรพัฒนาจิตใจ กิจกรรมส่งเสริมด้านดนตรีพื้นเมือง และกิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจ การทำงานของชุมชนได้ให้วัดเป็นศูนย์กลางในการประสานงาน และจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เช่น กิจกรรมดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมธรรมสัญจรพัฒนาจิตใจ กิจกรรมจิตอาสาเยี่ยมผู้ป่วยในโรงพยาบาล กิจกรรมส่งเสริมสวนสมุนไพร กิจกรรมปลอดเหล้าในงานศพ ชุมชนนี้เป็นชุมชนที่ฝึกพลังของชาติพันธุ์ชาวยอง ที่ได้บูรณาการกับการพัฒนาชุมชนอย่างเข้มแข็ง คณะสงฆ์ในชุมชนได้ให้ความสำคัญของการดำเนินกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติการเพื่อให้ชุมชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาต่อไป

ชุมชนทั้ง ๔ พื้นที่ ได้เป็นชุมชนนำร่องโดยดำเนินกิจกรรมเวทีชุมชน กิจกรรมสานเสวนา กิจกรรมอบรมศักยภาพพระสงฆ์แกนนำ และพระสงฆ์ในจังหวัดชัยภูมิ ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายในการดำเนินงาน ยังได้บูรณาการกับโครงการตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย เช่น โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ที่ให้พระสอนศีลธรรมแต่ละรูปได้ดำเนินการบูรณาการเสริมสร้างสุขภาวะในโรงเรียน โครงการจิตอาสาพัฒนาสังคม ให้พระนิสิตได้ลงมือปฏิบัติเพื่อส่งเสริมสุขภาวะในชุมชน โครงการธรรมสัญจรพัฒนาจิตใจ ให้พระนิสิตได้ดำเนินการเผยแผ่พระศาสนา และการเชิญชวนชุมชนได้ปฏิบัติธรรม การทำงานอย่างเป็นเครือข่ายในจังหวัดชัยภูมิ จึงเป็นมิติของการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนาต่อไป

๔.๙ แนวทางการยกระดับกระบวนการสร้างคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕

แนวทางการยกระดับกระบวนการสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการชักนำประชาชนร่วมกันพัฒนา สร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และปรับเปลี่ยนประสบการณ์และอุดมการณ์ในลักษณะที่ตอบสนองปัญหา ความต้องการของชุมชนใน ลักษณะประสมประสานกับการทำงานของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าข้าราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้นำ ชุมชนรวมทั้งประชาชนในชนบท ๖ ประการ ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น โดยเป็น กระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกับทุกๆ ฝ่ายทั้งพุทธจักร (วัดและพระสงฆ์) และอาณาจักร (ข้าราชการ ผู้นำชุมชน และประชาชน) การพัฒนาจึงต้องดำเนินการให้ทั่วถึงครอบคลุมประชาชนทุกๆ กลุ่ม ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะต้องประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน โดยพระสงฆ์ควรสำนึกอยู่เสมอว่า ถ้าอาณาจักรเสื่อมลงพุทธจักรจะเจริญอยู่ได้อย่างไร พระสงฆ์จึงควรจะต้องถือเป็นบทบาทหน้าที่ที่ควร จะต้องเข้าไปดำเนินการ

๒. การพัฒนาจะต้องเน้นการพัฒนาบุคคลเพื่อสร้างความพร้อมของประชาชนที่จะเข้าร่วมการ ดำเนินงานเพื่อการพัฒนาแก้ไขปัญหของตนเอง โดยจะต้องพัฒนาประชาชนให้พร้อมทั้งทางด้านคุณภาพ และคุณธรรม ทั้งทางด้านรูปธรรมหรือด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาด้านจิตใจให้ประชาชนได้เข้าใจถึง ความหมาย และคุณค่าของการพัฒนาชนบท

๓. การพัฒนาชุมชนควรจะเกิดขึ้นจากความคิดริเริ่มของประชาชนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ ความสามารถทักษะและสติปัญญาของประชาชนในการคิดค้นและริเริ่มโครงการพัฒนาต่าง ๆ อันจะนำ ผลสำเร็จมาสู่ชุมชนได้มากกว่าการพึ่งพิงบุคคลจากภายนอก ชุมชนที่ไม่รู้ปัญหาและความต้องการของ ประชาชนในชุมชน

๔. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน ของประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนได้ จะต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานได้ในทุกๆ ด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การตอบสนองแต่เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้นจะไม่ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์

๕. การพัฒนาชนบทที่จะสามารถตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนได้ควรจะเป็น การพัฒนาโดยประชาชนและเพื่อประชาชนเอง คือการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ทุกขั้นตอน มิใช่ให้ประชาชนเข้าร่วมเฉพาะการใช้แรงงานเท่านั้น เพราะจะไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็น เจ้าของในผลิตของงานพัฒนาชนบท

๖. การพัฒนาชุมชนที่จะประสบผล สามารถทดลองหรือขจัดปัญหาของประชาชนได้อย่าง แท้จริง ควรมุ่งเน้นให้เกิดการพึ่งตนเองของประชาชนซึ่งวิถีทางที่จะเป็นไปต่อสภาพการพึ่งตนเองใน ปัจจุบัน คือการให้การศึกษาแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ เพื่อการนำไปปรับปรุงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ ของตนเองและครอบครัวให้สุขสบาย มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ควรจะพึ่งพาจากภายนอกเฉพาะ เทคโนโลยีและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นและหาไม่ได้ อย่างไรก็ตามในการพัฒนาที่แท้จริงจะต้องเป็นการ พัฒนาใน ๒ ลักษณะที่พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาท คือ การพัฒนาภายนอกกับพัฒนาภายใน ในการ

พัฒนาภายนอกได้รวมเอาการพัฒนาทางด้านร่างกาย ด้านปัจจัย ๔ การอยู่ดีกินดี และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย เป็นต้น^{๑๑}

พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทชักนำประชาชน โดยพยายามสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นทั้งความเจริญภายในและความเจริญภายนอกของคนในครอบครัว ในสังคมในประเทศชาติและต่อชาวโลกต่อไป ซึ่งกระบวนการทำงานของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ได้บูรณาการกับการขับเคลื่อนหมู่บ้านศีล ๕ โดยมีแกนนำพระสงฆ์ภายใต้การดำรงตำแหน่งประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) แกนนำพระสงฆ์เหล่านี้ได้พยายามขับเคลื่อนด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และประชาชนในชุมชน จากการดำเนินการถึงการเสวนาและสนทนากลุ่มย่อย เพื่อวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหา และอุปสรรคของการดำเนินงานในพื้นที่ของพระสงฆ์ ได้วิเคราะห์จากข้อมูลภาพรวมทั้งจังหวัด พบปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน ดังนี้

๑. บุคลากรซึ่งเป็นพระสงฆ์แกนนำ มีจำนวนน้อย พระสงฆ์ในพื้นที่ให้ความสนใจน้อยเกี่ยวกับการขับเคลื่อนสุขภาวะในชุมชน และพฤติกรรมของพระสงฆ์ไม่ดูแลสุขภาพตนเอง จึงไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนสู่ชุมชนได้ ซึ่งการเป็นแกนนำของพระสงฆ์ยังเป็นแบบระบบโครงสร้าง ที่ถูกสั่งการโดยพระผู้ใหญ่ชั้นปกครอง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาและสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์ในแต่ละพื้นที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชน และการเสริมสร้างองค์ความรู้แก่พระสงฆ์ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและทันสมัย เพื่อพระสงฆ์จำเป็นต่อการประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมสุขภาวะของชุมชน

๒. งบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ในการขับเคลื่อนกิจกรรม ทำงานของพระสงฆ์แกนนำต้องใช้ทุนทรัพย์ส่วนตัว ซึ่งโดยธรรมชาติพระสงฆ์ดำเนินการโดยการสงเคราะห์มาโดยตลอด แต่มีบางกิจกรรมและการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ จำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณ ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนของสถาบันพระสงฆ์ที่องค์กรเล็กๆ ระดับตำบล ไม่มีงบประมาณมาสนับสนุน ทำให้การขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะมีอุปสรรคปัญหา และการนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกิจกรรม

๓. การมีส่วนร่วมของ "บวร" การเข้าไปดำเนินการของพระสงฆ์ในพื้นที่ บางพื้นที่ ได้สะท้อนถึงการขาดการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน สืบเนื่องจากความเข้าใจของพระสงฆ์เอง และการประสานงานกับโรงเรียน ชุมชน ซึ่งการทำงานของพระสงฆ์ในพื้นที่บางกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ถูกสั่งการระดับอำเภอ ผ่านระดับจังหวัด ซึ่งบริบทชุมชนมีความแตกต่างกัน ทำให้ไม่บรรลุผลตามเป้าหมาย

๔. ความร่วมมือขององค์กรสงฆ์ บทบาทการทำงานในพื้นที่ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุปสรรคปัญหาที่สำคัญคือการให้ความร่วมมือของคณะสงฆ์ในระดับตำบล ซึ่งไม่ให้การสนับสนุนและสร้างปัญหาให้กับพระสงฆ์แกนนำในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ นับเป็นปัจจัยสำคัญของการดำเนินงาน สืบเนื่องจากความเข้าใจและความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชน

^{๑๑} อภิชัย พันธุเสน, พัฒนารูปแบบไทย : สมุทัยและมรรค ตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๐๕ - ๒๐๖.

๖. ขาดองค์ความรู้ พระสงฆ์แกนนำให้พื้นที่ ขาดองค์ความรู้บางประเด็นในการขับเคลื่อนกิจกรรม เช่น ความรู้ด้านสุขภาพทางกาย ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจ เป็นต้น ทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการอบรมและพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ นักพัฒนา เพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมที่มีคุณภาพต่อไป

การพัฒนาทั้งหลายทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนได้ยอมรับแล้วว่า รูปแบบการพัฒนาที่ถูกต้อง มีคำตอบที่หมู่บ้าน และในหมู่บ้านมีภูมิปัญญาชาวบ้าน พระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา พระสงฆ์ก็มีกระบวนการเรียนรู้งานพัฒนาจนเป็นองค์กรประชาชน มีพระเถระนักพัฒนาหลายรูปที่มีบทบาทต่อการพัฒนาและช่วยเหลือชุมชน เพราะพระสงฆ์ทำให้พุทธศาสนิกชนมีความมั่นใจเพราะว่า พระสงฆ์ช่วยประชาชนได้จริง เป็นที่พึ่งอันปลอดภัยของประชาชน เพราะพระสงฆ์สอนให้รู้ว่า กระบวนการเรียนรู้มีศักยภาพมีรูปแบบการทำงาน มีเครือข่าย มีความคิดและอุดมการณ์ในการทำงาน การพัฒนา การขับเคลื่อนได้ใช้หลักสังคัตถุเป็นฐานคิดในการขับเคลื่อนกิจกรรม เนื่องด้วยหลักสังคัตถุธรรม เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมที่คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี เป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้ชุมชนเป็นสุข เพราะมนุษย์ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์สังคม จำเป็นต้องอยู่รวมกันและมีการพึ่งพาอาศัยกัน และการมารวมกันของคนหมู่มากก็มักจะนำไปสู่ความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน อันนำไปสู่ความขัดแย้งในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์หรือหลักยึดเพื่อให้คนในสังคมยึดถือและปฏิบัติเพื่อให้เกิดความถูกต้องเป็นธรรม และนำความเจริญมาสู่สังคม หลักสังคัตถุ ๔ ถือว่าเป็นหลักธรรมอย่างหนึ่งที่ช่วยประสานชนหมู่มากให้อยู่รวมกันอย่างมีความสุข

๔.๑๐ สรุป

พระสงฆ์ทำงานด้านการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ตามหลักนโยบายของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราชมีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมนำหลักศีล ๕ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชนในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในการสร้างหลักการปฏิบัติในการขับเคลื่อนเรื่องศีล พร้อมกับการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชน หากพิจารณาตามหลักศีล ๕ เป็นการสร้างหลักประกันชีวิตตนเอง ที่มองเห็นถึงผลกระทบที่เกิดจากความมั่นคงต่อตนเองและครอบครัว ต่อชุมชนและต่อเศรษฐกิจ ต่อการเมืองการปกครองต่อวัฒนธรรมและประเพณี และต่อคุณธรรมและจริยธรรม เพราะศีลย่อมเป็นฐานแห่งการสร้าง ความดี งดเว้นความชั่วร้าย และเป็นเครื่องเกื้อกูลให้มนุษย์มีจิตใจเต็มเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา เมตตา และอุเบกขาต่อกันและกัน นำไปสู่ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น การปฏิบัติศาสนกิจในการขับเคลื่อนเรื่องศีล มีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตนำไปสู่การพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ โดยตระหนักถึงบทบาทและสถานะภาพตน ในฐานะผู้นำชุมชนที่คอยให้การอบรมสั่งสอนตักเตือนพุทธอุบาสิกอุบาสิกาให้ดำรงอยู่ในสัมมาทิฐิ พร้อมกันนั้นยังเพียรพยายามพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ทำให้เกิดความเจริญขึ้น

ทั้งด้านทางกายและใจ ปลุกฝังเรื่องศีล สร้างคุณธรรมจริยธรรม มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะอันเกิดจากกิจกรรมที่ได้รับรู้และเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตจนเป็นวัฒนธรรมที่ดีในท้องถิ่นตนเอง เพื่อประโยชน์สุขให้แก่ตนเอง ผู้อื่น ไม่พยายาทเบียดเบียนกันและกัน ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ ปลุกฝังจิตสำนึกให้มีประพฤติดีที่เป็นสัมมาทิฐิ เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เมื่อชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมผ่านการเรียนรู้อย่างมีเหตุผล เกิดศรัทธาความเชื่อในสิ่งกำลังปฏิบัติอยู่ (ศรัทธา) นำสิ่งนั้นมาสู่การวางรูปแบบวิถีชีวิตเพื่อปฏิบัติตาม (ศีล) จากการได้ยินได้ฟัง ได้ศึกษา ได้ฝึกปฏิบัติ (สุตะ) และพร้อมที่จะทำงานเพื่อทุกอย่างเต็มกำลังความสามารถ รู้จักการเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังปัญญา (จาคะ) เพื่อจะแก้ไขต้นตออันเป็นสาเหตุแห่งปัญหาภายในชุมชน (ปัญญา) โดยอาศัยสติสัมปชัญญะความระลึกคุณค่าสิ่งที่เข้ามากระทบผ่านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งการยินได้ฟัง การจำได้ หมายถึง แยกแยะคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม นำไปสู่ความประพฤติเพื่อพัฒนากาย (กายภาวนา) เช่น พฤติกรรมที่ไม่มีประโยชน์ต่อการเจริญเติบโตทางร่างกายลดลง พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) ความประพฤติอันเป็นแบบอย่างอันดีงาม เมื่อชุมชนได้เข้าใจในกิจกรรมที่ทรงคุณค่าและได้จัดวางเป็นรูปแบบวิถีชีวิตใหม่ที่เหมาะสมตามกาลเวลาและสถานที่พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีจิตใจผ่องใสเบิกบานกับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ เพื่อขจัดกิเลสอกุศลธรรมสิ่งเศร้าหมองให้จิตใจตกเป็นทาสของตัณหาความอยาก พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) ความเข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงแห่งการบริโภค (สัมมาทิฐิ) ซึ่งภาวนา ๔ คือ ทุกคนได้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอยู่การกิน เกิดทัศนคติจากการรับรู้และเรียนรู้ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิต และหันมาฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอยู่การกิน การดูแลรักษาสุขภาพ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพราะการกระทำของบุคคลแต่ละคนจะส่งผลต่อชุมชนและเครือข่าย

บทที่ ๕

การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ในบทนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในหัวข้อหลักภาวนา ๔ กับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ผลการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ การยกระดับพัฒนาคุณธรรมทั้งในเชิงปัจเจกและเครือข่าย ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ การสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันกลไกการบริหารชุมชนต้นแบบ องค์ความรู้จากการวิจัย ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย การถอดบทเรียนจากงานวิจัย มีรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

๕.๑ หลักภาวนา ๔ กับการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ไม่ได้มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะเรื่องศีล ๕ แต่มุ่งเน้นด้านสุขภาวะซึ่งเกี่ยวข้องกับการอยู่ดี กินดี มีสุข จึงได้ศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวกับสุขภาพทางกาย สุขภาพทางใจ สุขภาพทางสังคม และสุขภาพทางปัญญา เพื่อการหาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับงานพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อปุ่น) และคณะ ได้เสนอผลจากการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” โดยได้ผลสรุปเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ว่าจะต้องพัฒนาศักยภาพบุคคลและสังคมตามหลักภาวนา ๔ คือ

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีสติในการทานอาหาร ออกกำลังกาย เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพสมบูรณ์ เป็นต้น

๒. สีลภาวนา การเจริญศีลหรือพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับตนเองและผู้อื่น ให้มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน

๓. จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ การฝึกอบรมจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาหรือการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักภาวนา ๔ นี้ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณของบุคคล ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมมีสุขภาวะหรือบรรลุถึงความสุขต่างๆ ได้ตั้งแต่ในระดับโลกียะ หรือระดับความทุกข์ทั่วไปในโลก จนถึงโลกุตตระอันเป็นความสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัฏธุระธรรมทั่วไป ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเรื่องสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม^๑

เกณฑ์ชี้วัดด้านสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ สามารถใช้เป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้และบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ๔ ด้าน ดังนี้

๑. **สุขภาวะทางกาย (Physical Health)** หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ เพื่อตอบสนองความสุข สามารถรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจต่างๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ โดยเป็นการเสพอารมณ์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) การบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยา รักษาโรค การใช้เทคโนโลยี เป็นไปด้วยสติ และเพื่อปัญญาซึ่งจัดเป็นความสุขอันเป็นวิสัยของโลก แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย คือ

๑. สุขภาวะทางกาย หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่น มีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหารแบบพอประมาณ คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย

๒. การจัดการความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หมายถึง การรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยี การรู้จักพิจารณาก่อนการบริโภคใช้สอยสิ่งของในชีวิตประจำวัน

๓. การจัดการความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ดี หมายถึง การอาศัยอยู่ในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่ดี ดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม สะอาด และส่งเสริมสุขภาพ เช่น ที่อยู่อาศัย ปลอดภัย ปลอดภัยในชุมชน คนในชุมชนเป็นคนดี

๔. การจัดการทรัพย์สินโดยชอบธรรม หมายถึง ภาวะของการหาทรัพย์สินจากการประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร มีทรัพย์สินเพียงพอต่อการใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงดูครอบครัว ไม่มีภาระหนี้สิน

๒. **สุขภาวะทางสังคม (Social Health)** ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์สังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล ให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย คือ

๑. ครอบครัวเป็นสุข หมายถึง สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเสียสละ มีน้ำใจเกื้อกูลกัน การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว การมีความอดทนและอภัยกันซึ่งกันและกัน

^๑ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ, การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, รายงานการวิจัย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๙๓ - ๑๙๔.

๒. ความรักสามัคคีในสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมอย่างสันติสุข มีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อสังคม

๓. การสงเคราะห์ต่อผู้อื่น หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่มีการแบ่งปัน สิ่งของและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การให้กำลังใจผู้อื่น การทำประโยชน์ต่อสังคม การพูดจาให้เกียรติต่อผู้อื่นๆ ความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เอาเปรียบกันในสังคม

๔. การเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง สมาชิกในชุมชน องค์กร หรือสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น การอยู่ในสังคมที่ไม่หวาดระแวงต่อกัน การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล ๕

๓. **สุขภาพทางจิตใจ (Mental Health)** หมายถึง การมีส่วนร่วมประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ เช่น มีความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ ผ่องใส สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบ และที่จะมีกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสำราญ แจ่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมองหรือความทุกข์จากความรู้สึกภายในจิตใจได้ แบ่งเป็น ๔ องค์ประกอบย่อย คือ

๑. การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง หมายถึง การมีอารมณ์แจ่มใส จิตใจเบิกบาน การมองโลกในแง่ดี การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง การควบคุมตนเองในการกระทำสิ่งไม่ดีงาม การมีความเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้

๒. การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี หมายถึง ภาวะของบุคคลที่แสดงออกด้านคุณธรรมทั้งหลาย ในลักษณะต่างๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ความอดทนในการดำเนินชีวิต การมีสมาธิแน่วแน่ในการทำงาน การมีสติที่ดีในการดำเนินชีวิต

๓. การมีคุณภาพแห่งจิตที่ดี หมายถึง สภาพความรู้สึกทางจิตที่แสดงออกในลักษณะต่างๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ความกรุณาอยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การระลึกถึงและตอบแทนบุญคุณผู้อื่น การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่น การใช้วาจาแนะนำให้ผู้อื่นทำความดี

๔. ความภาคภูมิใจและการมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หมายถึง สภาพความรู้สึกพอใจและเชื่อมั่นในตัวเอง การมีคุณค่าต่อสังคม ความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในชีวิตได้ ความพอใจในสถานะทางสังคม เช่น เกียรติยศ ฐานะตำแหน่ง หน้าที่การงาน บริวาร ที่ตนเองได้มาอย่างชอบธรรม

๔. **สุขภาพทางปัญญา (Intellectual Health)** หมายถึง การมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุข มองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีเหตุผล สามารถพิจารณาเป็นปัจจัยต่างๆ อันเป็นสาเหตุของความสุขและความทุกข์ในชีวิตได้ การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหาและดับทุกข์ได้ นอกจากนี้ ยังรวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในระดับต่าง ๆ นับตั้งแต่การดำรงชีวิต ไปจนถึง

การเข้าใจในชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม หรือเป็นสภาวะแห่งความไม่ยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขและความทุกข์ของมนุษย์และสังคม แบ่งเป็น ๖ องค์ประกอบย่อย คือ

๑. การเห็นคุณค่าในการพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ๆ การเร่ง ขวนขวายทำความดี การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท

๒. การเสียสละเพื่อความสุขส่วนรวม หมายถึง การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

๓. การรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต หมายถึง การรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความ พอดี การยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการรับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง การรักษาใจให้หนึ่ง สงบและปล่อยวาง

๔. การรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง การรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการ ดำเนินชีวิตแบบพอเพียง การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ความพอประมาณในการบริโภค ปัจจัย ๔

๕. การมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการ ดำเนินชีวิต การฝึกอบรมสมาธิ การไม่กระทำความชั่วทั้งทางกายและทางใจ

๖. การมีความสุขในทางธรรม หมายถึง การศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า อย่างลึกซึ้ง ความซาบซึ้งในการทำความดี การไม่ยึดถือ ยึดติดกับสิ่งที่ชอบหรือสิ่งที่ชัง การมีความสุข ในการใช้ชีวิตอย่างสงบ การไม่หวั่นไหวต่อสิ่งต่างๆ ที่มากระทบ การมีจิตใจอิสระ สงบเย็นไม่พึงพาวัตถุ ภายนอก^๒

การพัฒนาตามหลักภavana ๔ จึงเป็นไปเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตาม แนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดชัยภูมิ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา พอสรุปดังนี้

๑. กายสุข ความสุขอันเกิดจากทางกายในตัวบุคคลแต่ละคน โดยแรกเริ่มจากกระบวนการ เรียนรู้ส่วนบุคคลในเนื้อหา สาระ และประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการสร้างความรู้ที่ถูกต้องพร้อมทั้ง การตระหนักถึงความจริงที่ได้รับจากความรู้นั้นในการสร้างเสริมสุขภาวะและการเรียนรู้ตามหลักทาง พระพุทธศาสนาจนสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ ในทิศทางที่ดี เข้าใจถึงสุขภาพจากการกิน การดื่ม การ บริโภคฯ

๒. คีลสุข การเข้าสู่ความสุขทางกายและเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากแต่ละบุคคลนั้น เกิด จากการเรียนรู้และนำไปสู่การปฏิบัติจากการข่มใจตนเองในการละเว้น/งดกระทำความผิดหรือสิ่งที่เป็น บาปจากการตระหนักรู้ถึงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ซึ่งการถึงซึ่งคีล สุขต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง สมำเสมอในการฝึกอบรม ควบคุม สำรวมระวังในอินทรีย์สังวรที่เป็นอายตนะ ภายนอกและอายตนะภายใน รวมถึงกิจกรรมและการดำเนินชีวิตทั่วไปที่สัมพันธ์ทั้งตนเอง สังคม ธรรมชาติ จนกระทั่งเข้าใจชัดถึงคุณค่าในอริยาบถที่กำลังดำเนินอยู่จนทำให้ปราศจากโรคทางกาย เพื่อ นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตต่อไป

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๔ – ๑๙๗.

๓. จิตสุข เป็นความรู้ทางด้านจิตใจ อันเป็นภาวะแห่งนามธรรมที่เกิดจากการฝึกฝน ช่มใจแต่ ละบุคคลในการตระหนักและรับรู้ถึงความดีงาม เมื่อจิตใจได้รับรู้และเข้าใจสภาวะแห่งความดีงาม จิตใจ ย่อมเกิดความรู้สึกดีหมดจด ไม่ขุ่นมัว ย่อมใจย่อมเต็มเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีเมตตาธรรมต่อ สรรพสัตว์ทั้งหลาย การมีสุขภาพอันดีทั้งทางร่างกายและจิตใจที่บริสุทธิ์ย่อมทำให้สุขภาพทางด้านจิตใจดี และปราศจากโรคทางใจ ทั้งความวิตก ความกังวล ความคิดร้ายปองร้ายกันและกัน

๔. ปัญญาสุข เป็นภาวะแห่งปัญญาอันสมบูรณ์แบบ เมื่อจิตใจที่พร้อมเพรียงทั้งสุขภาพทาง กายและจิต จิตใจไม่ขุ่นมัว ไม่อิจฉา ริษยา ไม่คิดร้าย ไม่ปองร้ายกันและกัน จิตย่อมเต็มไปด้วยความรัก ความเมตตาต่อกันและกัน จิตที่บริสุทธิ์หมดจดย่อมทำให้เห็นสัจธรรมอันเป็นสภาวะแห่งสรรพสิ่งในโลกนี้ เข้าใจในธรรมชาติดำเนินอยู่ว่าประกอบด้วยเหตุปัจจัยอย่างไร เกื้อหนุนและสัมพันธ์กันอย่างไร เข้าใจถึง สภาวะในสิ่งๆนั้นๆ อย่างรู้รอบ ย่อมทำให้บุคคลเข้าสู่ความสุขจากสัจธรรมนั้นอันเป็นวิถีแห่งการนำไปสู่ บรมสุขทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

สุขอันแท้จริงตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างสุขให้แก่สัตว์ บุคคลและสังคม อัน เกิดจากความสุขตามสภาวะธรรมอันแท้จริง ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง ทำให้เข้าใจ ถึงสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยเกื้อหนุนกันและกัน รู้ถึงสภาวะแห่งความจริงที่ดำเนินอยู่และกำลังดำเนินตามกฎ แห่งธรรมชาติ ทำให้จิตใจเกิดความรู้ทางทางจิตใจและทางปัญญา

๕.๒ ผลการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตาม หลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ทั้ง ๓ กลุ่ม คือ พระสงฆ์ฆาธิการ ข้าราชการ และผู้นำชุมชน รวมทั้งหมด ๑๐๐ รูป/คน แล้วนำข้อมูลมา สรุปลวิเคราะห์ตีความข้อมูล แล้วพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) จากประเด็นการสัมภาษณ์ เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ๗ ประการ ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบใน การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ประเด็นที่ ๓ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนา คุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ประเด็นที่ ๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนา คุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ประเด็นที่ ๕ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร

ประเด็นที่ ๖ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ แบบพหุภาคี ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๗ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในอนาคตควรเป็นอย่างไร

ดังคำวิเคราะห์จากคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๕.๒.๑ ประเด็นที่ ๑ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ควรเป็นอย่างไร ?

พระสงฆ์ไทยเป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นทั้งผู้กำหนดบทบาทและผู้นำบทบาทเชิงปฏิบัติจริง แต่ก็ต้องอาศัยความร่วมมือให้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบ และจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อช่วยงานการส่งเสริมสุขภาพชุมชนตามหลักศีล ๕^๓ ให้ครอบคลุมทั้งการบริการ การดูแลสุขภาพ การจัดกิจกรรมการเชิดชูคุณค่า และการจัดสวัสดิการต่างๆ^๔ พระสงฆ์จึงควรใช้บทบาทในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๑. การกำหนดบทบาทในการดูแลสุขภาพ ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ ถ้าเป็นบทบาทใหม่อาจจะต้องมีการดำเนินการในพื้นที่นำร่องก่อน เพื่อให้ได้รูปแบบหรือต้นแบบ แล้วจึงนำไปขยายผลต่อในพื้นที่อื่นต่อไป และควรให้ครอบคลุมสวัสดิการด้านสังคม กายภาพ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เพราะในอนาคตสังคมโลกจะต้องเผชิญปัญหาความด้วยทางศีลธรรมมากยิ่งขึ้น

๒. การสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการ (๑) เตรียมบุคลากร ซึ่งจะมาทำงานที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ แผนหรือกิจกรรมที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จในการทำงาน (๒) ถ่ายทอดบทบาทให้เห็นความสำคัญก่อนว่าะบริการอย่างไรบ้าง^๕ โดยอาศัยหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake holder) เข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมพูดคุยกันว่า งานนี้เป็นงานที่แต่ละคนแต่ละบทบาทจะทำอย่างไรในมิติการดูแล^๖ ต้องหารือร่วมกันระหว่างหน่วยงาน ด้วยการระบุปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ปัญหาขนาดความรุนแรงของปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อกำหนดโครงการ แผนงาน กิจกรรม และมอบหมายบทบาทสู่การปฏิบัติกับหน่วยงาน เพื่อให้เกิดการระดมสมอง ดึงศักยภาพ หรือทรัพยากรที่มีออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

๓. การบริหารเครือข่าย คือ พระสงฆ์ไม่ควรทำงานแบบจากข้างบนสั่งลงมา (one way) เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องให้มีส่วนร่วม โดยให้ตัวแทนเข้าร่วมกำหนดบทบาท ที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่ต้องการ ต้องร่วมมือกันทำจริง ๆ และเน้นบทบาทการส่งเสริมสุขภาพแบบองค์รวมทั้งกาย จิต สังคม ปัญญา เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของทุกกลุ่ม และที่สำคัญต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร

^๓ สัมภาษณ์ พระครูเมตตาคุณาร, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นางจารุณี มณีรัตน์, เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติพิมล, เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวิภูษิต, เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ระดับบนคือเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์เหนือตนขึ้นไป ในการทำหน้าที่กำหนดบทบาท การติดตาม การประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง^๗

๔. การขับเคลื่อนเครือข่าย คือ คณะสงฆ์จะต้องขับเคลื่อนเครือข่ายให้สอดคล้องกับปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นจริงและให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ มาเป็นกรอบการดำเนินงาน ซึ่งผู้บริหารเป็นผู้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงาน^๘ โดยให้หน่วยงาน ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ^๙ เน้นการดำเนินการเพื่อให้ได้รับการดูแลเอาใจใส่ และมีความสุขทั้งกาย ใจ อารมณ์ และสังคม มีสิทธิในการดำรงตนทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย และปัจจัยพื้นฐานทุกด้าน และต้องได้รับการเกื้อกูลจากคนในสังคมให้ดำรงตนอย่างมีความสุข และเหมาะสมกับวัย^{๑๐} ไม่ใช่ทำงานแบบไร้ทิศทางและเป้าหมาย^{๑๑} การดำเนินงานบทบาทเกี่ยวกับควรมีเครือข่ายที่กว้างขวาง และได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และต้องมุ่งเน้นที่การดำเนินงานของอาสาสมัครในด้านการฝึกอาชีพ^{๑๒} การให้บริการสังคมสงเคราะห์หรือบริการด้านการแพทย์ การปรับปรุงสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงาน เช่น สถาบันการศึกษา วัด หรือองค์กรที่ให้บริการสาธารณะต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และสอดแทรกการดำเนินงานเกี่ยวกับร่วมด้วย ก็จะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่เพิ่มขึ้น^{๑๓}

๕. แนวทางการทำงานการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ คือการเชื่อมโยงเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในบริบทที่เอื้ออำนวยเท่านั้น แล้วนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงออกมา^{๑๔} โดยคำนึงถึงทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งกำลังเงิน กำลังคน หรือเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ และข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่มาวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน ให้ได้บทบาทที่ต้องการแล้ว กำหนดเป็นแนวทางวิธีการ โดยอาจเป็นแผนงาน โครงการ กิจกรรมต่าง ๆ^{๑๕} เพื่อให้เกิดความชัดเจนและสามารถวัดผลได้ว่าบทบาทได้แปลงไปสู่การปฏิบัติ บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของตัวชี้วัดที่ควรได้รับตามบทบาทที่ได้กำหนดไว้หรือไม่^{๑๖} เมื่อกำหนดบทบาทเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปแล้ว มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สุดท้ายที่จะให้เป็น^{๑๗} แต่ต้องมีการติดตาม ทบทวน ตรวจสอบ และวิเคราะห์ถึงประสิทธิภาพ ประสิทธิผล หรือสัมฤทธิ์ผลของบทบาทการดูแลที่เกิดขึ้นว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ ตลอดจนการ

^๗ สัมภาษณ์ นายสนาม กองขุนทด, เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูปริยัติสีลโสภณ, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์ พระปริยัติกิจวิธาน, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูอนุกฤษฎ์ชัยธรรม, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระมหาสำราญ สุขเมโส, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายวิรุฬ จันดำ, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระสำราญ สุขเมโส, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระครูประโชติจันทรงชี, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ สมบิโยโค, เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายกณณิกา เกศงาม, เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายกอบชัย พงษ์เจริญ, ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

ควบคุม กำกับ ติดตามความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคของการนำบทบาทไปปฏิบัติ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารลู่วัตถุประสงค์ของบทบาทนั้นๆ อีกด้วย^{๑๘}

๕.๒.๒ ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๑. จุดเด่น คือ จังหวัดชัยภูมิ มีพื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตอย่างยิ่ง และเหมาะแก่การพัฒนาให้เป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงอนุรักษ์^{๑๙} ได้มีประชาชนชาวบ้าน ภูมิปัญญาหลากหลาย เป็นต้นว่า ประชาชนทางการเกษตร ทางด้านสมุนไพร ทางการศึกษา ทางด้านศาสนา และศิลปวัฒนธรรม มีบุคคล องค์กร ภาคประชาสังคม (NGO) ทำงานด้านการพัฒนาสังคมจำนวนมาก^{๒๐} การทำงานด้านการพัฒนาสังคมของบุคคล องค์กร ภาคประชาสังคม (NGO) ดังกล่าว มีความหลากหลายคลุมทุกมิติและทุกประเด็นในการพัฒนาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ^{๒๑}

๒. จุดด้อย คือ คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิจัดการวิเคราะห์ SWOT^{๒๒} เป็นหลักการวิเคราะห์และวางแผนการทำงานของคณะสงฆ์ เพื่อให้บรรลุความสำเร็จและมีประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ในการวิเคราะห์นั้นต้องวิเคราะห์จากปัจจัยภายใน (Internal analysis) ได้แก่ จุดแข็งและจุดอ่อนของคณะสงฆ์ รวมถึงปัจจัยภายนอก (External analysis) ได้แก่ โอกาสและอุปสรรค ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง ประชาชน เศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านความมั่นคงและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านการบริหารจัดการ^{๒๓} เพราะนอกจากจะสามารถแก้ไขปัญหภายในและภายนอกคณะสงฆ์ได้แล้ว ยังเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและมีทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

๓. โอกาสพัฒนา คือ พระสงฆ์สามารถทำงานได้ โดยไม่ต้องหวังรับการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นผู้มีทุนทางสังคมที่สามารถนำมาเป็นพลังการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืนได้ และมีโอกาสที่จะเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงไปสู่ประชาคมอาเซียนได้อีกทั้งภาคอีสานนับถือศาสนาพุทธมากกว่าร้อยละ ๙๙.๕๐ ไม่มีความขัดแย้งในเรื่องศาสนา โดยพิจารณาการบูรณาการทำงานด้านการพัฒนาสังคมทั้งในส่วนของภาคประชาสังคม (NGO) ด้วยกันเอง ตลอดจนจนถึงระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม (NGO) มากขึ้น^{๒๔} หากนำโอกาสที่คณะสงฆ์มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับแก้ไข จุดด้อย จะทำให้กลายเป็นจุดเด่นได้ต่อไป รวมทั้งมีการยกระดับชุมชนด้านคุณภาพชีวิตให้ดี

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางสงวน บุตรจันทร์, เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาพิระพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโน, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูพัฒนเจติยานุกิจ, ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูวรเจติยาภิรักษ์, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูกัลยาณกิจจานุกูล, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระมหาสำราญ สุเมโธ, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายวีรกุล จันดำ, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

ชั้น^{๒๕} มีการช่วยเหลืองบประมาณจากหน่วยงานของรัฐบาล เช่น จากองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล ตำบล เทศบาลเมือง ได้เขียนโครงการเสนอขึ้นไปยังหน่วยงานต่างๆ เพื่ออนุมัติงบประมาณ^{๒๖} คณะสงฆ์ก็จะมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน ยิ่งหากมีโอกาสด้านต่าง ๆ มาเชื่อมโยงการทำงาน จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในแต่ละพื้นที่อย่างชัดเจน และเป็นรูปธรรมได้^{๒๗}

๕.๒.๓ ประเด็นที่ ๓ จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๑. จุดเด่น คือ ปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา คือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ภาคองค์กรท้องถิ่นกำหนดขึ้นและปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ผลจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดไว้นั้นเป็นแนวทางที่ชุมชนรู้สึกได้ว่ามีความพึงพอใจมากขึ้น^{๒๘} ทุกคนก็เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นเรื่องง่ายอย่างยิ่ง

๒. จุดด้อย คือ งานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและหน่วยงาน พระสงฆ์ไม่สามารถที่จะสั่งการได้ทุกเรื่อง ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน^{๒๙} ชุมชนต้องเป็นผู้ต่อยอดความคิดและนำความคิดหรือองค์ความรู้ไปต่อยอดสู่การปฏิบัติด้วยความเต็มใจ ตั้งใจ และได้ผลจริง ทั้งนี้ งานการดูแลต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีการติดตาม การประเมินผล จนกว่าชุมชนจะสามารถยืนได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการการดูแล^{๓๐} การทำงานขาดการมีส่วนร่วมแบบการบูรณาการจริง^{๓๑} มีแต่คนคิด ไม่มีมีคนทำ และลงมือปฏิบัติจริง หน่วยงานทุกภาคส่วนยังต่างคนต่างทำ และเมื่อทำโครงการไปแล้วต้องมีการประเมินความสำเร็จในโครงการนั้น ๆ ได้ผลมากน้อยเพียงไร เมื่อมีปัญหาจึงหาทางแก้ไขและติดตามโครงการต่าง ๆ ให้ได้ผลเป็นรูปธรรม พร้อมโปร่งใส และตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน^{๓๒} ประชาชนในชนบทน้อยคนนักที่จะกล้าลุกขึ้นมาเป็นแกนนำทางความคิดอย่างมั่นใจ ด้วยหลายสาเหตุที่ทำให้เขาไม่มั่นใจและไม่กล้าแสดงความคิดเห็นออกมา หนึ่งในสาเหตุใหญ่ที่สำคัญคือสังคมไทยมักจะยกย่องผู้ที่มีหน้ามีตา มีตำแหน่งทางสังคม^{๓๓} คนส่วนใหญ่ไม่ได้คิดพึ่งตัวเอง คิดแต่พึ่งคนอื่น ยึดติดระบบสงเคราะห์ให้คนอื่นช่วย หรือองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สังคมไม่มีภูมิคุ้มกันของชุมชน สัมวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน แต่หันไปอิง

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติพิมล, เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสงวน บุตรจันทร์, เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูจันทโพธารนุวัตร, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระมหาพิระพันธ์ ธมฺมวฑฺฒโน, เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายกาสิน อินธิโคตร, เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายผ่าน บุญญานุภาพ, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริเมตตาธรรม, เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

ตามกระแสวัตถุนิยม ความเจริญด้านเทคโนโลยี และสื่อต่าง ๆ จนหลุดลอยออกไปจากฐานเดิมไปเข้าสู่สังคมเมืองแบบต่างคนต่างอยู่แบบระบบทุนนิยม^{๓๔}

๓. โอกาสพัฒนา คือ ชุมชนในชนบทให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยจะแตกต่างกับชุมชนในเมืองซึ่งจะต่างคนต่างอยู่ ประชาชนในชนบทมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ยังรู้จักการให้ความช่วยเหลือกันและกัน การทำกิจกรรมในชุมชนไม่ว่าจะเป็นทั้งประเพณีวัฒนธรรม พื้นฐานในการดำรงชีวิตเหมือนกัน ประชาชนยังให้ความสำคัญโดยมีผู้นำชุมชน วัด หรือปราชญ์ชาวบ้าน ความเชื่อ เป็นผู้เชื่อมประสานในการมีส่วนร่วมในชุมชน^{๓๕} พระสงฆ์เป็นทุนสังคมที่มีอยู่ จึงมีความสำคัญมากในการพัฒนาชุมชน เพราะบทเรียน วิถีชีวิตต่าง ๆ ของผู้คนทั้งในอดีตและปัจจุบัน^{๓๖} หากคนรุ่นหลังรู้จักนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบท ความเปลี่ยนแปลงของสังคมจะก่อเกิดการพัฒนาที่ต่อยอดให้คุณประโยชน์อย่างยิ่งทั้งต่อตนเองและสังคมในภาพรวม กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมต้องเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของนักคิด^{๓๗} นักพัฒนาด้วยตนเองและการเรียนรู้ร่วมกันขององค์กร/ชุมชน ต้องยึดหลักสำคัญในการปฏิบัติการ ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียม ทุกฝ่ายควรมีความตระหนักในความเป็นเจ้าของ ต้องการคิดเอง ทำเอง กำหนดเอง กำกับเอง กำหนดให้เกิดบทบาทการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ และเป็นที่พอใจร่วมกันทั้งสองฝ่าย การมีส่วนร่วมควรมีอิสระไม่ครอบงำให้อิสระภาพในการคิด และการแสดงออกโดยไม่มียึดติด ให้เปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะความเชื่อมั่นในศักยภาพ ฐานความรู้ ภูมิปัญญา และประวัติศาสตร์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มในสังคมบนความแตกต่างหลากหลายทั้งด้านฐานะ เพศ วัย สถานะทางสังคม ฯลฯ จะทำให้งานที่ดำเนินไปนั้นไม่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง^{๓๘} กระจายไปสู่ทุกส่วนในสังคมและเป็นธรรม สร้างการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ การปฏิบัติ การตรวจสอบ ติดตามประเมินผล การสรุปบทเรียน แก้ไขปรับปรุง และรวมทั้งการขยายผล และเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชนเชิงประจักษ์ได้^{๓๙} เมื่อรวบรวมคนที่มีจิตอาสาทำงานแก่ชุมชนและสังคมแล้ว จะสามารถเข้าถึงปัญหาชุมชนได้ดีกว่าภาครัฐ และทำให้เกิดอาสาสมัครอย่างยั่งยืน เพื่อร่วมมือกันลงพื้นที่ทำงานร่วมกัน ให้สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุดและบรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย

๕.๒.๔ ประเด็นที่ ๔ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๑. งานการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ มีความสัมพันธ์อยู่ในงานคณะสงฆ์ไทยทั้ง ๖ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง งานด้านการเผยแผ่ งานศึกษา

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติโพธิสาร, เมื่อวันที่ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระเทพภาวนาภิรม, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระครูจันทโพธิ์นุวัตร, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา สมบัติตรา, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๑.

สงเคราะห์ และงานสาธารณสงเคราะห์ ที่เป็นงานเชิงรุกและมุ่งส่งเสริมสุขภาพให้คนมีสุขภาพกายและจิตแข็งแรง คณะสงฆ์จึงมีการจัดตั้งศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดตั้งกองทุนสาธารณสงเคราะห์ และกองทุนอื่น ๆ ไว้ดูแลแบบขั้นบันได^{๔๐} บทบาทด้านอื่นๆ นั้นบางอย่างเหมือนกับว่าจะเกี่ยวข้องกับ แต่ภาพงานไม่ชัดเจน จึงเป็นการกำหนดบทบาทอย่างลอยๆ ไม่ได้ระบุให้ชัดเจนในส่วนที่จะได้รับ^{๔๑} ฝ่ายพระสงฆ์ก็ได้สร้างศูนย์การเรียนรู้ไว้ในหลายๆ ด้าน เช่น การจัดรายการผ่านวิทยุกระจายเสียง การจัดโภชนาการในชุมชน การจัดร้านค้าสวัสดิการ โดยมีการจำหน่ายสินค้าที่ดีต่อสุขภาพให้^{๔๒}

๒. คณะสงฆ์ไม่ได้นำเอาบทบาทสำคัญไปทำเป็นแผนงานหรือโครงการต่างๆ ออกมาให้ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์ จึงทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน พระสงฆ์บางรูปมีความขยันในการทำงาน^{๔๓} ทำให้ในพื้นที่นั้นได้รับการดูแลดีทั่วถึง เจ้าอาวาสบางวัดไม่ได้ใส่ใจที่จะปฏิบัติตามบทบาท ก็จะดูแลเฉพาะที่มีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ เพราะขาดจิตอาสาในการสร้างความเสมอภาค คนที่ไม่มีจิตวิญญาณก็ขาดจิตสำนึก จะทำไปตามหน้าที่ที่จะต้องทำ แล้วจะได้รับการดูแลอย่างไม่ทั่วถึง^{๔๔} อีกทั้งก็มองว่าบทบาทยังไม่ตอบสนองความต้องการของเท่าที่ควร ตอบสนองเพียงบางส่วนไม่ได้เป็นอย่างดีที่ต้องการ^{๔๕} อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติต่างๆ ของพระสงฆ์ก็มีข้อติดขัดข้อจำกัดหลายอย่าง ซึ่งบทบาทยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เพราะขาดงบประมาณในการดูแล และขาดข้อมูลที่แท้จริงจากคนในชุมชน^{๔๖} แต่ก็ควรให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการทำงานร่วมกัน

๕.๒.๕ ประเด็นที่ ๕ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร

๑. พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีเมตตาธรรม ยึดหลักพรหมวิหาร ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อให้การทำงานด้านการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดำเนินไปด้วยความคล่องตัว^{๔๗} พระสงฆ์ได้ให้การสงเคราะห์ที่เดือดร้อนยากจน ไม่มีที่พึ่งตามขั้นบันได ส่วนการจัดสวัสดิการเป็นหน้าที่ของรัฐบาลในการดำเนินการจัดตั้งศูนย์บริการ^{๔๘} หน่วยงานของรัฐเป็นผู้ดำเนินการเอง พระสงฆ์ที่มีศักยภาพเพียงพอ ก็ควรส่งเสริมการสร้างอาชีพ เพื่อสร้างรายได้ให้แก่ เพราะบางคนไม่มีอาชีพ จึงไม่มีรายได้ ควรสนับสนุนเรื่องอาชีพให้ และตลาดสำหรับจำหน่ายสินค้าก็ต้องมีทางเลือกให้ ซึ่งองค์กรของรัฐอาจจะมาช่วยบริหารจัดการร่วมกันภายในวัดหรือชุมชน

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณจันทรังษี, เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายคำโถม ศรีสุโน, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระราชชัยสิทธิสุนทร, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติพิมล, เมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายกาสิน อินธิโคตร, เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูจันทโพธารนุวัตร, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระครูนันทเจติยาภิรักษ์, เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณคุณ, เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระมหาเทวะ จารุณโณ, เมื่อวันที่ ๘ เมษายน ๒๕๖๑.

๒. พระสงฆ์มีข้อจำกัดเกี่ยวกับบทบาท ซึ่งเกี่ยวข้องกับสุขภาพ เช่น ด้านสุขภาพ ด้านข้อมูล ข่าวสาร ด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านความปลอดภัย ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น จึงไม่สามารถทำงานเกี่ยวกับได้ทุกด้าน อีกทั้งความเป็นสงฆ์ไม่เอื้ออำนวยที่จะทำได้ในทุกด้าน^{๔๙}

๓. ควรจัดพระสงฆ์หรือเจ้าหน้าที่เข้าไปทำหน้าที่พูดคุยซักถามกับคนในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลตามความเป็นจริง แล้วจึงดำเนินการให้เป็นไปตามความต้องการ^{๕๐} เพื่อตอบสนองต่อและคนที่อยู่ในชุมชนโดยตรง ไม่ได้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานที่ทำอยู่อย่างถูกต้องว่าผลดี ผลเสียคืออะไร จุดเด่น จุดด้อยคืออะไร ต้องนำข้อเสียมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อใช้ในการกำหนดบทบาท แผนงาน และโครงการต่างๆ ให้ดำเนินการต่อไปได้^{๕๑} สังคมไทยมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เพราะรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ดั้งเดิม รวมถึงศีลธรรม หน้าที่พลเมือง ขาดหายไปจากวิถีชีวิตคนไทย หน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งทำหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลโดยตรง จึงควรตระหนักและให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้มาก^{๕๒}

๔. การบริหารและการจัดการเพื่อสนองตอบความต้องการ ต้องบูรณาการไปพร้อมกับการใช้มโนธรรมในแง่หลักพุทธธรรม คุณธรรม จริยธรรม^{๕๓} และต้องทำงานด้วยความจริงใจที่จะให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแล ได้ยึดหลักสังคหวัตถุ ๔ สัมปรัสนธรรม ๗ และอิทธิบาท ๔ ในการปฏิบัติงาน^{๕๔}

พระสงฆ์ควรส่งเสริมการการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและครอบครัว ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลร่วมกัน

๕.๒.๖ ประเด็นที่ ๖ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร

๑. คณะสงฆ์จะต้องสร้างเครือข่ายเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือและเติมเต็มให้กันในส่วนที่ขาดหายไป^{๕๕} เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในการสร้างพหุภาคี เพื่อยึดหลักการทำงานตามหลักอภิธานิยธรรม ๗ (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ๗ ประการ)^{๕๖} เป็นไปเพื่อความเจริญทุกฝ่ายในพหุภาคี ไม่ว่าจะเป็นภายในครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรธุรกิจ และหน่วยงานอื่น ในแต่ละกลุ่ม จะมีแนวทางปฏิบัติที่จะก่อให้เกิดการร่วมมือกันพัฒนาชุมชนแบบพหุภาคีอย่างยั่งยืน

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระมหาสังคม ขยานนโท, เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๖๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางสุกัญญา สมบัติตรา, เมื่อวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระครูประโชติจันทร์ชัย, เมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัตวิวัฒน์คุณ, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณจันทรังษี, เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูสุตชัยคุณ, เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๑.

๒. การสร้างพหุภาคีในการส่งเสริมสุขภาพจะประสบความสำเร็จ แต่ละองค์กรต้องมีส่วนร่วมช่วยผลักดัน ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๒.๑ องค์กรพัฒนาเอกชน จัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน ช่วยเติมเต็มส่วนที่ชุมชนขาด

๒.๒ สถาบันการศึกษา ร่วมทำวิจัย เป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน สร้างศักยภาพและสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน

๒.๓ สถาบันทางศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจเชื่อมสายใยในการพัฒนา ช่วยปลูกฝังทัศนคติและแนวการปฏิบัติที่ถูกต้อง

๒.๔ สื่อมวลชน เป็นแกนกลางในการไหลเวียนข้อมูลสารสนเทศ ใช้สื่อในการให้ความรู้/สร้างค่านิยมที่ดีแก่ชุมชน

๒.๕ ภาคเอกชน สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำวิจัยร่วมกับชุมชน สนับสนุนทรัพยากร วิทยาการ และร่วมรับผิดชอบกับชุมชน

๒.๖ ภาคประชาชน รวมกลุ่มกัน เพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา ร่วมคิดริเริ่ม และเป็นแกนนำจัดกิจกรรม

๓. ยกตัวอย่างโครงการที่ประสบความสำเร็จที่สามารถเห็นได้ชัดเจนในชุมชน คือ การดำเนินงานกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นโครงการที่สามารถช่วยเหลือชุมชนโดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งวัตถุประสงค์ของกองทุนเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในยามปกติสุข และในยามเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเสียชีวิต เกิดการรวมตัวกันออมเงินจากการลดค่าใช้จ่าย เป็นการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ระหว่างชาวบ้านกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน และองค์กรอื่น ๆ และสร้างเครือข่ายให้เกิดความเชื่อมโยงกับกองทุนต่างๆ ในชุมชน จะเห็นได้ว่ากระบวนการที่เกิดขึ้น มีปัจจัยและองค์ประกอบที่เห็นได้ชัดที่สามารถแก้ไขและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน^{๕๗}

๔. หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มีส่วนร่วม จะต้องให้ความรู้อย่างชัดเจน และเป็นความต้องการของชุมชนที่จะนำไปต่อยอดจากพระสงฆ์ เบื้องต้น ต้องมีอาสาสมัครในหมู่บ้านที่จะเป็นต้นแบบภายในหมู่บ้าน จำนวน ๓๐ คน ขึ้นไป เป็นต้นแบบ ปัจจัยที่จะทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาดังกล่าวได้จำเป็นต้องอาศัยแนวร่วมในทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสถาบันการศึกษา ที่จะเพาะบ่มจิตสำนึกต่อการเห็นความสำคัญการมีส่วนร่วม ในการพัฒนารวมถึงหน่วยงานทั้งส่วนภาครัฐและเอกชน ก็มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน ซึ่งหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในจังหวัด เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีภารกิจในการพัฒนา ชุมชนโดยจะดำเนินการโครงการในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องในเขตพื้นที่รับผิดชอบ^{๕๘} ไม่ว่าจะเป็นโครงการปิดทองหลังพระ ที่จะเน้นการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ ที่มีปัญหาของชุมชนโดยรัฐจะสนับสนุนด้านงบประมาณ อย่างไรก็ตาม การทำงานขับเคลื่อนนโยบายไม่เป็นไปตามแผน และมีการเปลี่ยนนโยบายไปตามทัศนคติของผู้นำ จึงก่อให้เกิดความ

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายโยธิน ขมภูศรี, เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉรา สงวนพงษ์, เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๖๑.

หลากหลายของทรัพยากรบุคคล เนื่องจากการพัฒนาต้องพัฒนาให้เหมาะสมตรงตามยุคตามสมัย ผู้คนถึงจะมีภูมิคุ้มกันและเอาตัวรอดได้ หากก้มหน้าพัฒนาโดยไม่สนใจเรียนรู้โลกภายนอกด้วยอาจจะเสียเวลาเปล่า นอกจากนี้ จุดเริ่มต้นแรกของการพัฒนาสิ่งอื่นใดและสำคัญมาก คือการพัฒนาความคิดคน^{๕๙} ให้มีโอกาสคิดและทำในสิ่งที่คิดมากขึ้น ต้องพยายามหาต้นเหตุของปัญหา หรือปัจจัยที่ทำให้เกิดจุดด้อยข้อเสียแต่สามารถแก้ไขได้เช่นกัน

๕.๒.๗ ประเด็นที่ ๗ การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในอนาคตควรเป็นอย่างไร

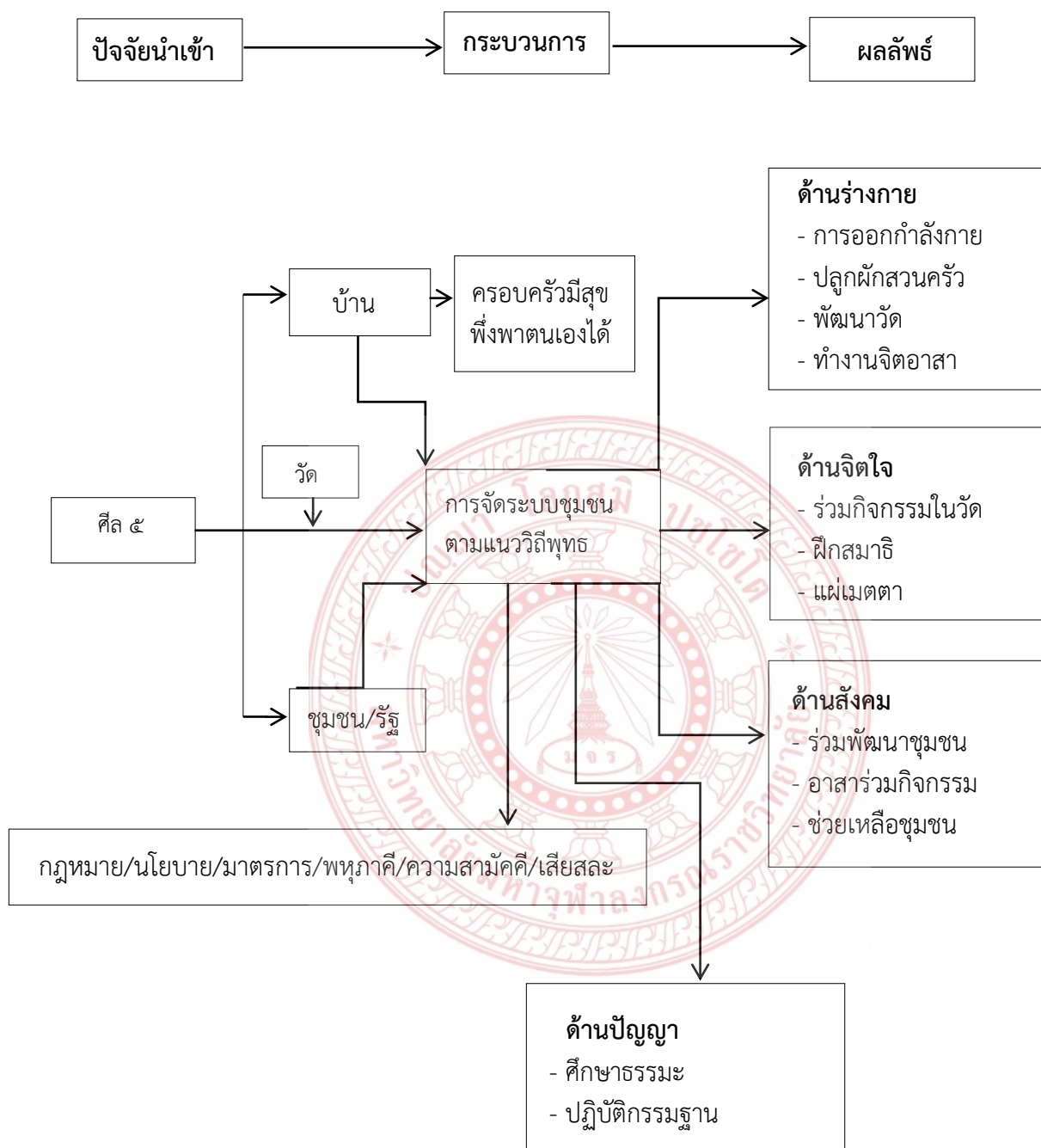
๑. ควรมีการสำรวจและรายงานผลการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๒. ให้มีกลุ่มหรือชมรมในหมู่บ้าน ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ หรือสร้างอาชีพเสริมซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๓. หน่วยงานภาครัฐควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๔. มีกองทุนสนับสนุนการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายวาจิส กันทะวัง, เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

แผนภาพที่ ๕.๑ ผลการวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์

๕.๓ การยกระดับการพัฒนาชุมชนต้นแบบทั้งในเชิงปัจเจกและเครือข่าย

การยกระดับการพัฒนาชุมชนต้นแบบทั้งในเชิงปัจเจกและเครือข่าวนั้น ถือได้ว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาทั้งด้านตนเอง ชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่ให้เกิดความปกติสุขอย่างแท้จริง บทบาทสำคัญในการรณรงค์และส่งเสริมกิจกรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะ ก็คือการทำให้เห็นถึงความสำคัญในการดำเนินชีวิตของศรัทธาประชาชนในท้องถิ่นตนเอง โดยทางคณะสงฆ์และหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้จัดให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการส่งเสริมสุขภาวะในชุมชน โดยให้ความสำคัญระหว่างวัดกับชุมชน โดยคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ศาสนธรรม หมายถึง พระสัทธรรม หลักคำสอนพระพุทธศาสนาที่แก้ไขปัญหาสำคัญของชีวิตมนุษย์ คือความทุกข์ และช่วยให้หมู่สรรพสัตว์ได้อยู่อาศัยอยู่ร่วมกันและพึงปรารถนาในความเกิดมาเป็นมนุษย์

๒. สถาบัน หมายถึง พระสงฆ์ ศาสนวัตถุ วัตถุอาอาราม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่างๆ อันเกิดจากการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันภายในสังคม

องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้นมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันอย่างแนบแน่นต่อการดำรงชีพและการสืบต่อศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นแนวทางสังคมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตตนเอง ชุมชน สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องพึงพาอาศัยศาสนสถานหรือวัดเป็นที่ที่พัฒนาทั้งด้านการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ รวมถึงการเสริมสร้างสุขภาวะแก่ชุมชน ในการเชื่อมโยงการพัฒนาจิตใจของประชาชน บ้าน โรงเรียน และชุมชนด้วยการทำบุญตามประเพณีและพึงธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นดินแดนและลานธรรมแห่งพุทธสถานกับการพัฒนาทางด้านจิตใจ อีกทั้งยังเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการใช้บริการชุมชน เช่น เป็นจุดประชุม ปรีक्षा หารือในชุมชน เป็นแหล่งบริการทั้งทางด้านศาสนพิธีและการส่งเสริมทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นที่ให้บริการแก่ผู้สูงวัย เป็นศูนย์รวมและเรียนรู้ทางด้านแพทย์แผนไทย รวมถึงการส่งเสริมการออกกำลังกาย โดยลานกีฬาต้านยาเสพติด ฯลฯ ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่ที่พัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ ส่งเสริมกิจกรรมกิจกรรมทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างให้ทุกคนเกิดความสุขกายและสุขใจแก่บรรดาศรัทธา ประชาชน ครอบครัว และชุมชน รวมถึงเป็นสถานที่เอื้อโอกาสในการส่งเสริมสุขภาพและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผล เพื่อความยั่งยืนของการดำเนินงานด้วย

การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นปัจจัยที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการสร้างจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องในการกินการฉัน การบริโภค การเสพที่ถูกต้อง ยังประโยชน์แก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม โดยการสอดแทรกหลักพุทธธรรมที่แนวทางการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ และแนวทางการประพฤติให้เข้าถึงสัจธรรมของขรรวาส จะอยู่ในสถานบรรพชิตหรือคฤหัสถ์สิ่งที่สำคัญคือการเป็นกัลยาณมิตรที่เกื้อกูลต่อกัน กระบวนการเสริมสร้างจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแยบยล ละเอียดยและแยกคายตามหลักโยนิโสมนสิการและอาศัยวิธีการคิดแบบไตรภาคี ได้แก่ วิธีการและกระบวนการที่มีพระธรรมวินัย เป็นแม่แบบในการจัดระเบียบให้เป็นระบบ เพื่อเป็นการยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตจากการศึกษาวิเคราะห์เชิงปัจเจกพฤติกรรมของพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปในจังหวัดชัยภูมิที่มีผล โดย

การใช้หลักนโยบายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะในการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการดูแลรักษาตนเองจากการอบรม บ่มนิสัย และประพฤติปฏิบัติตนเองให้ละเว้นจากความชั่วทั้ง ๕ ประการ อันเป็นพื้นฐานแห่งการดำรงอยู่อย่างมีปกติสุข ผลจากการวิจัย “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง”^{๖๐} พบว่า ศีล ๕ มีผลกระทบทั้งด้านตนเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนี้

๑. ทางด้านตนเองและครอบครัว ศีลเป็นแนวทางสร้างเข้าใจในชีวิต สร้างความมั่นคงทางด้านทรัพย์สิน ร่างกายและจิตใจ ทำให้ทุกคนครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยริเริ่มจากการประพฤติปฏิบัติตนเป็นเบื้องต้นแล้วค่อยขยายไปสู่บุคคลและสังคมรอบข้าง

๒. ทางด้านชุมชนและสังคม ศีลส่งผลต่อชุมชนและสังคมให้เกิดความสงบสุข ชัมแข็ง ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบกัน ไม่เบียดเบียนกันและกัน เคารพและเชื่อฟังในกฎกติกาสังคม

๓. ทางด้านเศรษฐกิจ ศีลส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ดำรงชีวิตอย่างถูกต้องพอเพียงและเข้าใจในการดำเนินชีวิต ไม่ใช่จ่ายจนเกินตัว เข้าใจในการดำเนินชีวิต ไม่นำความเดือดร้อนจากการใช้จ่ายเกินตัว

๔. ทางด้านการเมืองการปกครอง ศีลย่อมทำให้ง่ายต่อการปกครอง เชื่อฟังกฎกติกาสังคม เคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสงบและความสันติภาพแก่ตนเองและสังคม

๕. ทางด้านวัฒนธรรมและประเพณี ศีลย่อมส่งผลต่อการอนุรักษ์ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีจารีตความงดงามของท้องถิ่น และเป็นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันดีงามในท้องถิ่นนั้นๆ

๖. ทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ศีลย่อมส่งผลทางด้านคุณธรรม จริยธรรมอันงดงาม ทำให้บุคคลเกิดธรรมะเป็นเครื่องเกื้อกูล มีจิตใจที่เมตตา เต็มเปี่ยมไปด้วยความกรุณา เมตตา เห็นอกเห็นใจต่อกันและกัน นำไปสู่ประโยชน์สุขแก่ตนเองและผู้อื่น

จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อการส่งเสริมการทำงาน โดยวัดเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ทั้งพระสงฆ์และศรัทธาประชาชนในชุมชนต้องอยู่ในความเป็นกัลยาณมิตรด้วยหลักการหลากหลายที่แยบยลและแยบคายของโยนิโสมนสิการ อีกทั้งควรลักษณะคุณสมบัติที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เป็นแบบอย่างในการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งสามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

๕.๓.๑ จุดแข็งของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

การยกระดับความรู้เพื่อขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิได้นำกระบวนการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการเชิงปฏิบัติ ได้แก่ หลักอปริหานิยธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมใหญ่ที่มีความสำคัญในการทำงานเครือข่าย ดังนี้

๑. หมั่นประชุม คณะสงฆ์ เครือข่าย และชุมชนที่เกี่ยวข้องอย่างเนืองนิตย์ เพื่อให้เกิดกระบวนการอย่างมีส่วนร่วม ในการจัดโครงการและกิจกรรม

^{๖๐} สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

๒. พร้อมเพรียง การประชุมปรึกษาหารือในส่วนคณะสงฆ์ แก่นำพระสงฆ์นักพัฒนาได้นั้น การมีส่วนร่วมและความพร้อมเพียงของหมู่คณะ เพื่อการตัดสินใจในการดำเนินงาน เน้นกระบวนการ อย่างมีส่วนร่วมในการประชุมปรึกษาหารือ จึงทำให้แก่นำพระสงฆ์ได้ให้ความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง

๓. มีส่วนร่วม/เป้าหมาย ในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อให้เป้าหมายการเสริมสร้าง สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นที่เข้าใจของคณะสงฆ์และชุมชนต่อไป

๔. เคารพเสียงส่วนใหญ่ การให้สิทธิในการระดมความเห็นของผู้ร่วมดำเนินงาน และ ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและการสร้างองค์ความรู้จากกลไกการดำเนินงาน จะเห็นได้ว่าทั้งคณะสงฆ์ และเครือข่ายต่างให้ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน เพื่อดำเนินการด้านสุขภาวะสังคม จังหวัดลำพูน

๕. มีสิทธิเท่าเทียมกัน ในกระบวนการดำเนินงานตามพื้นที่ เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมสร้าง สุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

๖. ยินดีในสิ่งที่ทำ คณะสงฆ์และชุมชนได้ตระหนักถึงสุขภาวะในพื้นที่ของตนเอง ทำให้เกิด กระบวนการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนอย่างเข้มแข็ง

๗. ยินดีสมาชิกใหม่/สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัย ได้แก่ เครือข่าย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา เครือข่ายภาครัฐ และเครือข่าย แก่นำชุมชนเพื่อสุขภาพ จึงให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

จากสถานสถานการณ์ เจื่อนไข ปัจจัย ที่กลุ่มทุนทางสังคมในการจัดการสุขภาวะเชิงพุทธ ธรรมข้างต้น จะเห็นได้จากบทบาทและกระบวนการสำคัญของการขับเคลื่อนภายในกลุ่มที่บ่งบอกถึง เป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานของกลุ่มทางสังคมเหล่านั้น พยายามจะอธิบายในเชิงพุทธธรรมได้อย่าง ชัดเจน ได้สังเคราะห์แนวทางการยกระดับองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า จุดแข็งของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ของ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย

๑) ด้านบุคลากร ทักษะ ทศนะคติของบุคลากร ผู้บริหารทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์มีภาวะ ผู้นำสูง มีวิสัยทัศน์ และแนวคิดในการพัฒนาโครงการฯ สู่มาตรฐานระดับเดียวกันทุกหมู่บ้าน^{๖๑} สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำทางการศึกษา พระสงฆ์ให้การ ให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการเป็นอย่างดี^{๖๒} บุคลากรทางศาสนาและบ้านเมืองสนับสนุนอุปกรณ์และเทคโนโลยีสามารถลงข้อมูลระบบออนไลน์ได้^{๖๓} คณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิให้การสนับสนุนโครงการ สนับสนุนงบประมาณดำเนินการ สนับสนุนอุปกรณ์ใน

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระเทพภาวนาวิกรม เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นายณรงค์ศักดิ์ อ้อทอง วัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายคมสันต์ อิงชัยภูมิ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ, ๒๕ สิงหาคม

การดำเนินงานเป็นอย่างดี^{๖๔} ได้ประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ วัด และชาวบ้าน ชุมชนโรงเรียนโรงงาน^{๖๕}

๒) ด้านงบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ และคอมพิวเตอร์ หน่วยงานราชการให้การสนับสนุน งบประมาณในการดำเนินการผ่านโครงการย่อยต่างๆ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕^{๖๖} คณะสงฆ์จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้เท่าที่จำเป็น เพื่อไปดำเนินการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในสถานศึกษา^{๖๗} จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกการบันทึกข้อมูลลงระบบออนไลน์ ณ สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ^{๖๘}

๓) ด้านการบริหารระบบการทำงาน แผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว และข้อมูลการดำเนินงาน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการอย่างชัดเจน มีการมอบหมายงานให้แก่หน่วยงาน และบุคคล รับผิดชอบที่ชัดเจน^{๖๙} มีการประชุมคณะกรรมการบริหารโครงการอย่างต่อเนื่อง มีการประชุม คณะทำงานบ่อยครั้ง เพื่อขับเคลื่อนโครงการ มีการประชุมผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันวางแผนขับเคลื่อนโครงการ

๔) ด้านผลผลิต มีการกำกับติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง^{๗๐} มีการประเมินผล โครงการอย่างต่อเนื่องและรายงานผลให้ผู้บริหารระดับสูงทราบและพิจารณา^{๗๑}

๕.๓.๒ จุดอ่อนของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า จุดอ่อนของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย

๑) ด้านบุคลากร ทักษะ ทศนคติของบุคลากร หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง มีจำนวนบุคลากรน้อย ทำให้การประสานงานไม่ทั่วถึงขาดบุคลากรในการคีย์ข้อมูลลงระบบออนไลน์^{๗๒}

๒) ด้านงบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ และคอมพิวเตอร์ ขาดงบประมาณในการขับเคลื่อนโครงการให้ต่อเนื่อง (ครบคร่าวอบอุ่น) ซึ่งเป็นโครงการคุณภาพจำเป็นต้องใช้งบประมาณสูง งบประมาณที่

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระราชชัยสิทธิสุนทร รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูปลัดไพฑิธัมภ์ ธมมวฑฺฒโน เลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระราชชัยสิทธิสุนทร รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ชยานุกิจ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติพิมล รองเจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริปริยัตยานุรักษ์ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติพิมล รองเจ้าคณะอำเภอบางเมืองชัยภูมิ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระปริยัติกิจวิธาน เจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระศรีสัจญาณมุนี รองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ได้รับการจัดสรรไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนโครงการในระยะยาว สามารถบริหารจัดการได้เพียงบางโครงการเท่านั้น^{๗๓}

๓) ด้านการบริหารระบบการทำงาน แผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว และข้อมูลการดำเนินงานภาคศูนย์ประสานงานในระดับจังหวัดที่มีบทบาทที่ชัดเจน ขาดสถานที่ และอุปกรณ์ในการจัดเก็บฐานข้อมูล ใบสมัคร ที่เพียงพอ^{๗๔} ผู้ปฏิบัติการบางท่านไม่ทราบแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้ทำงานไม่เต็มศักยภาพ^{๗๕} การทำงานซับซ้อนระหว่างหน่วยงานราชการ คณะสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น สถานศึกษา ส่งผลให้ประชาชนเบื่อหน่าย ขาดการถ่ายทอดแผนปฏิบัติการ และแผนพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน^{๗๖}

๔) ด้านผลผลิต ขาดเครื่องมือในการกำกับติดตาม ขาดเครื่องมือในการประเมินผลการดำเนินงานที่มีคุณภาพและชัดเจน^{๗๗}

การส่งเสริมกิจกรรมให้ชุมชนได้เข้าใจหลักศีล ๕ เพื่อเป็นแนวทางการสร้างหลักประกันชีวิตทั้งต่อตนเอง เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการ ปกครอง และเป็นความสอดคล้องกับการเสริมสร้างให้ทุกคนมีสุขภาวะทางกายและจิตใจ ปราศจากโรคทางกายและทางใจ ดำรงชีพตนในสังคมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางและปัญหาในการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จึงจำเป็นต้องศึกษา SWOT เพื่อวิเคราะห์เห็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงและสร้างรูปแบบในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในจังหวัดชัยภูมิ ผู้วิจัยสามารถสรุปวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกได้ ดังนี้

ตารางที่ ๕.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ป ร ร ะ เ ตี น		
	จุดอ่อน(Weakness)	จุดแข็ง(Strength)
ภายใน		
ด้าน		
๑) ด้านบุคลากร ทักษะทัศนคติของบุคลากร	๑.๑ ขาดบุคลากรในการคีย์ข้อมูลลงระบบออนไลน์ ๑.๒ มีจำนวนบุคลากรน้อย ทำให้	๑.๑ ผู้บริหารมีภาวะผู้นำสูง มีวิสัยทัศน์ และแนวคิดที่ดี ๑.๒ ผู้บริหารให้การสนับสนุนโครงการ

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูปริยัติญาณโสภณ รองเจ้าคณะอำเภอหนองบัวระเหว, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูจันทโพธานวัตร เจ้าคณะอำเภอเมืองชัยภูมิ, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ นายคมสันต์ อิงชัยภูมิ เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ จ.อ.นาวิ แสงฤทธิ์ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นายณรงค์ศักดิ์ อ้อทอง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

	การประสานงานไม่ทั่วถึง	๑.๓ หน่วยงานต่างๆ มีความพร้อมและให้ความร่วมมือในการดำเนินโครงการเป็นอย่างดี ๑.๔ บุคลากรมีความชำนาญในการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีได้ดี ๑.๕ หน่วยงานราชการ วัด และชาวบ้าน/ชุมชน/โรงเรียน/โรงงาน ร่วมมือกันเป็นอย่างดี
๒) ด้านงบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ และ คอมพิวเตอร์	๒.๑ งบประมาณไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนโครงการในระยะยาว ๒.๒ ขาดงบประมาณในการขับเคลื่อนโครงการในระยะที่ ๒ ๓.๑ ขาดศูนย์ประสานงานในระดับจังหวัดที่มีบทบาทที่ชัดเจน ๓.๒ ขาดศูนย์กลางในการคีย์ข้อมูลขนาดใหญ่ ๓.๓ ขาดสถานที่ และอุปกรณ์ในการจัดเก็บฐานข้อมูล	๒.๑ มีงบประมาณในการดำเนินการ ๒.๒ คณะสงฆ์จัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้ทุกอำเภอ เพื่อไปดำเนินการ ๓.๑ มีการจัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวก ๓.๒ มีเครื่องคอมพิวเตอร์ วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ที่เพียงพอ
๓) ด้านการบริหารระบบการทำงาน แผนงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว และข้อมูลการดำเนินงาน	๔.๑ ผู้ปฏิบัติการไม่ทราบแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติหน้าที่ ๔.๒ มีการทำงานซับซ้อนระหว่างหน่วยงาน ๕.๑ ขาดการถ่ายทอดแผนปฏิบัติการประจำปี และแผนพัฒนาระยะยาว ที่ชัดเจน ๕.๒ มุ่งเน้นปริมาณ จำนวนยอดของผู้สมัครมากเกินไป ๕.๓ มีการแข่งขันในเชิงตัวเลขมากเกินไป ทำให้ไม่ได้คุณภาพ	๔.๑ มีคณะกรรมการบริหารโครงการที่อย่างชัดเจน ๔.๒ มีการมอบหมายงานให้แก่หน่วยงานและบุคคล รับผิดชอบที่ชัดเจน ๕.๑ มีการประชุมคณะกรรมการอย่างต่อเนื่อง ๕.๒ มีการประชุมคณะทำงานทุกเดือน ๕.๓ มีการประชุมผู้บริหารสถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันวางแผนขับเคลื่อนโครงการ
๔) ด้านผลผลิต	๖.๑ ขาดเครื่องมือในการกำกับติดตามที่มีคุณภาพและชัดเจน ๖.๒ ขาดเครื่องมือในการประเมินผลการดำเนินงานที่มีคุณภาพและชัดเจน	๖.๑ มีการกำกับติดตามผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ๖.๒ มีการประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง และรายงานผลให้ผู้บริหารระดับสูงทราบและพิจารณา

๕.๓.๓ โอกาสของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า โอกาสของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย

๑. ด้านสังคมและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ จังหวัดชัยภูมิ มีประวัติศาสตร์และร่องรอยอารยธรรมอันเก่าแก่ มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง^{๗๘}

๒. ด้านเศรษฐกิจสภาพแวดล้อมภูมิอากาศและนโยบายรัฐ ประชากรของส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม^{๗๙}เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านโบราณสถาน ศิลปวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม^{๘๐} โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการสร้างที่ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล^{๘๑} ได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๓. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการแข่งขัน มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ คณะสงฆ์ ชุมชน และประชาชนเป็นอย่างดี มีการเปรียบเทียบฐานข้อมูลของผู้สมัครของแต่ละจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ระดับโรงเรียน และระดับหน่วยงานทุกวัน^{๘๒} มีการนำเอาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลของโครงการ มีการปรับปรุงระบบฐานข้อมูลและเว็บไซต์เป็นประจำ^{๘๓}

๔. ด้านประชาชนกลุ่มเป้าหมาย สังคม และชุมชน ประชาชนให้ความร่วมมือและสนใจเข้าร่วมสมัครในโครงการจำนวนมาก ชุมชนเกิดความตื่นตัว และร่วมดำเนินโครงการ ประสานงานกับประชาชนในชุมชนของตนเอง^{๘๔}

๕.๓.๔ อุปสรรคของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า อุปสรรคของการดำเนินงานโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย

๑. ด้านสังคมและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ประชาชนเกิดความกลัวในการให้ข้อมูลส่วนตัว เช่น รหัสประจำตัวประชาชน เบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น^{๘๕}

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูจันทโพธารนุวัตร เจ้าคณะอำเภอจัตุรัส, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นาย เจือจารย์ วัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ จ.อ.นาวิ แสงฤทธิ์ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริเมตตาธรรม เจ้าคณะอำเภอภูเขียว, ๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณจันทรังษี เจ้าคณะอำเภอหนองบัวแดง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์ชยานุกิจ เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๔} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ โชคสวัสดิ์, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ทิชัย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๒. ด้านเศรษฐกิจสภาพแวดล้อมภูมิอากาศและนโยบายรัฐ สภาพเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยต่อครอบครัวที่รายได้น้อย ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่มีฐานะปานกลางซึ่งต้องช่วยกันแก้ไขปัญหา^{๘๖} โครงการสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามนโยบายของรัฐ หรือคณะสงฆ์ เป็นโครงการใหม่มีความเสี่ยงสูง มีการจัดทำหลายโครงการในระยะเวลาเดียวกัน^{๘๗}

๓. ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการแข่งขัน มีการแข่งขันกันเองในเชิงปริมาณ ขาดร่วมมือการจากผู้นำท้องถิ่นบางคน^{๘๘} ขาดวัสดุอุปกรณ์การจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยและเพียงพอ^{๘๙}

๔. ด้านประชาชนกลุ่มเป้าหมาย สังคม และชุมชน ประชาชนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ วัตถุประสงค์ของโครงการ และขั้นตอน วิธีการดำเนินการ และผลประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการ^{๙๐}

ตารางที่ ๕.๒ ผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกของโครงการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ประเด็น ภายนอก ด้าน	อุปสรรค (Threat)	โอกาสพัฒนา (Opportunity)
๑) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชนบทรรมนิยม ประเพณี ความเชื่อ	ประชาชนเกิดความกลัวในการให้ข้อมูลส่วนตัว เช่น รหัสประจำตัวประชาชน เบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น	มีการแข่งขันกันเองในเชิงปริมาณสูงขาดร่วมมือการจากผู้นำท้องถิ่นบางคน ขาดวัสดุอุปกรณ์การจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยและเพียงพอ ระบบอินเทอร์เน็ตมีปัญหา ช้าและล้ม
๒) ด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ภูมิอากาศและ นโยบายรัฐ	สภาพเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยต่อครอบครัวที่รายได้น้อย ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่มีฐานะปานกลางซึ่งต้องช่วยกันแก้ไขปัญหา โครงการ	ประชากรของส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านโบราณสถาน ศิลปวัตถุ วัฒนธรรมนิยมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการสร้างที่ใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ได้รับความเห็นชอบจาก

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายณรงค์ศักดิ์ อ้อทอง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นาย ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายทวีศักดิ์ เจือจารย์ วัฒนธรรมจังหวัดชัยภูมิ, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระเทพภาวนาวิกรม เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ, ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ โชคสวัสดิ์, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

	สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามนโยบายของรัฐ หรือ คณะสงฆ์ เป็นโครงการใหม่มีความเสี่ยงสูง มีการจัดทำหลายโครงการในระยะเวลาเดียวกัน	มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
๓) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการแข่งขัน	มีการแข่งขันกันเองในเชิงปริมาณ ขาดความร่วมมือการจากผู้นำท้องถิ่นบางคนขาดวัสดุอุปกรณ์การจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยและเพียงพอ	มีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานราชการ คณะสงฆ์ ชุมชน และประชาชนเป็นอย่างดี มีการเปรียบเทียบฐานข้อมูลของผู้สมัครของแต่ละจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ระดับโรงเรียน และระดับหน่วยงานทุกวัน นำเอาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลของโครงการ มีการปรับปรุงระบบฐานข้อมูลและเว็บไซต์เป็นประจำ
๔) ด้านประชาชนกลุ่มเป้าหมาย สังคม และชุมชน	ประชาชนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ วัตถุประสงค์ ของโครงการ และขั้นตอนวิธีการดำเนินการ และผลประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการ	ประชาชนให้ความร่วมมือและสนใจเข้าร่วมสมัครในโครงการจำนวนมาก ชุมชนเกิดความตื่นตัว และร่วมดำเนินโครงการ ประสานงานกับประชาชนในชุมชนของตนเอง

เมื่อนำผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกของโครงการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิมาเปรียบเทียบกับกัน สามารถสรุปเป็นประเด็นกลยุทธ์ได้ดังนี้

ตารางที่ ๕.๓ สรุปประเด็นการวิเคราะห์ (SWOT Matrix) การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

ประเด็นภายนอก	โอกาส (O)	อุปสรรค (T)
	๑. มีการแข่งขันกันเองในเชิงปริมาณสูงขาดร่วมมือการจากผู้นำท้องถิ่นบางคนขาดวัสดุอุปกรณ์การจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยและเพียงพอ ระบบอินเทอร์เน็ตมีปัญหาช้าและล่ม	๑. ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชนบทรรมนิยมประเพณี ความเชื่อ ประชาชนเกิดความกลัวในการให้ข้อมูลส่วนตัว เช่น รหัสประจำตัวประชาชนเบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น ๒. สภาพเศรษฐกิจไม่
ประเด็นภายใน		

	๒. ประชากรของส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นแหล่ง ท่องเที่ยว ด้าน โบราณสถาน ศิลปวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติที่สวยงาม โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นโครงการสร้างที่ใช้ หลักธรรมในทาง พระพุทธศาสนา เพื่อ ตอบสนองนโยบายของ รัฐบาล ได้รับความ เห็นชอบจากมหาเถร สมาคมและสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๓. มีความร่วมมือระหว่าง หน่วยงานราชการ คณะ สงฆ์ ชุมชน และ ประชาชนเป็นอย่างดี มี การเปรียบเทียบ ฐานข้อมูลของผู้สมัครของ แต่ละจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล ระดับหมู่บ้าน ระดับโรงเรียน และระดับ หน่วยงานทุกวัน มีการ นำเอาระบบเทคโนโลยี สารสนเทศมาใช้ในการ จัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูล ของโครงการ มีการ ปรับปรุงระบบฐานข้อมูล และเว็บไซต์เป็นประจำ ๔. ประชาชนให้ความร่วมมือ	เอื้ออำนวยต่อครอบครัว ที่รายได้น้อย ส่งผลกร ทบต่อชุมชนที่มีฐานะ ปานกลางซึ่งต้องช่วยกัน แก้ไขปัญหา โครงการ สามารถปรับเปลี่ยนได้ ตามนโยบายของรัฐ หรือ คณะสงฆ์ เป็นโครงการ ใหม่มีความเสี่ยงสูง มี การจัดทำหลายโครงการ ในระยะเวลาเดียวกัน ๓. มีการแข่งขันกันเองใน เชิงปริมาณ ขาดความ ร่วมมือการจากผู้นำ ท้องถิ่นบางคนขาดวิศ อุปกรณ์ การจัดเก็บ ข้อมูลที่ทันสมัยและ เพียงพอ ๔. ประชาชนยังขาดความ เข้าใจเกี่ยวกับโครงการ วัตถุประสงค์ของ โครงการ และขั้นตอน วิธีการดำเนินการ และ ผลประโยชน์ที่จะได้รับ จากโครงการ

	และสนใจเข้าร่วมสมัครในโครงการจำนวนมาก ชุมชนเกิดความตื่นตัว และร่วมดำเนินโครงการประสานงานกับประชาชนในชุมชนของตนเอง	
จุดแข็ง (S) ๑) ผู้บริหารมีต้นทุนทางสังคม ๒) บุคลากรมีความชำนาญ ๓) มีการสนับสนุนงบประมาณ ๔) มีการกำกับและติดตามโครงการ	SO (Attack) (ลุย, เดินหน้า, รุก, ฉวยโอกาส) จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลาง และศูนย์อำนวยความสะดวกระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ	ST (Maintain) (รักษาระดับ, ทำลายอุปสรรค) จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศิล ๕ และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศิล ๕ ระดับ ๒ อย่างต่อเนื่อง
จุดอ่อน (W) ๑) ขาดบุคลากรในการบันทึกข้อมูล ๒) ขาดงบประมาณดำเนินการโครงการ ๓) ขาดการถ่ายทอดแผนปฏิบัติการ ๔) ขาดเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพ	WO (Stabilization) (ปรับปรุงแก้ไข, พัฒนา) พัฒนาศักยภาพของบุคลากร และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร)	WT (Retrenchment) ถอย, ชะลอ, ลด, หด) สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ

เมื่อนำประเด็นภายในและภายนอกมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกัน ทำให้ได้แนวทางในการขับเคลื่อนโครงการ ดังนี้

ด้านที่ ๑ SO ได้แก่ จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลางและศูนย์อำนวยความสะดวกระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ มีวัสดุอุปกรณ์จัดเก็บข้อมูล เป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ด้านที่ ๒ ST ได้แก่ สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศิล ๕ รวมถึงสถานศึกษา หน่วยงานราชการ โรงงาน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเผยแพร่โครงการและขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศิล ๕ อย่างต่อเนื่อง

ด้านที่ ๓ WO ได้แก่ พัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงาน เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร)

ด้านที่ ๔ WT ได้แก่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตาม

และประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ รายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

๕.๔ ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

การปลูกฝังความรู้ สร้างความเห็นที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมแก่ชุมชนให้เข้าใจในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าได้อย่างแท้จริง และประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่มีประสิทธิภาพให้ดียิ่งขึ้นไป จากการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๕.๔.๑ ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติงานที่ส่งผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจ ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๑. บุคคล โครงการมุ่งเน้นอยู่ ๓ ประการ คือ การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ แก่ชุมชน และการตอบสนองการทำงานคณะสงฆ์ในจังหวัด โดยพระสงฆ์ถือไว้ว่าเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนา เพื่อให้การทำงานขั้นพื้นฐานคือการสร้างความเข้าใจในการดำเนินชีวิตบนฐานของเรื่องศีล อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างศีลกับการส่งเสริมสุขภาวะชุมชนควบคู่กันไป

๒. งบประมาณ งบประมาณเป็นหัวใจหลักของการทำงานทุกอย่าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงานเพื่อวางแผนและควบคุม ให้การดำเนินงานในองค์กร หน่วยงานนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถกำหนดมาตรฐานของการดำเนินงาน แสดงให้เห็นถึงความเปี่ยม และทำให้มองเห็นความต้องการแก้ไข ซึ่งงบประมาณยังทำหน้าที่ทั้งการวางแผน การควบคุม และการประสานงาน ดังนี้ (๑) งบประมาณที่วางแผนโดยการเสนอวัตถุประสงค์ แผน และโครงการต่าง ๆ ขององค์กร ในลักษณะที่เป็นตัวเลขหรือตัวเงิน (๒) งบประมาณที่ใช้ในการเป็นเครื่องมือควบคุมโดยการรายงานความก้าวหน้า หรือผลของการดำเนินงาน เพื่อเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ แผน และโครงการที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อจะได้ทำการแก้ไขการเบี่ยงเบนหากเกิดขึ้น (๓) งบประมาณที่ใช้ในการประสานงานโดยการเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับงาน และหน้าที่ให้กับหน่วยต่าง ๆ ในองค์กร ทำให้สามารถประสานการดำเนินงานเข้าด้วยกันได้^{๑๑} จากการทำงานของพระสงฆ์ในการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ พบว่ามีปัจจัยทางด้านงบประมาณในการดำเนิน แม้จะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐให้การสนับสนุนแต่ก็ไม่เพียงพอ แม้การทำงานครั้งนี้จะได้ผลเป็นที่น่าพึงพอใจก็ตาม

๔. เครือข่ายหรือทีมงาน ที่เกิดจากการรวมกลุ่มคนผู้มีอุดมคติในชุมชนทั้งในส่วนพระสงฆ์ และกลุ่มแกนนำในท้องถิ่นที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันผลักดันกิจกรรมที่กำลังปฏิบัติให้เกิดพลวัตรขับเคลื่อน

^{๑๑} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาองค์การและการจัดการ หน่วยที่ ๑ - ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๗), หน้า ๒๗๙ - ๒๘๐.

พร้อมกัน เป็นการพัฒนาชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ถาวร^๒ ปรับปรุงกลยุทธ์การทำงาน ปรับปรุง แก้ไข ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ การสร้างเครือข่ายพระสงฆ์และแกนนำชุมชนในการทำงานด้านสุขภาวะที่มีความสัมพันธ์กับการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ นั้น พบว่า แม้จะมีพระสงฆ์และแกนนำได้ทำงานด้านดังกล่าว แต่ยังไม่เพียงพอในการสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะมีสมาชิกบางกลุ่มในชุมชนไม่เห็นด้วยกับกิจกรรม ส่งผลให้เครือข่ายยังไม่เพียงพอและเข้มแข็งเท่าที่ควร แม้ผลการทำงานเป็นที่ประจักษ์ว่าทำให้วิถีชีวิตดีขึ้นก็ตาม

๕.๔.๒ ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยทางอ้อมต่อการจัดกิจกรรม สืบเนื่องจากพฤติกรรมกระทำที่ขัดแย้งต่อศีลธรรม อันมีมูลเหตุจากการหลงใหลเจตคติที่เชื่อว่าความอยากความต้องการของมนุษย์นั้น การเข้าใจปัจจัยภายนอกจากค่านิยมแห่งความลุ่มหลง การกินอยู่อย่างไร้สติ ย่อมมีผลทางอ้อมต่อกลุ่มพระสงฆ์ที่มีอุดมการณ์ในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ดังนี้

๑. **วิถีชีวิต** การสร้างรูปแบบวิถีชีวิตตามระบบใหม่ท่ามกลางกระแสสังคมที่เน้นการเสพบริโภคมาก จากการศึกษาพบว่า วิถีชีวิตมีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะ เพราะพระสงฆ์กับประชาชนต่างมีภาระหน้าที่แตกต่างกันไป พระสงฆ์ต้องปฏิบัติศาสนกิจ ในส่วนคฤหัสถ์วิถีชีวิต ความเป็นอยู่เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะมิติทางด้านเวลาที่มีผลต่อการดำรงชีพ จนบางครั้งจำเป็นต้องอยู่กับสิ่งที่ผิดเพราะไม่มีวิถีชีวิตอื่นให้เลือก

๒. **ชุมชน** แบบแผนวิถีชีวิตดั้งเดิมเรียบง่าย ที่พึ่งพาอาศัยระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เริ่มจากการสร้างถนนหนทาง เชื้อนชลประทาน เชื้อนพลังงานไฟฟ้า ติดตามด้วยการตัดป่าไม้และการทำพืชไร่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม ด้วยการใช้เทคโนโลยีเข้าเปลี่ยนแปลงและควบคุมอาจเรียกได้ว่าเป็นการเริ่มกระบวนการทำให้บ้านเมืองทันสมัย (Modernization) ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม^๓ ในขณะที่เทคโนโลยีใหม่ ๆ จัดการกับสภาพแวดล้อมกระตุ้นให้เกิดความต้องการขึ้นแก่คนทั่วไป จากการซื้อขายสินค้าบริการตามยุคระบบเศรษฐกิจทุนที่มุ่งเน้นความสะดวกสบาย ความทันสมัย ก้าวหน้า อำนาจในสิ่งที่ซื้อ และการสร้างรูปแบบอัตลักษณ์ใหม่ในสังคม โดยละเลยแนวคิดดั้งเดิมอันเป็นแบบแผนค่านิยมและวิถีชีวิตอันดีงามทางสังคม และหันไปหลงใหลชื่นชมค่านิยมทางวัฒนธรรมตะวันตก^๔ ที่มุ่งเน้นความสุขจากการกินการใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ มิได้ใส่ใจต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจ และความเชื่อมั่นในสิ่งที่

^๒ ปาฐกถา วลัยเกียรติ และคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๖), หน้า ๔๔๘.

^๓ เอกวิทย์ ณ ถลาง, มองอนาคต: บทวิเคราะห์เพื่อเปลี่ยนแปลงทิศทางสังคมไทย ชุมทางความคิด ชุดมองอนาคต อันดับที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๗), หน้า ๕๑.

^๔ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, วิฤกตการณ์ทางสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ครุสภา, ๒๕๓๙), หน้า ๓๖.

ประเพณีท่ามกลางสังคม ที่ไล่ตามความนิยมการแสวงหาปัจจัยส่วนเกินที่ไม่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น โทรศัพท์มือถือ เสื้อผ้า เครื่องเสริมสวย และสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทอื่น ๆ เป็นต้น จนขาดความสัมพันธ์ในชุมชน^{๔๕} ทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษที่เหมาะสมกับวิถีชาวบ้านที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ คนในชุมชนยังขาดความรู้ในการเสริมสร้างสุขภาวะและความรู้ทางด้านศิลปะ ทำให้คนบางคนไม่ร่วมมือในการทำงานดังกล่าว อีกทั้งมีทัศนคติแบบเดิมๆ ในการดำเนินชีวิต

๔. สื่อมวลชน เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การแจ้งข้อมูลข่าวสารทั้งด้านแนวทางการปฏิบัติ นโยบายต่างๆ ทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คนในสังคมก็ต้องอาศัยสื่อเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจระหว่างกัน สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคม^{๔๖} ทำให้เกิดการหล่อหลอมวัฒนธรรมของโลกมนุษย์อย่างรวดเร็ว เพียงไม่กี่ปีก็สามารถทำให้ประเทศแปรสภาพเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่ผู้คนสามารถรู้เห็นเหตุการณ์ได้พร้อมเพรียง^{๔๗} การรับเอาอารยธรรมของต่างชาติผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และอินเทอร์เน็ต เกิดการลอกเลียนแบบ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม เกิดความปรับวิถีชีวิตให้มีความทันสมัย รวดเร็วหาวัตถุคอยบำเรอตนจากการได้รับข้อมูลจากสื่อที่ให้เนื้อหาสาระสรรพคุณของกิน ของใช้ตามระบบธุรกิจทุนนิยม เนื้อหา สารสารข่าวสารที่โฆษณามีผลกระทบต่อสังคมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับความกลัวภาพลักษณ์ร่างกาย (ความอ้วน ความผอม ความขาว ความดำ) และเรื่องอื่น ๆ ซึ่งรูปแบบการโฆษณาใช้กระตุ้นโน้มน้าวใจให้มนุษย์เกิดอาการเห็นแก่ตนเอง เอาตนเองเป็นสำคัญ ไม่เห็นว่าจะต้องให้ความช่วยเหลือผู้อื่นที่อ่อนแอกว่าเพื่อให้เขามีคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น ปลอ่ยให้ต้องกระเสือกกระสนดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตให้รอดด้วยตนเอง เกิดความถดถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและท้องถิ่น^{๔๘} ที่ใช้สื่อให้ความหมายนำสู่การพัฒนาเป็นวัฒนธรรมอันดีงามประจำถิ่นฐาน ยิ่งสื่อโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดข้อมูลทั้งภาพและเสียง มีลักษณะสมจริงสามารถเข้าสู่ชนบทห่างไกล โดยแฝงด้วยการสร้างรูปแบบวิถีชีวิตแบบใหม่ที่ต้องการความทันสมัย สะดวกสบาย รวดเร็ว เต็มคุณค่าวาทกรรมผ่านสื่อให้ดูสวยหรูมีคุณค่า ทำให้เกิดความภาคภูมิใจที่จะไฝ่เสพอย่างไร้ขีดจำกัด จากการศึกษาพบว่า การทำงานด้านการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชนที่ดี การทำงานด้านการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ก็ดี ยังขาดการประชาสัมพันธ์สร้างองค์ความรู้ที่ถูกต้องแก่ประชาชนให้รู้และเข้าใจถึงแนวทางการปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกับสังคมอย่างปกติสุข

^{๔๕} เขาวนระ ไตรมาส, กบดักของสงครามความเปลี่ยนแปลง : ทางเลือกและทางรอดของสังคม-การเมืองไทยในศตวรรษใหม่, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^{๔๖} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชาสื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ ๑ - ๘ , พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗.

^{๔๗} สมควร กวียะ, การสื่อสารมวลชน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษรวิพัฒน์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗.

^{๔๘} นิเทศ ดินณะกุล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกนั้นมีผลกระทบต่อการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ นอกจากนั้น ยังมีเงื่อนไขที่ทำให้งานประสบความสำเร็จและเหลว เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางอันเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนา จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงเงื่อนไขที่มีผลต่อการดำเนินงานของพระสงฆ์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก (พหุสามัคคี) ในการดำเนินงานเชิงรุกต้องมีการพัฒนาภาคปฏิบัติธรรม เพื่อส่งเสริมสุขภาพ เน้นการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับบุคคล ชุมชน กาลเวลา สถานที่ และโอกาส ซึ่งจะต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์เชิงรุกตลอดเวลา คือ

๑. เครือข่ายในชุมชน ประกอบด้วยชมรม ตัวแทนครอบครัวที่มีที่ต้องดูแลเครือข่ายชมรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

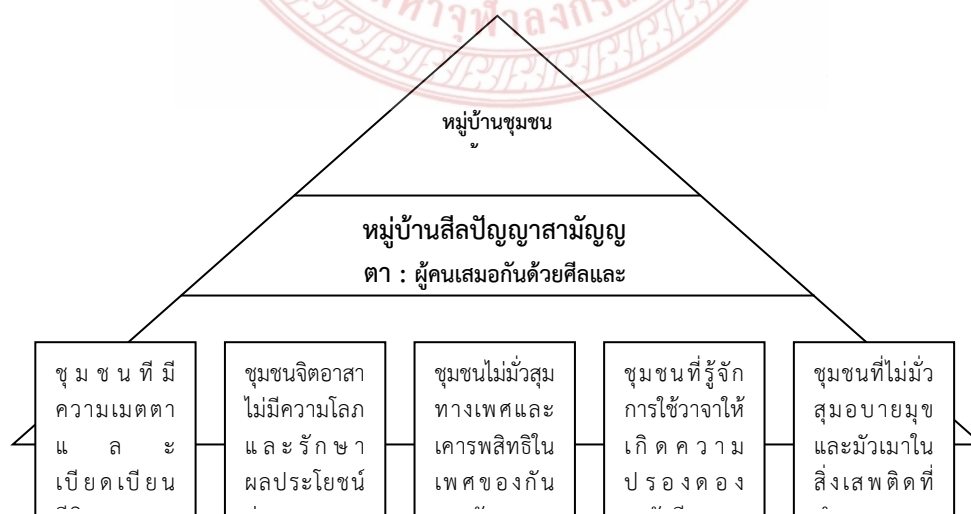
๒. เครือข่ายอาสาสมัครดูแลในระดับหมู่บ้าน

๓. เครือข่ายการให้บริการด้านสุขภาพ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ สถาบันเวชศาสตร์

๔. องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่น

๕. เครือข่ายชมรม โดยจัดอบรมเครือข่ายแกนนำให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพเพื่อเป็นการส่งเสริม ให้มีความสุขทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ โดยจัดกิจกรรมต่างๆ ให้ได้เข้าร่วมกิจกรรมได้แก่ ให้ความรู้ในการปฏิบัติตนสำหรับ ชมรมออกกำลังกายสำหรับ ชมรมปฏิบัติธรรมสำหรับ เป็นต้น มาใช้บูรณาการการดำเนินงานเพื่อสร้างคุณค่าให้กับ

ศีล ๕ จึงเป็นพื้นฐานของการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในชุมชนได้อย่างแท้จริง หากประชาชนมีความตระหนัก เข้าใจ และเชื่อมั่นไปสู่การปฏิบัติ โครงการหมู่บ้านศีล ๕ จึงเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายการสร้างสันติสุขโดยมีการบูรณาการหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเป็นฐาน หากผู้คนตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ สภาพชุมชนจะมีลักษณะเป็นสี่ปณฺญาสามัญญตา คือคนเสมอกันด้วยศีลและปัญญา เมื่อทุกคนเสมอกันด้วยศีลและปัญญา ชุมชนก็จะสันติสุขและเป็นสังคมแห่งคนมีปัญญา ดังแผนภาพที่ ๕.๑

แผนภาพที่ ๕.๒ องค์ประกอบหมู่บ้านสี่ปณฺญาสามัญญตา

จากแผนภาพข้างต้น มีนัยสำคัญต่อการสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยมีพื้นฐานมาจากศีล ๕ คือ การไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว และไม่มัวเมา การปฏิบัติตามข้อห้ามที่กล่าวถึงนั้นย่อมส่งผลต่อการสร้างดุลยภาพแห่งการอยู่ร่วมกัน ไม่ก่อให้เกิดปัญหาปัญหาแย้งที่กันทำกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศواس และแย่งอำนาจกันเป็นใหญ่ การที่คนในชุมชนเคารพกติกาเดียวกัน ก็ย่อมก่อให้เกิดความปรองดองสันติสุข

การพัฒนาองค์ความรู้เชิงพุทธมาใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ

๑. ส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการดูแลแก่เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง โดยมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการและรับผิดชอบร่วมกัน

๒. สนับสนุนให้น้องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยมาจัดทำแผนงาน โครงการ กิจกรรม เช่น การอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องการจัดการ หลักการปฏิบัติ การดูแลรักษา การส่งเสริมสุขภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น

๓. สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นจัดทำศูนย์การเรียนรู้การจัดการส่งเสริมสุขภาพ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์ชุมชน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เพื่อให้เป็นคนในท้องถิ่นได้รู้จักรากเหง้าของตนเอง และผู้ที่สนใจได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้

๔. สนับสนุนให้มีการศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลาย ๆ แห่ง เพื่อมานำปรับปรุงแหล่งส่งเสริมสุขภาพในพื้นที่ของชุมชน

๕. สนับสนุนให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการจากภายนอกอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการพัฒนาบทบาทพระสงฆ์ให้มีศักยภาพในการส่งเสริมสุขภาพได้อย่างมีคุณภาพยิ่งขึ้น ได้แก่ การถวายความรู้แก่เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ ให้เห็นความสำคัญ และความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้อง หลักการบริหารจัดการสมัยใหม่ และการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในวัดให้มีความพร้อมยิ่งขึ้น จะทำให้มีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ส่งผลให้มีสุขภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๕.๕ การสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันกลไกการบริหารชุมชนต้นแบบ

การสร้างมาตรฐานและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน โดยภาพรวมสามารถที่จะสังเคราะห์จากผลในการบริหารโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จากชุมชนต้นแบบ พบว่ามีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. ผู้นำ หรือ ภาวะผู้นำในชุมชน เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ผลักดันให้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ประสบความสำเร็จ ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อถือที่ส่งผลต่อปฏิบัติตามได้ คือ ทั้งฝ่ายอาณาจักรและฝ่ายศาสนจักร จะต้องเป็นผู้ที่จะกำหนดแนวทางให้เกิดการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เป็นบุคคลที่สามารถที่จะทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงได้

๒. จิตวิญญาณของชุมชนหรืออุดมการณ์ คือ ความศรัทธาหรือความเชื่อ เป็นกลไกที่ทำให้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ประสบความสำเร็จ หากชุมชนขาดจิตวิญญาณ หรือ อุดมการณ์ ก็จะส่งผลให้

การทำงานขาดเสถียรภาพ ต่างคนต่างคิด ไม่สามารถกำหนดทิศทางการทำงานได้ และจิตวิญญาณจะต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ

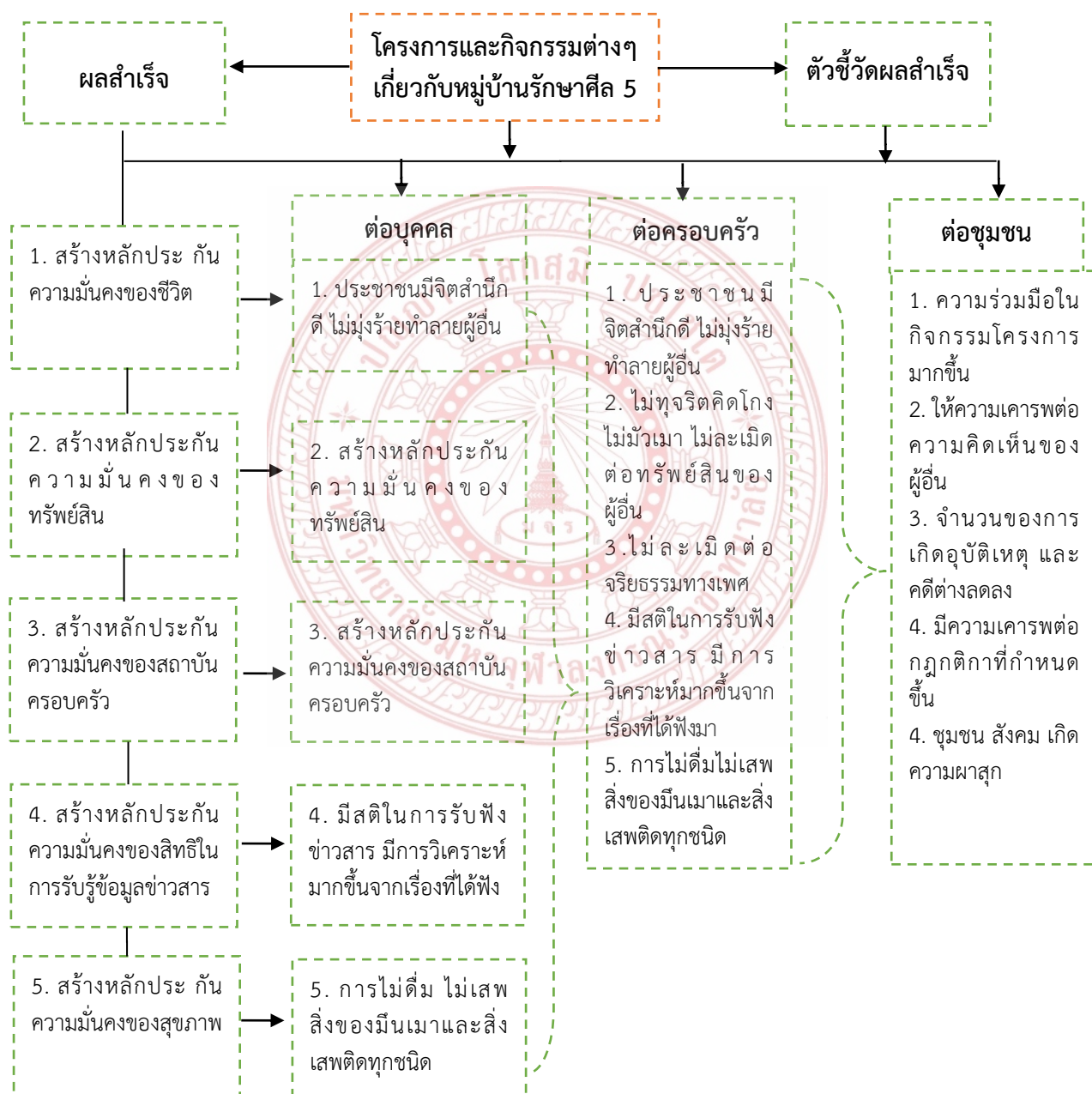
๓. กิจกรรมที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ที่ผ่านมาโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ มีข้อดีอยู่หลายประการ แต่ประการสำคัญ คือ ทำให้พระสงฆ์มีประสบการณ์ในการบริหารโครงการมากยิ่งขึ้น เช่นการติดต่อประสานงานทั้งองค์กรคณะสงฆ์ และส่วนงานราชการ ซึ่งมีส่วนทำให้พระสงฆ์เกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น และเป็นตัวทำให้พระสงฆ์มีทักษะในการบริหารโครงการ เช่น มีองค์ความรู้ในการประเมินผลสำเร็จของการดำเนินโครงการ

๔. กฎกติกามุขชุมชน ที่เกิดขึ้นจาก ๓ องค์ประกอบ เป็นตัวชักจูงให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันภายใต้หลักการของศีล ๕ และจะสำเร็จขึ้นได้ต้องมียึดประกอบ คือ จะต้องทำให้สมาชิก ระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชนส่วนใหญ่เคารพกฎกติกา มีส่วนในการสร้างกฎกติกา และใช้เครื่องมือในการบังคับคนในชุมชนปฏิบัติตามกฎกติกา

ตารางที่ ๕.๔ : ตัวชี้วัดผลสำเร็จระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชนในการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการของศีล ๕ ของชุมชนต้นแบบ

ผลสำเร็จ	ตัวชี้วัดผลสำเร็จ		
	ต่อบุคคล	ต่อครอบครัว	ต่อชุมชน
๑. สร้างหลักประกันความมั่นคงด้านชีวิต	๑. ประชาชน มีจิตสำนึกดี ไม่มั่วร้าย	๑. สมาชิกในครอบครัวให้ความสำคัญต่อกันมากขึ้น	๑. ให้ความร่วมมือในกิจกรรมโครงการมากขึ้น
๒. สร้างหลักประกันความมั่นคงด้านทรัพย์สิน	๒. ไม่ทุจริตคิดโกง ไม่มั่วเมา ไม่ละเมิดต่อทรัพย์สินของผู้อื่น	๒. ไม่กล่าวถ้อยคำที่ปราศจากสติและขาดความรับผิดชอบ ซึ่งก่อให้เกิดความแตกแยก	๒. เคารพต่อความคิดเห็นของผู้อื่น
๓. สร้างหลักประกันความมั่นคงด้านสถาบันครอบครัว	๓. ไม่ละเมิดต่อจริยธรรมทางเพศ	๓. มีภูมิคุ้มกันในการควบคุมกาย วาจา ตามหลักเหตุผล เพื่อไม่ให้ละเมิด หรือกระทำความผิดภายในครอบครัว	๓. การเกิดอุบัติเหตุ และคดีต่างลดลง
๔. สร้างหลักประกันความมั่นคงของสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	๔. มีสติในการรับฟังข่าวสาร มีการวิเคราะห์มากขึ้นจากเรื่องที่ได้ฟัง	๔. ครอบครัวยุติธรรม	๔. เคารพต่อกฎกติกาที่กำหนดขึ้น
๕. สร้างหลักประกันความมั่นคงด้านสุขภาพ	๕. การไม่ดื่ม ไม่เสพสิ่งของมีนเมาและสิ่งเสพติด ทุกชนิด	๕. ครอบครัวเกิดความอบอุ่นมากยิ่งขึ้น	๕. ชุมชน สังคม เกิดความผาสุก

จากตารางวิเคราะห์ผลการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการของศีล ๕ ของชุมชนต้นแบบ แสดงให้เห็นว่า ในโครงการแต่ละโครงการที่ชุมชนต้นแบบได้ดำเนินในชุมชนของตนเอง ที่ จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นโครงการที่เกิดขึ้นภายใต้โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ทั้งนี้ เมื่อนำมาสังเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงผลสำเร็จของโครงการที่มีต่อบุคคล ครอบครัว และชุมชนกลไกการสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการของศีล ๕ ของชุมชนต้นแบบ ดังแผนภาพ

แผนภาพที่ ๕.๓ การสร้างมาตรฐานทางวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันตามหลักการศีล ๕ ชุมชนต้นแบบ

พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธา บทบาทในการพัฒนา มีสาเหตุที่ต้องเป็นผู้นำ ด้านพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ ให้การศึกษาแก่ประชาชนและเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาชนบทจึงมี พระสงฆ์หลายรูปรวมกลุ่มกันพัฒนาองค์กรหรือชุมชนขึ้น ได้แก่

๑. สร้างกลุ่มเพื่อนงานพัฒนาชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของพระสงฆ์ระดับเจ้าคณะ จังหวัดทั้ง ๑๗ จังหวัด เพื่อร่วมมือกันด้านการปกครอง การศึกษาและการพัฒนาชนบท

๒. สร้างกลุ่มพระสงฆ์พัฒนา เป็นแกนนำพระสงฆ์ มีการร่วมกันสร้างนิคมเกษตร หมู่บ้านปลอด อบายมุข การสร้างชุมชนชาวพุทธที่วัด การสร้างระบบบุญสหกรณ์และบุญพัฒนา

๓. มีกลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา เป็นกลุ่มพระสงฆ์ในเขตจังหวัดสุรินทร์และการอบรมจิตใจคู่ ไปกับการพัฒนาท้องถิ่น อบรมเยาวชนเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาดังสหกรณ์ร้านค้าธนาคารข้าว และ เกษตรแบบผสมผสาน

๔. มีกลุ่มวิทยาการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองมีศูนย์ที่วัดเทพสถิต อำเภอนำางเจริญ จังหวัด อำนาจเจริญ ทำหน้าที่ให้ความรู้ด้านคุณธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ ตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ที่ว่า “การพัฒนาชนบทต้องพัฒนาทั้ง ๓ คือ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจิตใจ”

๕.๖ องค์ความรู้จากการวิจัย

คณะสงฆ์และหน่วยราชการเป็นหน่วยงานให้การประสานความร่วมมือในการขับเคลื่อน หมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ดังนี้

๑. การให้องค์ความรู้ การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพ มนุษย์ตามหลักศีล ๕ มีวัตถุประสงค์หลัก ๓ ประการ คือ ๑) การขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ๒) การ เสริมสร้างสุขภาวะแก่พระสงฆ์และชุมชน และ ๓) การตอบสนองความต้องการของคณะสงฆ์จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งทางวิทยาลัยสงฆ์ได้ให้มีการจัดอบรม ให้ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์ในการ ขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ โดยการกำหนดทิศทางอันเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนตนเอง อีกทั้ง ยังมีการสร้างความสัมพันธ์สอดคล้องกับแนวทางการสร้างสุขภาวะอันจะเกิดขึ้นแก่ตนเอง ชุมชนและสังคม โดยอาศัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางทั้งทางร่างกายให้ปราศจากโรคและการสร้างสุข ทางจิตใจคือความบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองอันเป็นผลจากการรักษาศีลและเจริญภาวนา

๓. สร้างกลุ่มแกนนำ การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องนั้น เป็นการสร้างแกนนำใน ชุมชน เพื่อให้พระสงฆ์ได้นำความรู้ที่ได้ไปเผยแผ่ให้แก่ชุมชนตนเอง โดยอาศัยวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา เช่น วันพระหรืองานบุญต่างๆ ในการบรรยาย เทศนาให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงการ รักษาศีลที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงการเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีต่อตนเอง ในการดูแล รักษาและ ปกป้องภัยร้ายจากการบริโภค รวมถึงการสร้างสุขภาวะทางจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ ไม่คิดมาก ไม่ปองร้าย ทำลายใคร มีจิตเมตตา เคารพในกฎทางสังคมและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๔. ส่งเสริมกิจกรรม การสร้างความรู้และปลูกฝังให้พระสงฆ์ได้เข้าใจถึงแนวทางการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาจากพื้นฐานการอยู่ร่วมกันในสังคมคือศีล ๕ และความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับการ เสริมสร้างสุขภาวะในชุมชนนั้น วิทยาลัยสงฆ์ได้ตระหนักถึงกลุ่มพระสงฆ์ที่นำความรู้ดังกล่าวไปสู่การ

ปฏิบัติ และเป็นผู้นำสร้างแกนนำในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่ม อสม. เพื่อขับเคลื่อนเรื่องศิลปะและการสร้างสุขภาวะในชุมชน ในการณรงค์การกิน การดื่มอาหารที่มีผลต่อร่างกาย ส่งเสริมการออกกำลังกาย เช่น การปั่นจักรยาน การเดินแอโรบิค ฯลฯ เมื่อมีการจัดกิจกรรมที่เล็งเห็นถึงคุณประโยชน์อันเกิดจากตัวพระสงฆ์ในฐานะผู้นำแล้ว ยังคำนึงถึงผลที่จะได้รับการพัฒนาชุมชนให้มีความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการเข้าไปสู่พื้นที่ ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณที่ได้รับจากโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ เช่นเดียวกับการจัดกิจกรรมที่อำเภอสพปราช ที่พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ปกครองท้องถิ่นและกลุ่มผู้นำให้การส่งเสริม สนับสนุน รมรงค์เพื่อสร้างวัฒนธรรมสังคมแบบใหม่ที่ห่างไกลจากความเสี่ยงด้านสุขภาวะเพื่อนำความสุขทั้งทางกายและทางจิตใจแก่คนในชุมชน

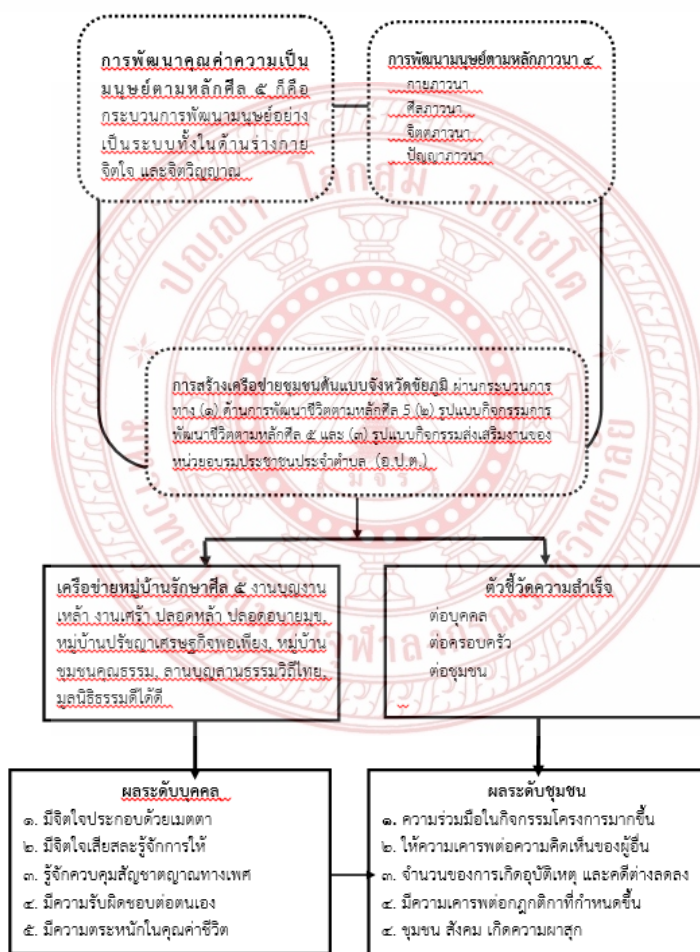
๕. การสร้างรูปแบบหรือพระสงฆ์ต้นแบบ กิจกรรมทางคณะสงฆ์ทั้งจังหวัดชัยภูมิได้กระทำขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ แนวทางและกระบวนการในการปฏิบัติงาน โดยวิทยาลัยสงฆ์นครชัยภูมิจะเป็นผู้วิเคราะห์ถึงวิธีการและรูปแบบในการทำงานหากชุมชนหรืออำเภอใดได้นำความรู้ สู่การปฏิบัติหรือสร้างสรรค์กิจกรรมในการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ และการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชน อันเป็นแนวทางแห่งความสุขกาย คือ การปราศจากโรคภัยทางกายและความสุขทางจิตใจ คือ การมีจิตใจที่บริสุทธิ์ ละเว้นการกระทำสิ่งชั่วร้ายอันเกิดจากการรักษาศีล เช่นเดียวกับการณอำเภอสพปราชที่มุ่งเน้นการขับเคลื่อนเรื่องศิลปะและการทำงานเพื่อสุขภาพของชุมชน โดยอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็น การประชาสัมพันธ์และสื่อออกเป็นรูปแบบจนเป็นวัฒนธรรมชุมชนนั้นๆ ดังนั้น วิทยาลัยสงฆ์จึงพยายามจะ ค้นหาแนวทางและวิเคราะห์ SWOT ถึงการทำงานว่ามีอะไรเป็นปัจจัย เชื้อไขในการทำงาน และเป็นต้นแบบในอำเภออื่นๆ ที่ควรจะนำไปสู่การเผยแพร่และประยุกต์ใช้

การสร้างความปลอดภัยให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วยการรักษาศีล ๕ อย่างเคร่งครัด เพราะศีล ๕ ได้ชื่อว่าเป็นหลักประกันต่างๆ เช่น ศีลข้อที่หนึ่ง เป็นหลักประกันชีวิตศีลข้อที่สอง เป็นหลักประกันทรัพย์สิน ศีลข้อที่สาม เป็นหลักประกันครอบครัว ศีลข้อที่สี่ เป็นหลักประกันสังคม และศีลข้อที่ ๕ เป็นหลักประกันสุขภาพ โดยผู้นำชุมชนจะต้องยึดหลักการสร้างความปลอดภัยสมานฉันท์ ๖ คือ หลักความถูกต้อง หลักความเหมาะสม หลักความบริสุทธิ์ หลักความยุติธรรม หลักพรหมวิหารธรรม และหลักความเสียสละ จะทำให้เกิดบรรยากาศความสามัคคีสมานสามัคคีในชุมชน

การสร้างชุมชนสร้างจิตใต้สำนึกที่เป็นความรู้สึกลึกภายในจิตใจ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขที่ไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์จากการกระทำของตนเอง เพื่อให้เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์อันประเสริฐที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ประสานพลังอันยิ่งใหญ่สร้างสันติสุขแก่ชุมชน ปรับเปลี่ยนความประพฤติสร้างอุดมคติป้องกันภัยที่เข้ามารุกรานท้องถิ่น แม้จะเป็นการทวนกระแสค่านิยมปัจจุบันที่

ก่อให้เกิดความสับสนสร้างปัญหาให้แก่ชุมชน ทั้งค่านิยมอาหารตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทย จนเพเลิดเพลินมั่วเมากับความแปลกใหม่ที่ทำลายสุขภาพร่างกาย ลดบทบาทความรู้การทำอาหารพื้นบ้าน^{๙๙}

เพื่อให้เข้าใจและหาแนวทางในการพัฒนา จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจและการขับเคลื่อนสิ่งที่คณะสงฆ์ได้กระทำอยู่ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวทางการพัฒนารูปแบบการทำงานให้ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผล จำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงานด้านการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ ดังนี้

^{๙๙} งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อท้องถิ่น. “พื้นวิถีผักพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง..ตำบลสันตติธง”.

การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการสังเคราะห์ที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย สามารถอธิบายแนวทางการขับเคลื่อนเครือข่ายได้ ดังนี้

แนวทางที่ ๑ การขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านศีล ๕ อำเภอชัยภูมิ จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลาง และศูนย์อำนวยการความสะดวกระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เช่น มีวัสดุอุปกรณ์ในการบันทึกและจัดเก็บข้อมูล เป็นศูนย์ประสานงานและขับเคลื่อนโครงการ มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ ๒ จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ รวมถึงสถานศึกษา หน่วยงานราชการ โรงงาน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง จัดทำเอกสาร แผ่นพับและสื่อการสอน เพื่อเผยแพร่โครงการให้ทั่วถึง และขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ระดับ ๒ อย่างต่อเนื่องตามนโยบายของคณะสงฆ์

การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร) เป็นเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพ ขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาของจังหวัด เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย เป็นต้น ในการช่วยสร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลที่มีคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ มีการรายงานผลการดำเนินงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

๕.๗ ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” จึงได้นำคำตอบจากโจทย์วิจัยมาตอบปัญหา เพื่อประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมอาจก่อให้เกิดผลกระทบหลายประการ แบ่งได้เป็น ๓ ส่วนดังต่อไปนี้

๕.๗.๑ ผลกระทบต่อวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๑. ก่อให้เกิดแนวทางการจัดตั้งสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ เป็นศูนย์กลางในการยกระดับชุมชนต้นแบบ ให้เป็นต้นแบบในการทำงาน ซึ่งการดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์นักปกครองได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการทำงาน ผ่านบทบาทวิทยากรถวายความรู้พระสงฆ์แกนนำ และในขณะเดียวกันได้สร้างความเข้าใจแก่ประชาชน ให้ทราบถึงแนวทางการทำงาน และช่องทางการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ เพื่อป้องกันมิให้วัดกับบ้านมีความเห็นที่ขัดกัน สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่มีเป้าหมายให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ

๒. เกิดการยกระดับการทำงานของพระสงฆ์แกนนำ เพื่อพัฒนาการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ โดยการสนับสนุนจากองค์กรทางพระพุทธศาสนา ภายใต้กลุ่มสังฆะสามัคคีธรรม ที่เน้นปฏิบัติงานตามเจตนารมณ์ในการจัดตั้งกลุ่ม และสอดคล้องกับแนวทางการทำงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ที่มีขอบเขตกว้างกว่าการพัฒนาด้านจิตใจ

เท่านั้น ยังลึกลงไปถึงเรื่องความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นกองทุนที่คอยให้ความช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง นำดอกผลที่เกิดขึ้นพัฒนาเป็นสวัสดิการของชุมชน และสร้างแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่สามารถเป็นแบบอย่างได้

๓. เกิดการเสริมสร้างขีดความสามารถของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ศาสนาที่เป็นกลไกสำคัญในการทำงาน ส่งเสริมการเรียนรู้การทำงานโดยการร่วมมือในหารถอดบทเรียนจากพระสงฆ์นักพัฒนา เข้าใจบทบาทการพัฒนาชุมชน สร้างความเป็นผู้ ก้าวสู่เส้นทางพระสงฆ์นักพัฒนาในอนาคต

๔. หลังจากการดำเนินโครงการผ่านกระบวนการถอดบทส่งผ่านองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรง สร้างสมรรถนะและเพิ่มขีดความสามารถของพระสงฆ์ จะทำให้มีจำนวนพระสงฆ์นักพัฒนาเพิ่มขึ้น ขยายผลการทำงานในเชิงพื้นที่ให้กับหลายวัดที่พร้อมกันรองรับ

๕. ควรจัดตั้งกองทุนสนับสนุนโดยมีผู้ให้การสนับสนุนบริจาคเงินเข้ามาเป็นทุนเพื่อช่วยเหลืองานสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ อันจะเป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

๕.๗.๒ ผลกระทบต่อหน่วยงานราชการ ชุมชน และวัด

๑. ทำให้ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ มีการประสานงานและบูรณาการอย่างเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

๒. คณะกรรมการชุมชนรอบวัดได้จัดโซนพื้นที่ และมอบหมายให้แต่ละชุมชน มีส่วนร่วมกับทางวัดในการจัดการและดูแลชุมชนต้นแบบที่ดี

๓. โรงเรียนในพื้นที่จัดกิจกรรมให้นักเรียนสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ร่วมกับอาสาสมัคร และเรียนรู้กิจกรรมของเครือข่าย

๔. สมาชิกชมรมวิถีพุทธในวัด มีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างชื่อเสียงแก่วัด ด้านการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จึงได้รับสมัครสมาชิกเพื่อร่วมทำงานสาธารณประโยชน์ให้กับสาธารณชนมากขึ้น

๕.๗.๓ ผลกระทบต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำแผนงานและโครงการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ พร้อมทั้งมอบหมายให้กองสาธารณสุขและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตั้งคณะทำงานดำเนินการต่อเนื่อง

๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดแผนให้มีวัดพัฒนาตัวอย่างด้านสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ และจัดตั้งหน่วยฝึกอบรมประชาชนที่เน้นด้านการสร้างเสริมสุขภาวะ โดยให้พระสงฆ์และแกนนำเครือข่าย มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมแก้ปัญหาของประชาชนอย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

๕.๗.๔ ผลกระทบต่อสถาบันการศึกษา

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้บูรณาการงานสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบ ในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ในหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้พระนิสิตและคณาจารย์ ได้ตระหนักในหน้าที่และความสำคัญทั้งด้านการเผยแผ่

๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดตั้งศูนย์สร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๓. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนนอกห้องเรียน โดยจัดกิจกรรมให้นิสิตลงพื้นที่ออกเยี่ยมในชุมชนและสังคม ส่งผลให้ประชาชนเห็นภาพลักษณ์ใหม่ที่พระสงฆ์ไทยจาริกออกเยี่ยมการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๔. เกิดการดำเนินงานของเครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา เครือข่ายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดชัยภูมิ เครือข่ายพระนิสิตจิตอาสาวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ เป็นต้น

๕.๘ การถอดบทเรียนจากงานวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ สามารถถอดบทเรียนในประเด็น ดังนี้

๑. การสร้างกลุ่มจิตอาสา เพื่อช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน คือพระสงฆ์มีปณิธานและจิตอาสาในการทำงาน เพื่อพระพุทธศาสนาที่มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์บนหลักสัมมาทิฐิ โดยใช้สังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเครือข่ายด้วยน้ำใจ ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล และการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน และใช้หลักสาราณียธรรม ๖ ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผนพัฒนา การปฏิบัติตามแผน ประเมินผล และการสะท้อนกลับเพื่อการพัฒนาสามารถนำหลักสาราณียธรรมมาเป็นเครื่องมือประสานการทำงานเป็นทีมได้ เพื่อให้เกิดความสุขในการทำงานทุกขั้นตอน และประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของการพัฒนา จึงเป็นหลักธรรมที่สร้างบรรยากาศการทำงานแบบมีส่วนร่วมด้วยความสามัคคีของหมู่คณะ ทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย และสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในทุก ๆ ฝ่าย โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเผยแผ่แก่สังคม ให้คนในสังคมได้นำเอาหลักธรรมนั้นไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ชีวิตประสบแต่สิ่งที่ดีงาม ให้คนเหล่านั้นพ้นทุกข์และประสบแต่ความสุขอย่างแท้จริง คำสอนทั้งฝ่ายธรรมและวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันกับสังคมของคฤหัสถ์ โดยพื้นฐานพระภิกษุสงฆ์ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและเพื่อประโยชน์แก่สังคม

๒. การทำงานแบบประสานกลไกความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อเข้าถึงชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ เป็นบทบาทหนึ่งที่สังคมในปัจจุบันให้การยอมรับเพิ่มมากขึ้น ซึ่งบทบาทนี้มีใช้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่ยังเป็นการให้ความช่วยเหลือสังคม และประชาชนในด้านต่างๆ ล้วนแต่เป็นแนวทางสงเคราะห์ชุมชน และสังคม พร้อมทั้งให้การช่วยเหลือประชาชนให้เกิดความสมบูรณ์ทางกาย

และจิตใจช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นนั้นๆ ให้เกิดเจริญงอกงาม ในประเด็นนี้ก่อให้เกิดการทำงาน ผสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอกมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการสร้างแกนนำผ่านเครือข่าย เพราะชาวอีสานมีวัดเป็น ศูนย์กลางการพัฒนาหลายชั่วอายุคน ในสมัยก่อนมีการก่อตั้งชุมชนคู่กับการสร้างวัด แล้วจึงอาราธนา พระสงฆ์มาจำพรรษา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนด้วยการเทศนาสั่งสอน และนำพาคนในชุมชน ปฏิบัติตนอยู่ในศีลในธรรม วัดจึงมีฐานะเป็นโรงเรียนของชาวบ้านและพระสงฆ์ผู้เป็นลูกหลานชาวบ้าน ได้มีโอกาสในการศึกษาปฏิบัติธรรมและนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาชุมชนบูรณาการจาริตประเพณีอีสาน ผสานกับสายใยความรักความผูกพันและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของคนในพื้นที่ จึงทำให้พระสงฆ์ได้รับการ ยอมรับจากชาวบ้านให้มีฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณหรือผู้นำแบบธรรมชาติในการพัฒนาชุมชนและเป็น ศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้าน นอกจากนี้ วัดยังเป็นโรงพยาบาลทางจิตวิญญาณและมีพระสงฆ์เป็นหมอ บำบัดโรคทางใจของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย

๓. การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ในระยะหลังสังคมมีการเปลี่ยนแปลง มีพระสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “พระสงฆ์นักพัฒนา” มีการปรับ รูปแบบการทำงานโดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้สอดคล้องเข้ากับกิจวัตรประจำวัน ของชาวบ้าน ผ่านกิจกรรมต่างที่สอดคล้องกับการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล อาทิ สัจจะ สะสมทรัพย์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และอื่นๆ อีก มากมาย เพื่อให้บทบาทการทำงานของพระสงฆ์มีหลายหลายมิติยิ่งขึ้น ให้ครอบคลุมการส่งเสริมสุขภาวะ ของประชาชนทั้ง ๔ ด้าน คือ สุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิต สุขภาพทางปัญญา และสุดท้ายคือสุขภาพ ทางสังคมเป็นสำคัญ ให้วัดและชุมชนมีส่วนร่วมสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาให้เป็นวัดส่งเสริม สุขภาพ คือการใช้บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาวะจะต้องสอดคล้องกับพระธรรมวินัยและ บริบทของพื้นที่ โดย โดยใช้พลังการมีส่วนร่วมของเครือข่ายเป็นตัวขับเคลื่อน จึงจะทำให้เหมาะสมกับ สภาพปัญหาและบริบทของพื้นที่

การวิจัยเรื่องนี้ได้ใช้ชุมชนและวัดเป็นฐานการวิจัย ได้ส่งผลให้เข้าใจบทบาทวัด ชุมชน องค์กร บริหารส่วนท้องถิ่น เทศบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการเข้ากับพันธกิจของตนเอง และองค์ ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยนี้ ได้นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและสร้างสันติสุข เป็นรูปแบบการสร้างเครือข่าย ชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

บทที่ ๖

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ (๒) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ (๓) เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

การวิจัยครั้งนี้ใช้เป็นการวิจัยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research Method) ที่ประกอบด้วยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ หน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐๐ คน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๖.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในการการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

๖.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ก็คือ กระบวนการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นระบบและเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์ในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณตามหลักเบญจศีล (ไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญะ สัจจวาจา สัมมาสติ) มิติของศีล ๕ เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิต หลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว หลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมิติของการพิจารณาคุณค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาภavana ๔ คือ กายภavana ศิลภavana จิตภavana และปัญญาภavana เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสราภาพ ความดี ความงามของชีวิต

๖.๑.๒ กระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

จังหวัดชัยภูมิได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ (๒) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ และ (๓) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล ๕ งานบุญงานเหล้า งาน

เศร้ ปลอดหล้ ปลอดอบายมุข, หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม, ลานบุญ ลานธรรมวิถีไทย และมูลนิธิธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่ยกระดับงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ผ่านชุมชนด้วยกระบวนการทั้ง ๓ ให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานทั้งฝ่าย บรรพชิตและ ฆราวาส เช่น พระสงฆ์และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา อาสาสมัครในชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐและเอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ศรัทธาประชาชนที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา โดยการ จัดการแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผล เพื่อความยั่งยืน ของการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล ๕ นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการสร้างจิตใต้สำนึกที่ถูกต้อง ในการกินการฉัน การบริโภค การเสพที่ถูกต้อง ยังประโยชน์แก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและ สิ่งแวดล้อม โดยการสอดแทรกหลักพุทธธรรมที่แนวทางการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของ พระสงฆ์และแนวทางการประพฤติให้เข้าถึงสัจธรรมของฆราวาส จะอยู่ในสถานบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ สิ่งที่สำคัญคือการเป็นกัลยาณมิตรที่เกื้อกูลต่อกัน กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตาม แนวพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแยบยล ละเอียดยและแยกคายตามหลักโยนิโส มนสิการและอาศัยวิธีการคิดแบบไตรภาคี ได้แก่ วิธีการและกระบวนการที่มีพระธรรมวินัยเป็น แม่แบบในการจัดระเบียบให้เป็นระบบเพื่อเป็นการยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

กระบวนการในการสั่งการหรืออำนวยการนั้น ทั้งคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการมีการ แต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานเพื่อวางแผน กำหนดนโยบาย และวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน มีการ ประชุมคณะกรรมการบ่อยครั้ง มีการสรุปผลการดำเนินการเป็นระยะ และมีการปรับปรุงแก้ไขวิธีการ ดำเนินการให้ดียู่ตลอดเวลา สำหรับข้อจำกัดด้านทรัพยากรนั้นก็มีการนำเข้าสู่ที่ประชุม คณะกรรมการสม่าเสมอเพื่อหาแนวทางและวิธีในการแก้ไขข้อจำกัดต่างๆ ให้โครงการสามารถบรรลุ ตามเป้าหมายได้

การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดชัยภูมิ สถานศึกษา หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคเอกชน ชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่

๑. ร่วมกันการสนับสนุนและส่งเสริมโครงการ เช่น อุดหนุนงบประมาณ บุคลากร วัสดุ อุปกรณ์ เป็นต้น

๒. การมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการดำเนินโครงการ เช่น การร่วมเป็น คณะกรรมการ ร่วมประชุมปรึกษาหารือ เป็นต้น

๓. การมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์โครงการ เช่น การออกสื่อโฆษณา การติดป้าย ประชาสัมพันธ์ เสียงตามสาย เว็บไซต์ เป็นต้น

๔. การมีส่วนร่วมในการกำกับติดตามและประเมินผลโครงการ เช่น การสอดส่องดูแล โครงการ การประเมินโครงการ การสรุปผลโครงการ และการรายงานโครงการ เป็นต้น

การยอมรับของประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการในพื้นที่ของโครงการการ สร้างความปรองดองสมานฉันท์ ด้วยการขับเคลื่อนโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ประชาชนและหน่วยที่ เกี่ยวข้องให้การยอมรับโครงการเป็นอย่างดี ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการประสานงาน ร่วมกันจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี เกิดความร่วมมือกันในสังคม เกิดกระแสการยอมรับของโครงการเป็น อย่างดี อาจมีบ้างในบางส่วนที่ยังเห็นว่าโครงการยังขาดความชัดเจน ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการ

อย่างทั่วถึงและชัดเจน จึงเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรีบดำเนินการเร่งประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนากระบวนการบริหารงบประมาณ รวมถึงหน่วยงานราชการอนุมัติงบประมาณซึ่งไม่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยเงินทุนจากทางวัดเป็นหลัก และการจัดกิจกรรมที่ทางวัดและหน่วยงานราชการจัดอยู่แล้ว

๖.๑.๓ การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ (๑) มีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุแกนนำ และเครือข่ายเยาวชนแกนนำที่ทำหน้าที่ร่วมกับพระธรรมทูตอาสาทุกคนเพื่อพัฒนาความรู้และเข้าใจที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การเข้าร่วมพัฒนา และปฏิบัติตนในการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม (๒) มีการจัดให้มีกิจกรรมเยี่ยมพระพbbeที่มีความหลากหลาย เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การแนะนำเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจและสติปัญญา (๓) สนับสนุนงบประมาณ หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมหลักเยี่ยมพระพบปะโยมตามโครงการที่มีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ ด้วยรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นการเรียนรู้กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชน คือประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้างเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

กระบวนการดำเนินงานในการศึกษาวิจัยการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ได้นำหลักพุทธธรรมบูรณาการกับการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดผลลัพธ์ต่อการยกระดับการขับเคลื่อนคณะสงฆ์และภาคีเครือข่าย เพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ในจังหวัดชัยภูมิให้เข้มแข็ง ต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมส่วนที่ดีให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพัฒนาที่ถาวรมั่นคงต่อชีวิตและจิตใจอย่างแท้จริง การขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดการยกระดับของพระสงฆ์จังหวัดชัยภูมิในประเด็นของการสร้างแกนนำเพื่อขยายเครือข่ายการพัฒนา การบูรณาการนโยบายคณะสงฆ์ในการดำเนินงาน กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน การมีส่วนร่วมกับองค์กรภาคีเครือข่าย และการสร้างศาสนทายาทพระสงฆ์นักพัฒนา การขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดชุมชนตัวอย่าง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีนวัตกรรมเพื่อการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสู่การดำเนินงานและขยายกิจกรรมสู่การปฏิบัติในแต่ละชุมชนอีก

คือถือได้ว่าหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะให้แก่บุคคล ชุมชนและสังคม การปลูกฝังความรู้ สร้างความเห็นที่ถูกต้อง มีปัจจัยที่มีต่อการการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ทั้งปัจจัยภายใน อันเกิดจากตัวบุคคลในการทำงานไม่ว่าจะเป็นด้านบุคคล งบประมาณ ระยะเวลาและเครือข่าย และปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยทางอ้อมต่อการจัดกิจกรรมทั้งวิถีชีวิต ชุมชน สภาพแวดล้อม สื่อมวลชน ปัจจัยเหล่านี้มีผลกระทบต่อการการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ นอกจากนี้ ยังมีเงื่อนไขที่ทำให้งานประสบความสำเร็จและเหลว คือภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ความต่อเนื่อง งบประมาณ ท่าทีของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนและสื่อมวลชน เงื่อนไขดังกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อพระสงฆ์และชุมชน เพราะฉะนั้นการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงาน และเร่งส่งเสริมส่วนที่ดีให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพัฒนาที่ถาวรมั่นคงต่อชีวิตและจิตใจ

การใช้กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่หนึ่ง จัดตั้งศูนย์อำนวยการกลางและศูนย์อำนวยการความสะอาดระดับชุมชนที่มีประสิทธิภาพ กลยุทธ์ที่สอง จัดอบรมประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจในการรักษาศีล ๕ กลยุทธ์ที่สาม พัฒนาศักยภาพของบุคลากรทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ และสร้างจิตอาสาในการปฏิบัติงานให้เพิ่มมากขึ้น เน้นการประสานงานระหว่างบ้าน วัด และชุมชน (บวร) และ กลยุทธ์ที่สี่ สร้างเครื่องมือในการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการที่มีคุณภาพซึ่ง

๖.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปราย ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ เป็นการแสดงออกถึงการเติบโตทางปัญญา การบรรลุศักยภาพที่จะสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทุกสิ่ง ในขณะที่แนวความคิดของปรัชญาตะวันตกเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ กันคือ ทั้งที่เห็นความเห็นว่ามนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นผู้ปกครองธรรมชาติ เป็นผู้ดูแลธรรมชาติ และพยายามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสถานะของธรรมชาตินั้นได้ปรากฏผลการศึกษาวิเคราะห์ในรายงานการวิจัยของเนืองน้อย บุญเนตร เรื่อง “หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ”^๑ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาการให้เหตุผลเกี่ยวกับหน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่ออนุชนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งอยู่ห่างไกลในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด

^๑ เนืองน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

ของสังคมโดยรวม จริยศาสตร์สภาพแวดล้อมถือความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นคุณค่าสูงสุด มีคุณค่าในตัวของมันเอง แต่ตามเหตุผลแล้วเป็นไปได้ยาก การมีชีวิตที่ค้ำค้ำของมนุษย์เป็นสิ่งซึ่งมีเหตุผลมากที่สุด มนุษย์มีหน้าที่ที่จะรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่ออนุชนรุ่นถัดไปเท่านั้น ไม่อาจบอกได้ถึงในระยะยาว การให้ความช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมของประเทศที่เจริญแล้ว เนื่องจากหลักความยุติธรรม ส่วนการละเว้นจากความช่วยเหลือนอกจากจะเป็นความยุติธรรมแล้วยังถือว่าเป็นการทำร้ายประเทศด้อยพัฒนา และหาว่าความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเลวร้ายลง จนกระทั่งอาจเกิดอันตรายแก่ความอยู่รอดของสังคมโดยรวมแล้ว รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจำกัดอิสรภาพส่วนตัวบางประการของประชาชน จึงกล่าวได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือสิ่งแวดล้อมด้วย มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของดิเรก ฤกษ์หรรษา เรื่อง “การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต”^๒ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานของศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ด้วยความร่วมมือของ ๔ กระทรวงหลักใช้แนวความคิดทางพุทธศาสนาในการพัฒนาเพียงใด และได้เสนอตัวแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวความคิดทางพุทธศาสนา การใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักการให้ประชาชนปฏิบัตินั้น แม้จะไม่มีรากฐานจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่สิ่งที่โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตดำเนินการไปนั้นจริง ๆ แล้วก็คือหลักการทางพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสม และทันสมัย และควรเน้นให้ประชาชนมีการพัฒนาการพึ่งตนเองโดยมีสถาบันทางศาสนาเข้าร่วมด้วย การที่พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้น เนื่องจากการดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยกิจกรรมหลายส่วน คือทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพรรณ ฦ บางช้าง และคณะ เรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท”^๓ เพื่อมุ่งศึกษาหาลักษณะและสาเหตุของภาวะศาสนา ศีลธรรมของชาวชนบทกลุ่มหนึ่ง แล้วทดลองหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมส่วนที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นหลักดำเนินการ แล้วประเมินผลและอุปสรรคของการทดลองเพื่อจะได้พิจารณาหาแนวทางการพัฒนาศาสนา ศีลธรรม ในชนบทนั้น และในชนบทอื่นของประเทศต่อไป คณะผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานโดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ สำรวจข้อมูลพื้นฐาน ปฏิบัติทดลอง และประเมินผลการทดลองทั้งหมด โดยเลือกกลุ่มทดลอง ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเขินหย่อง และหมู่บ้านวังหว้า อำเภอดงหลวง จังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า การที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาให้คนในชุมชนมีเจตคติและพฤติกรรมอย่างน้อยที่สุดในระดับศีล ๕ และธรรม ๕ ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานให้ได้ นั้นจะต้องพัฒนาศาสนาให้มีสถานภาพที่พร้อมที่จะเป็นกลไกไปสู่การสร้างศีลธรรมทั้ง ๕ ด้าน คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี และงานการพัฒนาศาสนา ศีลธรรมในชนบทจะสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการยอมรับปัญหาของคนในท้องถิ่นว่ามีอยู่จริง และจำเป็นต้องแก้ไข

^๒ ดิเรก ฤกษ์หรรษา., การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (วารสารเกษตร (สังคม) ๘. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๓.

^๓ สุภาพรรณ ฦ บางช้าง, การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

คุณภาพและบทบาทของผู้นำฝ่ายพระและฆราวาส คุณสมบัติและการแสดงออกของผู้ทำงาน การสร้างความสัมพันธ์แล เมื่อพิจารณาถึงความคิดความเชื่อในส่วนที่เป็นรากฐานทางพระพุทธศาสนา

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อสร้างสันติภาพสู่สังคมภายนอกได้เน้นหลักเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา**มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ** ที่ได้เสนอผลจากการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยได้ผลสรุปเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ว่าจะต้องพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา สีสภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณของบุคคล ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมมีสุขภาวะหรือบรรลุถึงความสุขต่างๆ ได้ตั้งแต่ในระดับโลกียะ หรือระดับความทุกข์ทั่วไปในโลกจนถึงโลกุตตรสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัฏธุระมทั่วไป ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเรื่องสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญาและสังคม^๔ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ เรื่อง “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง” พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชนได้หันมาประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพ เพราะศีลเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างหลักประกันชีวิตทั้งต่อบุคคลและครอบครัว ชุมชนและสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมประเพณีและคุณธรรมจริยธรรม^๕ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ **จำเนียรน้อย สิงห์รักษ์** ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ๑) คำสอนเรื่องสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึง ความพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ด้วยความสมานฉันท์ เริ่มตั้งแต่ระดับปฏิบัติต่อตนเองและคนอื่น ชุมชน สังคม ประเทศ ให้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติสามัคคีธรรมเท่าที่จะสามารถปฏิบัติตามได้ กล่าวคือ ในระดับโลกียะก็เกิดให้เกิดความสงบสุขในสังคมการดำเนินชีวิตร่วมกัน ส่วนระดับโลกุตระก็สามารถส่งผลให้เป็นบรมมรรคผลสิ้นความทุกข์ได้ในที่สุด ๒) หลักการปฏิบัติสามัคคีมีลักษณะ ๓ ประการคือการกระทำร่วมกันทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยยึดหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งสรุปลงในสุจริต ๓ ประการ วิธีการปฏิบัติ คือ ปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา เป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงเพื่อส่งผลสูงสุด ๓) ผลของการปฏิบัติสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ ประโยชน์เพื่อตน คนอื่นและทั้งสองฝ่าย ความสงบสุขของสังคมนั้นเอง ประโยชน์ของสามัคคีธรรมมีหลายประการด้วยกัน เริ่มจากชีวิตปัจจุบันการเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ และหลุดพ้นจากความทุกข์ได้สิ้นเชิง ดังนั้น การศึกษาและปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรม โดยการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ปกป้องและให้อภัยกัน สามารถนำทางชีวิตของคนไทยให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขและสันติในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้อย่างสมดุล หากผู้คนในสังคมให้ความสำคัญในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักสามัคคี

^๔ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ, การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, รายงานการวิจัย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๙๓ – ๑๙๔.

^๕ สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๓.

ธรรมแล้ว ผลที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ในชีวิตของตนและส่วนรวมได้จริง^๖ มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระวิมาน คมภิรปญโ (ตริกมล) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ในส่วนการนำศีล ๕ มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับมหัพภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือรากฐานของสันติภาพเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นมโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ฆราวาสภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นแบบสวัสดิการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพเชิงบวกในขณะเดียวกันก็ยังเป็นแนวทางแก้ปัญหาการเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง ในรูปของตัณหา มานะ ทิฐิ และอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งศีล ๕ จะเป็นตัวสกัดกั้นและทำลายรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง โดยรากฐานเชิงโครงสร้างจะเข้าไปจัดโครงสร้างสังคมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่รากฐานเชิงคุณค่าจะปลูกเร้าให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เพื่อให้อยู่ร่วมกันตามหลักมนุษยชน ซึ่งเป็นรากฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังเข้าไปจัดการกับรากเหง้าที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้างคุณค่าของมนุษย์และการควบคุมกิเลสภายใน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคง ทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยิ่งยด^๗

๖.๓ ข้อเสนอแนะ

๖.๓.๑ ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

๑. มหาเถรสมาคมร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรจัดทำรายงานความก้าวหน้า และความสำเร็จของโครงการ การแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อกำกับติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเสนอให้คณะรัฐมนตรีทราบ และเผยแพร่ความสำเร็จ

๒. ควรนำรูปแบบของกระบวนการดำเนินงานคณะสงฆ์และเครือข่ายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้สู่การต่อยอดโดยให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และหาแนวทางร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

^๖ จำเริญน้อย สิงหะรักษ์, “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๕).

^๗ พระวิมาน คมภิรปญโ (ตริกมล), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

๓. การขับเคลื่อนเครือข่ายชุมชนต้นแบบของจังหวัดชัยภูมิ จำเป็นที่จะต้องให้พระสงฆ์ และการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเต็มรูปแบบ

๖.๓.๒ ข้อเสนอแนะด้านบทบาทพระสงฆ์และเครือข่าย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คณะสงฆ์จังหวัด หน่วยงานราชการ สำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ชุมชน สถานศึกษา ควรร่วมมือกันดำเนิน โครงการอย่างต่อเนื่อง และประสานงานและร่วมมือกันดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาส ให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถความคิดเห็นเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนาต่อไป

๒. ควรมีกิจกรรมสร้างองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์และเครือข่ายร่วมกัน ใน ประเด็นต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนต้นแบบ จะทำให้กระบวนการทำงานขับเคลื่อนไป อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. นโยบายคณะสงฆ์และภาครัฐจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลเชิงลึกจากพระสงฆ์แกนนำ และเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทางการทำงาน และการเสริมสร้างเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ

๔. บทบาทพระสงฆ์และเครือข่ายไม่จำเป็นต้องขับเคลื่อนชุมชนต้นแบบในประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง ซึ่งสามารถที่จะมีส่วนร่วมในเครือข่ายต่าง ๆ ถึงการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน เพื่อ ส่งผลทางตรงและทางอ้อมต่อการเสริมสร้างสุขภาวะจังหวัดชัยภูมิ

๕. การนำยุทธศาสตร์การทำงานจากการศึกษาวิจัย สู่การต่อยอดและพัฒนาตามแผนงาน เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

๖.๓.๓ ข้อเสนอแนะบทบาทมหาวิทยาลัยสงฆ์

๑. ควรบูรณาการการเสริมสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบตามแนวพระพุทธศาสนา ในการ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละสาขาวิชา เพื่อเป็นการพัฒนาบทบาทของนิสิตต่อการดำเนิน กิจกรรมต่อไป

๒. ควรจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรม เพื่อการเรียนรู้ต่อผู้สนใจด้านเครือข่ายชุมชน ต้นแบบ และการประสานงานของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ

บรรณานุกรม

๑. พระไตรปิฎก

ก. ชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกบาลี. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. หนังสือ

ข. ชั้นทุติยภูมิ

กรมศิลปากร. เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, ๒๕๒๑.

กীরติ บุญเจือ. แก่นปรัชญาอุคกลาง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓.

จรัญ โฆษณานนท์. ปรัชญากฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

จรัญ โฆษณานนท์. นิติปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๘.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ดิเรกฤกษ์ห่วย. การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๓๐.

เดือน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๔.

ติน ปรัชญพฤทธิ. ศัพทรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. ทฤษฎีองค์การ มุมมองต่างกระบวนทัศน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี.เค.ปริ้นติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๖.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ดี.เค.ปริ้นติ้งเวิลด์ จำกัด, ๒๕๕๓.

ธนิต อยู่โพธิ์. อาณิสสศีล ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

นพมาศ อึ้งพระ. ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖.

นณันท์ สุริยมณี และคณะ. **Best Practices** เครือข่ายเข้มแข็งปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในงาน
พัฒนาสังคม. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๔๘.

นฤมล นิราทร. **การสร้างเครือข่ายการทำงาน : ข้อควรพิจารณาบางประการ**. กรุงเทพมหานคร:
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓.

เนืองน้อย บุญยเนตร. จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมในพระพุทธศาสนาสำนักทางศาสนาที่หยั่งโยง
สรรพสิ่งทั่วสากล, **วารสารร่มพญักษ์** ๑๓, (มิถุนายน - ตุลาคม ๒๕๓๗) : ๗.

ปกรณัฏฐ์ปริยากร. **การบริหารการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

ประทีป จินฉ่. **เอกสารประกอบการสอนวิชาวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม**.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
๒๕๔๐.

ประยงค์ แสนบุราณ. **ปรัชญาอินเดีย**. ขอนแก่น : คลังน่านวิทยา, ๒๕๕๕.

ประสพสุข พันธุ์ประยูร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือใน
ประเทศไทย”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕,

ปรีชา พิณทอง. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐.

ปรีชาเปี่ยมพงศ์สานต์ และคนอื่น ๆ. **วิถีใหม่แห่งการพัฒนา : วิถีวิทยาศาสตร์สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่
๖. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ปรีดาเรืองวิชาวร. **งานพลังกลุ่ม และความสุข**. กรุงเทพมหานคร : เฟื่องฟ้าพรินต์ติ้ง, ๒๕๔๗.

ปาริชาติสถาปิตานนท์ และคณะ. **การขับเคลื่อนทางสังคมด้านการควบคุมการบริโภคเครื่องดื่ม
แอลกอฮอล์ : ผลการประเมินปี ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๔๙.

ปิ่น มุทุกันต์. **คำบรรยายพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕.

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์. **การปรับพฤติกรรมเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการแนะแนวและ
จิตวิทยา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖.

พ.ต.ท. หลิ่ง นัยนา เกิดวิชัย. **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ – ๖ แก้ไขเพิ่มเติมครั้ง
สุดท้าย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติเนย์, ๒๕๔๑.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาท. **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๑๓.

พระเทพปริยัติสุธี(วรวิทย์คงคปญโ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต). **พระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์สร้างสรรค์วัฒนธรรมแห่งปัญญา**. ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, คณะบรรณานุกรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : นวสารการพิมพ์, ๒๕๕๓.
- พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๓๗.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๙ กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐.
- พระไพศาลวิสาโล. **การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เชียงราย : สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๔๒.
- พระไพศาลวิสาโล. **พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร. **เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.

พระราชธรรมนิเทศ(ระแบบลิตญาณโณ). พุทธปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ป.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. การเมืองกับพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สยามบรรณาการพิมพ์, ๒๕๒๙.

พุทธทาสภิกขุ. เป้าหมายของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิพนพาน, ๒๕๓๗.

พุทธทาสภิกขุ. ทาน ศีล ภาวนา. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๓๙.

พูนสุขสนองลักษณ์.วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ไพรัชสู่แสนสุข.หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ภรณ์ กิริติบุตร. การประสานงานระหว่างองค์กร. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๒.

ร.อ.อานวย จินณอม. รวมกฎหมายที่ประชาชนควรรู้ แห่ง อาญา และ ๑๓ พระราชบัญญัติ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, ๒๕๔๔.

รัชนิกร เศรษฐ์. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นามมีบุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๓๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

โรบิน ชาร์ป. คู่มือเบื้องต้นการสร้างเครือข่ายงานพัฒนา. แปลโดยกวิน ชุตินา. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา, ๒๕๓๓.

วสิน อินทสระ. อธิบายมิลินทปัญหา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

วิชัย แสงศรี.การศึกษาวิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

วินัย วีระวัฒนานนท์ และสิวลี ศิริไล. สิ่งแวดล้อมศึกษาตามหลักพุทธธรรม. รายงานวิจัยทุนอุดหนุนจากมหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐.

วสิน อินทสระ. หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. รัตนพินิจนิตการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. เบญจศีลและเบญจธรรม. (หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี), กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐.

สมบุรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สมพร กิตติโสภาคย์ และสุธิดา แสงทองสุข. **ความสัมพันธ์ระหว่างดัชนีการพัฒนามนุษย์กับเป้าหมายทางเศรษฐกิจ**. วารสารวิชาการสมาคมสถาบันอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย, ๑๔, ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๕๑) : ๑๑๖.

สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. **ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สายชล ปัญญาชิต. **สังฆพัฒนา : แนวคิด อุดมการณ์การสร้างเครือข่ายทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สำนักนายกรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๙. (อัดสำเนา)

สำลีรักสุทธิ. **ศีล สุตยอดวินัยของพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๓.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สุนอมรวิวัฒน์. **การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนกรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เสรี พงศ์พิศ. **เครือข่าย : ยุทธวิธีเพื่อประชาชนเข้มข้น ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทยาการพิมพ์, ๒๕๔๘.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรมสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษานักบริหาร นักปกครองและประชาชนทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อนันท์ วิริยะพินิจ. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

อภิชัย พันธเสน. **พัฒนาชนบทไทย : สมุทัยและมรรคตอนที่ ๓ ความหวังทางออกและทางเลือกใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๙.

อภิญา เวชยชัย. **บทบาทขององค์การอาสาสมัครเอกชนในการสร้างสถาบันเกษตรกรเพื่อการพัฒนา : ศึกษากรณีการสร้างกลุ่มธนาคารข้าวขององค์การอนุเคราะห์เด็กเปรี๊ยะเทียบ อ้างอิงการสร้างกลุ่มธนาคารของกรมการพัฒนาชุมชน**. คณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

งานวิจัย

กองส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย. **สถานการณ์เครือข่ายด้านเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ**. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน กระบวนการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, ๒๕๔๗.

จรรยา สุวรรณทัต ; ลาตทองใบ ภู่อภิรมย์ ; และกมล สุดประเสริฐ. **ความสามารถในการควบคุมตนเองของเด็กไทยในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางการศึกษา การฝึกทักษะ และการพัฒนาจิตลักษณะเพื่อการสร้างพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ**. รายงานการวิจัยฉบับที่ ๔๔. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๓.

พิสิษฐ์ บุญไชย และ ทรงคุณ จันทจร. “ศาสนาพุทธ: สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน”, **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐.

วีระศักดิ์ เครือเทพ. **เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **พระกับป่า : บทบาทของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.

อำนาจ บัวศิริ. **รวมข้อคิดเห็นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ด้านการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๘.

เอกพงศ์ ไทรพุฒทอง. **การพัฒนาเครือข่ายการทำงานสายปฏิบัติการระหว่างองค์กรของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติกับสำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน**. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๙.

วารสาร

ธนา ประมุขกุล. เครือข่าย. **วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๔) : ๖๐.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรณีของหมู่บ้านศีล ๕ ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน. เดลินิวส์. “**ฮือฮาเจอหมู่บ้านศีล ๕ นับหมื่นครัวไม่กินเนื้อสัตว์**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.dailynews.co.th/education/๒๓๕๘๒๘/ฮือฮาเจอหมู่บ้านศีล๕ นับหมื่นครัวไม่กินเนื้อสัตว์ \[๒๔ เมษายน ๒๕๕๘\];](http://www.dailynews.co.th/education/๒๓๕๘๒๘/ฮือฮาเจอหมู่บ้านศีล๕ นับหมื่นครัวไม่กินเนื้อสัตว์ [๒๔ เมษายน ๒๕๕๘];) ครอบคลุมข่าว ๓. “**รายงานพิเศษ วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๗: หมู่บ้านต้นแบบศีล ๕**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://www.krobkruakao.com/ข่าวสังคม/๙๗๙๖๓/รายงานพิเศษ--หมู่บ้านต้นแบบศีล-๕.html \[๒๔ เมษายน ๒๕๕๘\]](http://www.krobkruakao.com/ข่าวสังคม/๙๗๙๖๓/รายงานพิเศษ--หมู่บ้านต้นแบบศีล-๕.html [๒๔ เมษายน ๒๕๕๘]).

ธนา ประมุขกุล. “**ความหมายของเครือข่าย**” แหล่งที่มา <http://www.anamai.moph.go.th/advisor/๒๔๓/๒๔๓๑๓.html>, ๒๕๔๗.

Sila๕.com โครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕. “**จำนวนสมาชิกแต่ละจังหวัด จากมากไปหาน้อย**”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [http://new.rgtcenter.com/report/web/getSilaReport๖/project_type/๙ \[๒๕ เมษายน ๒๕๕๘\]](http://new.rgtcenter.com/report/web/getSilaReport๖/project_type/๙ [๒๕ เมษายน ๒๕๕๘]).

ภาษาอังกฤษ

- Alter, Cathrin and Hage, Jerald. **Organization Working Together**. California : Sage, 1993.
- Amartya Sen. **Development as Freedom**. New York : Anchor Books, 1999.
- Amartya Sen. **Rationality and Freedom**. MA : Harvard University, 2004.
- Atef Abdel Malek. **The social Effects of Egypt's Environmental politics**. PHD. Walden University, 1996.
- Baumeister R.F. , Heatherton T.F. ; & Tice D.M. **Losing Control How and Why people Fail at Self Regulation**. Academic Press, 1994.
- Boissevain, Jeremy. **Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions**. Oxford : Basil Blackwell, 1974.
- Borgatta, Edgar F. and Borgatta, Marie. **Encyclopedia of Sociology**. Volume 4 : S-Z Index. New York : Macmillan Publishing Company, 1992.
- Bruce, Steve and Yearley, Steven. **The SAGE Dictionary of Sociology**. London : SAGE Publication Ltd., 2006.
- Crow L.D. ; & Crow, A. **Child Development and Adjustment : A Study Child Psychology**. New York : Macmillan, 1992.
- Daft, Richard L.. **Organization Theory**. California : Free Press, 1998.
- Harold H. Titus. **Ethics for Today**. Ohio: Denison University, 1966.
- Huey Li. **Sustainable Development : Towards An Understanding of The Ethical Foundation of Environment Education**. University of Illinois at Urbana- Champaign, 1995.
- Kilduff, Martin and Tsai, Wenpin. **Social Networks and Organizations**. London : SAGE Publication Ltd., 2003.
- Mahbub ul Haq. **Reflection on Human Development**. New York : Oxford University, 1995.
- Rosenbaum, M.. **A Schedule for Assessing Self-Control Behavior : Preliminary Findings, Behavior Therapy**, 1980.
- Starkey, Paul. **Networking for Development**. IFRTD The International Forum for Rural Transport and Development, 1997.
- Tangney, J.P. ; Baumeister R.F. ; & Boone A.L. **High Self Control Predicts Good Adjustment. Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success**, Journal of Personality, 2004.

ภาคผนวก ก บทความการวิจัย

๑. ชื่อเรื่อง : การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

๒. ชื่อผู้วิจัย : พระมหาโยธิน โยธโก, ผศ.

๓. บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 (2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ (3) เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Research Method) ที่ประกอบด้วยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ หน่วยงานราชการ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 100 คน ผลการวิจัยพบว่า

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ก็คือกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ตามหลักเบญจศีล (ไม่โทดร้าย ไม่ใจอยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญะ สัจจาจา สัมมาสติ) ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาภavana 4 ด้าน คือ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อริสภาพ ความดี ความงามของชีวิต

กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 (2) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 และ (3) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 งานบุญงานเหล่า งานเส้า ปลอดเหล่า ปลอดอบายมุข, หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม, ลานบุญลานธรรมวิถีไทย, มุลินีธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่ยกระดับส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ผ่านชุมชนด้วยกระบวนการทั้งหมดนั้น

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ มีรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ทั้งภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นการเรียนรู้กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชน คือ ประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้างเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, ศีล ๕

Abstract

This research paper has purposes 1. To study theories and the development of human values in accordance with the five precepts 2. To study the development process of human values of a model community based on the five precepts in Chaiyaphum Province. 3. To study the creation of networks development of model community in the human values of development in accordance with the five precepts in Chaiyaphum Province. It was mixed research method, consists of documentary and qualitative research. The field works study, population to be used were government sector, Buddhist monks, community leaders and to concerned 60 persons.

The result of research found that concepts, theories and human values development in accordance with the five precepts i.e. human development process systematically in the body, mind and spiritual in accordance with the five precepts and the five ennobling virtues which its were fundamental in the development i.e. physical development, moral development, emotional development and wisdom development.

This development processes for obtaining the life aims, for examples, happiness liberty goodness and virtue of life.

The human values development process of the model community in accordance with the five precepts in Chaiyaphum Province were performed through the three processes i.e. 1. Life in accordance with the five precepts 2. The model of activities for life development in accordance with the five precepts 3. The model of people training unit at sub-district by using the networks of the five precepts observance activities of the villages. Merit making ceremony with alcohol, grievous ceremony without alcohol and causes of ruin, self-sufficient economic philosophy villages, the virtue community villages, the fields of merit and Dhamma in the Thai way, foundation of Thamdee Dai Dee had the result of concrete at the level of organization i.e. government organization coordinated for creating the plan and religious activity project to up the level of promotion of the quality of human life through community with that all process.

Networks creation of the model community development in human values development in accordance with the five precepts in Chaiyaphum Province had many model activities including government sector and Sangha sector had an important participation in creation government sector and Sangha sector. Both sector took the main part to build co-operation, understanding and development the concept of community. To promote understanding for the community to realize identity, create proud of and human life values by doing religious activities. It was learning the networks creative process for working to lead driving concretely. In dimension of living together which was main co-ordinate for solving the problem and lead to continuity and sustainability of activity which the outcomes the people level were people had co-operation for managing about religious and community activities. Its concerned with the family way to take main part for bringing child and youth to create stimulation in networks easily and rapidly.

Keywords: Quality Development ; the Five Precepts

๔. บทนำ

๔.๑ ความสำคัญและที่มาของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อชีวิตจิตใจของคนไทยและเป็นพื้นฐานที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ ชาวไทยส่วนใหญ่ยอมรับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางดำเนินชีวิต พิธีกรรม คำสอน และการปฏิบัติตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาบางอย่างได้กลายเป็นขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีของคนไทยสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาสังคมไทยถูกกระแสโลกาภิวัตน์แผ่เข้าปกคลุมอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ได้พัดพาเอาสิ่งที่เป็นคุณค่าและปฏิคุณมาสู่สังคมไทย ในปัจจุบันสังคมไทยก็มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมาตลอดเช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการก่อความไม่สงบ เป็นต้น มีการเปลี่ยนแปลงแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงระหว่างบุคคลต่อบุคคลอย่างซึ่งๆ หน้า หรือชัดเจน แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยผ่านตัวกลาง เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ กลไกทางเศรษฐกิจ ระบบการตลาดและสถาบันในสังคม เป็นต้น (Phrapaisan visalo, 1993 : 632)

ยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาจึงมุ่งไปที่การปรับโครงสร้างรากฐานของสังคมให้แข็งแรงเข้มแข็งขึ้น และประการที่สำคัญประการหนึ่งในวัตถุประสงค์นั้น ก็คือการพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมทางด้านจิตใจให้เป็นคนดี มีคุณธรรม รวมไปถึงการกำหนดกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับ เพื่อควบคุมประชากรในสังคม ไม่ให้เบียดเบียนกันและกัน เพื่อความสงบสุขในสังคมไทยโดยรวม ศิล 5 เป็นหลักปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณเป็นหลักปฏิบัติสากลของผู้ปรารถนาความสงบ และถูกเชื่อมโยงต่อเข้ากับวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านานแล้ว และมีอิทธิพลต่อกระบวนการควบคุมทางสังคมมาตั้งแต่อดีต เช่น ในกฎหมายของอยุธยาบางฉบับ คือ พระไอยการลักขณโจร ซึ่งตราขึ้นแต่รัชกาลแรกของอาณาจักรอยุธยา ความในบทแรกของพระไอยการลักขณโจรมีลักษณะคล้ายบทเทศนาธรรมแก่ขุนนางผู้ใหญ่ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาตัดสินความเรื่องโจรทั้งหลายไว้ (Department of Fine Arts, 1978 : 433)

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและเสริมสร้างความสุขของบุคคลและสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ซึ่งรับผิดชอบโดย 3 หน่วยงานหลักได้แก่ มหาเถรสมาคม กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีจำนวนสมาชิกทั่วประเทศไทยแบ่งเป็น (1) สมาชิกศีล 5 ระดับ 1 จำนวน 1,076,365 คน (2) สมาชิกศีล 5 ระดับ 2 จำนวน 29,010 คน หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้องปฏิบัติตามหลักศีล 5 อย่างเคร่งครัดตามนิยามที่ระบุไว้คำว่า “รักษาศีล” หมายถึง การควบคุมรักษากาย วาจา ของตนไว้ให้บริสุทธิ์หรือสงบ ควบคุมโทสะ ความโหดร้าย หยาดคายทางกาย วาจา รักษาตนไว้ไม่ให้เสียหาย โดยมีศีล ๕ เป็นหลักในการปฏิบัติ ดังข้อความรณรงค์จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่า “ให้วัด, สถานศึกษา, หน่วยงานอื่นๆ รณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีล ๕ โดยมีข้อความ ดังนี้ (1) ไม่มุ้งร้ายทำลายผู้อื่น (2) ไม่ทุจริตคิดโกง (3) ไม่ประพฤติดินในกาม (4) ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ (5) ไม่เกี่ยวข้องสิ่งเสพติดให้โทษ” (National Office of Buddhism, 2014 : 55) ทั้งนี้ เพื่อความรู้ความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ขณะที่เครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมไทย

จะพบว่าเครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์ที่มีความตื่นตัวและมุ่งเน้นการเป็นกลไกสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยนั้น จะประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นงานเผยแผ่ และการพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มพระสงฆ์ นักพัฒนาที่มุ่งเน้นงานสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงในสังคม กลุ่มพระสงฆ์ นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นงานด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจพอเพียง และสังคมออมทรัพย์ กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นด้านการศึกษาและกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นด้านสวัสดิการสังคม (Saychonpanyachit, 2014 : 40)

จากประเด็นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์สามารถดำเนินการพัฒนาบุคคลและสังคมให้เกิดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีระบบการพัฒนาคนเต็มทั้งระบบ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน ให้มีความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็นปัจจัย ส่งผลต่อกัน ไปด้วยกันด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้คนพัฒนาขึ้น จนไม่มีความประมาท เป็นอยู่ได้ด้วยสติปัญญา

การวิจัยเรื่อง พัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5 เป็นการวิจัยหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการขยายผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5 นำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้บุคคลได้เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีในชุมชน ทำกิจกรรมที่สื่อไปในทางที่ดี ทั้งการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม อันจะเป็นเหตุให้คนในสังคมได้ตระหนักในคุณค่าของศีล 5 และนำไปประพฤติปฏิบัติต่อตนและบุคคลอื่น พัฒนาคนในสังคมให้สร้างจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อไป

๔.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ

๔.๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5” ใช้การวิจัยที่ประกอบด้วยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีวิทยาการวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ศึกษาอย่างครบถ้วน โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5 จาก

พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง และสำรวจสถานการณ์ปัจจุบัน แล้วสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ทราบกระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ แล้วนำมาวิเคราะห์ จากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ศึกษาและคัดเลือกกลุ่มประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คัดเลือกพื้นที่การวิจัยจังหวัดชัยภูมิ จากเครือข่ายชุมชนต้นแบบหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 6 แห่ง เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ตามคุณสมบัติประชากร ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) มีรายละเอียดพอที่จะนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย คือ พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

3) วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ ออกมาเป็นรูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด รูปแบบ การจัดการ แนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบ

3. วิเคราะห์รูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 โดยเน้นให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์ที่สามารถนำไปสู่การศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

4. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๔.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5” ใช้การวิจัยที่ประกอบด้วย เชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีวิทยาการวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดที่สำคัญ และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ศึกษาอย่างครบถ้วน โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามชื่อเรื่อง วัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5 จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง และสำรวจสถานการณ์ปัจจุบัน

แล้วสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา และรูปแบบการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ทราบกระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ แล้วนำมาวิเคราะห์ จากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ศึกษาและคัดเลือกกลุ่มประชากร (Population) ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ คัดเลือกพื้นที่การวิจัยจังหวัดชัยภูมิ จากเครือข่ายชุมชนต้นแบบหมู่บ้านศีล 5 จำนวน 6 แห่ง เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection) ตามคุณสมบัติประชากร ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) มีรายละเอียดพอที่จะนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะ (Analytic Induction) เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม

2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมผู้ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่าย คือ พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ และชุมชนที่เกี่ยวข้อง

3) วิเคราะห์การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ ออกมาเป็นรูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด รูปแบบ การจัดการแนวทางการพัฒนา การประยุกต์องค์ความรู้ ออกมาเป็นกรสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้สาธารณชนได้รับทราบ

3. วิเคราะห์รูปแบบการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 โดยเน้นให้สามารถใช้เป็นเกณฑ์ที่สามารถนำไปสู่การศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

4. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

๕. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5” มีข้อสรุปผลการวิจัยเรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ดังกล่าว ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ก็คือกระบวนการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นระบบและเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์ในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณตามหลักเบญจศีล (ไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มารัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญะ สัจจวาจา สัมมาสติ) มิติของศีล 5 เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิต หลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว หลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมิติของการพิจารณาคุณค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาภavana 4 คือ กาย

ภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสระภาพ ความดี ความงามของชีวิต

กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 (2) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 และ (3) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 งานบุญงานเหล้า งานเศร้ ้า ปลอดภัย ปลอดภัย ปลอดภัย, หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม, ลานบุญลานธรรมวิถีไทย และมูลนิธิธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่กระตือรือร้นส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ผ่านชุมชน ด้วยกระบวนการทั้ง 3 ให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานทั้งฝ่าย บรรพชิตและฆราวาส เช่น พระสงฆ์และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา อาสาสมัครในชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ศรัทธาประชาชนที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผล เพื่อความยั่งยืนของการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการสร้างจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องในการกินการฉัน การบริโภค การเสพที่ถูกต้อง ยังประโยชน์แก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม โดยการสอดแทรกหลักพุทธธรรมที่แนวทางการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์และแนวทางการประพฤติให้เข้าถึงสัจธรรมของฆราวาส จะอยู่ในสถานบรรพชิตหรือคฤหัสถ์สิ่งที่สำคัญคือการเป็นกัลยาณมิตรที่เกื้อกูลต่อกัน กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแยบยล ละเอียดยและแยกคายตามหลักโยนิโสมนสิการ และอาศัยวิธีการคิดแบบไตรภาคี ได้แก่ วิธีการและกระบวนการที่มีพระธรรมวินัยเป็นแม่แบบในการจัดระเบียบให้เป็นระบบเพื่อเป็นการยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ (1) มีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุแกนนำ และเครือข่ายเยาวชนแกนนำที่ทำหน้าที่ร่วมกับพระธรรมทูตอาสาทุกคนเพื่อพัฒนาความรู้และเข้าใจที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การเข้าร่วมพัฒนา และปฏิบัติตนในการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม (2) มีการจัดให้มีกิจกรรมเยี่ยมพระพบปะโยมที่มีความหลากหลาย เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การแนะนำเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม จิตใจและสติปัญญา (3) สนับสนุนงบประมาณ หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมหลักเยี่ยมพระพบปะโยมตามโครงการที่มีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ ด้วยรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นการเรียนรู้กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นใน

ระดับประชาชน คือ ประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้างเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

กระบวนการดำเนินงานในการศึกษาวิจัยการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5 ได้นำหลักพุทธธรรมบูรณาการกับการขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเกิดผลลัพธ์ต่อการยกระดับการขับเคลื่อนคณะสงฆ์และภาคีเครือข่าย จึงเกิด 5 ยุทธศาสตร์การพัฒนาได้แก่ ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาเครือข่ายพระสงฆ์และนักพัฒนาชุมชนต้นแบบ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสร้างศาสนทายาทและแกนนำเครือข่ายนักพัฒนาชุมชน ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างเครือข่ายเสริมสร้างการพัฒนาชุมชนและยุทธศาสตร์ที่ 4 การวิจัยพัฒนาและติดตามประเมินผล เพื่อการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพมนุษย์ในจังหวัดชัยภูมิให้เข้มแข็งการพัฒนาชุมชนต้องขจัดจุดที่เป็นอุปสรรคขัดต่อการปฏิบัติงานและเร่งส่งเสริมส่วนที่ดีให้มีศักยภาพเพิ่มมากยิ่งขึ้น พัฒนาให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์แก่สังคมและประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพัฒนาที่ถาวรมั่นคงต่อชีวิตและจิตใจอย่างแท้จริง

๖. อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญและน่าสนใจและนำมาอภิปราย ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ เป็นการแสดงออกถึงการเติบโตทางปัญญา การบรรลุศักยภาพที่จะสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทุกสิ่ง ในขณะที่แนวความคิดของปรัชญาตะวันตกเป็นไปในลักษณะต่าง ๆ กันคือ ทั้งที่เห็นความเห็นว่ามีมนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นผู้ปกครองธรรมชาติ เป็นผู้ดูแลธรรมชาติ และพยายามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโลกทัศน์ของพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับสภาวะของธรรมชาตินั้นได้ปรากฏผลการศึกษาวิเคราะห์ในรายงานการวิจัยของเนืองน้อย บุญเนตร เรื่อง “หน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ”^๑ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะพิจารณาการให้เหตุผลเกี่ยวกับหน้าที่ทางจริยธรรมของมนุษย์ในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่ออนุชนเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งอยู่ห่างไกลในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดของสังคมโดยรวม จริยศาสตร์สภาพแวดล้อมถือความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นคุณค่าสูงสุด มีคุณค่าในตัวของมันเอง แต่ตามเหตุผลแล้วเป็นไปได้ยาก การมีชีวิตที่คุ้มค่าของมนุษย์เป็นสิ่งซึ่งมีเหตุผลมากที่สุด มนุษย์มีหน้าที่ที่จะรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่ออนุชนรุ่นถัดไปเท่านั้น ไม่อาจบอกได้ถึงในระยะยาว การให้ความช่วยเหลือเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมของประเทศที่เจริญแล้ว เนื่องจากหลักความยุติธรรม ส่วนการละเว้นจากความช่วยเหลือนอกจากจะเป็นความยุติธรรมแล้วยังถือว่าเป็นการทำร้ายประเทศด้อยพัฒนา และหาว่าความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเลวร้ายลง จนกระทั่งอาจเกิดอันตรายแก่ความอยู่รอดของสังคมโดยรวมแล้ว รัฐมีหน้าที่ที่จะต้องจำกัดอิสรภาพส่วนตัวบางประการของ

^๑ เนืองน้อย บุญเนตร, จริยศาสตร์สภาพแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕.

ประชาชน จึงกล่าวได้ว่า หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือ สิ่งแวดล้อมด้วย มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของดิเรก ฤกษ์ห่วย เรื่อง “การประยุกต์ใช้แนวทาง พุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต”^๒ พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็น พื้นฐานของศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ ด้วยความร่วมมือของ ๔ กระทรวงหลักใช้ แนวความคิดทางพุทธศาสนาในการพัฒนาเพียงใด และได้เสนอตัวแบบที่เหมาะสมในการพัฒนา คุณภาพชีวิตตามแนวคิดทางพุทธศาสนา การใช้หลักอริยสัจ ๔ เป็นหลักการให้ประชาชนปฏิบัติ นั้น แม้จะไม่มีรากฐานจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่สิ่งที่โครงการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตดำเนินการไปนั้นจริง ๆ แล้วก็คือหลักการทางพุทธศาสนานั้นเป็นเรื่องที่เหมาะสม และทันสมัย และควรเน้นให้ประชาชนมีการพัฒนาการพึ่งตนเองโดยมีสถาบันทางศาสนาเข้าร่วมด้วย การที่ พระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้น เนื่องจากการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยกิจกรรมหลายส่วน คือทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภาพรรณ ญ บางช้าง และคณะ เรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธ ธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท”^๓ เพื่อมุ่งศึกษาหาลักษณะและสาเหตุของภาวะศาสนา ศีลธรรมของ ชาวชนบทกลุ่มหนึ่ง แล้วทดลองหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมส่วนที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ด้วย การใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นหลักดำเนินการ แล้วประเมินผลและอุปสรรคของการทดลองเพื่อจะได้ พิจารณาหาแนวทางการพัฒนาศาสนา ศีลธรรม ในชนบทนั้น และในชนบทอื่นของประเทศต่อไป คณะผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานโดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ สืบหาข้อมูลพื้นฐาน ปฏิบัติทดลอง และประเมินผลการทดลองทั้งหมด โดยเลือกกลุ่มทดลอง ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเขินหย่อง และ หมู่บ้านวังหั่ว อำเภอดงหลวง จังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า การที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาให้ คนในชุมชนมีเจตคติและพฤติกรรมอย่างน้อยที่สุดในระดับศีล ๕ และธรรม ๕ ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานให้ได้ นั้นจะต้องพัฒนาศาสนาให้มีสถานภาพที่พร้อมที่จะเป็นกลไกไปสู่การสร้างศีลธรรมทั้ง ๕ ด้าน คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี และงานการพัฒนาศาสนา ศีลธรรมใน ชนบทจะสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการยอมรับปัญหาของคนในท้องถิ่นว่ามีอยู่จริง และจำเป็นต้องแก้ไข คุณภาพและบทบาทของผู้นำฝ่ายพระและฆราวาส คุณสมบัติและการแสดงออกของผู้ทำงาน การ สร้างความสัมพันธ์แล เมื่อพิจารณาถึงความคิดความเชื่อในส่วนที่เป็นรากฐานทางพระพุทธศาสนา

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลัก ศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อสร้างสันติภาพสู่สังคมภายนอกได้เน้นหลักเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา **มีความ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และคณะ** ที่ได้เสนอผลจากการวิจัย เรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยได้ผลสรุปเกี่ยวกับ การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ว่าจะต้องพัฒนา บุคคลและสังคมตามหลักภาวนา ๔ คือ กายภาวนา สิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ในทาง พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณของบุคคล ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมมีสุขภาวะหรือ

^๒ ดิเรก ฤกษ์ห่วย., การประยุกต์ใช้แนวทางพุทธศาสนาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (วารสารเกษตร (สังคม) ๘. กรุงเทพมหานคร : ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๓.

^๓ สุภาพรรณ ญ บางช้าง, การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

บรรลุถึงความสุขต่างๆ ได้ตั้งแต่ในระดับโลกียะ หรือระดับความทุกข์ทั่วไปในโลกจนถึงโลกุตตรสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัฏธุระทั้งไป ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเรื่องสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญาและสังคม^๔ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ เรื่อง “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง” พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อยุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาชุมชนได้หันมาประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพสภาพ เพราะศีลเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างหลักประกันชีวิตทั้งต่อบุคคลและครอบครัว ชุมชนและสังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมประเพณีและคุณธรรมจริยธรรม^๕ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จำเริญน้อย สิงห์รักษ์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ๑) คำสอนเรื่องสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ความพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจการงานต่างๆ ด้วยความสมานฉันท์ เริ่มตั้งแต่ระดับปฏิบัติต่อตนเองและคนอื่น ชุมชน สังคม ประเทศ ให้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติสามัคคีธรรมเท่าที่จะสามารถปฏิบัติตามได้ กล่าวคือ ในระดับโลกียะก็เกิดให้เกิดความสงบสุขในสังคมการดำเนินชีวิตร่วมกัน ส่วนระดับโลกุตระก็สามารถส่งผลให้เป็นบรมมรรคผลสิ้นความทุกข์ได้ในที่สุด ๒) หลักการปฏิบัติสามัคคีมีลักษณะ ๓ ประการคือการกระทำร่วมกันทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยยึดหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งสรุปลงในสุจริต ๓ ประการ วิธีการปฏิบัติ คือ ปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ได้แก่ ทาน ศีล และภาวนา เป็นการปฏิบัติธรรมขั้นสูงเพื่อส่งผลสูงสุด ๓) ผลของการปฏิบัติสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีอยู่ ๓ ประการ คือ ประโยชน์เพื่อตน คนอื่นและทั้งสองฝ่าย ความสงบสุขของสังคมนั้นเอง ประโยชน์ของสามัคคีธรรมมีหลายประการด้วยกัน เริ่มจากชีวิตปัจจุบันการเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ และหลุดพ้นจากความทุกข์ได้สิ้นเชิง ดังนั้น การศึกษาและปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรม โดยการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ปกป้องและให้อภัยกัน สามารถนำทางชีวิตของคนไทยให้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขและสันติในการสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้อย่างสมดุล หากผู้คนในสังคมให้ความสำคัญในการศึกษาและประพฤติปฏิบัติตามหลักสามัคคีธรรมแล้ว ผลที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ในชีวิตของตนและส่วนรวมได้จริง^๖ มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระวิมาน คมภิรปญโญ (ตรีภมม) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ” ในส่วนการนำศีล ๕ มาเป็นรากฐานของสันติภาพนั้น สามารถทำได้ด้วยการนำไปเป็นรากฐานของสันติภาพควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างสังคมแนวราบ ได้แก่ การนำไปสู่วัฒนธรรมแบบเมตตากรุณาและวัฒนธรรมแบบสันติวิธี ส่วนโครงสร้างในแนวดิ่ง ได้แก่ รากฐานทางสังคมในรูปของปิรามิด โดยนำไปจัดโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม กระบวนการยุติธรรม และการศึกษา เพื่อให้เอื้อต่อการส่งเสริมโครงสร้างสังคมระดับจุลภาคจนถึงระดับ

^๔ พระมหาสุหิตย์ อาภาโกโร (อบอูน) และคณะ, การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, รายงานการวิจัย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘๓ – ๑๘๔.

^๕ สมจันท์ ศรีปรัชยานนท์, “กระบวนการสร้างหลักประกันชีวิตตามหลักศีล ๕ ในจังหวัดลำปาง”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๓.

^๖ จำเริญน้อย สิงห์รักษ์, “ศึกษาหลักสามัคคีธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๕).

มหัทธภาค ซึ่งเป็นการเชื่อมโครงสร้างและสถาบันสังคมให้ยึดโยงอยู่กับศีล ๕ อันเป็นพื้นฐานของแนวทางสันติวิธี ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งคือรากฐานของสันติภาพเชิงคุณค่า ซึ่งเป็นมโนธรรมสำนึกที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงมนุษยธรรมและสิทธิมนุษยชนสากล ทั้งความเสมอภาค ความยุติธรรม ภราดรภาพ สัมพันธภาพ ดุลยภาพและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นแบบสวัสดิการที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีความตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต และการไม่ใช้ความรุนแรงทุกกรณี ทำให้ชีวิตปราศจากภัยคุกคาม รวมไปถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ทำให้มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติภาพเชิงบวก ในขณะที่เดียวกันก็ยังเป็นแนวทางแก้ปัญหาหยาบเหงาของความขัดแย้งและความรุนแรง ในรูปของตัณหา มานะ ทิฐิ และอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งศีล ๕ จะเป็นตัวสกัดกั้นและทำลายรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรง โดยรากฐานเชิงโครงสร้างจะเข้าไปจัดโครงสร้างสังคมไม่ให้เอื้อต่อการใช้ความรุนแรง ในขณะที่รากฐานเชิงคุณค่าจะปลูกเร้าให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต เพื่อให้อยู่ร่วมกันตามหลักมนุษยชน ซึ่งเป็นรากฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ ยังเข้าไปจัดการกับรากเหง้าที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรง โดยจะมีความเชื่อมโยงกันทั้งโครงสร้างคุณค่าของมนุษย์และการควบคุมกลไกภายใน ซึ่งจะทำให้สันติภาพมีรากฐานที่มั่นคง ทั้งในระดับจุลภาคและมหัพภาคอย่างยั่งยืน^๗

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลการวิจัยไปใช้

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕” มีข้อสรุปผลการวิจัยเรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ดังกล่าว ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ก็คือกระบวนการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นระบบและเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์ในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณตามหลักเบญจศีล (ไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญะ สัจจวาจา สัมมาสติ) มิติของศีล ๕ เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิตหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว หลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมิติของการพิจารณาคุณค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาภavana 4 คือ กายภavana ศีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อริสราภาพ ความดี ความงามของชีวิต

กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ (2) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล ๕ และ (3) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรม

^๗ พระวิมาน คมภิรตปญโญ (ตริภุมม), “การศึกษาวิเคราะห์ศีล ๕ ในฐานะเป็นรากฐานของสันติภาพ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

ประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 งานบุญงานเหล้า งานเซิ้ง ปลอดเหล้า ปลอดอบายมุข, หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม, ลานบุญลานธรรมวิถีไทย และมูลนิธิธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ร่วมกันจัดทำ แผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่ยกระดับงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ผ่านชุมชน ด้วยกระบวนการทั้ง 3 ให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานทั้งฝ่าย บรรพชิตและฆราวาส เช่น พระสงฆ์และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา อาสาสมัครในชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและ เอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ศรัทธาประชาชนที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา โดยการจัดการแบบมี ส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผล เพื่อความยั่งยืนของการ ขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการสร้างจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องในการ กินการฉัน การบริโภค การเสพที่ถูกต้อง ยังประโยชน์แก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม โดยการสอดแทรกหลักพุทธธรรมที่แนวทางการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์และแนว ทางการประพฤติให้เข้าถึงสัจธรรมของฆราวาส จะอยู่ในสถานบรรพชิตหรือคฤหัสถ์สิ่งที่สำคัญคือการ เป็นกัลยาณมิตรที่เกื้อกูลต่อกัน กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแยบยล ละเอียดยึดและแยกคายตามหลักโยนิโสมนสิการ และอาศัยวิธีการคิดแบบไตรภาคี ได้แก่ วิธีการและกระบวนการที่มีพระธรรมวินัยเป็นแม่แบบในการ จัดระเบียบให้เป็นระบบเพื่อเป็นการยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลัก ศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ (1) มีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุแกนนำ และเครือข่ายเยาวชนแกนนำที่ทำหน้าที่ร่วมกับพระ ธรรมทูตอาสาทุกคนเพื่อพัฒนาความรู้และเข้าใจที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การเข้าร่วมพัฒนา และปฏิบัติ ตนในการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม (2) มีการจัดให้มีกิจกรรม เยี่ยมพระพบปะโยมที่มีความหลากหลาย เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีและการเรียนรู้ ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การแนะนำเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม จิตใจและสติปัญญา (3) สนับสนุนงบประมาณ หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นใน การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมหลักเยี่ยมพระ พบปะโยมตามโครงการที่มีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ ด้วยรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของ ชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและ คุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นการเรียนรู้กระบวนการสร้างเครือข่ายการ ทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการ ประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นใน ระดับประชาชน คือ ประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมชุมชนที่ สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้าง เครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๘. เอกสารอ้างอิง

- Department of Fine Arts. (1978). **Three enacted laws**, Bangkok : Department of Fine Arts.
- National Office of Buddhism. (2014). **The operation manual reconciliation reconciliation projects using Buddhist principle “ Precepts village ๕”**. Bangkok : National Office of Buddhism.
- Phrapaisan visalo. (1993). **Buddhism in future Trends and way out of crisis**. Bangkok : Live Sri Sarit Wong Foundation..
- Saycon panyachit. (2014). **Sangha development: concept La ideology create social networks**. Bangkok : Mahachulalongkorn rajavidyalaya University Press.

ภาคผนวก ข
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมการเผยแพร่ผลการวิจัย

๑.๑ เผยแพร่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเว็บไซต์ของวิทยาเขตขอนแก่น

๑.๒ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ และการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อนำไปสู่การทบทวน การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์และชุมชนในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ รายละเอียดดังนี้

๒. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

๒. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินการ ดังนี้

๒.๑ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประสานสื่อมวลชนแถลงผลการวิจัยให้สื่อมวลชนรับทราบผลการวิจัยและนำไปเผยแพร่ต่อสังคมทั่วประเทศ

๒.๒ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ประสานงานคณะสงฆ์ เพื่อขอความร่วมมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัยไปสู่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

๒.๓ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป โดยให้มีการดำเนินงาน ดังนี้

๑) คณะสงฆ์ ควรมีมติให้นำผลการวิจัยการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและผู้สูงอายุ โดยบูรณาการเข้ากับการงานของคณะสงฆ์

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานชุมชนและสังคม มีความมั่นใจในบทบาทของพระสงฆ์ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้และช่วยเหลือประชาชนร่วมกับวัด โดยบูรณาการงานการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตและปัญญา และสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเอง

๓) สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำหนดแผนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ และจัดตั้งหน่วยพัฒนาชุมชนที่เน้นและสนับสนุนให้พระสงฆ์และแกนนำเครือข่ายมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมอีสาน

๔) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สนับสนุนให้มีการเรียนการสอนนอกห้องเรียน โดยส่งคณะนิสิตสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5

๓. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ในการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์แนวพุทธ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- อาจารย์ นักวิชาการ นิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำผลงานวิจัยไปทำการศึกษาต่อยอดองค์ความรู้ในเรื่องการพัฒนาชุมชน และการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัฒนธรรมจังหวัด พัฒนาชุมชนจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิชาการในเรื่องการพัฒนาชุมชนคุณธรรมต้นแบบและการดำเนินโครงการแบบการมีส่วนร่วมพหุภาคี

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ	ทำให้ทราบสภาพปัจจุบัน ภาพรวมเกี่ยวกับการสร้าง เครือข่ายการพัฒนาชุมชน ต้นแบบในการพัฒนาคุณค่า ความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5	ข้อที่ ๑-๒	สามารถวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ภาพรวมเกี่ยวกับการสร้าง เครือข่ายการพัฒนาชุมชน ต้นแบบในการพัฒนาคุณค่า ความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5
๒. เขียนโครงการวิจัยนำเสนอ ต่อสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	สามารถนำโครงการวิจัยมา ค้นคว้าและวิเคราะห์ตามลำดับ
๓. ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการ งานวิจัย แล้วดำเนินการจัดทำ บัญชีรายชื่อประชากรในแต่ละ กลุ่มตามเกณฑ์การคัดเลือก	ประมวลข้อมูลเชิงประจักษ์ จากผลการค้นคว้าหนังสือ และงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	ได้รับข้อเสนอแนะการทำวิจัย จากผู้อำนวยการสถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ แล้วลงนามทำ สัญญาการวิจัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๙
๔. สร้างเครื่องมือวิจัย (แบบสอบถามและสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง)	ได้เครื่องมือการวิจัย	ข้อที่ ๑-๒	มีเครื่องมือในการวิจัยทั้งเชิง เอกสารและเชิงคุณภาพ
๕. ส่งร่างรายงานความก้าวหน้า การวิจัยครั้งที่ ๑ ให้สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ตรวจสอบความ ถูกต้องในบทที่ ๑-๓ และ แบบสอบถามและสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง	ได้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไข ปรับปรุงร่างรายงาน ความก้าวหน้าการวิจัยและ แบบสอบถามและสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง	ข้อที่ ๑-๒	ปรับปรุงร่างรายงาน ความก้าวหน้างานวิจัยบทที่ ๑-๓ พร้อมแบบสอบถามและ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างให้ ถูกต้องตามคำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิ
๖. แจกแบบสอบถามและ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง	ได้รับความร่วมมือจาก พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ตอบแบบสอบถามและให้ สัมภาษณ์	ข้อที่ ๑-๒	ได้คำตอบการวิจัยจากพระสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
๗. รวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	ทราบผลการวิจัยข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยจากข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๑-๓	ได้ผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
๘. วิเคราะห์ข้อมูลแล้วเรียบเรียงงานวิจัย สรุปเป็นผลการวิจัย	ได้ผลการวิจัยภาคเอกสารและเชิงปฏิบัติการ แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ตรวจสอบร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑-๓	ได้รับข้อเสนอแนะการปรับปรุงและแก้ไขงานวิจัยจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วแล้วแก้ไขร่างวิจัยฉบับสมบูรณ์ (ครั้งที่ ๒)
๙. ปรับปรุง แก้ไขงาน และสรุปผลการวิจัยตามข้อเสนอแนะส่งให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ตรวจสอบความถูกต้อง	งานวิจัยมีความสมบูรณ์และถูกต้องตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ	ข้อที่ ๑-๓	งานวิจัยมีรูปแบบถูกต้องตามหลักการวิจัยและเผยแพร่ต่อสาธารณชน
๑๐. นำเสนอผลการดำเนินงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	กลุ่มเป้าหมายและผู้เกี่ยวข้องรับทราบผลการวิจัย นำไปสู่การทบทวนและพัฒนา	ข้อที่ ๑-๓	ได้นำเสนอผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชนและมหาวิทยาลัย
๑๑. ส่งฉบับสมบูรณ์ให้สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์อนุมัติจบโครงการวิจัย	จัดพิมพ์ทำรูปเล่มและเผยแพร่ผลงานวิจัย	ข้อที่ ๑-๓	บรรลุวัตถุประสงค์การวิจัยของมหาวิทยาลัยและผู้วิจัย

ภาคผนวก ง
ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย เรื่อง การพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕

๑. ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์

รหัส (ID).....
วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....
เริ่มสัมภาษณ์เวลา.....ถึงเวลา.....รวม.....นาที่/ชั่วโมง

๒. ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth-Interview)

คำถามสำหรับการสัมภาษณ์เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้อคำถาม ดังนี้

๑. การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ควรเป็นอย่างไร

.....
.....

๒. จุดเด่น จุดด้อย และโอกาสพัฒนาเกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

.....
.....

๓. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

.....
.....

๔. คณะสงฆ์และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้กำหนดบทบาทการสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันหรือไม่อย่างไร

.....
.....

๕. การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ได้สนองความต้องการของชุมชนอย่างไร

.....
.....

๖. การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ แบบพหุภาคี ควรเป็นอย่างไร

.....
.....

๗. การสร้างเครือข่ายชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ ในอนาคตควรเป็นอย่างไร

.....
.....

ภาคผนวก จ
ภาพการออกเก็บข้อมูลการวิจัย

ภาคผนวก ฉ
แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. สัญญาเลขที่ ว.๑๑๔/๒๕๕๙
๒. ชื่อโครงการ การพัฒนาคุณภาพมนุษยตามหลักศีล ๕
- รหัสโครงการ ๖๑๐๗๕๙๑๑๔
๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระมหาโยธิน โยธโก
- หน่วยงานที่สังกัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
- โทรศัพท์ ๐๘๑ ๗๑๗ ๐๔๗๗

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย

โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ได้เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิรูปและเสริมสร้างความสุขของบุคคลและสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการดำเนินโครงการจะเน้นการบูรณาการความร่วมมือทั้งองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ซึ่งรับผิดชอบโดย 3 หน่วยงานหลักได้แก่ มหาเถรสมาคม กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยมีจำนวนสมาชิกทั่วประเทศไทยแบ่งเป็น (1) สมาชิกศีล 5 ระดับ 1 จำนวน 1,076,365 คน (2) สมาชิกศีล 5 ระดับ 2 จำนวน 29,010 คน หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 ต้องปฏิบัติตามหลักศีล 5 อย่างเคร่งครัดตามนิยามที่ระบุไว้คำว่า “รักษาศีล” หมายถึง การควบคุมรักษากาย วาจา ของตนไว้ให้บริสุทธิ์หรือสงบ ควบคุมโทสะ ความโหดร้าย หยาดคายทางกาย วาจา รักษาตนไว้ไม่ให้เสียหาย โดยมีศีล ๕ เป็นหลักในการปฏิบัติ ดังข้อความรณรงค์จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติว่า “ให้วัด, สถานศึกษา, หน่วยงานอื่นๆ รณรงค์ให้ประชาชนรักษาศีล ๕ โดยมีข้อความ ดังนี้ (1) ไม่มุ้งร้ายทำลายผู้อื่น (2) ไม่ทุจริตคิดโกง (3) ไม่ประพฤติผิดในกาม (4) ไม่หลอกลวงกล่าวเท็จ (5) ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดให้โทษ” (National Office of Buddhism, 2014 : 55) ทั้งนี้ เพื่อความรู้ความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด ขณะที่เครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาสังคมไทย จะพบว่าเครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์ที่มีความตื่นตัวและมุ่งเน้นการเป็นกลไกสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยนั้น จะประกอบด้วยกลุ่มพระสงฆ์ที่เน้นงานเผยแผ่ และการพัฒนาท้องถิ่น กลุ่มพระสงฆ์ นักพัฒนาที่มุ่งเน้นงานสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงในสังคม กลุ่มพระสงฆ์ นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นงานด้านอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจพอเพียง และสังคมออมทรัพย์ กลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่มุ่งเน้นด้านการศึกษาและกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ มุ่งเน้นด้านสวัสดิการสังคม (Saychon panyachit, 2014 : 40)

จากประเด็นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์สามารถดำเนินการพัฒนาบุคคลและสังคมให้เกิดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ จนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องมีระบบการพัฒนาค้นเต็มทั้งระบบ ทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ต้องพัฒนาพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน ให้มีความสัมพันธ์อิงอาศัยเป็น

ปัจจัย ส่งผลต่อกัน ไปด้วยกันด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้อง จะทำให้คนพัฒนาขึ้น จนไม่มีความประมาท เป็นอยู่ได้ด้วยสติปัญญา

การวิจัยเรื่อง พัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5 เป็นการวิจัยหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครือข่ายการขยายผลการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักศีล 5 นำไปสู่การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้บุคคลได้เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีในชุมชน ทำกิจกรรมที่สื่อไปในทางที่ดี ทั้งการศึกษา ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม อันจะเป็นเหตุให้คนในสังคมได้ตระหนักในคุณค่าของศีล 5 และนำไปประพฤติปฏิบัติต่อตนและบุคคลอื่น พัฒนาคนในสังคมให้สร้างจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขต่อไป

๕. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕
๒. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ
๓. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ

๖. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล 5” มีข้อสรุปผลการวิจัยเรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ดังกล่าว ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 ก็คือกระบวนการพัฒนาบุคคลอย่างเป็นระบบและเต็มไปด้วยวัตถุประสงค์ในด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณตามหลักเบญจศีล (ไม่โหดร้าย ไม่ใจยาก ไม่มากรัก ไม่ปากชั่ว ไม่มัวเมา) และเบญจธรรม (เมตตากรุณา สัมมาอาชีวะ กามสัณญะ สัจจวาจา สัมมาสติ) มิติของศีล 5 เป็นกรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มิติของการพิจารณาคุณค่าหลักประกันความมั่นคงของชีวิตหลักประกันความมั่นคงและความปลอดภัยในทรัพย์สิน หลักประกันความมั่นคงทางเพศและสถาบันครอบครัว หลักประกันความมั่นคงในการอยู่ร่วมกันและสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และมิติของการพิจารณาคุณค่าความมั่นคงด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาภavana 4 คือ กายภavana ศีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana เพื่อให้บรรลุถึงจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อีสราภาพ ความดี ความงามของชีวิต

กระบวนการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ของชุมชนต้นแบบตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ ได้ดำเนินการผ่านกระบวนการทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ด้านการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 (2) รูปแบบกิจกรรมการพัฒนาชีวิตตามหลักศีล 5 และ (3) รูปแบบกิจกรรมส่งเสริมงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยใช้เครือข่ายหมู่บ้านรักษาศีล 5 งานบุญงานเหล้า งานเศร้า ปลอดภัย ปลอดภัยพอเพียง, หมู่บ้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, หมู่บ้านชุมชนคุณธรรม, ลานบุญลานธรรมวิถีไทย และมูลนิธิธรรมดีได้ดี มีผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมในระดับองค์กร คือองค์กรของรัฐได้ร่วมกันจัดทำแผนงานและโครงการกิจกรรมทางศาสนาที่กระตือรือร้นส่งเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์ผ่านชุมชน

ด้วยกระบวนการทั้ง 3 ให้เกิดการร่วมมือร่วมใจในการดำเนินงานทั้งฝ่าย บรรพชิตและฆราวาส เช่น พระสงฆ์และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา อาสาสมัครในชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ศรัทธาประชาชนที่เลื่อมใสพระพุทธศาสนา โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม คือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติการ และร่วมประเมินผล เพื่อความยั่งยืนของการขับเคลื่อนหมู่บ้านรักษาศีล 5 นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือการมุ่งเน้นการสร้างจิตใต้สำนึกที่ถูกต้องในการกินการฉัน การบริโภค การเสพที่ถูกต้อง ยังประโยชน์แก่ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม โดยการสอดแทรกหลักพุทธธรรมที่แนวทางการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยของพระสงฆ์และแนวทางการประพฤติให้เข้าถึงสัจธรรมของฆราวาส จะอยู่ในสถานบรรพชิตหรือคฤหัสถ์สิ่งที่สำคัญคือการเป็นกัลยาณมิตรที่เกื้อกูลต่อกัน กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างแยบยล ละเอียดย่อยและแยกย่อยตามหลักโยนิโสมนสิการ และอาศัยวิธีการคิดแบบไตรภาคี ได้แก่ วิธีการและกระบวนการที่มีพระธรรมวินัยเป็นแม่แบบในการจัดระเบียบให้เป็นระบบเพื่อเป็นการยังประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

การสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล 5 จังหวัดชัยภูมิ (1) มีการจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาแก่พระภิกษุเณร และเครือข่ายเยาวชนแกนนำที่ทำหน้าที่ร่วมกับพระธรรมทูตอาสาทุกคนเพื่อพัฒนาความรู้และเข้าใจที่ถูกต้องอันจะนำไปสู่การเข้าร่วมพัฒนา และปฏิบัติตนในการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม (2) มีการจัดให้มีกิจกรรมเยี่ยมพระพบปะโยมที่มีความหลากหลาย เพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การแนะนำเรื่องราวเกี่ยวกับสุขภาวะทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์สังคม จิตใจและสติปัญญา (3) สนับสนุนงบประมาณ หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องและจำเป็นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผ่านกิจกรรมหลักเยี่ยมพระพบปะโยมตามโครงการที่มีความหลากหลายตามบริบทพื้นที่ ด้วยรูปแบบกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของภาครัฐและคณะสงฆ์ ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างความร่วมมือ ความเข้าใจ และพัฒนาแนวคิดของชุมชน เพื่อส่งเสริมความเข้าใจให้ชุมชนตระหนักถึงอัตลักษณ์ และสร้างความภูมิใจในชุมชนและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ โดยการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นการเรียนรู้กระบวนการสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะต้องมีการประสานงานหลักเพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งความต่อเนื่องและยั่งยืนของกิจกรรม มีผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในระดับประชาชน คือ ประชาชนมีความร่วมมือในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตในครอบครัว ได้มีส่วนสำคัญในการนำเด็กและเยาวชนได้สร้างแรงจูงใจในการสร้างเครือข่ายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

๗. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย เช่น การนำข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการบริหาร/กำหนดนโยบายของหน่วยงาน/อปท./คณะสงฆ์ (โปรดระบุ)

๑. คณะสงฆ์ ควรมีมติให้นำผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕ ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยบูรณาการเข้ากับงานของคณะสงฆ์

๒. ควรจัดตั้งกองทุนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาชุมชนต้นแบบในการพัฒนาคุณค่าความเป็นมนุษย์ตามหลักศีล ๕ จังหวัดชัยภูมิ อันจะเป็นประโยชน์ต่อพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

๓. คณะสงฆ์กำหนดให้วัดทุกวัดทำงานร่วมกันอย่างเป็นทางการและต่อเนื่อง

๗.๒ การใช้ประโยชน์มิติเศรษฐกิจ/พาณิชย์ เช่น การเจรจากับกลุ่มธุรกิจ จดลิขสิทธิ์ เป็นต้น

๗.๓ การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น เช่น ถ่ายทอดเทคโนโลยี/กระบวนการ ความรู้ให้กับชุมชน โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชนจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิชาการในเรื่องการพัฒนาชุมชนด้านคุณธรรม และการดำเนินโครงการแบบการมีส่วนร่วมพหุภาคี

๗.๔ การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ เช่น มีการอ้างอิงผลงานที่ตีพิมพ์วารสารวิชาการระดับประเทศ/ระดับนานาชาติ โดยสามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาพระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ สังคมสงเคราะห์แนวพุทธ พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘. การเผยแพร่/การประชาสัมพันธ์ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร/การนำเสนอในที่ประชุม/เว็บไซต์

ได้ตีพิมพ์บทความทางวิจัยในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (TCI๑) เรื่อง “การพัฒนาคุณภาพมนุษย์” ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนมกราคม – มีนาคม ๒๕๖๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ฉายา	พระมหาโยธิน โยธโก/ปิตชาสี
ภูมิลำเนา	บ้านชำเลี้ยว ตำบลฝั่งแดง อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
บรรพชา	เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๔ ณ วัดเอราวัณพัฒนาราม จังหวัดเลย
อุปสมบท	เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๔๓ ณ พัทธสีมาวัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร พระอุปัชฌาย์ : สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถร)
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๔๖ สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สำนักเรียนวัดกัลยาณมิตร
	พ.ศ. ๒๕๔๓ พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	พ.ศ. ๒๕๔๘ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) มหาวิทยาลัยศิลปากร
	พ.ศ. ๒๕๔๘ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (อ.ม.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
การทำงาน	พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง
	พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นกรรมการตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวง
	พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนวัดกลางเมืองเก่าวิทยา
	พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๖๐ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดกลางเมืองเก่า จังหวัดชัยภูมิ
	พ.ศ. ๒๕๕๕ - ปัจจุบัน เป็นเลขานุการรองเจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ
	พ.ศ. ๒๕๕๖ ดำรงตำแหน่งทางวิชาการระดับ ผู้ช่วยศาสตราจารย์
	พ.ศ. ๒๕๖๐ – ปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดพญาแล จังหวัดชัยภูมิ
	พ.ศ. ๒๕๕๙ – ปัจจุบัน ประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมพระพุทธบาทภูชาติ อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ
	พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๓ เป็นหัวหน้าฝ่ายกิจการนิสิต วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นกรรมการประกันคุณภาพการศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นรักษาการหัวหน้าสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
	พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ เป็นกรรมการบริหารกองทุนส่งเสริมงานวิจัยมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ เป็นหัวหน้าสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ เป็นกรรมการบริหารโครงการขยายห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด
	พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ เป็นกรรมการบริหารหน่วยวิทยบริการวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม
	พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๖๑ เป็นกรรมการประจำวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๑ เป็นประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
	พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นรักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตขอนแก่น
	พ.ศ. ๒๕๖๒ ถึงปัจจุบัน เป็นผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตขอนแก่น

ตำราทางวิชาการ บาลีไวยากรณ์, มลทินปัญหาศึกษา, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, วิสุมธัมมศึกษา

หนังสือ พระบรมสารีริกธาตุ ๙ แผ่นดิน, พระไตรปิฎกปริทัศน์

ผลงานวิจัย (ทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๖ – ๒๕๖๑) พระจริยาวัตรของ
พระพุทธเจ้าที่มีต่อชนชั้นล่าง, บทบาทพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ, การศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาวิสุทธิมคคศึกษา,
การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ตามหลักศีล ๕

ที่อยู่ปัจจุบัน วัดพญาแล ตำบลนาฝาย อำเภอเมืองชัยภูมิ จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๐๐๐

ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น